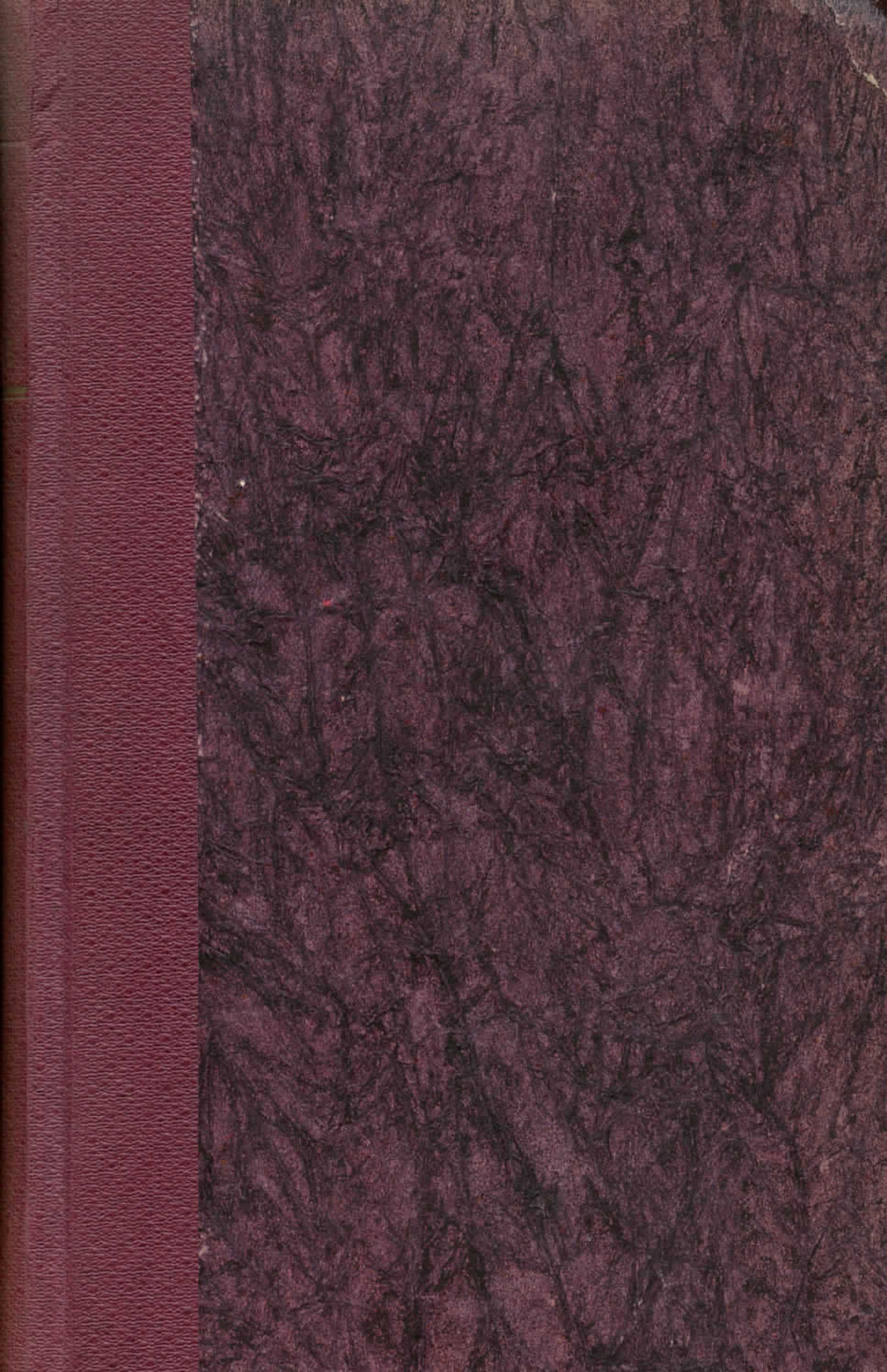

VIKTOR CAR EMIN

IZA PLIME

ROMAN

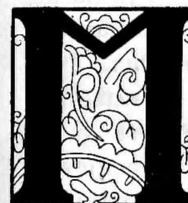

U ZAGREBU 1913

IZDANJE MATICE HRVATSKE

INICIJALI I NASLOV T. KRIZMANA.
TISAK DIONIČKE TISKARE U ZAGREBU.

I.

arin Palmić nikako se nije mogao smiriti s misli, da mu je more zauvijek zamelo zeta. Čitave bi sate gledao ogromnu kartu Pacifika izvješenu niza stijenu iza staroga pisaćeg stola. Izvukao ju je izmedju druge stareži na vlažnom tavanu, i ona je još dugo zatim, osobito za južnih vremena, dosta oštro odisala plijesni. Po toj je trošnoj, požutjeloj i na mjestima izglodanoj karti danomice nešto šarao, mjerio i računao. Vele, da je ondje, izmedju onih izgubljenih točaka Oceana, bila otrag dvije godine vidjena „Lasta", posljednji „bark" njegove nekoč brojne flote. Od toga doba nije se o brodu ni o zetu mu kapetanu Karlu Tominoviću ni o njegovoj vojsci čulo ništa više.

Što se dogodilo?

To ga pitanje muči i danas, u ovo svijetlo poslijepodne, i on ga je, okrenuvši se licem prema karti, uzeo da rješava kao obično na osnovi svojih nagadjanja, kojima je njegova razigrana mašta podavala već i nekakav zbiljski vid.

I danas su uvenuli i nabrani prsti njegovih rukû uprti u zemljovid na zidu: kažiprst desne o točku, gdje se brodu izgubio trag, a kažiprst lijeve čas o jedno, čas o drugo ostrvo, izgubljeno u onim silnim vodama. Već je stao da po tisući put mjeri duljinu tih razmaka, kad li ga prene kucanje na vratima sobe.

Isprva se činilo, kao da nije čuo. Gotovo nevidljivo trzlo mu se ono suhe i požutjele kože na licu, a u duboko utonulim, zastrtim očima tek je na čas oživio nagao, neodredjen plamičak kao odsjev života, što se u nutrini sve više gubi.

Pokucalo i opet. Ovaj put i jače, tako da je starac kao zatečen uzvinuo pa okrenuo glavu i ne zaustavivši tok svojih misli pogledao prema vratima.

Zatim se nakašlja, iz bezubnih mu se usta izvi nešto nejasno, podušeno, razbijeno, našto se vrata lagano otvore, a u sobu stupi mlad u crno odjeven čovjek, lijepe spoljašnosti, stasit, jak, crnomanjast. U lijevoj mu je ruci tvrd šešir, dok je desnom prošao po čelu, kao da će s njega rastjerati nešto mučno. Neprilika mu se čita i na licu, a u prvoj riječi, u kratkom pozdravu, zaigrala neka nutarnja smetnja i očevidno naprezanje, da je svlada.

Starac medjuto upiraše u nj svoj ugasli pogled i sve kao da u pameti traži :

— Tko bi to mogao biti ?

Zažmiri očima, pa ih opet rasklopi, a potom se malo nagne tijelom naprijed, da ga valjda bolje vidi.

— Čini se, da me ne poznajete, kapetane, — reče došljak glasom, koji je već sada zvečio mnogo sigurnije i ponešto oporo.

Palmić okretaše glavom.

— Rajković — Niko Rajković, — pomogne mu mladi čovjek.

Kad je to izgovorio, s lica mu nestade posljednji trag prvašnje smetnje, a na njemu sve poprimi neko samosvijesno, gotovo izazovno držanje.

— Aha ! Rajković — mladi Rajković . . . da, — dosjećaše se starac. A, ti si, dakle — prihvati s nešto

mrzovolje i razvlačeći svaku riječ — mladi Rajković. E dä — stari je umr'o. Žalosna smrt !

Marin pokima glavom i nastavi :

— Duplire mu nosili sami postolari i kramari. Njemu — kapetanu ! Nema nas : izumrlo, izrodilo, razvodnilo se sve. Trojica smo ili četvorica u čitavoj okolici ! Evo što su od nas učinile visoke škole ! Visoke škole ! Da su barem vama donijele štogod, a ono su vas odbile od mora, pa se sada kao žabe koprcate na suhu, gdje vam svaki čas ponestaje zraka. Bolesni anfibiji — lijepi ljudi ! — nakesi se stari kapetan i rukom mu ponudi, da sjedne.

Rajković se spusti na naslonjač, namjesti se i nekako čudno, gotovo tvrdo gledaše nekoliko trenutaka na starca. Jetkost i oštrina Palmićeva glasa dovodila mu u pamet još jedan davno minuli razgovor s njime. Kako je već daleko onaj dan, kad mu ono jedna njegova jedina, ali puna prezira riječ zapečatila sudbinu i nad njegovim nemirnim srcem prelomila odsudni štap ! I onda, kad je ono bio došao, da mu zaprosi kćer, taj se je čovjek ispriječio na nj malone istim porugljivim i jetkim glasom :

— Šta ? Ja da dâm svoju jedinu kćer studentu parasitu ! . . . A ni to ne bijaše sve, jer je gordi „principal" uhvatio zgodu, i sasuo na nj još i drugih nemilih rieči, i kako mu se one sada vraćale u pamet, tako se mladome čovjeku lice sve više duljilo i mrgodilo.

— Ja dolazim iz Amerike po poslu, pa me evo i k vama . . .

Starac se ne ganu. Oči mu nekuda dublje utonule i kao da se uvlačio u ono, što je netom izustio. To ga je, kako se u zadnje vrijeme dogadjalo s drugim

malo jačim mislima, sasvim zapremilo, pa se činilo, da je zaboravio i na došljaka i na sebe.

Rajković je to drukčije tumačio :

— Poslutio nešto, pomisli, pa se gradi nevještim.

Izvadi iz lisnice pismo i učini, da će mu ga predati.

— Ovo vam šalje Marunić.

Na to se ime starac trže, pridigne glavu i pogleda pismo.

Oblik, rukopis — sve mu je to već davno poznato. Primio je takovih pisama dosta — ali ih nije ni otvarao. Mora da ih je negdje čitava rpa.

— Ne treba mi ; znam, što hoće — reče muklo.

— Ipak... ponuka Rajković.

— Rekao sam : ne trebam...

Rajković saže ramenima i položi pismo na stô.

— Uostalom, reče nakon šutnje, meni je Marunić dao ovlaštenje, da u njegovo ime uredim s vama...

Starcu padoše obje ruke na stol. Oči mu zaigrale življe. Mogao je reći, da nema više ništa, da je sve prenio na kćer, ali ga je bilo stid da to prizna. Sto više, u njemu je taj osjećaj pokrenuo blaže raspoloženje, lice mu postalo ljupčije, pogled se smekšao, a na uvelim usnama zatitrao čak i osmijeh.

Ta je promjena nastala u njemu u jedan mah, ali ton gospodstva i dostojanstva nije ni za čas iščeznuo s njegovih kretnja, obličja i glasa. On preuze s onim smiješkom :

— Ti ne ćeš sa mnom urediti ništa. Doći će već drugi, koji će to sve izravnati. On će se vratiti — — vidjet ćeš ! Evo i danas čitam u novinama, da se je nedavno vratilo u San Francisco nekoliko mornara, za koje su držali, da ih je već otrag tri ili četiri godine

progutalo more. Vidiš, a kad ja svojim ljudima kažem, da bi se to isto moglo pripetiti i s mojim zetom Karlom, svi mi vele, da je to bezumno. A nije ! Ti si poznavao Karla : pred njim je Ocean bio kô jagnje, pa i ako mu je svladao brod, ostavio mu čamce, na kojima je dopr'o do kraja. Eno ti karte ! — nastavi okrenuvši se k zidu i pokazujući prstom sad na jedno sad na drugo mjesto. Katastrofa se morala desiti evo ovdje izmedju Aucklanda i australskoga kopna. Obale puste, odijeljene od svijeta i prometa, nepristupačne, urodjenici divlji — bit će da su brodolomci pali u njihove ruke, a sada jedva čekaju zgodu, da im uteku. A ma čega nije svega bilo u onim stranama ! I još vele : bezumno je nadati se...

Starac se lijevom rukom zalaktio o stô, prislonio glavu o dlan i zagledao se u kartu, pa opet kao da broji i računa.

Rajković ga je slabo slušao. Još je uvijek bio pod dojmom oživjele uspomene onog negdašnjeg poniženja... Te je uspomene budio u njemu starčev glas, koji je zvučio na vlas kao onda, kad ga je rugajući mu se odbio. Budila ih i ova soba sa svojim namještajem, što se od onda nije ni u čemu promijenio, a, regbi, ni pomaknuo.

Sve su slike osim one požutjele karte na istom mjestu — slike brodova, pa trošni u zlatne okvire uokvireni portreti nekih umrlih članova obitelji. I taj stô se nije makao, ni knjižnica s ono nekoliko pretinaca starinskih oglodanih knjiga, ni drevni sat na hodniku s nerazmjerno dugim njihalom i teškim utezima. I crnom kožom prevučeni divan i stôci i zavjese na prozorima i ono šareno cvijeće, kojim su obojadisane stijene, i onaj golemi šareni kolut na stropu, s kojeg

i sada visi staromodna lampa na tri pocrnjela lanca sve — pa i onaj neodredjeni, ali tako osebujni miris, što struji iz te stare, patricijske sobe — sve je osalo kao onda. Promijenila se tek glava i pleća starine Palmića: progrušala kosa pobijeljela sasvim, koža se nabrala, pleća upala, a ledja se pognula. Ali ga Rajković gleda baš onakova, kakav je bio onda, kad ih je ono bio zatekao dolje u vrtu. Bili su sami: Klara i on. Oko njih se priroda budila. Stabla su, istina, bila još gola, a zemlja uokolo pusta, ali je nešto bilo u zraku, po čemu se moglo naslućivati, da je proljeće blizu.

I njegovo mlado srce poćutjelo mu srh, a jednako je morala osjećati i ona, jer se sva mila i puna ljubavi bila savila oko njega u blaženu cjelovu.

Tu ih je zatekao on — stari Palmić. Pozvao je njega k sebi u ovu sobu, i oštrim mu glasom zapovjedio, da se djevojke mani, on — student — parasit.

I sada, pošto mu je evo nakon više godina iznovice čuo glas, ove ga riječi biju po glavi poput tuče, i čini mu se, da još i sada proživljuje onaj strašan trenutak, kad je ono bez riječi, zastidjen i pognute glave izašao iz starčeve sobe. Ćutio se poniženim, smrvljenim, ali ne bez nade.

— Samo da ona izdrži, — mišljaše one iduće duge, besnene noći.

No ta mu se nada ubrzo razbila. Nekoliko dana poslije stigoše mu od nje dva sitna retka, a u njima jedna sasvim obična rečenica:

— Nije sudjeno, zaboraviti treba!

I nijedne riječi više, nijedne žalbe — ništa — posve ništa.

Mjesec dana iza toga vjerila se ona s kapetanom Karlom Tominovićem. Taj Tominović, osim što je bio na glasu kao vrstan pomorac, bio je razvikan i kao bogat čovjek, — prednost, kojom se nije mogao pohvaliti on — student — parasit...

To mu podražilo žuč, koja se malo zatim u času, kad je ostavljao domovinu, prelila, i kao da je zauvijek udušila bol za izgubljenom djevojkom.

Ostao je tek žalac... Vrijeme ga nije otupilo, jer mu evo i sada poslije osamgodišnjeg odsuća ćuti ubod. Otvorena rana traži melema; sva je prilika, da će ga i naći u zgodnom pomagalu, što mu ga je slučaj turio u ruke.

Nešto se je trpko ocrtalo oko Rajkovićevih usana. Činilo mu se gotovo nemoguće, da on, student-parasit, drži u svojim šakama toga Marina Palmića, staroga patricija, negdašnjeg mogućeg brodovlasnika, potomka onog slavnog pretura, kome se i danas na ploči sred starih zidina blista zlatnim slovima napisano ime.

Dugo je trajala šutnja. Marin je Palmić piljio u kartu, kao da će se u nju sav pretočiti, od čega mu najedamput one mnogobrojne tačke, sva ona u velikom moru izgubljena ostrva, zaigrala pred očima, te u malo da mu se ne stuži. Naglo se okrene, slučajno mu pade oko na pismo, što je ležalo na stolu, trže se, podigne umorne oči na mladića, dosjeti se svemu, ustane i uze da uzrujano šeta po sobi. Diže se i Rajković i učini, kao da će se oprostiti.

Palmić stane izmedju njega i vrata.

— A onda znaj, — ispriječi se starac sav razdražen, da kad bi i sve htio, ti me odavle ne bi maknuo. Bez nosila i četiri para ruku ne će ići — upamti to...

Onda se i opet primiri. Uvelo mu lice odrazivalo neku nemoćnu klonulost. Ona svijesnost, da je nad drugima, gubila se sasvim. Ćutio je, kao da je iznenada stala preda nj neka jača sila, koju je on već bio pokušao udušiti, a ona mu se izmakla i sada hoće da ga poklopi. Nekakav osjećaj bojazni prešao u njega. Odjedared mu se u pameti prikazalo sve nekako zamršeno: onaj Marunić, ovo pismo, pa dug — sve se to sada vrtjelo u njegovoj glavi kao aveti. A onda ga poput blijeska obuzela slutnja, da bi se to moglo i zlo svršiti, i toj se slutnji podao sasvim, tako da je Rajković mogao razabrati, kako je sada negdašnjem ponositom principalu izvirala iz stisnutih očiju, iz laganih gesta i iz poluotvorenih usta neka smjerna pokornost i skrušenost.

— Kako ćeš — prihvati on — u mojim godinama! Ta i dok si mlad, nema ti ga nad svojim ognjištem. A, što veliš ti? — upita ga gotovo prijazno.

— Moguće, ali ja toga ne osjećam, — reče Rajković suho.

— Ne osjećaš? — pomakne Marin Palmić svojim rijetkim trepavicama. — Ni sada, gdje si se nakon toliko godina vratio kući!

— Ne, — odgovori Rajković još i oporije, kao da hoće da ga muči. Pa nastavi gotovo porugljivo: Jer ono, što sam nakon svoga višegodišnjeg odsuća našao ovuda, nije više moje staro ognjište — već nekakav novomodelovan kamin s nekakvim čudesnim karijatidama, koje mi nekako prikazuju naše ljude...

— A ipak — preuze Marin vidno obradovan, što se razgovor sveo tim pravcem, — ja nisam, vidiš, tudjincu ustupio dragovoljno ni pedlja svoje zemlje. Što imadu moga, to im je nanijelo more, koje me izdalo... Drugi su, priznajem, prodali zemlju iz obijesti, pohlepe i sada dižu nos visoko, — a ne vide, da će ih djavo prije ili kasnije odnijeti, — govorio starac puštajući svome davno zatomljivanom jalu, da provali. Ali se ubrzo sabere, pa zaključi: Nego još nije sve izgubljeno — nešto se sačuvalo. Naši se još drže, — a i brda su nam ostala netaknuta.

— Brda — istim će tonom Rajković — ne računaju mnogo. Čim je s njih sašao život, nema te sile, da ga opet gore privuče.

— Ostavi, još bi nam mogla poslužiti. Ti se sjećaš, što su nam bila protiv prvog našeg dušmana...

— Ali protiv drugoga vam ne će biti od pomoći. Ovaj je jači i pametniji. On je, — nastavi Rajković jetko, — on je u malo vrijeme uradio, što mi sami ne bismo bili nikada. Donio je zlata, znanja, velikih zamisli, kojima je dao i život. Mi smo uzeli zlato, ali mu je u našim rukama vrijednost pala. A ta vrijednost pada od dana u dan, i doći će čas, kad budete morali ili seliti ili grizuckati, što vam budu drugi dobacivali. Baš kao parasiti — kô pravi parasiti — nasmija se Rajković, — a smijeh mu je zvečio kao da se negdje staklo krši.

Poput olova padale su njegove riječi na srce Marina Palmića. Shvatio starac, kuda mladi čovjek šiba, — nešto ga podbolo, da mu oštro odgovori, ali se svlada.

— Treba imati pouzdanja, preuze Palmić snizivši glas, nisu ni naši zbacili sa sebe jedan jaram, da odmah navale sebi na šiju drugi. Vidiš — i meni ovako staru, dohode često u pamet davna vremena, pa mislim: još bi ova kuća mogla progovoriti! I mogla bi i hoće — neka mi se samo zet vrati...

Rajković se bio u taj razgovor dao preko volje. Spomen ga na Karla Tominovića upravo razdraži.

— Jest, pouzdanja nam treba, nastavi starac, i čuvati treba, što se još očuvati dade, jer dok imaš kamo da zarineš nogu . . .

Rajković ga prekine :

— Mi smo ponešto zastranili . . . Vrijeme odmiče, a ja bih, da već danas nešto uglavimo. Ukratko : Marunić traži svoj novac, reče Rajković sileći se da svome glasu poda što oporiju oštrinu.

Starac se iznova namrači, sagne glavu, nekako kao da skuplja niti prekinutog razgovora. Pa kao da se dosjetio, digne u jedan mah glavu :

— Ja mu ga sada ne mogu dati.

Videći da je Rajković nekako znamenovno sažeo ramenima i spremio se, da ode, ublaži opet glas i prihvati :

— Reći ću ti : ja sam ti u maloj neprilici. Kuća nahero — a znaš i zašto — — nadoda postajavši trenutak, pa nastavi smjerno i pokorno, kao da mu se ispovijeda : Ti znaš, da mi djeca nisu donijela dobra. Žene, igra, nerad, — a sve na moj račun. Valjda si čuo, kako su svršili : jedan od rana zadobivenih radi neke cure, drugi od svoje ruke zbog dugova, kojih ja nijesam mogao da nimirim. Preostao mi zet — Karlo — jedino svijetlo u ovoj mojoj starosti. Čovjek uman, pronicav, pun, osnova, — on će, mišljah, opet pridignuti kuću. Kad eto, kao da mi je sam djavo za petama. Nestalo i njega, iščeznuo — bez traga. Svi mi vele : batali nadu — zamelo ga ! A ja ne mogu vjerovati. Kako i bih ! Treba znati, tko je Karlo ! Zato, vidiš, još nije sve propalo ; još su, kako ono mi mornari velimo — „špagi u moru". Ti samo reci Marunići, neka pričeka ; ja ću već platiti : . . .

Svi oni hvalospjevi, kojima je Marin obasipao svoga zeta, bili su mladome čovjeku kô igle u srce.

— Moje je vrijeme odmjereno, a nalog jasan, reče ne mijenjajući glasa. — Bit će mi žao, budem li morao postupati, kako sam ovlašten.

Starcu se zasvijetlile oči, a blijedo mu lice probi lagana rumen, natjerana mučno suzdržavanom boli i osjećajem stida, što se pred tim mladim čovjekom toliko ponizio.

— Što ? — Postupati ? — Ako pak hoćeš znati . . . htio starac nešto da kaže, ali mu se to izgubi u znaku nestrpljivosti, od koje mu se na rukama trzali prsti.

— Ovdje je punomoć . . . izvadi Rajković lisnicu.

— Ja je ne priznajem, — digne Palmić glasom.

— Kako vam drago ! Uredit ćemo drukčije.

— Kako drugčije ? — uzdrhta starac.

— Neka odluči sud, a ja ću medjuto potražiti kupca.

Marinu se Palmiću još jače zasvijetlile oči.

— Ti da ćeš mojoj kući potražiti kupca ? — zagrmi, a u glasu mu zatalasa gospodski povrijedjeni ponos, uzdrmana samosvijest, starina, naslijedjena gordost ; sve je to planulo u njemu i tutnjelo i bunilo se. Osjećaj stida, koji ga malo prije obuzeo, pretvorio se sada u bijes i jarost protiv njega sama, što se ono malo prije ponizio, i onako se smjerno i pokorno savijao. I to upravo pred onim, koga je negda odbio, i koji valjda dohodi, da sada njega ponizi. U Marina se Palmića uzvaljala krv :

— Vidim, — uskipi — hoćeš da se svetiš. Ali znaj : ja sam tu još gospodar — još . . . I pruži ruku upirući kažiprstom na vrata.

Rajković problijedi. Bujica riječi već mu kidala grlo. Bilo je tu prebacivanja, prijekora, poruga. Ali se usta grčevito stisla i zle su riječi uzmakle.

Lagano se okrenu i ode bez riječi.

— Huncut! Nitkov! — grajao za njim Marin Palmić kao bjesomučan.

Rajkoviću siknula krv u glavu, grdno se namrači, postaja i htjede da se vrati.

— Ne ću, — reče nakon stanke. Neka se trza, neka sikće — ne će dugo... Pa tako je nekako onda i meni bilo. Možda na vlas tako.

Izidje.

Vani bilo mlako — taman kao onda... Proljeća nije vidjeti, ali se osjeća, da je negdje u zraku. Baš kao onda. A i grane čempresa šušte upravo kao onog dana...

Rajković stane nehotice.

Vrtom se razdavalo veselo dječije kliktanje popraćeno lavežem psa. Mala, u sivo odjevena djevojčica tjerala puteljkom obruč, a nekakvo staro, kudravo pseto uzvinuta repa i isplažena jezika skakutalo za njom. Od časa do časa potresao bi pas glavom kao lav i zalajao, da se sve orilo.

Djevojčica, u licu sva crvena, neprestano je mahala tankom palicom i time ga još većma dražila.

Uto se odnekale javi glas:

— Vjerice!

Rajković protrne.

— Vjerice! — zamnije ponovo onaj glas, pun, zvonak i topal.

Dijete se naglo okrene i ugledavši tudjeg gospodina ostane časkom kao začudjeno. No uto joj izmače obruč, a pseto poletje lajući za njim.

— Evo me, mamice, — zaklikta djevojčica kroz smijeh i izgubi se u guštari, iz koje je dolazio glas.

— Kastor! Kastor! — odjeknuo još jednom djetinji, srebreni poklik.

Rajković postoji. Čini se, kao da čeka ne će li se onaj glas javiti još jednom. Ali uzalud, jer se ujedared sve stišalo. Tek su grane čempresa nešto jače zašuštale. U njemu se pak, a da ni sam ne zna zašto, prelilo neko čudno, mutno čuvstvo. Da mu se otme, strese glavom, mahne rukom i pobrza niz terasu u vrt, a odavle na put, kojim je i došao.

II.

Djevojčica se objesila o ruku gospodje visoke i elegantne prikaze, i poskakujući čas na jednu čas na drugu nožicu uzvinutom se glavom smješkala i sva usopljena razbrbljala se o svemu, što joj je u pamet dohodilo: o ludome Kastoru, o starome djedu i njegovim pripovijestima, o stranom gospodinu, što ga je čas prije vidjela na terasi...

— Gledao me nekako mrko, znaš, mama. Ni osmjehnuo mi se nije. Tko bi ono mogao biti?

— Možda kakav djedov poznanik, kapetan koji, — odgovarala gospodja ne smećući svojih velikih, tamnih i dubokih očiju s francuskog romana, u kome je bilo izneseno rasulo neke stare, imućne plemićke obitelji.

— Možda je ono bio onaj kapetan Perhat, o kome djed često pripovijeda, da su ga uhvatili ljudožderi? — upita djevojčica uprvši svoj živi, svijetli pogled u bijelo i fino majčino lice, koje je pod obil-

nom, mekom i mirisnom kosom u svakom potezu sakrivalo svoj posebni čar.

— Kakav Perhat? Što ti na um pada? Dugo je već tomu, što je kapetan Perhat umr'o, — pouči je mati.

— Ali djed veli, da ga ljudožderi nisu pojeli, već da im je utekao i da se poslije dugo, dugo vremena vratio kući.

— Da, ali je onda obolio i umr'o. Sad znaš, — reče mati malko nestrpljivo i okrene stranicu, kao da će dalje čitati.

Mala, kao da se nije još dovoljno izgovorila, nastavi pitati:

— A zašto im ne uteče i naš tata? — Pa i ne čekajući odgovora nastavi:

— Ja bih im utekla. Pustila bih, da zaspe, a onda frrr! kao ono kapetan Perhat! Nego — zamisli se mala, možda još ne može, možda je onaj brod još daleko...

— Koji brod? — upita je mati rasijano.

— Onaj, — o kome priča djed. On veli, da će se jednoga dana u daljini ukazati brod, — tata će mu dati znak — brod će doći bliže i odnijeti tatu. Meni je to i danas pripovijedao djed.

Išle su dalje šuteći. Ujedared se djevojčica nanovo javi:

— Mama! Možda je ono tata?

— Tko? — lecne se i nehotice gospodja.

— Onaj stranac, što sam ga vidjela na terasi.

— A što ti to, — pomiluje ju mati rukom po kosi

Vjerica se opet zamisli, pa će nakon šutnje:

— Pravo veliš! Pa i ono i ne može biti tata. Tata je imao bradu, a i lice drugačije. Vidiš li gada! — uklikne nenadno ugledavši psa, gdje joj se s obručem igra. — Izjest će mi obruč! Kastore! Pusti! Ne ćeš? Čekaj! Sad ću ja tebe....

Izvine se ispod majčine ruke i potrča prema psu, koji zavrti glavom, zareža, pa odmagli. Ona za njim.

Gospodja proslijedi laganim korakom. Tužna pripovijest propalog francuskog vlastelina zanimala ju je veoma. Pred očima su joj oni nepoznati, a tako živo prikazani krajevi, pa onaj otac, što u paroksizmu očaja dobacuje svome rasipnom sinu, prvom i posljednjem uzroku svoje propasti: — „Tu ne sais pas ce que c' est que vieillir...“

I dok je to čitala, ona je u duši sravnjivala ono daleko dobro s ovim stegnutim Murvicama, s ovim „ostatkom ostanaka“ negdašnje nedogledne gospoštije. A poredjivala je i onoga starca sa svojim ocem, njegovu sudbinu sa svojim mladim godinama, kao da već ćute na sebi prikor: — Vi ne znate, što znači starjeti...

No kao iz duše onog sina pokajnika, tako i iz usana lijepe i godinama tako svježe i mlade gospodje proviruje odgovor:

— Znam, znam....

Već je pri kraju knjige. Bilo da se čitajući umorila ili je odviše zaokupile misli, što ih u njoj razbudi ona jadna pripovijest, gospodja je naglo preletjela posljednje dvije stranice zaključnog poglavlja i zaklopivši knjigu proslijedila laganim korakom i pustila, da joj pogled počine u daljini prodahnutoj neodredjednim šarama, što se u sutonu gubile.

Smiruje se dan, i njoj se u ovaj mah pričinja, da tako sve dospijeva, — pa i njen život. — I kao na

ublijedjele šare na predvečernjem obzorju, tako i na njezinu dušu padaju sjene pune neizvjesnosti i nekog tajanstvenog nemira.

Tek dočitana knjiga ostavila je u njoj dubok dojam, a ganulo je i dijete sa svojim tlapnjama i tepanjem o ocu.

Premda su je s pokojnim mužem sjedinili razlozi, kojima nije bio korijen u ljubavi, ipak se na njegov spomen nije mogla oteti nujnom pitanju: Nije li on pošao na more, da im učvrsti uzljuljalu kuću, da im vrati predjašnje blagostanje? I nije li to platio svojim životom? Nije li ona sa svojim djetetom bila njegova posljednja, njegova krajna misao?

Otuda onaj osjećaj iskrenog i tužnog saučešća spram pokojnoga muža i nemir, što ga u sjeni te stare, napola rasule kuće budilo čuvstvo osame, beznadne nemoći, budućnosti pune briga i tamnih, neriješenih pitanja. I u toj samoti i gluhoj sjeni ona će ostarjeti, osušit će se i porušiti — upravo kao i ta kuća, koje uz tolike pokušaje nije, regbi, ni ona njena krajna žrtva mogla da spase.

Nego ova joj se posljednja misao učinila griješnom, pa je odmah i požali. Od neko je doba onu svoju davnu žrtvu isticala manje. Pa i prije se često pitala: ne precjenjuje li joj možda vrijednost? Nije li njezin muž dao za tu kuću mnogo više? Dao je život, — a ona je, ma kako joj sudbina nemila bila, smatrala život nekim osobito velikim, pače i najvećim dobrom. Zato, ako je već govora o žrtvi, treba to primijeniti na nj, na siromaha Karla, dok je za nju dovoljno reći, da joj život nije bio bez bola i prijegora.

Polako je prebirala malene noge i prolazeći kraj zapuštena cvjetnjaka, mutnog ribnjaka i stare, porušene, bršljanom isprepletene kapelice, sve se nekako čudila, kuda ju je to misao zanijela.

A čudila se i ovom tajnovitom času, mlakom sutonu, osobito onom dalekom osjećaju nastajućeg proljeća, što je još uvijek treperio u zraku. I njoj se ujedared pričini, kao da sada proživljuje onaj davno minuli čas, kad je odbijeni mladić stajao s njome tu u tom vrtu s onim plamenima u lijepim očima, sa žeravicom na usnama, mlad, stasit, živ i krasan.

Zatreptjelo lišće na granama, zahladio gornjak, i ona oćuti na sebi studen. Sve se razišlo: u duši ostala praznina, a na tijelu srh večernjeg mraza. Pobrza i dostigne dijete, koje se još uvijek natezalo s umornim, starim psetom.

— Vjerice, — hladno je — podjimo!

Mala se ponovo objesila o njenu ruku i poskakujući opet sad na jednu sad na drugu nogu pričala je s blaženim smiješkom na zažarenu licu svoja junaštva nad Kastorom, koji je dahtajući šumno tapkao uporedo i nekako potresao glavom, kao da bi htio reći, da nije baš sve onako bilo.

S prozora svoje sobe ugledao ih stari Palmić. Pootvori staklo, provuče glavu.

— Znaš li, tko je bio ovdje? — upita uzrujano i stegne svoje potamnjelo i vidljivo namračeno lice.

Kako ga je ona odozdo pitajući i u čudu gledala, on joj naznači rukom, da k njemu dodje.

U nje se razbudila radoznalost.

Uspe se na terasu, dijete ostavi u hodniku, a sama pobrza u očevu sobu.

*

On je iznovice pritvorio prozor i nemirno se uskoračao polutamnom sobom.

— A znaš li, što mi je odbrusio ? — vikne ispravivši se pred njom.

— Tko ?

— Onaj huncut, onaj probisvijet ! . . . On da će mi kući naći kupca. Tako on meni u brk — znaš — onaj — onaj Rajković — — —

Klara se trže.

— On ?

— Da ! Djavo ga je donio nekuda iz Amerike. Tamo je našao onoga — nekoga Marunića — svoju zakrpu. Na, evo ti pismo — — Ja ga nisam ni otvorio. Hulje, hulje ! — žestio se starac i opet se ushodao sobom.

U Klare raslo presenećenje. Prihvati pismo, razmota ga i uze da čita. Bilo je kratko. U njemu je Marunić javljao, da je svome budućem zetu Rajkoviću dao ovlaštenje, da utjera ono trideset hiljada fijorina . . .

Klari uzdrhta ruka.

— Vi mi niste nikada napomenuli taj dug . . . — pogleda ga ona zaprepaštena.

— Čemu ? Stvar i onako nije sasvim čista. Nego svi hoće, da naliječu na nas kao gavrani, kao da ovuda već zaudara po strvini. Prevarit će se. Ja se još ne dam ! — uzrujavao se Marin Palmić.

Ali ona je još uvijek iščekivala odgovor na svoje pitanje. On joj objasni, kako je tome Maruniću bio dužan oveću svotu, koju nije mogao da namiri. Na to mu je Marunić zaprijetio tužbom, a Palmić, da ga se oslobodi, odstupio mu za dug polovinu „Laste“. Kad se brod desio posljednji put u Americi, predao

je Maruniću Karlu novac, da mu osigura njegov dio — ali je taj novac trenutačno trebao i zadržao ga, a medjuto se brodu zameo trag — — te on sada traži čitavu svotu, što bi mu je društvo bilo isplatilo.

Lako rumenilo probi Klarino ublijedjelo lice.

— A što ćete sada ? — upita ona s trepetom u glasu.

— Što ću ? — Ništa. Neka se vadi s Karlom.

— Ne tako, pâpa . . .

— Da kako ? A onda bi trebalo ustanoviti, je li brod uistinu propao — a to se još ne može.

— A da se može, pa da tuži ?

— Neka ! Meni nema što da uzme, — a u tvoje ne smije da dira. Kao da sam nanjušio, što će biti, kad sam ono prenio sve na tebe . . .

Glas mu zazveči jetko, oči mu zlorado zazvijerale uokolo. No ujedared mu bude, kao da se postidio, te stane pred stolom i lupi po ploči :

— Ili sam ja kriv, što se na mene digao i Bog i vrag, pa me gone i tjeraju kao razbojnika ? A onda — jesam li mogao dopustiti, da vas odavle otjeraju ? Za mene je lako : naša je „šterna“ dosta duboka . . . Neka tuži, neka čini, što hoće — — samo mi više ne govori o tom — —

— Oče, — što vi to ? — uhvati se ona za glavu.

— Ja sam rekô : živ odavle ne ću — i — evo — molim te, ne govori mi više o tom — — —

Klara ne odgovori. Muče izadje i uputi se ravno u svoju sobu.

Sjene se u njoj zgušćivale, već se u njima polako gubilo pokućstvo, od kojega su jedino ogledala odrazivala nešto posljednjeg sutonskog odsjeva. Iz dna sobe izvlačilo se iz mraka nešto bijelo : dvije

visoke, odvojene postelje, kô dva sarkofaga. Kako je pak na otvoren prozor ulazio izvana dah čempresa, to je Klaru podišlo čuvstvo, da je u toj sobi, u onim nijemim kriptama, zakopano pola života njena.

Primakne stolicu k prozoru i sjedne.

I vani se već uhvatio mrak i razlio se nebom i morem. U njemu se rasplinuo i onaj predosjećaj proljeća, razišô se nekuda i iščeznuo. A noć pada, s njom i hlad, i što se na nebu javlja više zvijezda, to i ona prozor navaljuje više mraza. A vele, da su mnoge one zvijezde sunca, puna vatre i topline! I gle: ne griju! Daleko su...

Tako je bilo i s n j i m, dok je bio daleko. Vatra i toplina njegova srca nije ju više grijala kao negda, — ali je duboko u duši ostao sijevak negdašnjeg plamena i često iskrsavao pred njenim očima kao daleka, svijetla tačka. No sada je ova tačka ujedared utrnula. On se evo vratio — zaručen i hoće da se osveti. Na starca nišani, — da nju pogodi.

— Povrijedjeno muško! — lane ona i nešto kao prezir ocrta joj se oko usana.

Pričini joj se, da ga istom sada upoznala, da mu je sada po prvi put zavirila u dušu. Doslije nije protiv njega imala nikakve žalbe, no u ovaj je mah upravo gnjevno provalilo iz nje pitanje: Što je krivi? Zašto se nije onda pripravio za život? Zašto se nije potrudio, da svojoj i njezinoj budućnosti udari temelje, dok je tomu bilo vrijeme? Ona je, istina, odsudjivala oca, kada ga je ono odbio, jer je držala, da se može živjeti i od same ljubavi. Ali ju je poslije kućna nevolja poučila, da nije tako.

A on, čovjek svijeta, morao je to znati, pa prionuti ozbiljno za posao, skupljati sile, učiti a ne u

besposlici tratiti vrijeme i svake godine mijenjati fakultete! Ovako se otac bojao, da bi mu još i oni pali na trošak, pa zato nije privolio. A je li i mogao uraditi drukčije uz sve one crve, što su mu točili i rastočili kuću? A i ona nije mogla da se odbije od svojih, pa da se s njime probija od nemila do nedraga. Da je onda ustrajao oko nje, da ju je na to kušao nagovoriti, — moguće bi ga u svome neiskustvu bila i slijedila — ali sada vidi, da bi to bila teška pogriješka — i milo joj je, da nije do toga došlo. Ona ga danas gleda u pravome svijetlu i onaj njegov nastup i ono pismo, pa ova njegova namještena kukavna osveta... sve joj to pokazuje, da je prava sreća, te je sudbina nije vezala s tim čovjekom tako sićušnim — upravo niskim. On ne zna, koliko nitkovštine i odsude imade u tom njegovu surovom činu. On ne zna, da bi u drugim prilikama njezino žensko samoljublje moglo upravo u toj kasnoj i ludoj osveti da nazrijeva sebi zadovoljštinu! Ovako se sve okreće jedino na prezir protiv njega.

Onda ju napalo pitanje:

— Ako pak on doista ispuni onu svoju prijetnju? Što će ona sa starcem i djetetom, budu li morali seliti ispod krova, koji joj danas još pripada, premda je očito, da nije po pravom putu dospio u njene ruke? Jasno je, da je to imanje prešlo u njeno vlasništvo iza učinjena duga — — pa joj već i sama pamet kaže, da u tome leži nepravda i da to ne nosi blagoslova.

Tako su je barem u mladosti učili, a ona se poslije uvjerila, da u tome imade nešto istine. Pače nju je ne jedanput mučila misao, nije li ovo postepeno raspadanje njezina doma neka vrsta okajanja za ona neka čudna zastranjivanja u prošlosti?

Tako se još iz prvoga djetinjstva sjeća, kad je neke večeri kao vjetar banula u njihovu kuću neka stara u crno odjevena žena, koju su svi nazivali : baba Angje. Bili su upravo za stolom, kad se ono isprriječila pred njima i lomatajući suhim rukama zakreštala :

— Gdje su moji novci ? Moja muka ! Taati ! Luupeži ! — otezala baba Angje.

Klara je u ono doba bila ludo nestašno dijete, pa joj ono otezanje „taati“, „luupeži“ zvečilo tako čudno, da se nije mogla uzdržati od smijeha. I što je baba Angje jače vikala, to se ona glasnije smijala.

Još se sjeća strogih lica oca i majke, kako su je pogledima ušutkivali. Treba znati, da se u njihovoj kući nije već dugo vremena nitko smijao, pa ni sam veseljačina — vrtlar Jure. Ona bi ga pitala, zašto su u kući svi tako mrki, na što bi on zibljući se :

— Jà, signorina, to vam je kao da vam se nagnuo zid. Vi zovete po gdjekojega, da vam pomogne pridržati ga, ali se zid jednako sruši, pa poklopi vas i onoga, koji vam je pomogao. Pa i jest tako !

Bolje joj je to objasnila služavka Ane, žena oštra i ujedljiva jezika :

— To ti je tako, rekla joj je ona, kao da se svemu tomu veseli, steci dva, rasteci tri — pa — f a l i m e n t !

I baba Angje je one večeri tu riječ — f a l i m e n t — podovila možda desetak puta. A kad se dobro ispsovala i iskreštala, digla je u vis obje ruke i zavapila :

— Proklinjat ću vas, dok vam ne prokunem džigericu, taati ! luupeži !

Onda je skočila k vratima i žestoko njima zalupila za sobom. A kad je kunući tako otišla u noć, otac se ujedamput uhvatio za srce i kao mrtav srušio na tle. Bilo ga strašno pogledati : ruke kao drvo, oči ko staklo, a na ustima pjena. Kasnije mu se istina, svijest vratila, ali prvašnje zdravlje nikada više.

Tada nije ni njoj, Klari, bilo više do smijeha. Pokojna bi mati svake večeri molila dugo nad njom i opominjala je, neka se kloni babe Angje, jer da je u nje zlo oko. Trebalo je dugo, dok je spoznala, što se to na njih svalilo. Brodovi propadali, a otac, da se ojača, dao se u neke zamršene spekulacije. Okrenulo na zlo, pa pozvao druge, da sudjeluju, a medju njima i babu Angju. Na posljetku propalo i to, — svijet stao kriviti njega i mnogi omrznuli na nj.

Što nije progutalo more, rastepla braća. A onda onaj njihov tragički svršetak — pa majčina i muževa smrt. Od zla na gore — pusto rasulo.

— Da nije to kletva, pomisli ona, i pred oči joj sine lik babe Angje. A sada još i ova nova nepravda — i što je još gore — možda i zločinstvo sa svim ljagama, koje ne sramote i ne tegote samo počinitelje i njihove sukrivce, već prelaze i na mladje . . .

Pri toj se pomisli strese : ono njezino, ljupko, nevino i ni krivo ni dužno dijete, da već sada primi na sebe posljedice tudje nepromišljenosti ! Pa da i nije toga, zar bi ona, Klara, mogla podnijeti, da drugi na nju pokazuju prstom ?

Ne — tu nije bilo što birati ni razmišljati. Kuća će i bašta jedva namiriti dug — neka ! Trebat

će služiti kruh : ma kako tvrd bio taj hljeb — trebat će raditi. Znade ona već unaprijed, da to ne će ići bez prijegora i ljute samozataje, osobito sada, u ovo vrijeme, gdje se preko noći ukokotili toliki, koji joj otrag nekoliko godina nisu bili ni do koljena ! Tudjinac im je donio novaca, pa im se sada žene kite, izrazmeću skupocjenostima, muče se, da sa sebe izbrišu svaki trag svog plebejskoga korijena i da se pokažu ravni bogatim došljacima. Za to i udešavaju sebi ugodniji život : kćeri šalju u inozemne zavode, natječu se, kako će što više potrošiti za njihovu naobrazbu, za učenje tudjih jezika, tennisa i tako redom . . . Često joj dolazilo, da se na tu maniju pokondirenja nasmjehne, no kadšto se ni ona nije mogla oteti osjećajima jala na te ljude, jer hoće, da se jednim mahom užive u ono, što se u nje istom kroz godine i generacije ustalilo. Još joj ponekle, barem na oko, pokazuju neko poštovanje. Možda poradi oca. Njemu je u ovoj visini, tišini i zaklonjenosti od svijeta preostao još neki sijevak negdašnje „gloriole“, i ovo, ako i maleno svijetlo, obasjava i nju i dijete. No sad će i to utrnuti. Kako li će odsele ti tašti, isprazni i ništetni skorojevići gledati na nju s visoka — i s kakovim sažaljenjem ! A to joj je donio on — njezina prva ljubav — — To — i ništa drugo : sve je drugo izgorjelo i sasvim se ugušilo u svojem pepelu. Slično se dogodilo i u nje : otišlo — ohladnjelo . . .

— Sve osim starog ponosa, progovori ona poluglasno dižući se da zatvori prozor i da se spremi na večeru, — a taj ponos, zaključi prezirno, ne će uzmaknuti ni pred četom dolarskih vitezova.

III.

Ono čudno, mutno čuvstvo, što je Rajkovića obuzelo na terasi Palmićevoj, nije ga ostavilo ni kasnije, kad se s Murvica spuštao prema Brisnu.

Na suprotnim se gorama gubili posljednji odsjevi predsutonske zažare ; more je uz kraj potamnjelo od navale večernjih sjena, a tamo podalje nekako oštrije pomodrilo od srhova vjetarca, po njemu prolivenih. Nekud su oporiji vid poprimale konture otočnih visova ; — činilo se kao da je dan već pohranio u neku tajnovitu spremu čare, što ih je još pred pola sata izredao. Bližala se večer sa svojim mraznim, gotovo zimnjim vidom.

Postajkujući silazio Rajković lagano k onim ljetnikovcima s raznolikim krovovima i tornjićima. Iza sebe je ostavljao gluhotu i samotu, a išao ususret vrevi i životu — no nije spješio. On nije naprosto ni vidio onih gospodskih dvoraca dolje — a i promjene, što su se radjale na obličju klonula dana, prolazile su za nj neopažene : on je sada bio sav u mislima i neodoljivim uspomenama.

Poredjivao je ovo svoje današnje slaženje sa Murvica s onim negdašnjim, kad mu ono stari Palmić pokazao vrata — i za čudo, u duši se je osjećao gotovo isto tako bijedan kao i onda. Onoga dne tjerala ga niz ovaj puteljak bol radi izgubljene djevojke i stid s pretrpljena poniženja. Danas ga pak goni uspomena prve ljubavi i trpak osjećaj promašene zadovoljštine. A ovaj se posljednji osjećaj nije uvelike ni razlikovao od čuvstva stida . . . Rajković je naime bio već sada na čistu, da se je ponio sasvim djetinjski

i da je sve ono njegovo natezanje sa starim, ishlapljenim Palmićem bilo sićušno, a zacijelo i nedostojno čovjeka svijeta i ukusa.

Kad mu je Marunić predavao ono pismo, mogao ga je lijepo otkloniti i pustiti, da mu on izravno piše i da se s njime sam nateže i nagadja. Ali ne : on je onu poruku objeručke prihvatio i namjerice se upustio u taj posao, a zašto ? Da uživa u starčevu uvriedjenom ponosu i koprcanju ? Ili u njezinoj smetnji, a možda i očajnom zaprepašćenju ? Kako bilo, on je time pokazao, da je pun samih kukavnih i baštinjenih niskih poriva, što ih nije moglo da s njegove opore duše strese ni očevo kapetanstvo ni njegove visoke škole. Takav mu je bio djed, takav pradjed, a za oca kapetana znade, da se je svojim protivnicima najradije osvećivao bacajući im noću kroz prozore nepotpisane listiće pune grubih uvreda. Svi su ti maleni ljudi bili više manje naprasiti, razdražljivi, osvetljivi ; jedino što su oni u toj naprasitosti i osvetoljubivosti uživali i poslije, a on se evo već sada stidi.

Ma kako prosudjivao onaj svoj razgovor s Marinom Palmićem, ne može se oteti dojmu, da ga je starac i danas ispljuskao. A zar je po to ovamo došao ? Nije li mu bilo dosta jednog poniženja ? Mogao je ostati tamo — u svijetu — i ne dirati u pepeo davno izgorjelih stvari. Trebao je ostati — to više, što se već nekako bio ipak prilagodio, ako i teško, vrlo teško.

. . . Jedva se iskrcao u Americi, a ono je već u gomilama nahrupio na brod narod sav veseo i blažen, što se može vratiti u domovinu.

Gotovo sav se taj svijet vraćao kući razočaran, ali i sretan, što će doskora otpočinuti na svojim rodjenim planinama.

— Amerika ! Zovu te zemljom sreće, govorio u saloonu u new-yorškoj obali nekakav pocrnjeli i bradati primorac, a ovamo si pako sa svim svojim verigama i vragovima.

Bio čas, kad je i njega nešto spopalo, da se smjesta vrati, da prione uza knjigu, da svrši nauke, pa da onima na Murvicama pokaže, da je i on čovjek svoj, nezavisan i ugledan.

Ali ta se je misao kao i mnoge druge ubrzo isušila. Uostalom on je i kod kuće prije polaska pomišljao da se vrati k nauci, da upotpuni svoje znanje, da zagrabi u onu blaženu ,,tehniku'', koju je najposljednju odabrao, pa da se baci u vrtlog posala, istraživanja i spekulacija. Tko zna, ne bi li ga baš otuda sunce najprije ugrijalo !

Ali ta ga je nakana ubrzo ostavila : sve bi to trajalo odveć dugo, a i uspjeh je sumnjiv. A u njega nije bilo ni ustrajnosti ni jake volje. On je kao na nekakva čudovišta gledao na one bristanske Nijemce, bivše konobare, što su — zgrčući napojnicu za napojnicom — u nekoliko godina sagradili golema svratišta i došli u položaj, da im se sve klanja. Bilo je časova, kad im je zavidjao, ali bi se brzo utješio mišlju, da su njegove aspiracije ipak šire i više, premda bi bio u velikoj neprilici, kad bi bio morao reći koju više o tim svojim širim i višim aspiracijama. Uza sve to on je zadržao o sebi najbolje mišljenje, a dosta se pouzdavao i u svoj razum i razbor. Osim toga mu se žurilo. Znao je doduše, da se zlato ni u Americi ne trga sa živice, ali je čuo i čitao, da ta čudesna zemlja krije u sebi toliko iznenadjenja, da stoji jedino do sreće nabasati na njih.

I on ostade u Americi.

Sad je trebalo napeti mišice i svojim laktovima krčiti put kroz svjetsku gužvu. Ali gdje da započne? Od nižih je mjesta zazirao, a k unosnijim ne dadoše mu spretniji i sposobniji od njega. Mislio je, da će, uz ono malo tehničkoga znanja skucanog u visokoj školi, naći kakovo znamenito mjesto u kojoj tvornici. No svuda su tražili samo potpune ljude, a njemu je za svaku drugu službu nedostajalo volje i odlučnosti.

Uto je počeo ćutjeti, kako mu se polako trgaju živci, kako ga obuzimlje nemir, nespokojstvo i malodušje. A bilo je trenutaka, kad bi se živci smirili, ali onda bi nastupio neki umor, u kome bi utonuo i posljednji trak njegove volje. Tu bi ga salijetale misli, što ih je negda kao kandidat filozofije kupio pêle-mêle u knjigama modernih mislilaca — i kao ljuti oštrac zadirala se u njegov mozak skepsa, sumnja o vrijednosti života i o njegovu smislu. Te su misli vukle sa sobom onu crnju — naime, da naposljetku sve ovisi o njemu . . . Medjutim je osjećao, da ne bi u sebi našao snage, da se skonča, pa da uteče takvim mislima, prošao je gotovo sav američki sjever unakrst. Ali svuda sve sam pusti dim, podzemna tutnjava, glomot i škrgut mašina, dubina rovova, tih crnih žvala američkih plutokrata, kojima ne bi ni on bio drugo van mali i neznatni zalogaj, kao i svi oni poslenici opaljenih lica i ruku.

Na svom krstarenju po onim neznanim i neprijaznim stranama nabasa na neku trgovačku poslovnicu u Omahi. Bilo mu kô Turčinu na propovijedi: sve mu bijaše tudje počevši od jezika pa do najobičnijeg načina američkog poslovanja. Gospodari i drugovi u pisarni napipali mu odmah tu slabu stranu, pa ga stali omalovažavati i susretati s prezirom i nepovjerenjem. Pače i sam Crnac, koji je u poslovnici posluživao, neprestano je na nj kesio svoje bijele zube. No najviše ga dražilo, što bi mu takovi gorki časovi dovodili pred oči daleki dom s mnogim tužno-milim slikama i sjećanjima i punili mu dušu dojmovima neke mučne, nostalgične nevoljkosti. Ali što ga je život više progonio, to se on većma uza nj privijao. I dok je gutao poruge i omalovažavanja svojih za nevolju drugova i gospodara, dotle je zvjerao očima po karti Amerike tražeći mjesta, gdje se možda i za nj sreća krije.

Uto je nekim slučajem uzaznao, da poznati bankir u Chicagu, Šulić, traži suradnika za list, što ga kani pokrenuti. Rajković nije premišljao dugo, već se smjesta ponudio, a da ga tko drugi ne preteče, otputova još istoga dne u Chicago — pa ravno u Šulićev stan.

Bankir ga omjeri od pete do glave, saže ramenima i kao da bi htio reći:

— Svejedno — ti ili tko drugi.

I Rajković ostane u Chicagu u svojstvu glavnog suradnika „Narodne snage“.

Započeo je s nizom članaka o narodnoj apatiji, indolenciji, o manama i zabludama mladeži.

Ti su se članci slabo čitali, ali to nije smetalo, oni su mu pače pribavili i nemalo štovatelja. To ga donekle osokolilo, i on se požuri, da sklopi poznanstvo, prijateljstva, da se baci u vrtlog uživanja, da se dade na ljubavna osvajanja, što mu onako mladu i pristalu nije išlo teško od ruke. Sasvim ga omamilo, tako da više nije ni pomišljao na zgrtanje dolara, — sve su prvašnje težnje i osnove za naglim

obogaćenjem i gavanskom veličinom u njemu sasvim obamrle. Sav je njegov život bio u trenutku, što ga je proživljavao ; prošlost li budućnost nisu imale cijene, one su se gubile u maglama šampanjca i omami ženskoga daha . . .

Tako je proživio prve godine u Americi — sve kao u nekakvu mamurluku.

Onda je nastupilo lagano trijeżnjenje. Već se od nekoliko vremena javljali glasovi o nekim tamnim manipulacijama bankira Šulića, a na štetu radnika Hrvata. „Narodna snaga", razumije se, graknula je oštro na „potvore" — i nato su one glasine za neko vrijeme zanijemile, da malo zatim iznova izmilje, ali ovog puta još i s većom žestinom.

„Snaga" nije ostala dužna i tako se zavrglo krešev, kome je kraj učinio sam Šulić svojim nenadanim, upravo senzacionalnim bijegom.

List je odmah iza toga klonuo i udušio se u blatu svoga uteklog gospodara. Kad je pak nekoga dana nestalo netragom i njega, Rajkovića, mnogi posumnjaše, da ni njegovi prsti ne bijahu daleko od onog nečistog posla.

Medjutim sav je Rajkovićev grijeh bio u tome, što je kadšto navalice, a najčešće i nehotice bio slijep spram svega, što se oko njega zbivalo. Čutio je to, a kako nije za to nalazio opravdanja. raskrstio se s bučnim gradom i sa svojim nemanje bučnim životom te odmaglio, da se drugdje ogleda za srećom.

Vuklo ga u Aljasku, u lov za zlatom, ali mu puste ravnine leda i snijega, što ih je na granici Kanada istom nazreo, i ono sumorno nebo nad njima — natjeraše u srce grozničavu zebnju. Unaprijed je znao, da joj ne bi mogao odoljeti, te krenu na jug — u

toplije krajeve i poslije se nekoliko vremena namjeri u New-Orleansu na zemljaka Marunića, koji mu otvori vrata svoje pisarne.

Bio to postariji čovjek. Još se kao mornarsko dijete preselio u Ameriku. Taj je priprost, ali okretan i vanredno lukav čovjek našao u novom svijetu polje, na kome je razvio obilje svoje energije i prepredenosti. Laćao se ovoga i onoga, dok nije naposljetku otvorio „saloon" i nekakvo konačište, koje se poslije prometnulo u golemo svratište za doseljenike.

A imao čovjek i oštro oko : znao je na dlaku, gdje i kada treba kupiti komad zemljišta, kada ga preprodati, kada pokušati sreću na burzi itd. U životu nije ni vidio škole, a ono se s uspjehom bavio čak i bankovnim poslovima i primao novac svojih zemljaka, pohranjivao ga, vukao debele kamate, uračunavao sebi visoke pristojbe za pohranu, pa se često dešavalo, da bi se gotovo sav pohranjeni novac rastopio medju njegovim prstima. U riječ : Simo Marunić nije gledao na svaku dlaku, njemu je bilo glavno, da se u golemoj utakmici uzdrži i da sebe ojača, a kada izvrši svoju, neka se — kako je ono govorio — i Misisipi razlije i odnese, ako hoće, i čitav svijet.

Činio je, što čine i mnogi drugi, i tako je sebe opravdavao pred savješću, ako bi mu kada, što je bivalo vrlo, vrlo izrijetka, spočitnula kakvu sirotinjsku, krvavu suzu. Marunić je zamršenije i sumnjivije poslove vršio sam, jer nije htio, da mu se svaka vidi i zna, ali iz onoga, što je vidio, Rajković je pogadjao mnogo toga i nije mu trebalo dugo čekati, da se uvjeri, kako majstorije toga prepredenog lisca ne zaostaju mnogo za nepodobštinama pobjeglog bankira Šulića.

Rajković se već kao Šulićev suradnik dovoljno namirisao one biljke izrabljivanja, koja na američkom tlu buja i cvate uspješnije negoli možda igdje drugdje na svijetu. Njezin ga je dah omamio, čekao je samo zgodu, da je i on negdje zasadi i odnjeguje. Onaj isti skepticizam, koji ga je onomadne navodio, da se sumnja o zlu i dobru, tjerao je sada od njega sve skrupule. Šutio je i marljivo pribirao gradju, da mogbude u pravi čas ili od Marunića preuzeti posao ili uz brk njemu započeti sâm na svoj račun. Već se ćutio dosta sposobnim za to. Uza sve to bilo je časova, kad mu se ipak gadio način, kako je Marunić strigao svoje ovčice. Tako je jednog dana došao u pisarnu neki Ličanin, sav istučen i otrcan, da digne što tu ima u pohrani, pa da krene kući. Majstor ga pogleda i bučno se nasmija :

— Kratka je u tebe pamet, Jerko ! Da umiješ čitati, pokazao bih ti crno na bijelom, da u mene nema više ništa tvoga.

— A kuda je otišlo ? — u čudu će i strahu Likota sakrivajući zgužvanom i blatnom kapom oširoku poderinu na koljenima.

— Izio brate ! Eto ti raboša ! Ali muka je s tobom, kad ne znaš azbuke. No evo, reći ću ja : šest objeda — —

— Dva . . . Isusa mi, — nisu no dva.

— Šest, brate, — a toliko večera. A evo koliko pića samo ! Naravno : ti se ne sjećaš. Pa predujmovi . . .

— Jedan — — i to : dolar — — —

— Bilo ih je još i po više dolara, ali ti se ne sjećaš. Pisali smo to obično dolje u saloonu — no ti bi se ubrzo uljoskao, pa bi ti piće zastrlo pamet . . . A onda pristojbe, troškovi moje pisarne — ja moram svoje ljude da plaćam — ne znaš li to ? Jest — i tako — sve otišlo do posljednjeg centa.

Likota da se pomami. Ruknuo, kao da ga netko reže :

— Ovamo moju muku, prokleta pijavice, — inače ćeš prije večera k vragu na račun.

I digao protiv njega pesti, kao da će ga zagušiti, no Marunić ostade miran i uspravan, kao da je od gvoždja.

Ličanin zarida :

— Smilujte se, ako Boga znate, vratite mi ona moja dva ljuta žulja !

Glas mu je zvečio kao u ranjene zvijeri. Ujedared se srušio na koljena, pa se grčio, valjao, prometao i pjenio, kao da ga spopala gorska bolest.

Takovi su prizori bili u Marunića česti. Gledajući to Rajković bi isprva ostajao kao uprepašćen ne znajući što da kaže. Ali bi Marunić pristupio k njemu i onom bi ga svojom širokom rukom potreptao svojtljivo po ramenu i zahohotao :

— Lav i medjed naudit će ti, ako ih dražiš ili ako su gladni, ali čovjek — gdje možeš, ščepaj ga i stresi, drukčije će on tebe.

Rajković ga je presenećeno oledao i slušao ali on bi mu surovo dobacio, što čini, da čini otvoreno i bez prikrivenih misli, dok tisuće i tisuće drugih radi to isto, ali s puno obzira, rafiniranosti, u rukavicama. Ta istančana čeljad imade, veli, svoju krinku, a ta jest : osvješćivanje naroda i podizanje njegove snage ! Ajde, do vraga ! Tko ih ne bi poznao ! Prije no ćeš zaklati svinju, puniš joj korito svim i svačim, a tako čine od prilike i kanibali, prije no će zaklati

i ispeći svoju žrtvu. Kakva ti korist od čovjeka izmuzena i isušena?

Rajkovića bi ta razlaganja ubrzo razoružala i što je dalje i dublje o njima promišljao, činilo mu se, da onaj surovnjak nema možda u svemu ni krivo. Pače, kad je još bolje otvrdnuo, činio je bez trunka ganuća gotovo jednake eksperimente bilo na koži koga drugoga Likote, ili na ledjima kojeg od alkohola polupodivljalog ribara sa ušća Misisipi.

Ali pri tom je još izbijalo dosta „rukavice", čemu se Marunić iz puna grla smijao :

— Gladi, sinko, gladi — ostat će ti i tako na dlanu po koja dlaka, ne velim, da ne će. Ali škare su sigurnije — tek da ti se ne bi ruke tresle ... — govorio Amerikanin i sve se prezirno smješkao.

Ta bi brutalna familjarnost Rajkoviću naposljetku dodijala, pa bi mu kadšto odgovorio oštro. No ni Marunić mu ne bi ostao dužan, i tako je medju njima pucao jaz, koji bi ih bio sasvim odvojio, da se nije uto zbilo, što je Rajkovićeve misli okrenulo na sasvim drugi pravac.

Marunićeva jedinica, miss Kate, bila je zaručena s nekim Mr. Gilbertom Parkerom, pristalim, obrijanim, dosta mladim čovjekom, inače zastupnikom neke engleske trgovačke tvrtke. Stari je Marunić bio sav ushićen. Koliko je god molio svoju zvijezdu, da mu u poslovnim stvarima ne zaustavi i ne skrene bujicu domorodaca — taj njegov zlatni potok — toliko se u drugu ruku bojao, da bi mu kćerino oko moglo jednom zapeti o kogagod od tih njegovih zemljaka, koje je on svečano prezirao. Ta se odvratnost u njemu ugnijezdila već od vremena, kad se bio tek malo podigao, a osobito otkada

su u njegov saloon stali zalaziti zemljaci — ribari, da prozeble udove ožive whyskijem, koji im se uostalom prelio već u krv, u pogled i mozak. On je gledao dan na dan, kako se ta pjana čeljad vuku i natežu, kako se psuju, grde i lupaju, a i za nož mašaju. Često je pred strancima govorio, da mu se bljušti gledati ih, — da im ne podnosi zapaha, da su niži od Crnaca, Talijana i Indijanaca. To svoje gnušanje protegnuo je s vremenom na sve svoje domoroce, bili oni višeg ili nižeg sloja, i eto otuda spram njih ona njegova odvratnost i prezir. Zato je pak toga Parkera dočekao upravo raširenih ruku. Engleze je oduvijek uvažavao, budući da, kako je sam rad govorio, nalazi u njima neku srodnost sa samim sobom.

S mladim se Gilbertom u svemu slagao. Englez mu je punio glavu nekim pothvatima s vanredno velikom dobiti. Marunić se zanosio tim svojim budućim zetom, njegove su ga osnove oduševljavale, on mu je pače već u nekoliko navrata otvorio i svoju kesu. Englez se, regbi, tim iskazima sklonosti poslužívao u prilično znatnoj mjeri i odnio nekoliko tisuća gvineja.

Već su bili zakazani i svatovi, kad li je nekim slučajem izbilo na javu, da Mr. Parker ima u Engleskoj zakonitu ženu i djecu.

Uvrijedjeni Marunić plane, baci engleskog pustolova na ulicu, saspe na nj tuču psovaka i pogrda i reče ojadjenoj kćeri, da je utješi :

— Ne plači, doći će već drugi. Gvineje mirišu nadaleko, a nema transatlantika, koji ne bi donio sa sobom kakvog deliju plemenitije krvi i finijeg nosa. Nego drugi put ćemo biti oprezniji. Najprije dokumente na stol — a onda neka se razgovara.

Miss Kate nije bila ni lijepa ni ružna — u kretnjama vidio si, kako su uglasti ostaci atavističkih oporosti u neprestanoj borbi s odgojem, što ga je zadobila u raznim modernim zavodima, ali sve u svemu, bilo je to na oko dosta simpatična pojava, ako i pokadšto — možda i nehotice — malko i naduta.

Rajković bi otrag koji mjesec bio prije povjerovao, da će se ocean isušiti, negoli da bi miss Kate mogla postati njegovom ženom. Za sve vrijeme, što je u kući njena oca, jedva je s njom progovorio dva puta, i to kratko i samo u nekim poslovnim stvarima. Ona je njega smatrala očevim službenikom, a on nju svojom mladom i ponosnom „principalkom". On je nju susretao s obligatnim poklonima, a ona njega s laganim i hladnim odzdravima. Vidljivih promjena nije u njihovu saobraćaju bilo ni neposredno iza onoga preloma s Englezom, osim što je Rajković — a to mu se i samome nekako čudno činilo — odjedared stao da svojoj spoljašnosti posvećuje nešto više pažnje, a tako i kretnjama i držanju. Odijevao se pomnjivije, i kao da čitavog sebe udešava na način, da se što više svikne i učini zanimljivijim. Uz to je odgadjao odlazak iz Marunićeva doma, dolazio u poslovnicu ranije, ostajao u njoj dulje, slučajno sve dotle, dok bi se miss Kate vratila s običajne šetnje. Onda bi izišao i — slučajno — se s njom sastao i zavrgao razgovor, uistinu sasvim običajni razgovor. Uto je opazio, da se ona tim razgovorima ne otima, pače se čini, kao da ih i sama traži. Nato je on postajao povjerljiviji : uzeo da pripovijeda o svojim osnovama, o nakani da nastavi nauke . . . (medjutim ta mu je nakana sinula u pamet upravo za jednog od tih razgovora). Što dalje, ti su razgovori bivali sve slobodniji. Tako mu je ona nekom prigodom izjavila, da je rada nastaniti se u domovini svoga oca, ovdje da joj je veoma dodijalo, a Rajković je već sjutradan nabacio, kako je njegova stalna namjera vratiti se u otadžbinu, u rodjeno mjesto, koje se sada sve većma diže, i da hoće započeti tamo nov život.

Sve se to izmedju njih dogadjalo po nekom tajnom nagonu, bez ikakve prikrivene misli. Ona ga je rado slušala i sve se nekuda zamišljavala.

Onda mu štošta postalo jasnije i on je sada u taj saobraćaj ulazio sa svjesnijim namjerama. Njega je počela zaokupljati misao, da tu djevojku doista predobije. Bio bi to najkraći put k udobnom životu, — a uz to mu se i djevojka činila nelošom, mogao bi upravo reći, da mu se i svidjala.

Od dana na dan on je toj misli podavao sve više znamenitosti, dok ga nije naposljetku tako opsjednula, da nije od nje više imao mira.

Nešto se je slično dešavalo i djevojci. Rajković je dobro osjećao, da ona u razgovorima s njime hoće da pokaže svijetu, kako je se onaj prvi ništa ne tiče, a ovamo je ipak ćutjela potrebu, da se iza one grdne i gotovo odurne prijevare netko njome bavi i za nju zanima. Uz to je Rajković znao lijepo i duhovito pričati, a bio je i vrlo skladan i elegantan, pa se miss Kate čudila, što je to istom sada opazila.

Više nije mislila ni na svoj uvrijedjeni ponos, ni na kakvu zadovoljštinu ni olakšicu, — ona se je s mladim čovjekom sastajala naprosto za to, jer joj je njegovo društvo godilo. Ti sastanci se nisu više upriličivali na ulici, da svijet vidi, već se udešavali tako, da se otmu svakom i malo indiskretnom

oku. Rajković bi donio kitu cvijeća, ona bi zahvaljivala pogledima ; on bi se na to odvažio na stisak ruke, ona se ne bi otimala ; on bi pošao korak dalje i sve to naposljetku zapečatio cjelovom . . . Od toga časa oni se „za sebe" smatrahu vjerenima.

Nekoga dne iskazala miss Kate ocu sve.

— Što ? zgrane se on na nju. I ti bi onoga gladuha, dogona — onu domaću uš — — ? A ne pitaš, što će biti, ako ja dignem nogu, pa ga gurnem na ulicu ?

— Ja ga volim — — — pripomenula ona istim onim tonom, kojim je kao dijete obijesno tražila igračke i slatkiše.

— To ćemo vidjeti — — — rogoborio Marunić, da se čulo ća i u poslovnicu. Pa on je i htio, da se čuje.

Rajković se sjetio Palmića, pa mu siknula krv u lice, ali se suzdržao, jer je slutio, da će ovaj ipak popustiti.

I doista miss je Kate već sjutradan ponovila juriš a zatim još jedan, pa još dva, tri puta, dok nije stari napokon popustio. Ali se u njemu žuči nakupilo odviše, da je na jednom proguta :

— Reci ti tvomu Rajkoviću, uzvikao se on, ako hoće, da te ima, neka te nosi, ali ako šiba na pare, reci mu, da se ljuto vara. Ja sam se dosta nalomio glave i natrapio tijela, dok sam svoj novac stekao, pa da mogu, u grob bih ga sa sobom ponio. Jest — radije, nego da mi se drugi na njemu sunča. Zato — prije negoli protegnem papke — ni centa ! Neka zna !

On je to ponovio mladiću, kad je malo iza toga u njega „službeno" zaprosio djevojku. Govorio je s njime s očitim prezirom i gotovo sa srdžbom, tako da mu je debelo, crveno lice sasvim nabreklo bilo, i Rajković se sjeća, kako je, videći ga gdje su mu oči u čas zaplivale u krvi, pomislio, da na to protegnuće papaka ne će možda ni čekati dugo . . .

Stari Marunić nije ni poslije promijenio svoje držanje spram njega, naprotiv, on ga je od sada susretao s očitom i neprikrivenom mržnjom, jer je u njemu nazrijevao neprijatelja, koji jedva čeka, da njega, Marunića, djavo odnese, samo da bi mogao što prije i što slobodnije razmetati sa njegovom mukom.

No Rajković nije ni u djevojke našao osobite topline i srdačnosti. Bit će za to, što te osobite topline i srdačnosti nije bilo puno u njega, dok je nju vidljivo napadala sumnja, da je uzimlje ne toliko zbog nje same, koliko radi njena miraza. Bilo je u nje nešto očeve surove otovorenosti, pa mu je to prigodom nekakve razmirice i dobacila.

Da je u tome bilo dosta istine, on je dobro znao, ali ga je ljutilo, što je ona to naslutila. U njemu je, kao iza onog prizora s Palmićem, iskrsnuo uvrijedjeni ponos, ciknula ranjena samosvijest, pa je tražio zgodu, da tome dade oduška. Prilika mu se domala pruži. Neke ga večeri naskoči Marunić veleći mu :

— Bio si u školama, valjda si koga vraga i naučio. Ne bi li vrgao u novine, da se ovdje otvara posao i traže radnici ?

Rajković ga mrko pogleda :

— Kakav posao ? Kakvi radnici ? Ja nisam o tome ništa čuo.

— Pa i ne treba ti. Samo ti meni dovuci ljude, drugo će biti moja briga.

— Ja hoću, da znam, zašto vi trebate ljude, kad vidim, da ovdje za njih posla nema, — smrknuto će Rajković.

— Bit će ga za mene, ako dodju — — ludove, — iskesi se na nj Marunić.

Rajković skoči kao uboden :

— Ja vam zabranjunjem, da vi sa mnom ovako . . .

Kako se pak Marunić još uvijek cerio, a miss Kate ni da bi na očeve uvrede okom trenula, uskipi u njemu krv, te odbrusi starome i vjerenici, da se varaju, ako misle, da je on čeljade, koje se prodaje. On hoće da sačuva svoje vedro čelo, hoće da ostane ,,potpun'' čovjek, pa ne da, da mu se dira u samoljublje. Neka ne misle, da su to same puste riječi, što više, on je tvrdo odlučio, da već današnjim danom istupi iz njihove kuće. Time će gospodina Marunića poštedjeti od poniženja, da svoju kćer dade svome sluzi. On će raditi sam na svoju ruku — imade za to u njemu i sposobnosti i spreme i volje.

Marunić se podrugljivo osmijehnu :

— Sve je to lijepo, ali to te ipak ne će smetati, da deset puta na dan ne poželiš moju smrt.

A kako je Rajković s ogorčenjem odbijao od sebe tu, kako je on govorio, podvalu, javila se i miss Kate :

— Znam ja, — rekla je ona — znam ja, kako to udešavate vi zaručnici staroga kraja. Novac nas Amerićanaka ne prezirete, ali ni volje naše ne podnosite. Tako je : uzalud vam sva vaša obrana !

On uzvrati žestoko. Te bi večeri bilo jamačno došlo medju njima do preloma, da nije Rajković na vrijeme uzmakao i ušutio. Zaručnicu je na rastanku uvjeravao o svojim najsvetijim nakanama, a po-

vukao je i svoju prijetnju, da će otići od Marunića, te se sjutradan vratio u poslovnicu i radio u njoj, kao da nije ništa bilo. Sad su ga otac i kći još i s višega gledali, a to ga je vanredno razdraživalo i nanovo mu dovodilo u pamet daleki rodjeni kraj sa svim uspomenama, što mu ih je usadio u dušu. Takovim čuvstvima nije se sada otimao više, on im se, ako i nesvijesno, podavao sâm. Dostajalo je, da u Marunićevu saloonu vidi kojeg drapavog od whiskya otupljenog primorca ili drugog kojeg propalog odrliju s rodjenih strana, a da mu se nešto u srcu makne i da ga još i dublje ubode :

— Zašto, zašto smo mi ovdje ?

I što je dalje zurio u ona drvena, ukočena, morem izjedena i suncem izgorena lica, u one mutne, staklene izgubljene oči, kako kroz maglu alkohola bulje u nešto daleko, u ona nakrivljena, pomodrela usta s pocrnjelim, trulim zubima, što se ne bi rasklopili, da ne propuste kakvu surovštinu, u ona dronjama omotana slomljena, izmučena tjelesa, iz kojih nadaleko zaudara memla i nečist, — sve što je više gledao taj jadni, ljudski izmet, te bijedne utvare negdašnjih kršnih, s rodjene grude prognanih pomoraca, — sve se većma u njemu budila, kao da bi neka već davno uspavana sućut i opet bi mu se izmaklo pitanje :

— Zašto, zašto mi ovdje ?

Uto mu stiže vijest, da mu je otac umr'o. U glavi mu sinula misao, da je možda iza sebe štogod ostavio. To bi mu dobro došlo, osobito sada, da mu ne treba ući praznoruku u kuću staroga lihvara. Potraži u pameti, ne bi li koga našao, da mu to tamo dolje uredi. Dok je tako premišljao, već se u njemu pojavljalo nešto, te ga vuklo u domovinu. To se nešto pretvorilo

domalo u pravu želju, pa u vruću čežnju, koja ga sasvim obladala, tako da je već sjutradan iznebuha i s gotovom odlukom izišao pred zaručnicu i budućega tasta.

— Putujem kući. Idem, da uredim očevu ostavinu, — naglasi on.

Miss Kate dočekala je tu vijest prilično hladno, a stari ni da bi okom trenuo.

Rajković saže ramenima, ali ipak nije htio da za sobom spali sve mostove. Znajući, da će taknuti Marunića u živac reče :

— Vi znate, da iz naših krajeva seli u ove strane dosta naroda. Kušat ću, da ih na vas uputim . . .

Nije te riječi bacio u vjetar. Maruniću se misao svidjela ; on ga onim svojim ručetinama strese za ramena i ispukne :

— Ne bih bio rekao, da će takovo što izaći iz tvoje glave. Ova ti valja !

Upustio se u dugo i široko razlaganje, dijelio mu upute, nagovarao ga, neka prije povratka u Ameriku nadje i „izmuštra" kakvog okretnog agenta, koji će im i kasnije otpremati „materijal". Uto se nekako sjeti Palmića i njegova duga. Malo je oklijevao, ali se naposljetku riješi i dade mu ono pismo za propalog principala.

— Evo ti pismo i ovlaštenje. Uredi to !

Rajković prihvati. Imat će barem na kome da iskali svu žuć svoje doslije ugušivane samosvijesti. A dobro je, da je iskali upravo na nj, ta on i jest prvi i grdni uzrok svih njegovih jada i poniženja.

I eno ga sada tu, gdje se izvršivši onaj vajni nalog vraća s Murvica s čuvstvom negodovanja i mrzovolje.

Iza oca nije našao ništa — tek nešto zemlje, ali i to na drugoj strani, prema Budišinu, gdje još nije dopr'o stranac, a, rekbi, i da neće. U Murvicama je pak našao stari ponos i prezir, a toga je vanredno razdražilo i poništilo.

Što bi dao, da nije zagrizao u tu jabuku ! Ali se u njemu ubrzo probudio prvašnji, nepopravljivi zlopamtilo. Javio se glas, koji je bez prestanka ječio i kreštao.

— Osvetu moraš provesti do kraja ! Zagrozio si se, da ćeš naći kupca ! A ti ga nadji ! Inače stari će misliti, da te je od toga odvratilo njegovo neodoljivo gospodstvo. Crv, kao što si ti, — drukčije ne bi mogao da učini ! . . . A što bi onaj drugi u Americi, da mu se vratiš praznoruk ? Rekao bi, a i s pravom : — Ni tome nisi dorastao, kukavče jedan !

To ga još i više podjari i on odluči ići do kraja. Izvršit će svoju prijetnju i time udovoljiti pozivu osvete — i učiniti, kad njemu nebo plače, da se ni drugome ne smije.

U sam mrak udje u mjesne nasade, gdje se već javljao život. Oko njega vrvio šaren svijet, brujao raznolik, tudji govor, sretala ga lica — sad nasmijana, sad ozbiljna, sumorna, naduvena. A sve se to otiskuje i brza ulicom, da što prije stigne na večeru, iza koje će se u salonima nastaviti život ispremiješan dosadnim razgovorima, duhovitim ili prisiljenim šalama, bučnim raspravama, tajinstvenim pogledima i uzdisajima, flirtom — — —

On se uputi ravno u „Eldorado", gdje je bio i odsio.

IV.

dloži gornji kaput, naruči sebi večeru i udje u veliku dvoranu. Sjedne za prvi stô, povečera, pa zapali cigaretu. Dvorana je slabo rasvijetljena, tek po gdjekoja krijesna sija u velikom lusteru u sredini. U svemu je unutri nekoliko gosti izrijetka posijanih. Sama strana lica. Dva su dana, otkad je stigao i već ih pozna gotovo sve. U tom mu je ciceronom vijećnik Batičić, „kralj bećara", kako se sam nazivlje. Rajković ga je već otprije ponznavao kao neke ruke odvjetnika, zato se prije nego li će ići k Palmiću uputio k njemu, da potraži savjeta. A kako se Batičić mimogred bavio i mešetarenjem, u isti je mah nanjušio posao, pa mu natuknuo ono o kupcu.

— Ja ću ti ga već naći, ne boj se, uvjeravao ga jučer bećar upravo za ovim stolom miješajući u razgovor kratke, lagane i vesele anegdote o pojedincima, što su bili u dvorani.

I tako je Rajković saznao, da su se ona dva susjedna suha, zimogrižljiva starčića, upravo do smiješnosti zablenula u djevojku, što sjedi kraj blagajne. Obla, plavokosa Nijemica, vragoljasta pogleda i osmijeha, zaludjuje ih od šale i namiguje sad jednome, sad drugome — te je svaki od njih uvjeren, da je upravo on njezin odabranik. A kako su ti strkelje inače dobri prijatelji — to jedan drugoga od srca žali, što se pred njom i pred svijetom čini smiješnim. Ta komedija traje već nekoliko nedjelja na veliku radost „Eldoradovih" gostiju.

Malo podalje posjedoše tri bućoglavca — tri samozvana „profesora". To su zasebni učitelji modernih

jezika. Onaj s dugom, progrušanom bradom piše i u neke zakutne bečke novine — pa se i nekud jače pauni. Inače je veliki čudak. Često se inadi sa ženom, i dok svadja traje, ne bi ni za živu glavu s njom probesjedio, već bi joj svoja negodovanja izjavljivao pismeno, kao na priliku : „Čorba je danas bila suviše soljena", „meso tvrdo", „kafa tanka — sve bljutavo".

Onaj dugonja nasuprot njemu, čeljade golema, pokučasta nosa, sudeći po govoru pravi je enciklopedista. O svemu naklapa — a hvasta se i nekom knjigom, o kojoj da radi već više godina, a teško da će biti tako skoro gotova. Za njega se znade, da privredjuje malo, a troši mnogo, pa vele, da bi mogao biti i kakav tajni agenat, špijun, što li?

Treći je od njih mladji. Šuti i ne sluša ih, već sve nekako prezirno gleda uokolo po dvorani. Kad se namjeri na kakovu ženskinju, koja mu se svikne, onda neprekidno zuri u nju. Imao je već radi toga i neprilika. Nerado mu povjeravaju djevojčice, a jer su na nekoj njegovoj knjizi našli napisano : „Svi za jednoga, jedan za sve!" nagadjaju, da bi to mogao biti i kakav anarhist.

Sve je to jučer nadrobio Rajkoviću Batičić. Večeras su se vidjela još i neka nova lica. Tako se u kutu na dnu dvorane do same pozornice stisnuo mladi par. Izmedju jednog i drugog zalogaja jedno bi se drugome nasmjehnulo, prišapnulo nešto, pa bi nanovo nagnuli glavu i zagledali se u tanjir, kao da u njemu nešto traže. Čini se, da su se u polusjeni, koja kao da je za njih udešena, izgubili u sebe i kao da mnogo ne haju za svijet, što je u dvorani.

Rajkoviću je sučelice sio za osamljeni stô dosta mlad čovjek, ali vanredno suh i blijed. U pet je časaka

nekoliko puta odložio nož i vilice, pa izvadio sat, položio ga na stô i stao da broji, koliko mu puta udara bilo. Malo podalje večerala jedna brojnija obitelj, na mahove bi zavrgla kakav razgovor, koji bi se neko vrijeme lijeno vucario, dok bi najedanput zamr'o. Negdje u sredini našlo se na okupu mladje društvo — i svojim bučnim govorom i smijehom podavaio dvorani nešto više života. Rajković je ubrzo prestao gledati uokolo.

Za prvom zapali drugu cigaru. Zijeva, gleda na sat i na program koncerta : očito je, da se dosadjuje. Ne bi znao reći, što mu je više tudje : ovaj kraj, gdje se rodio, ili zemlja, iz koje se tek vratio. A ne budi u njemu taj dojam samo ova dvorana s ovo stranih lica, već i gotovo svaki domaći čovjek, svaki kamen, sve — sve.

Kad se ono juče iskrcao na pristaništu, pohitio je raskriljenih ruku ususret nekim starijim znancima. Oni su prihvatili ruku, stisli je, dobacili dva tri obična, hladna pitanja, pa otišli. Kao da su mu na nosu pročitali, da ne nosi ništa sa sobom : ni u glavi ni u kesi. Za glavu im je, čini se, manje stalo, jer mu je odmah poskočila cijena, čim je kasnije, tobože mimogrede, natuknuo, da ženi kćer milijunaša Marunića.

Videći to nekako mu se misao na Marunićevu kćer pričinila prijatnijom, pa joj je iste večeri napisao pismo puno iskrene srdačnosti. Učinio je to i zato, što nije nikada kao u ovom času osjetio portebu, da bude nekome bliže.

I doista, da je mogao, bio bi odmah otputovao. Ta ga je misao još jače osvojila sada, iza sastanka sa starim Palmićem. On zna, da ovdje nema više

što da traži, da je sve prekinuto i zaboravljeno. S kakvim je samo mirom prestupio danas prag one kuće ! I uspomene, što su se u njemu dizale, nisu ga osobito uzbudile, pa ni onaj glas . . .

Poput modrikastih kolutića dima, što mu ih je odbijala cigara, vijale mu se sada i motale misli. U njemu se razbudila i nekakva neobjašnjena, upravo djetinjasta radoznalost, pa se pitao : kakova je sada ? A zapravo ne bi znao reći, ni kakova je onda bila. Ona mu je sva kao zasjenjena u nekakvoj magli. Slika mu je njezina u duši sasvim ublijedjela : jedva se sjeća, da je imala tamnu kosu — istina, sjajnu kao svila i na mekane, bujne valove, a lice fino — da i osvijetljeno nekim čudnim, toplim pogledom baršunastih očiju. A ovo — još se sjeća, da joj je na usnama neprestano počivao smiješak, kroz koji joj je riječ tekla kao tiha i blaga muzika — kako je to onda govorio u svome zanosu.

Na tu ga je muziku sjetio onaj glas, što ga je danas čuo, pa začudo, što dalje misli, to mu i njezina slika postaje sve jasnija. Nestaje magle, odmiču sjene. On je sada gleda nekako bliže, realnije : vidi njezin visoki stas, lijepo sadjelano tijelo, kretnje otmjene, elegantno držanje, sve — sve to u ovaj čas iskršava pred njim i budi u njemu još jači osjećaj radoznalosti, te malo da nije požalio, što se nije gdjegod sakrio, da je vidi. Ali se odmah trže i ispravi : čemu ? Da ga navede na kakvo novo poniženje, da mu i ona s ocem patricijem dovikne : — Parasit ! Nitkov ! Huncut !

Te trpke i pune prezira riječi slegle mu se na srce kao olovo, pogled mu se namrači, te je odsada nekako naglije odbijao dimove iz svoje cigare.

U dvoranu stupi visok i jedar čovjek s priličnom plešom na glavi, ali još dosta svježa i rumena lica. Malim je očima strigao naokolo, frkao brk, pa kad ugleda Rajkovića, namignu mu, da će odmah k njemu doći.

To je Batičić, prvi općinski savjetnik.

Rajković se nešto razvedri. Upravo je osjećao, da mu netko treba, tko će ga malko rasijati. Batičić mu je još i zato dolazio u dobar čas, jer je želio, da onu stvar s Palmićem što prije uredi, pa da se nanovo — a ovaj put valjda i zauvijek — raskrsti s krajem, s kojim ga već ništa ne veže.

Kako su mu se sada smiješnim činila ona osjećanja, ona malone sentimentalna čeznuća za domom, što su ga u posljednje doba spopadala u saloonu staroga Marunića! Sad vidi, da je to sve bila varka, obmama, razmekšanje živaca, koji treba da što prije učvrsnu, okrute, da ne zatitraju na svaku malo čuvstvenu djetinjariju.

Odloživši šešir pristupi k stolu Batičić.

— Vele, da je nekakav koncerat. Do vraga! I opet će se derati — bile su mu prve riječi.

Pruži mu gojnu ruku, puhne i sjedne nasuprot njemu. Iznesu mu večeru te stade jesti kao vuk. Pripisivao je to silnom poslu, što ga je danas izvršio.

— Ja ti radim kao pas. Lomim sebi glavu, kinim se, mrcvarim, i sve za druge. Ah, taj jadni život! Kakva li je to pokora!

Prožvače zalogaj, pa nastavi:

— I ta pokora ne će da prestane! Kad su ono izgurali Talijane, mislili su: sad je svemu kraj, sad će biti mir. Ni vraga! Pravo se ne okrenuše, i eto ti Nijemca. Još i tvrdja kost — možeš

mi vjerovati! Tu ne pomažu fraze, već jaka hrptenjača. Moraš im paziti na prste, biti s njima, za njima, oko njih — predvidjati sve, predusretati dogadjaje, a to ti izdire živce, napinje pamet — ej, moj sokole! Pa ako se u toj teškoj borbi namjeriš, poput slijepe kokoši na zrno, ili ako ti srećom pade sjekira u med, prosut će se na tebe graja, graktanje, lajanje zavidnika, takmaca, nezadovoljnika — ama ti već znaš: onaj naš stari jal! Nego, jesi li bio u Murvicama?

— Jesam.

U nekoliko mu riječi iznese svoj današnji razgovor sa starim Palmićem. Batičić ga je mirno saslušao, od časa do časa prinosio k usnama čašu i sve se nekako sažalno smijuckao.

— E, takovi su ti naši slavni patriciji! Misle, da su vječni. Ne vide! Ne vide!

Rajkovića obuzela želja, da se iskali.

— A najviše ga upeklo, kad sam mu spomenuo, da ću potražiti kupca . . .

— Tome se ja ne čudim. A ti?

Na Rajkovićevu se licu prosu tvrd izražaj:

— Hoću, rekoh, po što po to, pa tužiti . . . Ja ne mogu ovuda tratiti vrijeme. Hoćemo li ga doskora naći? — upilji oči u vijećnika.

— Kušat ćemo. Možda i nije daleko. Već mi se nešto po glavi vrze. A nju? Jesi li je vidio?

— Nisam. Pa i ne marim.

— Hm! Mi muškarci to rado kažemo, ali uvijek ne mislimo tako. To se, brate, lako ne istrese i ne odlijepi. Misliš: zakopano je, a ono, kad se tomu najmanje nadaš, probudi se i eto ti čitave pripovijesti.

*

Rajković se sjeti, da je taj Batičić imao dosta svoj maleni roman: ljubav s protimbama i zaprekama, „ona" pošla za drugoga, a kad ju je jaj „drugi" — neki doseljeni kirurg Blum, stao da napušta, u nje se i u Batičića probudili ohladnjeli plamovi, te oni posegoše za svojim starijim pravom. Činili su to i sa znanjem dra. Bluma, koga je više zabrinjavala nestalnost njegovih pacijenata, negoli vjerolomstvo vlastite žene. Sve je pak to izravnjivala savjetnikova obilna kesa i otada je sve troje živjelo u miru i najljepšem skladu.

— A starome mora da je dabome teško, — nadoda Batičić. — No posao je posao...

A onda se ujedared prekine i pokaže glavom prema vratima, na koja je ulazio visok, ridjast gospodin s ljepušastom djevojkom u finoj, bijeloj toaleti.

— Vidji ti male Deline! Vragoljanka probila led. Uhvatila ga, brate! Uhvatila Leitnera... Hoće ona! Vidji je samo, kako je otmjena! Sve je na njoj po najnovijem kroju. Znaš li je? Delina Mušićeva! U kući ni koliko bi na zub — a ona gle! — prava dama!

— A tko to plaća? — zapita Rajković.

Viječnik se široko nasmije:

— Sada valjda on — Leitner. Što ćeš? Nove prilike! Naši bi mornari rekli, da je to kao „Golfstream" — što sve vuče za sobom i sve ugrije, kuda prostruji. Pa i jest tako nekako. Fabio — naš Jeremija — što nam neprestano proriče sud svijeta — veli: Zaman, djeco, prodana se zemlja osvećuje. Ne nosi blagoslova... Stari sentimentalac — He! He! A ne vidi, da je život jači od „ćakula"... No dà! Nego — lupi se odjedared Batičić po čelu — gle ideje! Vidiš, čini mi se, da se upravo onaj Leitner ozire za zemljom. Da ponudimo njemu?

Galameći u sav glas udje eto u dvoranu nekoliko nakinčurenih mladih ljudi. Po govoru i obličju mora da su Nijemci: samosvijesno, gotovo bahato ogledaše se uokolo, pokazaše rukama na jedan od bližnjih stolova i posjedoše za nj.

Rajković ih gledaše neko vrijeme, kako se obijesno razmeću i goropadno smiju.

— Ne trpim ovih ljudi, — reče nakon stanke. — Vrijedja me onolika samosvijest. Ono zapravo i nije samosvijest već prekomjerna oholost, sila, naletna ćud — što li? Pa i onaj vaš Leitner! Nikada ga nisam vidio, a čini se, da je čovjek fin, ugledan, ugladjen — sve je na njemu bez prijekora, no ja ne znam ni sam zašto, ali dok gledam u njega i u one ljude oko njega, čini mi se, kao da sam ih već davno otprije negdje vidio — a znam dobro da nisam — s njima se borio — a gdje? kada? — ukratko: imadu mi u sebi nešto neprijateljsko, što se ne da izreći... Ludo je to — nije li?

Batičić zavrti glavom, pa se nasmije:

— Arciludo! I to govori čovjek svijeta — Amerikanac! Ajde! Oni su narod kao ni koji drugi, vjeruj ti meni! Jaki su, a mi slabi: otuda naša mržnja. Vidjet ćeč, ako ti Leitner izbroji krajcare. Pričinit će ti se kao andjeo. Jest, a to što ti govoriš, ostatak je stare frazeologije govorljivog patriotizma naših otaca. Danas se ja tome smijem. Meni je najveći i najbolji patriota onaj, koji će u borbi o bogatstvo biti najbolje sreće. L' argent fait la guerre! Sve drugo je — fukara. Ja na priliku znam, da me cijene, ali reći ću ti otvoreno, da ne toliko poradi mene, koliko

zbog moga tobôca. Tobolac je velik bog: njemu se sve klanja. Tako je u nas, a valjda i u Americi. Tvoj Marunić je tamo nekakva olina, a da je ostao kopač, bio bi prezren, ma da bi kopao zlato. Nije li tako? Eto — vidiš. A ne velim, da nisu opasni: naprotiv! No glavno je ne dati se progutati. A sada mir! — eto: zavjesa se diže.

U dvorani se sve stiša. Svi pogledaše prema pozornici, na kojoj se pojavio slabašan, obrijan čovjek, sav stisnut u prsima. Stade časkom, preleti okom po dvorani, kao da broji rijetke goste, pa sred ponovne buke i razgovora otpjeva redom tri pjesme.

Zavjesa se spusti, rijetko tko zapljeska, — i razgovor zabruja dvoranom još jače.

— Nego — preuze Batičić — što dulje mislim, sve mi nekako jasnije biva, da će se s Leitnerom možda ipak zaključiti posao. Ti valjda i ne znaš, da je gotovo sva ona strana do Kamenog vrba u rukama tudjinskog društva, u kome smo od domaćih samo ja i načelnik. Onuda će, ako još ne znaš, ići željeznica „na zub". Sjajan pothvat — vidjet ćeš! Općina je na naš račun nabavila nacrte, koncesiju — i sve će to ustupiti nama. Već bi to bila i učinila, da nema dvojice-trojice mutikaša, kao onaj propali Iviša — ujak tvoje nesudjene — nasmija se vijećnik, pa nastavi: On bi htio, da općina sama gradi, i to na drugoj strani, gdje ima i on zemlje, Shvaćaš li? — Inače c h e t i p o, taj Iviša! Pun grandezze — a ovamo fukara! Uvalio se u klub, gdje poslužuje gospodu, a slušaj ti njega — svaka mu je druga: Mi od kluba ovako — mi od kluba onako. — Da pukneš od smijeha! Nego da se vratim k onom Leitneru. Čovjek želi u naše društvo — i vidiš — zgoda je lijepa! Šta veliš?

— Kako izvolite!

— Dobro. Ja ću već sjutra govoriti s njime. A za cijenu bit će lako. Glavno je, da ti dobiješ, što vam duguju. Nego eto moga doktora. Ne ćeš zamjeriti.

Batičić se digne, pa će pružajući mu ruku:

— Sjutra ćeš dakle znati. Čekaj me iza objeda. A gle, Iviše — ako te ugleda — nema ti spasa! Zaposjest će te kao muha. Ja bježim. S Bogom!

Ode ravno k stolu, za koji je već sio doktor Blum sa svojom prilično ocvalom, ali još dosta lijepom gospodjom. Rajković se divio Batičiću, kako je gospodji fino i otmjeno poljubio ruku: pravi kavalir.

— Jedini u nas: — promrmlja Rajković, pa se zagleda u Ivišu, koji je polako kretao očima uokolo, ne znajući kamo bi sio.

Iviša, koga su prije nazivali i „dnevnom poštom", znao je sve, što se u svijetu dogadja. On je u svoje doba bio prvi donio vijest, da stara gospodja Anuncijata polazi za baruna Dornberga: on je prvi uzaznao, da se taj plemeniti gospodin i strastveni igrač ustrijelio, te da se iza toga Anuncijatino ogromno imanje prodalo nekom tudjem društvu, koje je htjelo, da od Brisna učini svjetsko kupalište poput onoga u susjednim Dvorcima.

Uz to bijaše na glasu kao čovjek prilično prosvijetljen. Imao je i svoje nazore o svijetu i ljudima. Ti su se nazori redovito okretali u granicama optimističnog prosudjivanja, što bi mu ih povukla i utvrdila njegova tankoćutna priroda. Inače nije bio u životu osobite sreće. Postao je kapetanom u času, kad su se jedrenjače na vrat na nos prodavale ili razbijale, i tako nije uopće ni mogao doći do zapovijedi. U mladosti bijaše širokih rukava, pa mu se ono oče-

vine ubrzo rasulo. Otada je živio oskudno, ali je spram svoje nevolje bio prilično ravnodušan, pa je često govorio :

— Za mene je lako. Svijet je širok, — a ja imam uvijek spremnu na tavanu moju „kaselicu"[1].

Medjutim „kaselica" je ostajala na svom mjestu, a ni on se nije nikada micao. Na to je došao stranac. Ivši bljesnula nada, ali za nesreću kupnjom se zemljišta prestalo upravo na granici njegova imanja, baš kao da je na nj palo nečije zlo oko.

To bijaše i uzrokom, da su i razlike iskočile jače. Mnogi se Ivišini drugovi, propali pomorci, dovinuše ponovo prvašnjega blagostanja, a on ostao sa strane, neugledan i omalovažen.

Ali uza sve to ostao je veseljak, glagoljiv, kadšto i dosjetljiv, pa je tako i strancima bio u volju. Kad se koji od gostiju htio da izveze na more, potražio bi savjeta u Iviše, a on saspi preda nj i ovo i ono, i što je i što nije u savezu s otim izletom : nagadjao o vremenu, drobio o oceanskim olujama, iznosio po koji doživljaj, a ushićen gost to sve guta i guta. A onda : — Gospodine kapetane, biste li se vi s nama izvezli ? Hoćete li s nama na večeru ? A on — kao da je to nešto sasvim prirodno — jedva zahvaljuje i — prihvaća . . .

Uzeli ga i u klub, da ih zabavlja, da im kod igre mijenja novac itd., a oni bi mu zato pokadšto turnuli u ruku po koji fijorin. Malo bi pocrvenio, nećkao se — a na kraju spremio u špag s gestom neizrecive ravnodušnosti. No to bi ostajalo tajno i on bi pred drugima svedjer govorio :

[1] kovčeg

— Mi u klubu ovako — mi u klubu onako . . .

Poslije se to ponešto izmijenilo. Ti su ljubezni stranci doskora otišli i više se nisu vratili. Za njima su slijedili drugi, koji nisu mnogo marili za njegova pripovijedanja, pa kad bi kod igre prečuo kakav nalog, po gdjekoji bi se od tih novo nadošlih napržica na njega grubo zgranuo.

Ali vani bi još uvijek govorio :

— „Mi u klubu ovako — mi u klubu onako . . . " tek s nešto manje emfaze i jedino pred čeljadi, koja nije smjela znati njegove nevolje.

Rajković je mnogo toga znao od prije. pa je na čovjeka, što se sada ozirao dvoranom, gledao s nekom samilošću, a i s nešto dobrote, jer mu Iviša nije bio nikada protivan, što više — sjetio se, da je pače s nekim dobrim okom pratio onu njegovu ljubav s Klarom — premda je to njemu, Rajkoviću, sada prilično svejedno, i čudi se, kako mu je takova misao uopće i došla u glavu. Uto ga i Iviša spazi i u isti mu se mah ono njegovo dugoljasto, progrušanom bradom obraslo lice razvedri. Žmirne očima, kimne glavom i koliko bi okom trenuo, već mu je bio blizu i pograbio ga za ruku :

— Dobro mi došao ! Dobro mi došao ! — Čuo sam, da si se vratio, — a bio bih te i potražio, ali što ćeš : ne dadu mi iz kluba, heće da me imadu . . . da, — i usne mu se rastvore na dobar osmijeh, s kojega mu se pravilnim ličnim crtama prelio nekakav miran i nujan izražaj.

Rajkoviću bude časkom nevoljko. Pomisli, da je čovjek možda bio u Murvicama, pa da su mu tamo iskazali . . . Možda ga poslaše, da posreduje ?

No Iviša je govorio o svemu i svačemu, ali o Murvicama ni spomena. Bio je počeo govoriti i o željeznici, kad li se s obližnjeg stola oču :

— Pst !

Zavjesa se ponovo dizala. Pjevačica mlada, tek nešto ispaćena, ljepušna žena, pojavi se na pozornici i dvoranom zaori očajan glas :

„Vissi d' arte, vissi d' amore — — —

Činilo se, da joj se pjesma kupa u suzama, tako je u njoj drhtala bol i jecala duša.

I bučno se duruštvo mladih Nijemaca stišalo — sve je kao zaokupljeno nekim toplim osjećajem. U svima zapeo dah, srca se stisla, a kad je dvoranom odjeknula posljednja nota, nota bolnog jecaja, sve je na trenut utihnulo, kao da nemoćno visi o tom zadnjem tonu, a onda — čim se zavjesa stala spuštati i zaklanjati onu mladu, tužnu pojavu bez smiješka, svi se uzvrpoljili, upljeskali i usklicali. Iviša se prvi izvio gojmu, što ga je ovo pjevanje proizvelo i na njemu, pokupi niti prekinuta razgovora, pa nastavi :

— Načelnik — a s njim i onaj mačak Batičić — misle, da je narod otupio. Prevarit će se. Svijet je kao more : sad burno, sad tiho, sad se diže, sad pada — ali ne miruje nikada. Misliš : usnulo je, a ono se već diže i vraska. Tako se dogadja i u nas. Bilo je vrijeme, a ti to znaš, kad se baš lijepo brodilo. Onda je udario protivan vjetar, pa se morasmo povući, a sve u slavu tudjinca. Pogledaj ih, pridošlice ! Ima li štogod, gdje oni ne bi imali prvenstvo ? Sada hoće da im dadu i željeznicu. A mi tamo na donjoj strani da pušemo u dlane ! Pa da se ne bi poturčio, reci !

Počeo mu na dugo i široko da razglaba o prednostima, što ih ima ta donja strana — onamo prema Budišinu. Upravo je nepojmljivo, upirao Iviša prstom o čelo, kako se onaj kraj do sada zanemarivao, dok je sâm „arčiduka“ Federiko ne jedan put rekao, da nema na svijetu dražeg zatišja od onoga našega kutića, a ti znaš, kako je, gdje koji knez ili drugi koji visoki gospodin stane nogom . . . Tu mora da nešto procvate. Tako je bilo i kod naših „dragih“ susjeda u Dvorcima. Zar bi se njihovo mjesto bilo ikada podiglo, da nije tamo slučajno došla kupati se Madama Amoretti s onim svojim „principom“ ? Reci, bi li ? Zaman, p i c c o l e c a u s e, g r a n d i e f f e t t i, — nasmija se Iviša, tako je bilo oduvijek na svijetu. A tako će biti i s našim Budišinom, to nam jamče i riječi onoga arčiduke. Neka nam dadu samo komad željeznice, pa da vidiš čuda ! Kakva će to biti ljepota ? Što Nizza ! Što Dvorci ! Ni do koljena nama, ni do koljena !

Iviša se govoreći sav razblažio, A onda mu iznenada u glavu munula misao :

— Pa i ti imaš tamo zemlje . . . Gle ti njega ! Amerikanac — pa nije na to došao ! Udarimo, vraže, na njih, da nam dadu željeznicu na Budušin ! Hej ! Što veliš !

Rajković se nasmija i ne odgovori, jer je medjuto na pozornicu stupio suhonjavi bariton s onom ispaćenom pjevačicom, pa zajedno otpjevaše posljednju pjesan.

U baritona se lomio glas, iz nje je plakala tuga, ali je dojam bio slabiji od prvašnjega. Usred opće nepažljivosti spustila se zavjesa, i općinstvo u dvorani uzelo da se bavi samo sobom. Leitner se gotovo

sav nagnuo nad lice male Deline, a ona se neprestano rumenila i smješkala. Na vijećnikov stô iznijeli šampanjca. Vidio to Leitner, pa naručio i on, naručili i drugi — i u dvorani od jednom postade bučnije i šumnije. Samo se onaj mladi par digô i spuštenih očiju odšuljao kradom.

Rajkovića spopalo zijevanje.

— Ćutim se umornim — reče i digne se, da ode.

— A ja moram u klub — nadoda Iviša ponešto pokunjen, što mu riječ o željeznici nije u Rajkovića pobudila ni najmanjeg dojma ni zanimanja. — Batičić mahne Rajkoviću rukom na pozdrav:

— Kako sam ti ono rekô: sjutra!

Rajković kimnu glavom, pozdravi i ode.

U foyeru prepirao se vlasnik svratišta, čovjek trbušast, crvene okrugle glave, sa članovima „opernog društva“, koje se medjuto bilo presvuklo u svoje trošno, ublijedjelo, svagdanšje odijelo. Pokorno su stajala pred njim oba pjevača, dok se pjevačica povukla na stranu i okrenutom glavom gledala zamišljeno u kut. Talijanac je bariton lomio jezik, ne bi li oporog Nijemca sklonio da popusti.

— Dvorana prazna. Nemamo otkuda da platimo. Bitte! Prego!

— Ne marim! Dajte, što ste utjerali.

— A sjutra — mangiare? — što? isprijeći se bariton i oči mu se namrače.

— Vaši posli!

— Odsio sam ovdje — reče Rajković dopratívši Ivišu do vrata. — Laku noć.

Stisne mu ruku i pobrza uza stube na prvi kat. Prozor je njegove sobe gledao na ulicu, s koje odmnijevaše glasan govor. Pridje, da ga pritvori, kad

li mu se pričini, da čuje Ivišin glas. Pogleda bolje i vidi ga, gdje govori sa ženom, stisnutom uz ćošak svratišta. Rajković je nije mogao odmah da prepozna, ali se dosjeti, da je to Mušićeva Luce, a kako se okrenula prema svijetlu, razabrao joj je i prepoznao blijedo i isušeno lice.

— Čekam malu, govorila ona nekim tupim, jednoličnim glasom. Unutri je. Niste li je vidjeli? A da — ona je s gospodom! Kako li je vole, majčice moja, kako li je vole! Osobito onaj Leitner. I vrag bi mu se nasmijao, nasmija se ona. — Ako je jedan dan ne vidi, već joj je pod prozorom i tu nema pomoći: mora s njime. A druge da puknu od zavisti: ne bi ste vjerovali, što sve izmišljaju protiv nje...

— A nije li vam studeno, Luce? Noć je dosta hladna, — primijeti Iviša.

— Lako za mene, — ali ono moje blaženo dijete! Nosi se, kao da smo usred ljeta. Rukavi goli, pleća, prsi... — ama što ćete? — mlado — što! I tako ja moram uvijek za njom, da je ogrnem... A hladno je večeras — osobito kad stojiš ovako na mjestu. Nego samo da ne odu još kuda.

— A kuda?

— Već kako se desi... možda i k njemu. Tamo pjevaju. Vi znate, kakav je u nje glas...

— Ele, ele — promumlja Iviša, pa se naglo oprosti i odbrza niz ulicu.

Rajković je još neko vrijeme ostao na prozoru. Vidio je, kad su izišli pjevači, šutljivi i potišteni, a malo zatim eno i Leitnera s Delinom ispod ruke. Mati se izvukla iz sjene i šuteći bacila kćeri na ramena ogrtač. Delina je nije ni pogledala, već se je smijući

ovjesila uz Leitnera i otišla dalje. Za njima je u diskretnoj odaljenosti klipsala Mušićeva Luce.

Rajković pritvori prozor, svuče se, legne, utrne svijeću i pokuša da zaspi. No istom bi trenuo, uzmotala bi mu se u glavi zbrka današnjih dogodjaja: stari Palmić njegov zet, brodolom, pa onaj glas, a onda Delina, Leitner, Iviša, željeznica i iznova onaj glas... sve se to u njemu miješalo i držalo ga do kasna budna.

V.

jutradan se kod objeda u „Eldoradu“ nadjoše Batičić, Rajković i Leitner. — Poznanstvo se ubrzo sklopilo. Nijemac je bio čovjek okretna i živa temperamenta, pa je razgovor navračao sad na jedno sad na drugo, a da se pri tom ipak ne bi znatno odvojio od glavne teme: Amerike. Tako se u pola sata pretresla pitanja trustova, transatlanskih društava, brzojava bez žica, mulatkinja, športa itd., a bilo bi se tako i nastavilo, da nije Batičić, koji je još morao k Blumovima na kafu, naveo razgovor na posao.

Rajković opazi, da se i u Batičićevu ako i slobodnijem općenju s Nijemcem pritajavalo nešto pokornosti, a i na sebi je osjećao, da na onoga čovjeka i nehotice gleda s nekim osobitim uvažavanjem, ako i ne bogzna kako ljubezno. On je u Leitneru gledao čovjeka punog sebe i neke snažne samosvijesti, koja mu je izbijala iz pogleda, držanja i svakog kreta, a to ga se upravo i doimalo i držalo ga u nekoj nesvijesnoj podredjenosti. Nije se ćutio voljko, a nije mogao ni pogledati smiješka, što ga je neka lagašna i hladna ironija crtala Nijemcu pod ridjim brkom, da ne bi od toga negdje u svojoj nutrini osjetio živi ubod.

Batičić je u velike hvalio položaj Palmićeve zemlje i računao, što od prilike vrijedi taj posjed. Nakon te zbijene procjene uglaviše, da će Leitner još danas u Murvice, da sve sam razgleda, pa da, učini li mu se zgodnim, pogodi i kupi.

Rajković je šuteći slušao ta pogadjanja. Ćutio je u sebi neku nelagodnost, neku prazninu, kojoj nije nikako mogao naći uzroka. Tek je osjećao, da mu je onaj razgovor o širini, dužini, cijeni, prodaji i kupnji zemlje ujedared postao nesnosan, pače bijaše čas, kad mu se pričinilo, da ga dira, što ono Palmiće meću u isti koš sa svojim poslovima, željeznicama i spekulacijama. Začudno mu je bilo, kako je odjednom nabasao i taj Nijemac, da se prti u njihove poslove, da se okorišćuje njihovim nevoljama, te se upita, ne bi li bilo podesnije, da tomu strancu odsiječe, da ga ne treba: on će to sve sam urediti. Ali kako se u Rajkovića često dešavalo, da bi jedva iznikle misli i osjećaji brzo i uvenuli, tako je bilo i ovoga puta: prihvatio je i stisnuo ruku, što mu ju je Leitner pružio na oproštaj, i k tomu obećao, da će ga večeras pričekati u dvorani, da čuje, što je odlučio.

Na to se Nijemac uputi u Murvice.

Morem carstvuje mir: na njegovoj se mekanoj pučini prosiplje svijetlo. Sve je uokolo puno sunca. I toplo je i prijatno. Čini se, kao da proljeće izbija danas još jače negoli juče, da ogleda kraj, kojim će domalo zavladati. I polja, kojima ide cesta u Murvice i stabla u njima kao da već otvaraju svoje

mirise. Sve odaje, da se u potaji život radja i da već priroda pušta sokove, koji će domalo poput bujice zahvatiti sve mlado i živo.

Lica su prolaznika sva nasmijana : vidi se, kako se i u njima duša širi, a srce razblažuje. Pa i onom težačkom momku i mladoj seljanci, što ide pored njega. Oboje se pognulo : ona pod bremenom drva, privezanim plaštenicom na ledjima, on pod vrećom sumpora, prebačenom na lijevo rame. Odijelo je na njima iznošeno : njoj je nešto podignuta suknja otkrivala zgužvane „zočiće" ; na njemu su visjele široke, zemljom poštrapane, na više mjesta zakrpane hlače od sivoga platna. Ali i njoj je i njemu lice od mladosti procvalo. Njemu nabrekle žile na vratu: vidi se, proljeće već ruje svom snagom. Ona pak sva razblažena okreće k njemu svoju crnu glavu, pokazuje mu svoje bijele zube, zvonkim smijehom dočekuje njegove vragoljaste dosjetke i sva obasjana suncem stupa odmjerenim i lakim koracima, kao da i nema onog bremena na sebi. Domalo ih je nestalo preko staze, ali njihovo se mlado veselje kao i sav ovaj svijetao dan dokrao i do Leitnerova srca. Ugodno ga je čuvstvo obuzelo.

Kao da je istom sada nakon dvomjesečnog boravka u ovom kraju upoznao sve njegove čare i dražesti. Nešto ga spopada, da se s tim miljem stopi, da se u njemu izgubi, da zaboravi sve, što mu je do sada sputavalo, stezavalo ovaj slatki, ovaj divni život.

Dva su mjeseca, što se rastao sa ženom i što je pustio uzde, — ali kao da je istom sada osjetio, što znači biti sam svoj, neodvisan, slobodan i bez ikakvih spona. Istina, još ima da o tome reče sud svoju, ali ne sumnja, da će se i to svršiti njemu

u prilog. Kakov je ono bio život ! Vječno zabadanje, prigovaranje, plač, nervi — i sve zbog prokletog ljubomora ! Da je on tome davao povoda i da je sa svojim pustolovinama tu buru u njoj nemilice uspirivao, — sve je to bilo izvan svake sumnje, ali je u drugu ruku bio uvjeren, da nije ni on mogao prekinuti tako naprečac neke svoje odnošaje, niti uskratiti životu ono, što je u njega taj život tražio.

Istina je medjutim bilo to, i da mu taj obiteljski prelom nije donio odmah onu blaženost i slast, kojoj se nadao, jer je ipak iza svega toga ostalo na dnu njegove duše neko pritajeno nezadovoljstvo, koje nijesu mogle posve zatomiti ni maglice pjenušastih vina, ni milovanja ženskih, mekanih ruku. Ali sada se osjeća kao preporodjen — sasvim vedar, oslobodjen svih okova i spona bez truna ikakve grižnje i nespokojstva. Na pune prsi odiše prvi dah proljeća s nekim miljem punim prijazne sućuti, gleda na drvlje, koje čeka svoj prvi cvijet, svoj list, svoj plod — — i biva mu kao da i on iščekuje nešto — — —

S glavne ceste vodi u Murvice zapuštena staza, gotovo sva potopljena pod travom i dračjem. Malo podalje dižu se dva visoka, bršljanom obavita kamena stupa : ona su negda — sudeći po krupnim „kanjolima", s kojih se niz kamen toči rdja — morala nositi jaku, gvozdenu rešetku. Uz same stupove vide se i podrtine negdašnjeg zida, što se sve više ruši i propada u šikarje, dok je jednoć nesumnjivo opasivao čitavo jedno golemo dobro, vrt ili park, kome se razabiru tragovi u brojnim, sada pod lišćem, a na mjestima već i pod zemljom i kamenjem izgubljenim puteljcima, pa u gdjekojem čempresu i provaljenom, gustom mahovinom obraslom sjedalu.

Gledajući to sjećao se Leitner, što mu je kod objeda pripovijedao Batičić o negdašnjem ugledu i bogatstvu porodice Palmića, pa o njenu isprva laganom, a onda sve naglijem propadanju. Leitner nije ni najmanje sumnjao, da je njima negda pripadao i taj zapušteni park, što se sada pretvorio u šumu, zaraslu svakojakim neurednim grmljem, golim savinutim grabarjem, već pocrnjelim brijestom, svijetlim jasenićima, kržljavim drenom, i on se pitao : je li to slučaj ili tako zapovijeda neki viši, čovjeku nepoznati i nedokučivi, tajanstveni zakon?

Još su samo tri četiri stara osamljena hrasta sa svojim na pola usahlim granama gledala prema „Senjskim" i „Velikim" vratima i prkosila buri i jugovini. Ali do kada? — pitao se Leitner gledajući ironički u one na pola klonule, na pola sakate samotnike, koji su mu u isti mah nekom doista čudnom asocijacijom ideja dozvali u pamet silovite uskoke, što su, kako je čitao u svome „Vodju", nekada tim morem gospodovali, a onda svoje mjesto ustupili njemačkim arkebuzirima. Taj ga je isti „Vodj" poučio, da su takodjer i tu — na tlu, što ga sada gazi, zapovijedali jednom njemački velmože, kapetani i kaštelani, a njemački nazivi na limenim putokazima, što se koče uokolo po raskrsnicama, govore mu jasno, u čije je ruke dospjela ta zemlja — i za koga su se gojili svi ti stari hrastovi, cedri, čempresi i ostalo vijugavo stabalje, što se tu sada nekako pokorno zgrbilo, kao i njegovi prvašnji gospodari . . . — pomišljaše Nijemac s čuvstvom nepritajena prezira.

Sve je to budilo u njemu još i osjećaj življeg ponosa, gotovo obijesne samosvijesti i on je sada stupao tim napuštenim, na mjestima izrovanim serpentinama starih i propalih „brodara" kao pobjednik, osvojitelj-gospodar.

A i te Murvice, što ih namjerava kupiti, kao da ih je nečija ruka stvorila i namjestila, da gospoduju, da budu nad drugima. Već je i do sada Leitner na njih često obraćao oko. Doimale ga se osobito u predsutonsko doba, kad bi se u dolu zgušćivale večernje sjene i kad bi na obronku (što se kao golemo krilo odbio od glavice kamene kose, da se onda mirno spust k moru) stari Palmićev dom ostao neko vrijeme sa svojim vitim čempresima obasjan posljednjim refleksom živog rumenila na zapadu.

Dom osamljen — nijema i nešto sumorna opreka kitnjastim krovovima i fantastičnim pročeljima dolje na žalu.

Nijemcu zape misao.

Ujedared se našao pred prostorom ogradjenim zidom i isprepletenom žicom, što ju je na mnogo mjesta već izjela rdja i zub vremena. Postoja čas, kao da oklijeva, a onda potisnu nogom željezna vrata i udje u vrt.

Puteljci su tu u boljem redu. Vidi se i po koja obradjena lješica, a i drveće : čempresi, cedri i trepetljike — dosta su gusto i simetrično zasadjeni. Leitner posluti, da je stupio u Palmićevo dobro. Udari puteljkom nasumce, provuče se kroz dva gusta reda zimzelene thuje na zaravanjak i stane na mjestu kao udivljen, tako ga je zabljesnulo, što je sada ujedared ugledao pred sobom.

Nije to bilo more, ni zaliv — nije bio hiroviti Kvarner sa svojim često silovitim vodama, već je to bila golema školjka napunjena najčišćim safirom,

*

obrubljena obalama, što se o suncu iskre kao sedef i svoje blistave odsjeve duboko u more rone.

Ni tamo gdje se obale, kao na Cresu, gotvo okomito ruše, ne gubi more od svoje tihe povodljivosti, Nigdje, pa ni u najtamnijim dragama ni u najskrovitijim dubovalinama nema ništa nepouzdana, podmukla : i najsićušniji čamci i čuni otisli se u jedva vidljive daljine, sasvim se odano povjeravajući pozivu svijetle pučine.

Sav uznesen gledao je Leitner svu tu ljepotu i pomišljao kakav bi to bio divan dekor za idilu, koju mu je već uzigrana mašta sa svojim nevidljivim nitima plela i u vrlo zamamljivim slikama pred oči donosila.

On se prisloni o jako deblo kvrgata klena, ne skidajući očiju s one raskošne slike. Taj ga neizrecivi sklad svega zaokupi, a daleko, nejasno ali ritmičko žamorenje uljuljavalo ga u neku opojnu nesvjesticu, od koje se u njemu polako gubilo čuvstvo zbilje, te nije više ni znao, po što je ovamo došao.

Ni sam ne zna, koliko ga je vremena držalo to snatrenje. Kad je nanovo rasklopio oči, slika je već bila poprimila drugačiji vid. Sunce zašlo za humak, plavet neba i mora ublijedjela i prodahnula se nečim melanholičnim.

Bilo je, kao da se proljeće iza ove svoje kratke prikaze i šetnje iznovice vratilo u svoje dvore.

Iz uvala i draga disalo nešto hladno i oporo, male su bijele ladjice kao u nekakvoj žurbi puzale prema obali, da se što prije zaklone iza svojih sivih valometa — baš kao da više ne vjeruju moru.

A i Leitneru bijaše, kao da je tek sada proniknuo u more, do samoga njegova dubokoga dna, kao da

je spoznao svu tajnovitu dražest i strahotu toga gibljivog elementa, za koji kao da je priroda pridržala najveće svoje čare i grozote, kao i najveće moći stvaranja i zatiranja.

Nešto zašušti iza njega. Leitner se okrene i ugleda nekakvo kudravo pseto, što se pred njim ispriječilo. Čas je stalo kao da ga mjeri — a onda se dalo u lajanje, režanje i bjesomučno struganje šapama.

Leitner ga mirio, no što se više trudio, da ga ušutka, to se pseto većma razdraživalo i vitlajući glavom u vis sve većma lajalo.

— Kastor ! — oču se iz podaljega djetinji, zapovijedajući glas.

Pseto kao da ne čuje, već svedjer reži i nasrće.

— Kastor ! — odjeknu isti onaj glasić, ali sada već u samoj blizini.

Gotovo u isti mah dotrča mala Vjerica mašući prutićem :

— Hoćeš li šutjeti ! — vikne na psa. Hoćeš li. . . prekinu se ona ugledavši stranog gospodina. Kô ukopana stane pred njim.

No on je ljubezno pozdravi i nagovori talijanski.

— Rad bih pogledati vrt . . . Smijem li ? — upita osmjehnuvši se.

Kastor se povuče postrance. Mašući repom pogledao bi čas na stranca čas na svoju malu gospodaricu i neprestano režao.

— Možete, obodri se mala. Izvolite ovuda. Tamo je mama . . . A Kastora se ne bojte ! Star je i ne grize. Tek laje . . . eto, još reži. Kastore . . . tiho ! Izvolite samo !

Djevojčica poleti naprijed, a čas zatim začu Leitner, kako je uskliknula :

— Mama ! . . . Mama ! . . .

Pospješi i provuče se kroz gustu zavjesu, što su je splele niske lisnate krošnje nagnutih lovor-višnja, i ugleda krasnu ženu, koja ga je svojom mladom i svijetlom pojavom zadivila, te stane kao zamadjijan, da je gleda.

Silazila je niz puteljak s nekakvom radnjom u ruci, dok joj se o drugu objesila djevojčica i uzvinuvši k njoj glavicu govorila o nekom stranom gospodinu, koji hoće da obidje i vidi vrt. S nekom radoznalosti promatrala je Klara došljaka i nije se mogla dosjetiti, zašto je ono na mjestu stao i onako se zagledao . . .

Videći gdje mu se bliža, Leitner se instinktivno prenu, pobrza joj u susret, nakloni se i prikaza.

Ona mu uzvrati laganim poklonom glave. A pri tom je lagacko i samo malo rasklopila divne usne i otkrila dva niza vanredno svijetlih zubi. Velike, ponešto vlažne oči pod svilenim su i gustim trepavicama pokazivale neko ljupko, gotovo djetinje začudjenje, što je Leitnera još i većma začaralo, tako da u prvi mah nije znao, što bi joj rekao, premda bi bio najvolio govoriti joj o onim njenim vlažnim očima i svijetlim trepavicama.

Ona se oglasila prva :

— Čujem, da želite razgledati vrt — —.

Omamljivao ga i njezin glas — onako pun, drag i ljubak, ali se ubrzo razabra, nanovo se pokloni i reče :

— Rekoše mi, da je na prodaju . . . I kuća i čitavo dobro — — —

Klara se trže. Nježno savinute obrve ujedared se stegnu, duge se trepavice uzvinu i ona upita zatečena :

— Molim, tko vam to reče ?

— Vijećnik Batičić . . . odgovori on.

A sjetivši se, kako mu je jutros Batičić mimogred nešto natuknuo o negdašnjim odnosima mlade gospodje s Rajkovićem, nadoda sileći se da glasu dade ton što veće ravnodušnosti :

— . . . . i neki drugi gospodin, što se nedavno vratio iz Amerike . . .

— Rajković ! — naglo će ona.

— Da, — tako se zove.

U nje uzdrhta srce. Da nekako prikrije uzbudjenost, što se u njoj burkala, okrene se k ćerci :

— Vjerice, odvedi Kastora ! Smeta mi to njegovo režanje.

Mala ode, a Klara gledaše šuteći za njom.

Dotle je bila Leitneru okrenuta u profilu. Njega je u velike iznenadila promjena, što je u jedan mah gotovo izobličila ono čas prije tako nježno i milo lice. Meke se crte kao odrvenile, ukrutile, pravilni se i skladni potezi rastrgali, zaoštrili, svježe usne usušile i stisle, a pogled, prije tako blag i topal — sad se kao sledio i namrštio.

— Baš kao ono prije dolje na moru, pomisli Leitner. Pronicavo mu je oko razabralo, da taj tvrdi i opori izražaj nije izazvala tuga, a nekmoli ljubav, već mržnja i ogorčenje. To mu je godilo, a da sam nije znao zašto.

Medjutim se šutnja nešto i suviše oduljila. Klari postalo odjedared neprilično. Lagano se okrene k njemu:

— On vam je dakle rekao, da je naše dobro na prodaju ?

Leitner se trsio, da se prikaže što nevještijim.

— Oprostite, gospodjo . . . Regbi, da me je zlo obavijestio. Ispričajte me !

Učinio je kretnju, kao da će se s njom oprostiti, na što ga ona zadrži.

— A je li vam rekao i zašto se prodaje?

— Dä — to jest — — zapinjao on namjerice.

— Nemam što da krijem, prihvati ona s ponosom i nasmjehnuvši se za nuždu. No ako i je taj usiljeni osmijeh bio u čudnoj opreci sa živim rumenilom, što joj je u isti mah podbilo lice, ipak joj donekle omekšao i razblažio časkom otvrdnule crte i poteze.

— Niti je u tome kakvo čudo, nastavi ona ublažujući glas, — a valjda ni sramote . . .

— Ali na to nitko i ne pomišlja, gospodjo, klikne Leitner raširivši ruke.

— Zadesila nas nevolja, nastavi ona mirno i dostojanstveno, — a to se dešava i drugima. Nešto more, nešto udes ; ostao dug, a sada ga treba platiti — eto. A vi, gospodine, izvolite razgledati, ja ću medjutim promisliti.

Pošuti časak, pa nadoda :

— Sad je i zgoda za to. Moj je otac u sobi. Ne bih naime rada, da vas vidi, da uzazna . . . Trebat će, da ga pripravim . . . Starac, pa . . . Izvolite samo — tiho će ona i odmakne na stranu, da može proći.

On se pokloni, malo pokoleba, kao da mu je žao rastati se, te se uputi.

Mlada gospodja pričeka, da se stranac izgubi u guštari, i onda se baci kao obnemogla na rasklimanu drvenu klupu. Sve zlo, što ju od neko doba ovamo pritislo, sva muka i nevolja, — ne boli je, koliko misao, da je onoga čovjeka jednoć doista ljubila. Sada se pak u sebi guši i napinje, da joj je zgrnuti što više prezira, da ga na nj prelije. Da joj je kako zakvačiti mu gušu i raščiniti je na malene česti i pokazati svijetu svu

njenu traljavost, mrskost i podlost ! Ovako je pak svu rugobu, sav svoj jal protiv njega iskalila u jednoj samoj misli : da mu se prohtjelo njena novca — valjda za vjenčani dar svojoj zaručnici. Oh ! da mu to može dobaciti u obraz !

Ta ju je mržnja rasplamtjela još jače. Duša joj se osovila i došlo joj, da se opre. Imanje je na posljetku njezino, čemu da ga izlaže na pazar ! Pa ni za očeve dugove !

Ali je dolazilo i drugo : iznutra se javljao glas, kao da je opominje : Rajković će ići do dna. A onda ? Sud, okapanja, bruka. A toga je bilo već dosta u kući — i suviše. I prokletstva . . . A došlo joj je u pamet i dijete, što se sada u blaženom neznanju svega i svačesa veselo kliktajući naganja sa psetom !

Ona se s tim mislima borila i jutros, padajući iz jedne skrajnosti u drugu. A nigdje nikoga, da je savjetuje, da joj sa srca otpuhne ovu tešku magluštinu. U jutro je poslala služavku po ujaka Ivišu i sve mu ispričala. On se presenetio, — neprestano se češao iza uha i ponavljao : — Zlo ! Zlo !

I još je rekao :

— Da sam to znao juče, bio bih ga odvratio. Nego, veli, još je vrijeme . . .

Ali ga ona prestigla :

— Ne ! Radije ću sve dati . . . Sve prije negoli da ga molim. Pa u koju hasnu ! Ne vidite li, da je u njemu sve iskipjelo : i duša i srce, a toga nije valjda u njega nikada ni bilo. Ne — njemu ni riječi !

— Što ćeš sa starcem ? Ubit će ga . . . Pa i ti — —

Ona strese ramenima :

— Seliti — raditi — što drugo ?

— Raditi, raditi — gundrao Iviša i gledao u tle, kao da nešto traži.

— Da ja mogu . . . nastavi, kao da za sebe govori. Uostalom u mene vam je sve otvoreno. Nešto dobivam, a mogao bih i više — no i taj klub nije, što je bio. Hvalim ga zbog časti . . . E, kad bi ih barem djavo ponio na drugu stranu ! Da počnu tamo kupovati, našlo bi se i za mene i za vas. Nego — ako ne bude drukčije — ti znaš moju misao : „kaselicu“ na rame, pa što Bog dâ. Premda — teško je to u ovim godinama.

Pokunji se i pošuti.

Tako se nekako i završio taj razgovor.

A eno — već je i kupac tu. Baš kako se ono zaprijetio ! Što sada ?

Leitner se vraćao. Ona mu ponudi mjesto kraj sebe, a iza toga zavrže se medju njima vanredno neugodan razgovor. Kuće, veli, nije razgledao ; sudeći po vanjštini mora da je dosta stara i trošna. No to ne smeta — i onako će je porušiti i sagraditi novu.

Iz lovor-višnjine šumice prostrujao jedva osjetljiv dašak i zadahnu joj lice blagim mirisom. Nešto je stegne u srcu i bilo joj, kao da ne će moći pregorjeti doma. Bila bi mu to i rekla, ali se postidjela suze, što joj se već vrtjela u oku.

On joj je tu duševnu borbu čitao na licu, i opet se našao u neprilici, što da joj kaže. Pa i to cjenkanje postalo mu najedared neizrecivo mrsko.

— Možete promisliti, — reče on — a ja ću zamoliti gospodina Batičića, da s vama ugovori cijenu.

Na pogledu joj je vidio, da joj to ime nije milo. Posluti, da se valjda dobro ne paze. A tako je uistinu i bilo. Već u davnini bilo je izmedju obje po-

rodice takmenja i pizme. Ostala je rdja, koju nije ni vrijeme moglo da izbriše.

— Ako već mora biti, meni je, gospodine, milije, da s vama izravno ugovorim.

Sad se rasplelo pogadjanje ; isprva je oboma mučno bilo, ali što dalje, to je sve većma hladnjela ona neprilična smetnja, te nije potrajalo dugo i oni stajahu jedno prema drugome kao dvoje zgoljnih i nepopustljivih trgovaca. On je smanjivao vrijednost zemlje, omalovažavao kuću, podcijenjivao sve. Ona je pak branila i uzvisivala i zemlju i kuću, a na najneznatniju kritiku osjećala se kao uvrijedjena. On je nudjao upravo koliko je iznosio dug, a ona je tražila više. On se nećkao, odbijao, ali i ona držala tvrdo — i tako je to išlo redom. Najposlije je pridodao neku stotinu fijorina i posao bi ugovoren.

Ali sada je dolazilo najteže. Kako će ona s tim pred oca ? Trebalo bi mu reći sve, a opet tako naglo ne ide. Ubilo bi ga, kako je ono rekao ujak Iviša.

— Biste li nas pustili koje vrijeme u kući ? — upita ona naprečac. Toliko, dok se drugdje uredimo.

— Hoće li to trajati dugo ? — upita on glasom, koji je već gubio oštrinu i tvrdoću prvašnjeg poslovnog tona.

— Mjesec — možda i dva . . .

— Dva mjeseca ? Neka ! Možete . . . Medjutim će se možda i za mene naći kakovo mjestance u kući. Ne bih rad potratiti proljeće, koje regbi, da svuda obećaje vanredno mnogo . . .

Još u času, kad je počeo da govori, osjeti, kako se u njemu nešto pokreće, a još nije bio pravo ni dorekao i već mu se iz nekuda vratila misao na idilu, o kojoj je malo prije maštao dolje na zaravanjku. Ona nije ništa zamijetila. Na licu joj se odrazi-

vala neka duševna napetost i neodlučnost. Izbjegavajući njegov pogled prihvati :

— Nešto sam vam već natuknula : o prodaji ne smije moj otac još ništa znati. Zemlja je doduše moja, ali on se još uvijek smatra vlasnikom, pa kako je boléšljiv — vi shvaćate — izlane ona, a nešto bolno i gorko joj zatrepeće u srcu.

— Malo je to neprilično . . . promrmlja on zamišljeno, kao da ga je nešto hladno podišlo.

— Dok ga pripravim . . . Ubijati ga ne smijem i ne mogu.

— Mislite li, da bi vas moja prisutnost smetala ?

— Mene nikako, — ali će otac pitati — —

On se i opet nekuda zagleda, kao da razmišlja. Onda se ujedared trgne :

— A zar se ne bi moglo ovako : Ja dolazim k vama tobože kao gost, stanar . . . Ne čini li vam se . . . ?

Ona se turobno nasmjehnu :

— I to će mu biti teško utuviti . . . Ali ako vam je do toga . . . U ostalom, ja ga i onako ne ću dugo držati u bludnji — —

— Odigrat ćemo malo nedužne komedije, pa će opet biti sve dobro, pogleda je on gotovo veselo.

Ona ne odgovori. Još se borila s misli, ne bi li bolje bilo, da to razvrgne, dok je na vrijeme i da pričeka dogadjaje. Ali joj bijaše, kao da su ti dogadjaji već blizu, pa se bojala, da ne bi imala snage ogledati se s njima. Uto dotrči Vjerica s Kastorom, koji se režeći zagleda u stranog gospodina.

Leitner se odmah upusti u razgovor s djevojčicom i nadoda :

— I ja imam kod kuće takovu kćerkicu. Baš tako veliku, reče gladeći joj najedrale svježe obraziće.

Vjerica je htjela znati, kako joj je ime, ide li u školu, kakovih imade igrački.

Bila bi još propitkivala, ali se Kastor nije nikako dao umiriti i da ne smeta, odvede ga nanovo sa sobom.

— Milo dijete ! — klikne Leitner iskreno udivljen. Na te dvije s nekom osobitom toplinom izrečene riječi, uzgibaše se u Klare neka mekša čuvstva, te je držala svojom dužnosti, da ga i ona propita štogod o njegovu djetetu i obitelji, na što joj on s ushitom uzvrati, da mu je malena Lily sve na svijetu — i da jedva čeka, da mu je dovedu.

Obuzela ga neka neodoljiva želja, da joj se povjeri još više. U tome je osjećao pravu olakšicu, to većma, što ga je ona upravo sa zanimanjem slušala.

Odao joj je, da se rastavio od žene — no nesamo što je glavni razlog prešutio, već se gradio, kako je neizmjerno nesretan ovako slomljen i osamljen.

Ona ga je sa saučešćem slušala i nije gotovo ni opazila, kako joj dotle on i milo i drsko zaviruje u oči i kako se onaj njegov pogled neprestano povlači s njenih divnih trepavica do punih i oblih grudi . . .

Odjednom bude joj tijesno : kao da ju pritisla težina njegova pogleda. Instinktivno odvrati glavu od njega i jedva se dosjeti, da mu je tom nehotičnom kretnjom otvorila pogled u divnu pravilnost i sjajnu bjelinu vrata, s kojega je kao i sa cijeloga joj bajnoga tijela mirisala sama raskoš i milina.

Kao podbodena ustane na noge razvivši pri tom sav sklad svoga jedrog uzrašta i gotovo još djevičanskih forama.

Digao se i on, da se s njom oprosti. Uhvatio joj ruku, što mu ju je pružila, poljubio je i dugo je stiskao, uživajući u njenoj nježnoj i mirisavoj mekoći.

— Milo mi je, da smo se složili. A što se tiče vašeg boravka ovdje, — neka vas nije briga. Ostat ćete, dok vam bude s voljom.

Na to joj pusti ruku, podsjeti, je, da će sjutra u Volosko, da konačno sve urede. Pozdravi i ode.

Ona ostade dugo na onom mjestu. Krošnje su joj nad glavom mirovale, i svojim je mukom sjećale na smrt. I ostala su je stabla naokolo gledala nekako hladno, bešćutno, mrtvo. I sve joj se sada pričinilo kao tudje: i busenje i kamenje i ovaj šljunak, što joj pod nogama tako muklo škripi.

I sutonska ju je polutama našla na istom mjestu. Bilo joj je, kao da je nekamo zašla, zabludila, pa sada očima ubezeknutim traži, kuda bi izašla. Onda se uputi kao bez cilja.

Prenuo je pogled na rodjenu kuću, koja joj se sada, pod ublijedjelim, tužnim nebom, izmedju onih nujnih čempresa, činila kao raskopani, na pola porušeni sarkofag.

Odnekale dotrča klikćući Vjerica. Majka je dočeka, pridignu u naručje i čvrsto je k sebi privinu. Dovukao se i stari Kastor i vidljivo umoran zu šumni se uzdah spusti na tle.

VI.

Još je bilo dugo do ponoći, a dvorana se u „Eldoradu" već polako praznila. Uzalud je mala rumunjska „kapela" po svojim guslama cijukala mameći iz njih najzavodljivije glasove, ne bi li koga gosta zadržala! Sva su ona bježeća lica bila kao smrznuta, a rijetki gosti što su još u dvorani ostali, nesamo što nisu slušali

one plačljive zvukove, već su ih svojim bučnim govorom, smijehom i žagorom udušivali.

Najživlje bijaše za Rajkovićevim stolom. S njime je bio vijećnik Batičić i Leitner. Nijemac se silno razmahao, lice mu se rumenilo, oči iskrile, a zubi se sjali od vesela smijuckanja.

Na glas, da je Palmić prenio Murvice na kćer, Rajković se nije mogao suzdržati, da ne opazi:

— Vidji ti, staroga lukavca! Mislio se tako izvući!

Onda upita Leitnera, da li se dugo opirala, a kad mu je Nijemac odgovorio, da baš nije, bude mu ujedared kao nevoljko.

Na Batičićevo pitanje, kako mu se mlada udova svidja, zacakle se Leitneru oči:

— Sjajna pojava! klikne sa zanosom. Prava ljepota! Vidi se, da je od korjena, a ne kojekakova opapućena seljanka. A lice? A stas? Divota! — oduševljavao se Leitner.

— Krasna žena, doista, — potvrdi Batičić, pa nadoda žmirnuvši lukavo očima: I k tomu mlada udova . . .

Leitneru se stegle obrve, licem mu preleti nekakav zagonetan osmijeh — no bacivši pogled na Rajkovića ne reče ništa.

Mladoga je Amerikanca taj pogled žacnuo. Isprva, dok je Leitner drobio one hvalospjve, trsio se, da se pokaže što ravnodušnijim. Usne nakrivi na porugljiv, gotovo zloban smiješak, onda uze da fićukajući oponaša glazbu, ali to se ubrzo rasplinu, te on odjedanput zapade u nekakvo tupo raspoloženje, u nekakvu njemu mrzovolju.

Mnogo koješta mu bijaše neugodno. A jer se bojao, da mu ne bi to uščitali na licu, kušao je svojim

mislima dati drugi pravac. Pustio je Batičića i Leitnera da razgovaraju, a sam je obratio pogled na drugo : na kasiricu, koja je svoje stare „čičizbeje“ otpremila k počinku, da može bez dosade i zadirkivanja primati poglede mladjih. Pade mu pogled i na glazbare. Vide, da ih nitko ne sluša, a ipak igraju skladno, ozbiljno i s čuvstvom. Rajković nije znao, bi li ih žalio ili im zavidio. Čuo je pripovijedati, da bogoduhu umjetniku sa svakom notom odleti u nepovrat po čestica njegove duše. Koliko se tih čestica večeras prosulo u tutanj ! Nego opet vele, da je i u tome rastakanju neko posebno, neko osobito uživanje, pa kako da im ne zavidi !

No i to je umovanje bilo u tutanj ; on se njime nije mogao nikako prožeti. Svaki bi čas iz dubine, gdje su se krile druge misli, izjurnulo pitanje : Zašto je odmah privoljela ? Nije li i to gest neke nepopravljive gospodstvenosti ? Takav bi gest u onih ljudi bio sasvim vjerojatan. Sve kao da ih se tiče i ne tiče . . . Misli, da ih čuje :

— Hoćete li zemlju ? Evo vam je : naplatite se !

Htio je, da se tome naruga, ali nije išlo.

Opet se zakopa u čuvstvo gnjeva protiv samoga sebe. I ponovo je skretao glavom sad na jednu, sad na drugu stranu, ne bi li našao štogod, gdje bi mu se pamet sustavila. Ali zaman : kao iz ljetnjeg oblaka iskre, tako su iz njegova mozga neprestano vrcale jedne iste misli.

Medjuto su Batičić i Leitner snizili glas, no ipak bi mu od časa do časa doprla do ušiju kakva riječ, po kojoj je mogao zaključiti, da govore o Klari. Tako je razabrao, da će Nijemac sjutra s njome u Volosko, a onda odseliti u Murvice, za sada kao stanar . . .

Zatim zaredaše Batičićevi uštipci : — Isprva dakako, kao stanar — a kasnije : što Bog dade — smijao se vijećnik tarući sebi ruke. Uostalom ne mora vam biti krivo, naprotiv : čovjek samac — na pola udovac. Vi, sretniče ! Stanar i gazda ! I kakav gazda !

Nijemac gladio bradu i sve se smješkao šapćući : — Uistinu je divna, predivna . . .

Rajkovića je i to razdražilo. Što se taj Nijemac toliko zanosi za njom i za njenom ljepotom ! Zašto mu se, dok o njoj govori, cakle onako oči ? Pa i taj Batičić, — što ono misli o njoj ? „Mlada udova“ . . . rekao je malo prije, pa kako je ono pri tom žmirnuo očima ! No da, — zaključi u sebi postojavši malo, — zašto ne bi ? Sve su jednake : — Jedna kô i druga . . .

Naglo se trže i nečijoj se dosjeci na bližnjem stolu na silu nasmija, želeći se time otresti onih dosadnih misli. I u razgovor je htio da se umiješa, samo da se ne bi Batičić, kome mora da je poznata njegova negdašnja ljubav, dosjetio i da ne bi od „muhe napravio vola.“

— Jedna kô i druga ! — mune mu iznova glavom. Bit će, da je tako. Pa neka ! Uostalom, što se to mene tiče ? Zašto da mislim na to ?

Strese glavom, uhvati za čašu, kucne se s obojicom i rekne sileći se da bude što mirniji.

— Glavno je, da je posao uglavljen.

— Sve je uredjeno, reče Leitner, kao da je istom sada opazio njegovo prisuće.

Uto pristupi k Nijemcu konobar :

— Vani je noa gospodjica . . .

— Koja gospodjica ? — namršti se Leitner.

— Ona — koja i juče — koja i svake večeri — — smete se konobar.

— Pa što hoće?

— Čeka vas.

— Recite joj, da me nema.

— Vidjela vas — —

— Onda neka se nosi. S mjesta! Živo!

Konobar ode.

Batičić je zapaljivao cigaru i govorio:

— Evo, to je ono pravo muško srce, o kome žene nemaju ni pojma. Pitajte ih, kako ga one zamišljaju, i evo moje glave, ako vam od stotine njih devedeset i devet ne kaže, da ej to srce nekakva neizmjerna mješina, u kojoj se čitava pukovnija žena može udobno da šepiri. A ovamo — jedan je pogled lijepe gospodje Klare dostajao, da iz te mješine u jedan mah izmete onu jadnu Delinu, dok će se ona sa svoje strane požuriti, da za drugog kojega sretnika svoje srce što ljepše isprаši. Pijmo, gospodo!

Kucnuše se. Batičić se i Leitner nasmijaše. I Rajkoviću se pomakle usne, ali bilo je to preko srca. Nešto se je čudno u njemu zbivalo. Ćutio je nekakvo zgadjenje prema samomu sebi, a da sam nije znao zašto ni otkuda to dolazi. Osim toga mu se činjaše, da ga ona dvojica hoće da draže, za to i govore pred njim onako neslano i drsko. A to ga uistinu uzburkalo. Videći pak, da se oni srpemaju i dalje piti, odluči oprostiti se i otići.

Oni ga zadržavahu. Batičić ga pače ščepao za obje ruke i nije ga pustio, veleći:

— Ostani, sunca ti! Kupili smo zemlju, predobili srce, namigivao prema Leitneru. Što ćeš više! Ovakove su slave rijetke.

Rajković se diže, za izliku reče, da se osjeća umornim. Pozdravi i ode.

U veži je stigao Delinu. Djevojka se još prepirala s konobarom, jer nije mogla vjerovati, da bi je Leitner onako grubo otpravio. Bila je u licu sva žažarena, no ugledavši Rajkovića pogled joj se umekša, a usne rasklope na značajan, vabljiv osmijeh. On je razumije.

— I ona hoće da se sveti, pomisli i izadje.

Uza zid je kao po običaju stajala Luce i s toplim plaštom na rukama čekala kćer.

Rajković upravi k moru. Iza ćoška iznikle i odmah iščeznule dvije stisnute sjene, u zraku je za njima još koji časak treperio šapat i pridušen kikot — pa opet sve zanijemilo. Basajući ljenivo ulicom namjeri se iznenada na nekog nepoznatog čovjeka, koji je nekako nemirno skretao glavom i zvjerao očima na sve strane. Obazre se i vidi, kako se u pobočnoj uskoj stazici, gdje se lovorove grane splele u gust i taman svod, iz mraka nešto bijeli. Uduben u misli pošao je dalje, ali se ipak nije mogao oteti porivu neke nesvijesne radoznalosti, te se okrene i spazi, kako je onaj čovjek naglo zamahnuo rukom prema tamnoj stazi, na što su iz nje izišla četiri druga, noseći na ramenima ono bijelo. Sada istom razabra Rajković, da su ono bila mrtvačka nosila plahtom pokrivena. Bit će, da je u kojoj bližnjoj vili umrlo koje strano čeljade, pa ga krišom nose u mrtvačnicu, da svojim stanarima poštede po koju neugodnu crnu misao, a onima, koji će već sjutra doći, da iznova pospreme krevet, na kome je čas prije carevala smrt.

Rajković produži svoje noćno vrljanje. Obala je u ono doba bila pusta i tamna kao noć. Na nebu se jedva razabirale rijetke zvijezde, a i morem bi tek na mjestima i izrijetka zatitralo slabo fosforescentno svjetlucanje, koje bi se gotovo odmah izgubilo i tada

bi se i vode i daleke silhouete gora i otoka ispremiješale u nekakvu mrku, konfuznu, izobličenu masu.

Vjetar je bio lagan, ali i nestalan : sad bi dunuo iz vana, sad sa suha, i ono je mrmorenje talasića na otvorenoj pučini i njihovo grgoljenje uz obalu budilo dojam, kao da more i planine vode svoj vječni domjenak o tajnama života i smrti.

S morske strane dopirala od časa do časa mukla škripa. Rajković pogleda onim pravcem : pričini mu se, kao da je golemo krilo neke orijaške ptičurine izniklo iz tamnih voda. I trup joj je vidjeti sav crn i po jedno zeleno i jedno crveno oko... I kljun imade, pa njime uzbunjuje i rastavlja nebrojene kapi vode, što se časkom ušume, a onda opet sastanu i smire. Poput sablasti prošla je uto mimo nekakva neznana ladja i zakrenula u luku.

Rajković je nehotice pomislio na svoj život, pa na onaj svoj dolazak i na onaj jučerašnji prizor u Murvicama. I on je evo došao i škripajući zubima uzbunio, uskomešao dvoje troje ljudi, — a onda će otići i sve će se opet smiriti : on će u luku — pri tom se nehotice trpko nasmjehne — stari Palmić pod ledinu, a ona — ona će valjda u zagrljaj onom Nijemcu i — — Naglo se ušeta pristanom, kao da se ljuti na sebe, što se evo nanovo bavi s njome. Čemu to ? Nije li se izmedju njih već davno sve prelomilo ? Pa kad bi još bila i stala kakova tanahna nit, zar je ne bi bio za sva vremena prekinuo njegov jučerašnji susretaj sa starim Palmićem ? Svršeno je, preko svega toga treba križem, a ne činiti se smiješnim, kako ono večeras. Dao bi glavu, da se ona dvojica u ,,Eldoradu'' još i sada smiju na njegov račun. A treba li mu to ? Zar je za to prebrodio Ocean ?

Htio je da misli na zaručnicu, i stao da dozivlje u pamet njezine crte, kretnje, govor, osmijeh, pogled, ali se čudio, kako mu se to čini sve blijedo, maglovito i slabo, premda ima tek nekoliko dana, te se s njome rastao.

A Klara ?

Samo što je Leitner spomenuo neke njezine poteze, ona je pred njim ujedared sva oživjela i stala pred njegovim očima sva sjajna, krasna i svijetla — baš kao u one minule dane. I glas njezin mu nekako zazvonio u ušima i negdašnji bezbrižni smijeh i obijesni pljesak ruku, pa nestašno klicanje, dovikivanje. I sada mu se od svega toga uzvrtjelo u glavi pravo vrzino kolo, — tako da mu nije ni dohodilo na um, da se toga otrese, već je dugo ostao kao omamljen tim dočaravanim uspomenama, kad li ga napala misao, da su svi oni mili čari namijenjeni drugima : juče Karlu, sjutra onome Nijemcu — Leitneru... svima — samo ne njemu. A ipak, koliko ju je ljubio! Više no iko !

Uhvatio ga bijes i jarost podjarivana mišlju, da će ona i nadalje ostati u kući — i onaj Nijemac s njome — — Možda će joj od sada biti još bolje. Za Leitnera vele, da je bogat — nije parasit — reče on poluglasno, a zubi mu se stisnu kao od groznice. Ona će mu se podati — bez sumnje. A i na njemu, na Leitneru, vidi se, da mu je zavrtjela mozgom. Kako je ono govorio, kako su mu plamtjele oči, obrazi — kako je otjerao Delinu...

Udarala ponoć, život se na obali smirio sasvim. I svijetla se utrnula — sve je uronilo još i dublje u noć. Nestalo vila, kioskova, živahnih terasa — ostalo je samo staro negdašnje zvono sa svojim muklim ku-

cajima i one njemu do nogu stare, sure hridi, po kojima se djetetom verao, natezao radujući se svijetu i životu.

Neka davna, davna, gotovo djetinja čuvstva izmilješe iz nekih već zaboravljenih strana. Što bi dao, da se sve to može i opet vratiti, — da i opet može ovuda gledati kao nekoć sama stara, domaća i poznata lica, a nedjeljom u crkvi nju onako milu i dragu!

Lagano se uputi kući. Vraćao se drugom ulicom, gdje se još svijetlili ogromni prozori velike Sternove kafane. Prolazeći mimo preleti okom po rijetkim gostima i pospanim konobarima ; sve sama tudja čeljad. I malo pomalo raspline se slika, što mu ju mašta stvorila dolje ukraj mora, a s njom nestane i onih mekanih čuvstava, sličnih onima, što mu ih i vani u svijetu, u trenutcima puste osamljenosti, radjala nostalgična čežnja.

Svega je nestalo, sve je ohladnjelo u njemu. Još mu je, istina, pred očima lebdjela Klara, ali se tješio, da će je već rastjerati san, — a sjutra, prekosjutra nestat će i posljednje uspomene.

A kad dobije novac, krenut će na put — i sve će se za uvijek svršiti. Zauvijek!

Ali ni u krevetu nije našao mira. Nekoliko je puta zapalio svijeću, da će čitati i umoriti oči, no nijednoj rečenici nije mogao do kraja doći. Utrnuo bi svijeću, pa stao misliti na Ameriku, na svoje buduće snove, ali i to ga je malo zanimalo i ubrzo se razišlo.

Stao pretresati današnji dan : što je sve vidio, doživio, čitao. Pred očima mu iznikoše i ona nosila ; stao da nagadja, tko je ono unutri : je li muško, je li žensko, staro, ili mlado? Je li smrt sama došla ili je bila zvana? Sva se ta pitanja redjala pred njim

— i mašta mu već o tom koješta plela, no ni to nije trajalo dugo : — bilo je odviše neznatno, da bi moglo trajnije zaokupiti i presvojiti njegovu misao. Iznenada se nad svim tim stvorila prikaza Leitnerova, pa Klarina, i dok je prva naglo iščezla, druga je ostajala — i ništa je nije moglo da otjera.

Htio ju je prebiti s pomisli, da je već bila nečija, ali nije pomoglo, pače to je u njemu uzbudilo još i jarost protiv mrtvoga suparnika, koji mu ju je oteo — da, silom oteo — — jer ona nije pošla za nj iz ljubavi. A nije ni mogla, jer je ljubila njega, to ona ne bi smjela poricati — a možda i ne poriče — možda ga još ljubi — — —

Usnuo je pred zoru teškim snom i samo za trenutak. Ali i taj je kratak san bio pun nje, — on ju je gledao baš onakvu, kakova je bila, kad su se voljeli . . . Vidio ju je u lakoj bijeloj opravi svu milu i nježnu. I nudjala mu ruku — — no uto je nešto došlo, — više se i ne sjeća što, i san se promijenio naglo : pred njim je stao nekakav strašan čovjek, sličan na vlas onome, što je noćas išao pred mrtvacem ; — nekako mu se grdno cerio i pokazivao mu nosila i odgrnjao plahtu, — našto se Rajković trgnuo i jednim mahom probudio.

Svitalo je.

Osjećao se izmučen, rastrojen. Tijelo mu kô olovo, glava kao istučena. Neka ga čudna, mučna trzavica prolazila svega. Odjene se i pridje k prozoru.

Nebo nije sasvim vedro, a nad morem i dalekim gorama puze magle, gdje sivkaste gdje modrikaste. Sunce se lijeno diže, baš kao da mu se ne će. Čitav kraj imade na sebi biljeg neke mrzovoljne umornosti i stmurenosti. Možda i nije tako, možda se to Rajko-

viću samo prividja . . . Ma kako bilo, on ćuti, da ga taj novi dan ne će razvedriti ni razgrijati.

Uzduhom odjekne oštar zvižduk. On se lecnu i sjeti, da je to parobrod, s kojim će ona u Volosko. Noćašnje muke, misli, vidjenja, — sve ga to iznovice i neodoljivo zaokupi. Bude mu, kao da se u njemu bez njegova učestvovanja, a ipak ne protiv njegove volje, stvara neka odluka, snažna i sudbonosna . . .

Još se nije u njemu sasvim formulovala, ali mu se već prikazala u ovom : Klara ne smije s onim Leitnerom u Volosko ! . . .

Nije se ni pitao, što će reći, što učiniti, da to spriječi ; ta jedva je osjećao, da se nešto nerazumljivo s njime zbiva. Naglo se spremi i izadje.

Na ulici srete Ivišu. To ga obodri. Pristupi k njemu, uhvati ga za ruku i grčevito mu je stisne.

Starom su kapetanu bile oči podbule, lice blijedo, očito od neprospavane noći.

— Nisu mi dali iz kluba do zore, — reče ponešto iznenadjen onim stiskom ruke. Do vraga i život ! Glas mu je zvučio promukao.

Upute se k moru.

— Pozvala me, da idem s njom k bilježniku, — nadoda. A što si ono uradio ? Ne velim, da si kriv, nego što će oni sada ? Na cesti su. Ja sam joj rekao, da ću s tobom govoriti. Velim : možda nadjemo načina, kako da se to sve uredi. Ali ona : „Ne, ne treba !" A što ću ja !

Rajkoviću bilo, kao da mu se ujedared prosuo na glavu mlaz ledene vode. Ono njezino „ne — ne treba !" ohladnjelo u njemu sva netom razgrijana čuvstva, sve želje i čežnje.

Neka smrtna gorčina zalila mu srce. I bolo ga nešto u prsima, u mozgu i kao da mu se rugajući ceri :

— Ona te mrzi !

A da bi pak saznala, što se ono od sinoć u njemu pokrenulo, valjda bi ga još i većma prezrela !

Na pristanu se sastanu s Leitnerom.

Učtivo ih pozdravi, s Rajkovićem se porukova, — propita ga, kako je spavao, kuda će danas, hoće li se večeras sastati, — pa se okrene, valjda da vidi, dolazi li ona . . .

Parobrod je već pristao, putnici se gurali u nj uz žamor i viku, koju je donekle udušivao glomot stroja. Uto se pojavi i ona. U tamnoj je opravi, nešto starijega kroja, ali joj salivenom tijelu pristaje vanredno.

Leitner joj podje u susret, pokloni se, — ona mu ozdravi laganim prigibom glave, i ruku mu pruži.

Rajković joj obuhvati jednim pogledom glavu i čitavu pojavu. I ona ga letimice pogleda, a on joj na licu zamijeti, kako se trudi, da svlada svoje uzbudjenje.

Brzo je zamakla na parobrod. Leitner i Iviša mahnu Rajkoviću rukom, a onda se i sami ukrcaju. Rajković je sa pristana vidio, kako se Klara smjestila na krmi, i kako je do nje sio Leitner, dok je Iviša zaostao, da s nekima razgovara.

Iznova je osjetio u duši žalac, — opet su u njemu iskrsla i u većoj se mjeri uzbibala čuvstva, što su ga noćas progonila. A javljala se i ona odluka, da ono spriječi, osujeti — — No most je bio već na suhu, a parobrod zasoptao, zadimio i krenuo.

VII.

vijet, što je bio na obali, nagrne sada prema glavi valometa, gdje je upravo u taj mah pristala okrupna ribarska ladja. Svi ispružiše vratove, da vide, imade li što ribe, pa kad ugledaše „panar" pun lijepih lovrata, zakliktaše :

— Cire, po što lovrate !

— Tamo vam je hôtel — pa pitajte, podrugnu se plećati, mrki ribar.

— I opet si prodao, — prigovori mu nekoliko razočaranih glasova.

— Sâm ih valjda ne ću izjesti, — zabrunda ribar, preda „panar" nekakvom bucmastom deranu, otisne se i zavesla prema dnu luke.

— Izjeli te djavoli ! — zamahne za njim štapom starac bijel kô ovca, ali uspravan, lica crvena i vanredno energičnih crta i kretnja. Ili naš novac nije kao tudji ? Presjelo tebi i njima ! Gadovi jedni !

— Bravo, Fabio ! — povladi neki mladenac iz obližnje rpe, valjda da starca podraži.

A Fabio zajuriša još jače.

Svijet se neko vrijeme smijao, a onda stao da se razilazi.

Krenuo i Rajković. Išao je lagano, zamišljen, sumoran. Nije znao, kuda bi, kad li ga upravo uto stiže onaj starac, približi mu se, pa još i crveniji u licu, istrese preda nj kao na dušak :

— Dva skrpoča, znaš, ne pitam više. Velju : danas je petak — uranit ću — do djavla ! Ne ću se valjda vratiti pustoruk ! Kad ovamo — jesi li ga čuo ? Smrad jedan ! Pa još mi vele : došao tudjin, donio

sreću ! Do vraga i takova sreća ! Što je bolje, to ti iziju drugi, — a ti grizi nokte. I tako ti je to od dana na dan ; hoćeš da kupiš triljicu : — ta je za pension „Klincem". — A ona dva barbuna ? — To je za hôtel „Kloncen". Kuga ih ! Što veliš ti, a ?

— E, što ćemo, kapetane, — odgovori Rajković sažev ramenima, a u sebi se ljutio, što se taj starkelja morao baš uza nj da prikrpi.

— E, što ćemo, što ćemo ? — zaintači. Onda neka ide po vragu sve ! Pa ići će i bez toga, progundja tiho.

Stane, upre se palicom o kamen, pa se okrene k moru, da mu ne treba gledati onog derana, što se s „panarom" na glavi i fijukajući prkosno vukao polagano naprijed.

Parobrod je već bio daleko odmakao. Dok je starac gledao za njim, snažne mu se lične crte zaoštrile u ironički izraz, pa će :

— Odoše i Murvice. Rekao mi Iviša. A i slutio sam, da će nešto biti. Vidio sam Batičića, gdje se nekako odviše savija oko onoga Tudeška. A gdje je gavran, mora da je i strvine . . . No dà — bit će toga još. Nismo mi za ovu zemlju, brate ; prelijepa je ona za nas. Pogledaj malo tamo od Preluka (i Fabio pokaza batinom prema sjeveru), pa dolje prema Berseču — — Znaš, kako meni izgleda taj kraj ? Kao nekakvo veliko jagnje . . . Tamo oko sv. Jelene — ono mu je glava — — Možda i nije za tvoje oko, — ali meni se tako prividja. I vidiš, to naše lijepo jagnje — a i jest lijepo — ded ga samo pogledaj ! — govorio je Fabio, malo ne ushićeno, kao da je za čas zaboravio na izgubljene skrpoče — to naše jagnje, velju, čeka dan na dan tudjega ovčara, koji će ga

znati drukčije pasti i strići. A mi? Nož u ruke, pa pod grlo i onda sve komad po komad na pazar, i sve tako, dok nam ne ostanu goli papci. A tako je bilo i s morem. Čim nam je malo pokazalo rogove, mi odmah u bablje kuhanje, kao da mu se na jednom i dno presušilo.

Okrene se, izbeči usta, puhne, zamahne batinom i pokroči naprijed.

— Badava, sinko, — pokima glavom prema Rajkoviću, koji je jedva čekao čas, da ga se oslobodi, da može ostati sam sa svojim mislima, — sve zaman! Naš čovjek je — naš čovjek. U sitnicama velik — u velikim stvarima — nikakav. A nije tomu krivo ni neznanje. Nije ti on, nebore, bez soli u glavi; bistar je, kad hoće, — ali je prokletstvo na njemu. Možda i u njemu, — toga ja ne znam. Pogledaj onaj cimer tamo! Izidor Wortner — nije li? A prije si na onom mjestu mogao čitati — Franjo Papić. Što se dogodilo? Dok je bio sam — moj je Papić radio bez prigovora. Kada se pak nagomilao posao, uzeo pomoćnika: Izidora A onda? A onda, brate, — gazda se pogospodio, te Izidor lukav i prepreden motao ti ga i motao, dok ga nije tako smotao, da je nekoga dne nad vratima dućana osvanulo njegovo ime. Pa vele: D r a n g je kriv. Vragovi vas i z d r a n g a l i, — pamet u glavu, pa će vam drukčije pjevati duša! . . .

No Rajkovića je u ovaj čas taj Izidor zanimao vanredno malo. Već je pružao ruku, da se sa starcem oprosti, kad li se ovaj nanovo ispriječi:

— Neka je vražja žurba — nastavi — ušla u taj naš svijet. Svako hoće, da se preko noći obogati, a ne pita se, kako? Dvojici, trojici je to i uspjelo, a sada se pomamili i drugi. Eno ti onog gada — Batičića. Prodaje zemlju — mešetari — upušta se u svakojake tamne i nečiste spekulacije, da može svojoj milosnici nakupovati što više zlata i biserja. I ti nakiti kao da ne žegu. To jest — bit će da žegu — tek je koža utvrdnula — ha ha! — nasmija se starac drveno.

Rajković se sjeti Marunića, pa nekih svojih budućih osnova — i bude mu, kao da ga je netko očupao. Oćuti potrebu da nešto kaže, kao od bojazui, da mu ne bi starac progledao u dušu:

— Poslovna su preduzeća kao rat, gdje se puno ne pita za mrtve i ranjene.

— Rat? Ili ga osim gavrana tko blagosivlje? Moj sinko: Volim ti ja gledati onu „m i r i n u“, što je tamo ruše, negoli palaču, koja će na njeno mjesto doći. Govore, da će to biti nekakav „Etablissement Majer“. Misliš, Bog zna, što to znači, a ono ti je — p o s t r i b u l. Eto vidiš — i to mi zovu — napredak.

Primakli se radnicima, koji su upravo uto porušili prednji zid stare podrtine. Starome Fabiu zape oko o ploču, što je na tlima ležala u komadima.

— Još i to! — klikne srdito. — Što ste to uradili? — pokroči živo prema najbližem radniku, pokazujući štapom na raspukli kamen.

— Nagnuo se zid i popustio, — odgovori radnik prešavši rukom preko znojna čela.

— Bilo dohvatiti ploču, — oštro će starac.

— Preča je koža, šior, — otpovrne radnik i nastavi posao.

Rajković se nagnu, složi razbacane komade i uščita ime pretura Palmića.

— Vidiš, ovako ti prolazi sve, preuze starac udaljujući se, dok je iza njega onaj radnik nešto promrmljao, što su ostali radnici sa smijehom popratili. Onaj pretur Palmić vodio je u ime našega mjesta parbu protiv dviju biskupija. Radilo se o nekim za ono vrijeme vrlo znamenitim pitanjima. Uspio je, a i drugačije bijaše mjestu na čast i gle! već mu izbrisali spomen. A tako će biti i s nama; ništa našega ne će ostati — izginut ćemo kao čeljad, koja nije nikada imala imena ni plemena. A sve to imamo da zahvalimo onakovim gavranima, kao što je onaj tamo, — izduši starac pokazujući nervozno na Batičića, koji se u taj tren pojavio iza čoška. — Mrzak mi je. Ne ću, da se s njim sastanem. S Bogom! Ne zamjeri!

Okrene se i odbrza niz ulicu. Rajković bi bio rad zamaknuti kuda, ali mu je Batičić s razblaženim smiješkom bio već na dohvatu i s podaljega ga pozdravljao.

Rajković počeka, a onaj ga uhvati ispod ruke pa se uputi s njime.

— Vidio sam, kako je utekao stari Jeremija. Isprešao te, a? Znam od prilike sve, što ti je govorio. Bit će, da mu je jutros izmakao „brodet", a to je za njega, što za drugoga izgubljen novac, osujećeno djelo, promašena čast, nedostignuta sreća, slava — a ma što hoćeš! I to ga, jadnika, baca u ovo raspoloženje.... Pa ni mi nismo bolji, nasmija se Batičić ozirući se naokolo nemirnim okom. Svijet je onakav — kakav ti se prividja kroz tvoje živce, a živci se ravnaju gdješto prema lovrati ili lubinu, gdješto prema novcu, časti, lijepoj ženi... kakoveć kod koga. U tebe bit će ovo posljednje, a, galijote! podrma ga za rame. A tako će biti i u onoga vraškoga Leitnera. Jesi l' ga vidio? Jednim mahom uhvatio čovjek dvije ribe: Murvice i — ženu. Pa kako se pomamio za njom! Sinoć pošto si otišao, razglagoljao se, brate, kao kakvo ludo djače. Ona — pa ona. A i glatko će mu ići: znaš, gazda...

— A što vam je govorio? — upita Rajković sileći se da ga glas ne oda.

— A ma tko bi se svega sjećao! Ali vidi se: ugrijala ga. Sav je blažen. Ele, našao svoju lovraticu... bit će „brodeta", ha! ha! A ti? Ostaješ li još dugo ovdje?

— Ne znam ni sam — valjda koji dan — — — I vi mislite, da bi ona — — — otme mu se nakon kratke šutnje.

— Tko? Klara? A da što će? Ili na njegove ili na tudje ruke! Mučno je to — a možda i nije. — Uostalom ni divlji brakovi nisu tako divlji, kako ih rišu, a Leitner je čovjek svjež i krepak... Nego vidi Bluma! Već ide za poslom. — Hola! doktore — dovikne Batičić.

S Rajkovićem se naglo porukova, pa podje hitro za doktorom. Nešto mu prišapne, nešto se obojica nasmiju i oproste, te Batičić zamače u ulicu, iz koje je malo prije izašao Blum.

Rajkoviću se nakrive usne na ironičan i suh osmijeh, ali dojmovi, što mu se u nekoliko sati nakupili u srcu, tako su snažni i duboki, da mu nije moguće izvan njihova kruga ni misliti ni osjećati. Od svih jedan je ipak najjači: ona teška i jadna potištenost, što istječe sada iz kajanja zbog onoga koraka u Murvišama i iz neke čudne grižnje, čuvstva vlastite smiješnosti, gadjenja, ljubomora...

Da — i ljubomora!

Da mu to tko drugi kaže, misli, ubio bi ga, — i njemu je ipak jasno, da je to upravo tako. Ljubomor ga je natjerao na onu glupu osvetu, ljubomor ga je izdirao prošle noći, ljubomor ga izdire i danas. A sve je to i do sada moralo da negdje u njemu tinja. On je to nosio u sebi i tamo — u Americi. Taj mu je crv iz potaje točio otrov u dušu i činio, da mu sve bude gorko. Mnogo mu je sada postalo jasno: i zašto je ono u tudjini htio da sam sebi kidiše i zašto nije mogao ni u slastima čikaških noći da potpuno uživa i zašto se nije ni u zagrljaju svoje vjerenice mogao da smiri. Trebalo je da dodje ovamo, da mu se to objavi i objasni.

Nešto ga je gonilo medju ljude, da se kako obrani od misli, koje su nalijetale na nj kao ose i neprestano ga ubadale. . .

Ide, postajkuje, kao da se pita, kuda bi udario. Pogled mu padne na dva visoka kestena, što se na ulazu u park dizahu kao predstraže krošnjate aleje. Udje. Sva su stala skinula sa sebe svoje zimnje ruho, a borovi i omorike puštale su već svoj eterični zapah, što se s mirisom cvijeća stapao u pravi balzamički vonj. Spuštajući se niz aleju nije vidio mora, jer mu ga sakrivala gusta zimzelen, a tek se gdjegdje kroz lišće razabirao sunčan odsjev, što se odbijalo iz sitnih morskih talasića.

Dolje na zaravanjku promijenilo se sve. Na njegovu se okruglu dnu uz samu obalu pretrgao vijenac uvijek zelenog drveća i otvorio pogled na more. Ne velik otvor — taman kao u kazalištu, kad se zavjesa digne — ali je ovdje pozadina, daleka, puna sunca, njegove igre s talasićima brzim. A ta se njegova igra

svuda odbija i odrazuje. Pune su je oči — pun je je i zrak, kao i glazbe, što se sada u njemu prelijeva.

Rajković se spusti na klupu i pogleda naokolo. Šaren je taj svijet, što se kružeći oko umjetno uredjenog cvjetnjaka divi lijepom danu, suncu i moru. A zanimljivo je, kako ti ljudi davaju oduška tim svojim osjećajima; jedni glasnim čudjenjem, povicima ili šumnim uzdisajima, a drugi nekom svečanom sabranosti i neodoljivom ozbiljnosti. Sve se to Rajkoviću čini nekako udešeno, naučeno, usiljeno. Samo rijetki — a to su redovito najmladji — izražavaju svoja čuvstva kliktanjem, djetinjim kikotom i pocikivanjem.

Do njega su s jedne i s druge strane posjedala neka postarija, prilično zlovoljna gospoda, kojima još nije zrak dosta topal, a ni mjesto dosta ugodno. Jadaju se, da je prošle sedmice tri dana kišilo — „molim vas, tri dna redom!“ Tuže se i na hranu, na skupoću, na glavobolju, na „Lječilišni Vjesnik“, koji da im je donio iskrivljena imena. Postalo mu dosadno. Digao se i potražio drugu klupu. Tu se pak neke gospodje uščavrljale opisujući svoje izlete morem i krajem. Sudeći po njihovim riječima bile su to prave ekspedicije, pune svakojakih zgoda i zanimljivosti.

— Kad mi na debelo more, eto najedanput — scirocco. . . pripovijedala jedna.

— Und noch etwas Bora dazu! . . nadoda druga, valjda da čudo bude još i veće.

Drugda bi ga to bilo rasijalo — a možda i pozabavilo, ali danas nije na sav taj svijet, na sav taj život mogao da gleda drugačije, nego ono jutros stari Fabio.

Ni poslije objeda nije mu se vratio mir, samo što je sada više mislio na Leitnera, negoli na Klaru. I njemu je samome upravo nepojmljivo, kako mu je taj tudjin postao ujedared tako mrzak. On je u njemu vidio opaka čovjeka, koji hoće da zlorabi nevolju žene same, bez oslona i obrane. Taj se strastveni ženskar ne će žacati ni kojeg sredstva, da udovolji onim svojim ogavnim požudama. Rajković ga već gleda, kako se oko nje lisiči, kako je obasiplje obećanjima, spram kojih ne će zacijelo u ovoj nevolji ni ona biti ravnodušna — — —

— Zlo je to i ružno, ali se ipak tebe ne tiče govori u njemu nekakav glas, kao da mu se ruga, a to ga još većma razbješnjuje i mjesto da ne misli na to — on kao da sam sebi pred oči dozivlje prizor, gdje se ona Nijemcu predaje bez otpora, možda i s voljom. Čovjek svjež, krepak, imućan — a to se, kako ono reče Batičić, ženama mili . . .

I opet ga spopada gnjev, ali ovaj put protiv nje. Iznovice provali u njemu povrijedjeno samoljublje odbijenog ljubavnika — opet se u njemu zapali pakao.

Tako je on padao iz jedne torture u drugu : iz žeravice u plamenu vatru. Bilo je medjutim časova, kad bi na sve to gledao hladno i s rasudjivanjem, te je u to poslijepodne već nekoliko puta dobacio sebi, da je smiješan i glup, — pače se latio i pera, da svojoj zaručnici napiše pismo. I započeo ga : silio se, da bude što ljubežljiviji, tražio najljepše riječi, birao izraze, htio da ono artije poplavi najsladjim ljubavnim izlivima, ali mu začudo izlazilo sve drveno, bez topline — i malo srdačnija riječ pričinjala mu se laži, licemjerjem — te mu sve to ubrzo dosadi, baci pero, razdere pismo, digne se i izadje.

Ali misli mu se ni vani ne razuzlaše. On se sada po stoti put pitao, što bi to moglo da bude, i po stoti put je sebi odgovarao, da ono, što ga sada muči, i jest i nije ljubomor. No što je u to dublje ronio, sve mu je jasnije bivalo, da on na Nijemca za to mrzi, što se Klara njemu onako lako podala, a njega odbila. Po tom bi se ispravio, da mu se ona uopće nije podala, a možda i ne će, pa i opet bogzna po koji put stresao glavom i rekao :

— Pa da i hoće — ni brige me!

Išao je nasumce. Kad je došetao do mora, ugleda pred lukom parobrod, što se taman vraćao iz Voloskoga. Na pomisao, da je na njemu ona, podidje ga oštar, studen srh i htjede otići.

Pomisli, da bi to bio neke ruke uzmak. Činilo bi se, kao da je se boji, ili kao da ona imade za nj jošte kakovo značenje. No on će pokazati, da nema i da je kadar uzvratiti njezinu hladnoću s isto toliko ravnodušnosti.

Ostao je, približio se pristaništu, šta više, stao i na put, kuda su imali proći putnici s parobroda.

Ali parobrod nije bio pravo ni pristao, a njega obuze prvašnji nemir. Što nije otišao? što se tu ustrmio kao drven kip? I čemu? Da sebe iskušava, a nju izazivlje? Nju — slabu ženu, koju je sam bacio na cestu, a možda i u blato! Nije li to djetinjski?

— Što ja to radim? — zgadi se on sam na sebi, pa se okrene i izgubi medju svjetinu, što se bila zgrnula na obali. Vidio je proći Leitnera, Ivišu i — nju. Nju tek ispod oka. Upravo je odzdravljala na nečiji pozdrav, ali već u onom laganom poklonu glave bilo je toliko umornosti, a u lijepom licu toliko gor-

kosti i tuge, da je od toga poćutio, kao da se u njemu nešto prevrnulo, i bude mu je žao, neizrecivo žao.

Pustio je, da daleko odmakne, a onda se uputi i on, pognute glave i potišten kao krivac. Nije digô očiju, da je vidi, a više nije ni pokušao, da analizuje, da raščinja ono svoje jadno raspoloženje. Išao je i opet nasumce u park, pa se opet vratio k moru, lutajući bez cilja i s onim tjeskobnim čuvstvom.

Dolazilo mu, da klekne preda nju, da sama sebe optuži, da joj izjasni, kako je sve, što je uradio, doista odvratno, ali to neka odbije na život, koji ga je grdno ogorčio, otrovao, ubio — a i ovo, što se sada u njemu zbiva, imade svoj uzrok u nečemu, što još nije ugaslo u njemu. — Nije, nije, on to ćuti — o tome je sada potpuno svijestan.

Iza večere dodje k njemu Iviša. Dvorana je bila puna svijeta.

— Podjimo u pokrajnu dvoricu, lijevo, da nas ne smetaju, — reče Iviša opipavajući rukom njedra.

Rajković razumije, pridigne se, podje lagano za njim. Dvorica bijaše pusta. Iviša pritvori vrata i pridje k stolu.

— Sjedni!

Namjesti se i on te započe brojiti novac. Nekako mu se ruke tresle, a nekoliko se puta i zbunio, pa je morao da započne iznova. Srdio se na sebe:

— Ne znam, koji je to djavo večeras.

I glas mu se tresao, a Rajkoviću je bilo mučno gledati ga.

— A sada pobroji ti, pa potpiši.

Rajković je nijemo gledao ispred sebe.

— Ja bih — reče nakon duge šutnje — da mogu — ispravio sve to —

Iviša se pruži ledjima na oslon stolice.

— Znao sam ja, ali ona drži, da je to tvoja osveta... Kakva osveta, rekoh ja. Što si mu skrivila? Slušala si oca. Kakvo čudo! Nisi ni prva ni posljednja. U nas je sav svijet bez svoje volje. Svi pa i ja. Nitko ne zna, što sve moram da progutam! A tko mi je kriv? Sâm. Koliko godina čeka na tavanu opremljena „kaselica", — a nikada dosta snage, da je digneš na rame, da tudjim gadovima dovikneš: — Sluga pokoran! Ti si se, istina, znao odlučiti — otišao si, našao sreću — bit će, da nisi, kaošto mi — —

Rajković se trzne: on da nije kao i oni? A na dlaku isti, ako ne gori. On bi bio kadar to i zavapiti, da ga svi čuju, da barem tako nekako udovolji unutarnjim poticajima samooptuživanja. On da nije kô i drugi! Otišao — našao sreću!... Utekao, utekao je on! Nije u tome bilo nikakva junaštva, već jadno, rodjeno besilje, koje nije ni njemu dalo da se opre sudbini i da se protiv nje ojača i utvrdi. Pa što je uradio tamo — u svijetu? Jedino mu je djelo bila briga, da se uvali u perje, što ga lihvarska ruka iščupala na ledjima naroda. A da ga odatle ne izguraju, sklonio se u naručje djevojke, koje ne ljubi... On je to već davno slutio, ali danas je prinudjen priznati, da je ne ljubi...

I njega obuze stid nad samim sobom, a osjećaj zgadljivosti ispolji se u nagloj kretnji ruke, od koje se one banke na stolu razlete na sve strane. Čelo mu se namršti, a oči ukoče:

— Novac nije moj, ne ću ga!... provali iz njega tvrd i opor glas. I oči odvraćaše od onih papira, kao da je na njima napisana sva njegova kukavština.

Iviša, sav iznenadjen, izbulji oči i ostade neko vrijeme kao presenećen, a onda slegne ramenima i uze da po podu kupi novac i da ga polako slaže na stô.

Rajković ga je medjuto gledao onako zgurena, suha i jadna. Saučešće, što ga je danas poćutio spram Klare, obratilo se sada k Iviši, pa kad je kapetan pokupio sav novac i pokunjen sio opet za stô, dohvati mu ruku i ne puštajući je progovori:

— Kapetane... da je vama, da je njoj pogledati u moju dušu, možda biste u njoj našli štogod bolje, negoli je ono, što sam doslije pokazivao. Zašto ne može to dobro da prevlada, da iskoči, da pobijedi?

— Mene pitaš? — s gorkim će osmijehom Iviša, — a moj život?... I ja mislim, da bih mogao dati više i bolje, no što dajem — ali eto... Vidiš me i — znaš... valjda sudbina — ili tako nešto...

Obojica ušute, povuku ruke k sebi i obore glave. Iz velike dvorane dopirao žamor glasova, od časa do časa munula bi mimo staklena vrata silhoueta konobara: pokazala se i naglo iščezla. Prvi se i opet javi Iviša:

— Moja je sva nada bila u Budišinu. Da je onuda prošla željeznica, još bi se čega latio. Možda i ne bih prodao, jer vidim, da to ne nosi osobita blagoslova, možda bih poduzeo štogod. A bilo bi mi lijepo, otresao bih se koječega i providio kakogod i za njih — za one sirote na Murvicama... Oni su sada svi na mojim rukama. A moje ruke — vidiš i sam — slabe i — prazne.

Postoja časkom, pa se iznovice vrati svojoj omiljeloj misli, željeznici preko Budišina. I opet mu stane oduševljeno govoriti o vanrednim koristima,

što bi ih ona strana imala od toga pothvata, i opet ga, kao i onomadne, potapka po ramenu veleći mu:

— Pa uzmi ga ti na sebe! Stručnjak si, do djavola! Već nam odavno svima kucka to po glavi, ali nema koga, da nas uputi. Sada eno tebe! — Amerikanac si, čovjek iškolan, — sve ti je to u malom prstu. Vidiš, na tvom mjestu, ja ne bih oklijevao. Ajde! Digni nas! I ja se, kao i Fabio, pitam više puta: Koliko sam živio, a čemu? A i drugi, čemu su živjeli? Za koga se mučili? I evo, kucnut će posljednja, i bit će nam kao da se nad nama zatvara nekakva debela knjižurina, — a što će u njoj ostati? Možda po koja karikatura, što će prikazivati čovjeka s vječno sagnutom šijom. A da što bi drugo i bilo? Nego ja bih ipak rad, da nešto ostane iza nas... Čuješ, Niko — uhvati sada on njega za ruku — da nas dvojica to uzmemo na sebe — što ti se čini?

Rajković se bio ponešto primirio i s nekim tužnim čuvstvom gledao toga već matora zanešenjaka.

— A što mogu ja? Moja ne važi — — —

— Ne misli! — reče Iviša gledajući na sat, pa nadoda ustajući: Ti brojiš i te kako. Jedno, što te dugo ne bijaše, a drugo, što svijet znade, da ćeš biti bogat. Jedna tvoja i sve će planuti. Ajde, promisli — — a sad, ostaj mi s Bogom, kasno je, meni je poći.

Iviša se naglo oprosti i u čas ga nestane. Polagano je Rajković spremao novac u lisnicu. Sad je sve gotovo, sjutra bi se mogao ukrcati za Ameriku, ali već sada ćuti, da to ne će učiniti, dajbudi za neko vrijeme. A čemu ta odgoda? — u koju svrhu? Od toga pitanja bez odgovora zavisio je sada sav njegov život...

VIII.

Kad je polazila u Volosko, Klara je bila natuknula ocu, da ide podmiriti nekakav zaostali porez. Starac se zagledao nekuda i naprezao misli, kao da u pameti nešto prevrće.

— Ama nije davno, te si sve uredila... progovori napokljetku.

— Što ja znam! Svedj novi nameti, prirezi, — nikada kraja, — odgovori mu u neprilici. I ode.

Ali kad se vratila, Palmić htjede, da mu potanko objasni, koliko i zašto je što izdala.

Ona nabaci nekolike iznose, te nanovo zamače nekuda za poslom.

— Do kada ću se ja ovako pretvarati, tajati, izmišljati laži? — upita se ona sa zgražanjem.

Dodje joj, da sve iskaže, ali vidje, da bi to ovako u naprečac i bez ikakove priprave moglo imati teških posljedica. Trebat će tražiti druge putove, a za sada će već biti mnogo, bude li se dao nagovoriti, da privoli na Leitnerov boravak u kući. A ona još ne zna ni kako bi na to navela razgovor...

Ima već dugo, što Marin Palmić ne zalazi medju ljude, i što su i drugi njega zapustili i zaboravili. Prekinuli se prijateljski i društveni odnosi, prestali posjeti i razgovori — i to je starca gotovo sasvim odijelilo od svijeta. Posljedica toga bijaše, da se uvukao u sebe, u svoje tlapnje, u uski krug svojih misli, koje su često poprimale vid fiksnih ideja.

Tako je on i te večeri za stolom, onako iz neba pa u rebra, navrnuo govor na te proklete namete i ,,poreze'', koji da su mu već na pola ,,šundrali'' kuću.

Klara pomisli, da je možda sada zgoda, pa opazi :

— Sve će progutati. Ja već ni sama ne znam, otkuda ćemo...

Starac se opet nekuda zagleda.

— Prokleto more! — progundra pomislivši na zeta i na potopljeni brod. Promljaska nešto, pa se po svom običaju upusti u svakojake kombinacije, kako bi se Karlo ipak mogao spasti. Ona mu nije protuslovila, niti mu je htjela razbijati obmame, premda je znala, da more ne vraća, što je već jednom progutalo.

— Pa da nam se i vrati! — izlane ona — ali dotle?

— Što dotle?

— Treba živjeti, pâpa, a kako?

— Ta još ne tonemo, hvala Bogu! A kad bi i sve bilo — stisnuti se treba, stegnuti izdatke — — —

— Kamo više! — klikne ona nekako nevoljko i uze da mu objašnjuje, kako se na odijelu već davno štedi, a od neko doba i na jelu.

— Još da otpustimo služavku...

— Pa tko će ti...

— Sama. A trebalo bi pomišljati i na kakovu zaslužbu. Već smo na dnu, papa, sasvim na dnu.

On ju je slušao otvorenih usta.

— A ti digni gdjegod. Kuća je vrijedna, — svako će dati.

— A otkuda vraćati? Da nam najposlije i to odnesu! Ne, pâpa, tako ne ide. Ja sam smislila nešto drugo.

Pogleda je radoznalo, i još jače rasklopi usta.

— Evo, prihvati ona nekim sustezanjam — kuća je za nas odveć prostrana — nekolike sobe puste, a stranac neki traži stan...

— Štoo? — namrgodi se starac, pa kao uvrijedjen nadoda: Da iznajmljujemo krevete! Mi?

Glas mu je zvečio prilično oštro, ali se otpor pokazivao manji, no što je ona iščekivala.

— Čine i drugi, lagano će ona. Pa i najveći bogatuni : Korlići, Palčići, Jardasi...

— A zar ne znaš, da su ti tvoji Korlići, Palčići i Jardasi ispirali nekoč palube mojih brodova ? Kako ih možeš sravnjivati s nama ? Čeljad, koja je oduvijek bila vična da nekome služi, može mirne duše da strancima iznajmljuje krevete — ali mi — naša kuća...

Ona podigne na nj oči smekšane nekom vlažnom maglom.

— Ja u tome ne vidim nikakve sramote, pâpa.

Pa kao da će okrenuti u šalu, nastavi :

— I vaši su brodovi bili negda sjajni, pa što su sve prevozili ? A kuće su za ljude.

— Brod je brod, — ti zaboravljaš...

Onda se malo zamisli pa zapita :

— Koji je to čovjek ?

— Nekakav Nijemac. Čini se, čovjek dosta ugledan, a regbi, i bogat. Mislim, da nas ne bi ni smetao, jer bih zadržala sluškinju, da ga ona dvori.

— Svejedno, smrsi stari. Lice mu se nakrivi na ironički izražaj, te nadoda :

— Uostalom — gospodarica si. Čini, što hoćeš.

Zašuti. Lice mu se nekako odulji, otegne i prože upravo neizrecivim izražajem patnje. Ražali joj se. i premda ju je ona njegova opaska ubola, pregorje, jer nije htjela, da ga više muči. Medjutim se starcu onaj Nijemac neprestano vrtio u glavi. Ponekle mu je godilo, što je kod tolikih palača i vila poželio upravo njegov stari dom. Osjećaj neke tople samodopadnosti prohuja mu starim žilama — i s nekim udivljenjem stade prebirati u sebi ljepote i pogodnosti svoga boravišta. Pogled, smještaj, okolica — sve to mora da u čovjeku uzbudi doista vanredne dojmove. Pa i ovo šuštanje vjetra, što vani ćarlija i odbija od sebe stotinu tajnih glasova, čini mu se sada nekako osobito zanimljivo i on mu prisluškuje kao nekoj davno neslušanoj muzici.

— Lijep je, lijep moj stari dom, — šaputao starac zanoseći se i kasnije u krevetu predstavkama, što su mu pred očima nicale.

Sad mu nije više bila nepoćudna ni misao, da bi se iz toga mogla izvući i koja korist. Možda, pomišljaše on, nema ni Klara krivo, možda nema tude doista nikakve sramote ! Pa zašto da bude ! Na svijetu nije ništa vječno. Danas iznosi deblji kraj more, sjutra kopno. Tako to ide, a na čovjeku je, da se znade snaći. Jest, tako je, mišljaše starac prevrčući se za one duge besnene noći i čudeći se, što mu nije to prije palo na um.

I gle, već sjutradan kod objeda bio je pun svakojakih osnova, što mu ih je minula noć donijela.

— Da vidiš, na koju sam misao došao noćas, započe, jedva što je sio za stô. Hoću dolje na „rotundi" da dignem krasnu „villettu" ! Pomisli : onaj divan vidik na more, ona d e l i z i a ! Svijet će se pomamiti za njom. Kako ja to zamišljam, bit će ona za nas prava Kalifornija. Ja ću još promozgati, — ali vidjet ćeš, kakova će to biti ljepota.

Bila je već navikla na slične tlapnje, pa im se nije čudila, a nije ni kušala, da ih razbija. Ovoga puta još manje, jer je razabrala, da su se jučerašnje njene riječi ipak dojmile starca i da će ga moći lasnije pripraviti i predobiti.

— A što ću, ako se onaj stranac nanovo vrati? — upita.

— Tko? A da — onaj . . . Svejedno. Premišljao sam i o tom. Baš kako si ono rekla: prije brodovi, a sada kuće; prije vreće i bolvani, a sada ovi Tudeški: glavno je, da plate navô, nasmija se starac. Svijet se preokrenuo, pa što ćemo. No kako ti se čini moja misao, a?

— Dobra, reče ona. Odlanulo joj, što je otac privolio, pa se čak i nasmjehnula na onu njegovu čudnu poredbu.

Dok se Marin zanosio mislima na svoju buduću „villettu" s krasnim pogledom i raskošnim namještajem, Klara je za stranoga gospodina spremala stan sa dvije prostrane, svijetle i zračne sobe u gornjem spratu. Svaka je od tih soba imala svoje ime: ona s prozorima prema jugu zvala se Arturova, a ona do nje Leova. Ta su imena ostala od vremena, kad su još bila u životu njena braća Artur i Leo. Iza njihove smrti sobe im ostale puste. Dva tri puta na mjesec otvorili bi se prozori, da se prozrače, našto bi se opet zatvorili kapci i obje bi sobe opet utonule u tamu i mir. Sad se iznova pustilo u njih svijetlo, koje je izmedju bijelih zavjesa silom nahrupilo unutar i poplavilo sav prostor uokolo. Samo se u kutovima pritajavale sjene, i nešto od njih i od jeke, što se u tim vječno zatvorenim prostorijama javljala na svaki pa i najmanji žamor, a nešto od onog nekog posebnog mirisa, što se tu kroz godine nakupio. Klari se stezalo srce i pred oči joj dolazila ona dva krasna mladića, puna snage i mladosti, od koje je negda sjao i odzvanjao cijeli dom . . .

Uz neke došao i stari Marin noseći ispod pazuha dvije poveće slike sa zlatnim okvirima.

Pozove je na stranu, pa joj tiho prošapće, da ne čuje služavka:

— Stavi mu na kredencu veliku venecijansku uru, na stô one srebrene svijećnjake iz Anverse, a na stijene ovjesi ovo „Atlante" i „Berenice". Neka zna, da su ti brodovi bili naši i neka ne misli, da je zabasao medju kojekakvu prekonoćnu gospodu. Da — još i „Albume" starih fotografija, neka vidi, da naše gospodstvo nije tek od juče, a ja ću mu već pokazati preturovu biblioteku . . .

Položi slike na stô i obazre se po sobi. Pogled mu pane na sinovljev krevet; stane, prijedje rukom preko čela, kao da hoće da rastjera nekakvu zlu misao, izadje na hodnik, pa nehotice zirne u drugu sobu, gdje mu se zabijeli drugi krevet; odvrati naglo glavu, pospješi korak i za čas ga nestane.

Pred suton izidje Klara na terasu. Visinom se povlačili iskidani, ognjeni oblačići i njihovo se nažuto svijetlo sipalo na lišće drveća kao zlatan prašak. Vrapci, čas prije tako živi i brbljavi, već se smiruju, prosnijevaju, bude se, zatrepte krilima, pa opet zaspe. A tako je i s drvećem uokolo: čas je mirno, misliš: zadrijemalo je, — a ono od nekuda zadune, i stare se krošnje ustresu, da malo zatim opet zamru. Ali se u daljini nije još stišalo: još traje tamo šuštanje, a čini se, kao da i nešto muklo odjekuje — i rekao bi, da ono neko nogama topoće.

I Klara pomisli, da to on dolazi . . .

Nešto je zazebe, blijednu, mašinalno odvrnu glavu, kao da se nečega boji. Ona prisluhnu bolje

i — ništa — nema više takpanja, a možda ga uopće nije ni bilo, možda se to njoj samo prividjelo.

Došao je u sami mrak. Sav nasmijan, vedar i srdačan primi joj ruke i stisne joj je kao dobar stari znanac. Ona se smete, jače problijedi, ne zna, što da mu kaže. No on ubrzo prekine nepriliku. Snizi glas i zamoli je za upute, kako će se držati spram „gospodina oca", kakva će mu biti uloga i tako redom. Ona je odgovarala isprvice zbunjeno, upravo neprirodno, pa sve slobodnije. Uto je od nekuda dotrčala i mala Vjerica i majci se ovjesila ručicama oko struka. Leitner je časkom gledao, kako joj mati punom svojom i bijelom rukom miluje spuštenu kosu, pa će :

— Piše mi sestra, da će mi dovesti kćerkicu. I tako će mala gospodjica imati društvo.

Mala ne odgovori, već pogleda majku. Uto se pojave dva nosača s prtljagom. Klara ih povede u gornji sprat, u novi Leitnerov stan. Za njom podje i on, ozirući se sa zanimanjem po tom starom domu, mrkim stijenama i drvenim stubama, koje su pod nogama nekako čudno škripile.

Pošto je ostao sam Leitner pridje k prozoru, nasloni se na nj i pogled mu se za neko vrijeme izgubi u dalekim, večernjim sjenama. Zatim se odmakne, razgleda sobu, namjesti prtljagu, pridje k ogledalu, poravna kosu i brk, pa sadje u dônji sprat. Klara začu, da silazi i izidje na hodnik.

— Rad bih pozdraviti gospodina oca, — reče dajući svome glasu ton učtivog usrdja.

— Izvolite . . . Već sam mu rekla, da ste došli. Otkori vrata i pusti ga da udje. Ugledav stranca stari se Palmić diže i podje mu s osmijehom u susret.

Leitner mu se prikaza, sjedne na ponudjeno mu mjesto li zapodjene s njim razgovor.

Stari je „armatur" govorio s dostojanstvom. Okrenuo i na engleski i na francuski. Govorio o svojim brodovima, o svijetu, o starim vremenima. U pola sata ispripovijedio je sav svoj život, što je i gdje je sve bio, a sve kao da se to njega i ne tiče. Tako na priliku, kad je htio pokazati, da je bio načelnik : — „To se je, vidite, učinilo, dok sam ja još bio načelnik". Kad se ono razgovor navrnuo na Italiju, stari je odmah iznio zgodu, kako su ono god. 1866. u Palermu navalili na njega, da sa broda skine austrijsku zastavu, — a on stao pred rulju sa samokresom u ruci i viknuo : — Na brodu sam ja gospodar i kapetan i „armatur". — Za taj čin bio je i odlikovan, a kad je pošao caru, da mu zahvali, Njegovo ga je Veličanstvo milostivo pohvalilo.

— Nego to je, gospodine, nama u krvi. Jedan od mojih predja, poznati pretur Nikola Palmić, bio se uhvatio u koštac sa dva biskupa i nije mirovao, dok dije došlo na njegovu. Jeste li mu vidjeli spomen-ploču ?

Leitner ne htjede kazati, da je nije vidio, pače natuknu, da je o preturu Palmiću nešto čitao, ali se ne sjeća gdje. Ta hotimična i nedužna laž laskala je starcu, koji se sav topio od gordosti.

— Bit će, bit će, — onakvi se ljudi spominju — i te kako !

I tako je to išlo redom. Klara je po strani sjedjela, slušala i trpjela. Uto je neko vani pokucao, našto je ona izašla ostavivši ih same.

Onda se starac dotakao i današnjih prilika. Ali i to je pripovijedao onako gospodstveno, s visoka. Nikada, veli, nije znao, što je strah. Ni na moru, ni na

kraju. Istim mirom, kojim je gledao u smrt, gledao je i poslovima u oči. Podavao se nije nikad, a išao je — ako ustreba — i protiv sudbine. Priznaje : uvijek nije bio pobjednikom, ali je glava još živa. A to je glavno, — nasmija se, pa nastavi, da još nije posljednja rečena i pokazujući na kartu uze da mu pripovijeda o zetu, o brodolomu, kanibalima, o nadama, što ih goji, o svojim snovima, o novoj „villi“ na „rotundi“. — Opet će, veli, Murvice, oživjeti, a brodove će zamijeniti kuće, navle sjajne najamnine, — sve, sve će biti opet dobro...

Isprva ga je Leitner slušao s nekim zanimanjem, a onda mu je stao govoriti ljubežljivosti, kimati mu glavom i polako se s njim opraštati.

Tužan se razgovor vodio medjuto u Klarinoj sobi. Ona je izišavši iz očeve sobe sastala na hodniku Ivišu. Pohitjela k njemu i pala mu glavom na rame.

Pusti je, da se isplače, a onda je povede u njezinu sobu. Nisu zapalili svijeće, već ostadoše u tmici, nasred sobe. A ni govorili nisu glasno, već samo šaputali.

— Ne dao Bog, da to potraje, zajeca ona.

I njemu je bilo mučno pri srcu, pa nije ni za sebe ni za nju nalazio ni jedne riječi utjehe. Udarao na sudbinu. Nema, veli, na svijetu ni mjere ni pravednosti. Još se nisi rodio, već ti napišu, kako će ti biti. Tebi sve zlo — drugome sve dobro. Do vraga i život!

Sjeti se, da nije po to amo došao, već da je, ako je moguće, pa okrenu :

— Nego — sve se mijenja, tako ni nevolja nije vječna... Da nema u meni te nade, već bih bio davno digao moju „kaselicu“, pa s njome u svijet. Uostalom — možda nije ni sudbina svemu kriva, — možda je i do volje čovjeku, da štogod popravi? Eto — da se naš

Budišin digne, — a tko zna? možda i hoće. Ja sam i jučer govorio s njim — ne srdi se! — znaš, s onim Rajkovićem. Čudit ćeš se, što ti ja to govorim, ali mislim, da onaj čovjek nije sretan. Da si ga čula! I vidiš, da si me poslušala...

— Molim vas, barba... tiho izrekne ona.

— Ne ću ti govoriti o tom... Sad je i onako prekasno, — a možda i ne bi bilo — ali da si ga čula! Nego ti se opet ljutiš... Ajde, manimo! A kako ćete s otim Nijemcem? Sirotica, imat ćeš pokore, dok pripraviš oca i dok ga nagovoriš, da ode. A kamo onda? Teško je to...

Još je ostao nekoliko trenutaka, a čitavo je to vrijeme stiskao glavu medju ramena kao čovjek, koji ne zna, što da kaže ni kako da pomogne.

Pošto je otišao, Klara se poćuti još i osamljenijom. Ona je i otprije znala, da je barba Iviša utjelovljena prostodušna dobrota, što je često izazivalo u nje čuvstvo iskrene sućuti, ali ju je sada boljelo i u neku ruku vrijedjalo, što se uopće upušta u razgovore s čovjekom, koji ju je radi onako niskih motiva uvalio u nevolju crnju od noći, što se vani zgušćivala.

Kod večere je otac iznova navrnuo govor na zasnovanu „villu“ na „rotundi“. Umiješa se i Vjerica i ushićena djedovim opisima upita, hoće li staru kuću porušiti i preseliti se u novu? Djed je prekori ; kako može takva što reći! — Stara kuća nije kao iznošeno odijelo, što se zabaci : što je starija, to ti je milija, upućivao je djed. Ti još ne shvaćaš, — ali počekaj, dok ponarasteš. Kako će ti onda sve to biti milo i drago! Porušiti staru kuću! A to znači što i ubiti je. Vidji ti nije! Znaš li ti, koliko ima godina, da sam i ja bio tolišan, kako i ti sada? Mnogo, sinko, —

i vidiš, ja bih ti znao pokazati svako mjesto, gdje sam se djetetom igrao, gdje sam najradije boravio, a ma svaki kutić znam ja — i sve me to sjeća sad na ovo sad na ono — i ja ti ne mogu reći, kako mi je to lijepo i drago. A nisam ja bio sam u ovoj kući: u njoj je živio moj otac, moja mati i toliki drugi, koji su sada mrtvi, — ali ja bih ti znao reći, gdje je tko od njih najradije sjedio, gdje spavao, kako se držao, smijao, plakao. A tako će biti i tebi, kad ostariš. Dostajat će, da ti uveče dopuzi u postelju trak mjesečine ili da čuješ, kako kroz dimnjak huji vjetar ili se na prozore odbija kiša, pa da ti dodje u pamet sve, što si mislila, kad si bila malena, kad je mjesečina isto tako padala na tvoje uzglavlje, a kiša isto tako udarala i vjetar isto tako hujio. Tako ti je to, moje dijete. A pomisli, kako je onima, koji moraju da često sele iz jedne kuće u drugu — i da se stištu medju tudje, hladne stijene! Te ih kuće ni na što ne sjećaju, one su za njih mrtve, — a i oni sami kao da idu sebi na pogreb, kad se ono tužno povlače za pokućstvom, što im ga iz kuće nose. Ne znaš ti, dijete, što je to! I ne dao Bog, da to ikada uzaznaš... Nego ja vidim, da ti se već očice zatvaraju, a ti ajde, dijete, spavati — — —

Dok je starac govorio, Klari je slika rodjene kuće poprimala pred očima različiti vid. Sad ju je vidjela pod sunčanim cjelovom veselu i živu, sada pod naoblačenim nebom sjetnu i nijemu, pa kao ono juče i kao danas još tužniju i žalosniju, kao da sluti, da će je domalo oboriti — ubiti, kako je ono otac rekao.

Iz gornje sobe dopirao mukli bat koraka. Klara se lecne i bude joj, kao da je djelo razaranja već započelo

IX.

U Murvicama se život vidljivo preobrazio. Marin ne govori više s porugom o „iznajmljivanju kreveta" — ona mu se njegova: — prije brodovi, sada kuće — vanredno svidja, neprestano je ponavlja smišljajući, kako će što ljepše urediti onu svoju lijepu „villettu" na rotundi. Za novac ga ne boli glava: dokopao ga se u težim prilikama, nego što su ove sadašnje. Kakvo li će to biti iznenadjenje, osobito za one, koji su mu već pjevali „De profundis!"

Ni onaj Leitner nije mu nepoćudan. Dnevice se s njime razgovara i gordo se razmeće svojim osnovama, kao da bi htio, da se Nijemac uvjeri, e je bivši „armatur" Palmić još i danas tvrd gazda. Leitner ga strpljivo sluša, sve mu odobrava i sasvim se podaje svojim novim dojmovima. Vjerica ga sreta djetinjom privrženosti, nudja mu cvijeće, što bi ga ubrala, pripovijeda o svojoj lutki i raspitkuje, kad će doći mala Lily, o kojoj već zna, da umije pjevati i igrati na glasovir, bacati se loptom, tjerati obruč, da je živa i vesela, da su u nje oči modre, a kosa plava s uvojcima. Na svu tu srdačnost jedini Kastor baca malu sjenu. Staro pseto — ne zna se zašto — još ne prestaje štektati na Leitnera, i Vjerica mora više puta posredovati, da nevaljalca nauči pameti. Služavka Mare, postarija žena, rumena u licu, a kose smedje i opore, veoma je sretna, te su je zadržali u kući. Već je dobila nekoliko šestica za cvijeće, što ga svakoga dana nosi u sobu stranoga gospodina.

To cvijeće prelazi tada u ruke gospodje Klare. Leitner navreba čas, kad je gdjegod zateče samu,

pa se požuri, da joj ga pokloni. Ona prima cvijeće, i pri tom svaki put porumeni. Ne mogući podnijeti njegova pogleda, obara oči i šuti, kao da se pita :

— Čemu sve te pažljivosti i ljubežljivosti ?

Još je većma uznemiruju oni njegovi dugi pogledi i one njihove još dulje šutnje. Pa i to cvijeće : samo što bi mu zahvalila na primljenoj kiti, prihvatio bi joj ruku i dugo je držao na svojim ustima.

U mnogo veću zabunu tjerale ju njegove riječi. Jednoga dana uze joj govoriti o sebi, o svojem promašenom životu.

— Otkad sam počeo misliti, prihvati on šetajući baštom uza nju, prikazivao mi se život s ljubljenom ženom kao vrhunac sreće. I danas vjerujem u to, ali me iskustvo naučilo, da se do te sreće dolazi teško — vrlo teško.

Te su je riječi mučile, a da nije ni znala zašto. No on nastavi :

— A kad nastupi razočaranje, pa prelom, mislite : sad je sve gotovo. A nije, jer vam je i tada preostao dijelak srca, koji još uvijek nešto traži. A ono što išće, ili ne može naći ili je daleko ili — — —

Tu se prekine i pogleda je dugo, dugo.

— Što hoće taj čovjek od mene ? — pitala se ona poslije toga u sebi.

To je pitanje nije puštalo više. Misao joj se neprestano vraćala k onom stranom čovjeku i njegovim čudnim, upravo neobičnim riječima.

Sve ju je smućivalo na njem : njegovo držanje, nastup, njegovi dugi i topli pogledi, pa i ona — vidi se — iskrena želja, da joj se sav povjeri, da joj otkrije svoj život. Jedva su se upoznali, i ona već znade, da je raspitan, da ima dijete, da je nesretan.

Nije ni pomišljala, da bi se u tome mogla kriti kakva pritajena misao, što više : njegov topli glas, ona njegova prijaznost i povjerljivost imala je za nju i neku privlačivost, pače i laskalo joj donekle, što se taj pristali i bogati gospodin upravo s vidljivim zanimanjem bavi oko nje. U ovaj je čas svaka sumnja bila daleko od nje i nekako joj se činilo, kao da mu čita u dušu : u životu nije našao sreće, a valjda znade, da je ni ona nije imala — i tako se od saučešća u njemu razbudila simpatija . . .

Medjutim je sa srdačnosti rasla u njemu u istom, ako ne u većem ražmjeru i sloboda, a to ju je i opet uznemirilo. Istina, zlo nije u tome vidjela nikakvo, ali sa svim tim nije bila spokojna.

Sijevnulo joj, da je možda u njemu pokrenula kakvo tanje čuvstvo. Ta joj misao nije bila neugodna : možda za to, što je u njoj nazrijevala nekakav, ako i daleki žalac protiv nesudjenog i odbivenog prosca ! A da je Leitner zbilja zaprosi ? On je, istina, raspitan, ali ona znade za nekoliko slučajeva, gdje su se i veće zapreke prebrdile. Pa ima još nešto, možda i glavno : iz razgovora s njime razabrala je, da je dosta bogat, pa eto puta, kojim bi se mogla najlakše dovinuti prijašnjeg ugleda i blagostanja.

Kadšto bi se na te svoje misli nasmjehnula, ali je bilo časova, kad je u njih i dublje zalazila i gotovo se uživljavala u umišljenoj ulozi gospodje Leitnerove. A nije ni pitala srce, što bi ono, da do toga dodje. Čemu srce ? Prvi ga je put pitala : ono se bunilo, kidalo, krvarilo, pa je jednako pošla za neljubljenoga. I srce se stišalo, umuklo, — a život je protekao svojim tokom.

Tako bi bilo i sada. Znade ona, da je ništa ne vuče k onom Nijemcu, a teško da bi njezin osjećaj spram

njega ikada i dotjerao dalje od prijateljstva. Sve, što je na njemu fino i besprijekorno, a toga ima mnogo, ne može da prikrije ono njegove opore, valjda prirodjene tvrdoće. Ona ne bi znala kazati, u čemu se sastoji ta tvrdoća; možda u pogledu, u držanju, glasu, što li? A možda i u svemu tomu. Dok s njim govori, osjeća to doduše manje, ali ni tada ne može da se otme tome čuvstvu.

Nego bilo je i u Karla štošta, te ju je odbijalo, pa ipak je i tome privikla. Uostalom, narav je u čovjeka takova, da se svemu lako prilagodi, pogotovo ako je po srijedi bijeda, koju treba ukloniti. Sve ćete lakše podnijeti negoli oskudicu, — ona čini čovjeka uvijek nesretnim, dok sjaj i obilje udovoljuju srce i zasjenjuju mnoge i nemalo tamne mrlje. Možda nije u stara vremena bilo tako, možda se prije mnogo lasnije podnosila nevolja, ali u posljednje se doba mnogo toga izmijenilo, i ona se lijepo sjeća ironičke doduše, ali istinite Fabijeve „sentencije", biva, „da glava broji danas toliko, koliko i kesa". I jest tako.

Pa onda dijete — mala Vjerica, njezin odgoj, koji bi trebalo udesiti prema tradicijama obitelji, da je ne preteku one, što su se istom juče iz praha digle!

Sve je to pomalo utiralo put Leitnerovim pogledima, i ona je od toga osjećala u sebi neku olakšicu. Već joj se budućnost nije prikazivala onako crna, a i sve se je većma utvrdjivala u nje nada, da život nije na nju zaboravio sasvim i da joj možda sprema još kakvo ugodno iznenadjenje.

Odsada je i sama sebi posvećivala mnogo više pažnje, a cvijeće je i druge Leitnerove ljubežljivosti primala bez sustezanja i zabune. Na njegov stisak

ruke isprva bi je oblila čas rumen, čas blijedilo, a poslije bi se tek milo smiješkala...

Pred Uskrs stiže malena Lily. Dovela ju Berta, Leitnerova sestra, postarija gospodjica, plave, ali već dobrano progrušane kose. Lice joj je nabuhlo, nažuto, nezdravo, a prsa tanka, kao izblanjana. Od brata je za neko desetak godina starija, pa se trsi, da i nadalje uzdrži upliv, što ga je imala nad njim, dok je još bio djetetom. To joj donekle i uspjeva, a nije ni teško pogoditi zašto. Leitner je već od prve mladosti pustio životu uzde, što mu je progutalo lijep dio očinstva, dok je Bertin imetak ostao gotovo netaknut, a uz to je bilo gotovo sasvim isključeno, da bi se ona mogla kada udati. Imala je doduše i ona svoj roman, nekakvu nesretnu ljubav, zbog koje se bila pokušala i otrovati, ali to je bilo davno i ona je iza te krize svu svoju ljubav prenijela na brata, a kasnije na njegovo dijete, malenu Lily.

Ali je Berta već po odgoju bila veoma religiozna, a ako je iza onog sloma bila malone posve prekinula za svijetom, vjersko se čuvstvo u toj samoći u nje još i većma ukorjenilo, i bila je tako daleko dotjerala, da je već i samu ljubav izmedju muškarca i žene smatrala nečim, što ne može Bogu biti milo. Brak je poštovala samo u koliko je to crkvena i — ako i za nevolju — Božja ustanova — ili — kako se inače izražavala — u koliko je „to zlo doista potrebno". Zato joj i nije bilo nemilo, kad joj se ono brat vjenčao. Mislila je naime, da će i nove dužnosti obuzdati njegovu vatrenu ćud i privest ga na pravu stazu vrlina.

Ali se u nadi prevarila. Leitneru je ubrzo dodijao kućni život i stare, nemirne i strasne želje izjurnule

van, da traže oduška. Od toga se medju mladim parom radjale razmirice, raspre i svadje, koje su svaki čas iziskivale Bertino posredovanje. Ona nije škrtarila ni opomenama ni prijekorima i pouzdano se nadala, da će ih složiti i izmiriti, kad li ono kao iz vedra neba puče preda nju strašna riječ : rastava . . .

Ma kako sudila o braku, Berta je znala, da je to jedno otajstvo vjere i dirati u njegovu nerazrješivost smatrala je crnim izdajstvom i atentatom na vjeru i na Boga. S druge je strane bila uvjerena, da bračne rastave utiru ljudskome društvu put do „sukcesivne poligamije", koja je nesumnjivo imala da uzdrma sve porodične temelje, a čovječanstvo baciti tisuće i tisuće godina u nazadak.

I ta se strahota imala eto da ugnijezdi u njenu najbližem krugu. Čitavo joj se biće uzbunilo protiv te sablazni. Ponajprije navali na njih molbama, zaklinjanjem i suzama, da za Boga odustanu od te svoje griješne namjere. Već radi djeteta, koje nije tražilo, da dodje na svijet, i pred kojim treba, da sve iščezne — sve — osim dužnosti.

Kad nije to pomoglo, oborila se na šurjakinju, prekorila ju, što se buni umjesto da nešto hladnije gleda na muževljeve nevaljalštine. Nije branila brata, ali je odsjekla, da su prosječno svi muškarci jednaki, uvijek spremni da se pomame, dok im se nešto ne ispuni, a kada željeno polučе, prva im je briga, da ga se što prije otresu. Na ženi je, da takova jogunicu obuzda, a ne da se podaje besmislenom ljubomoru, koji je u čvakom slučaju za nju poniženje.

Ali šurjakinja nije o tome htjela ni da čuje. On je njoj prisegao vjeru, — a čim je tu vjeru prekinuo, postao je nedostojan nje i djeteta. Žena, koja sebe

poštuje, ne može da s takovim čovjekom živе pod istim krovom.

Sada se Berta obratila k bratu, pa mu stala drobiti, kako je njegov postupak bezuman. Pušta pitomo, a lovi divlje ; — misli, da će mu druga donijeti više ljubavi i sreće, a ne zna bolan, da su takove nade sigurnim znakom nekog unutarnjeg nedostatka, isušenja srca, preživjelosti, što li ?

— Jest, govorila mu ona, svoju ženu napuštaš, a za drugima trčiš, kao da će ti one ugrijati ledeno srce. Varaš se brate ! To ti je kao smrzlu čovjeku, kada se napije rakije. Misli : sad mu je toplo, — kad ovamo, još mu se uvijek kosti tresu. Orazumi se, vrati se zakonitoj ženi — i gledaj, da u skladu doživiš s njome doba, koje će vam svima donijeti smirenje i tihu spokojnost.

Videći, da on za sve te njezine nauke malo haje, plane na nj i dobaci mu u lice, da joj više nije brat i neka se od nje ničemu ne nada ; što ima, to da će dati crkvi.

I ta je krajnja grožnja ostala bez uspjeha, a Berta pomisli, da će biti najbolje, ako pričeka, dok se sva ta bura slegne,

Uto ode Leitner u Bristan. Berta je više puta čula pripovijedati o kupalištima i njihovim napastima, pa se poboja, da bi joj brat mogao lako zapasti u kakvu nečistu mrežu. Kad joj je pak dojavio svoju namjeru, da će se u Brisnu nastaniti trajno, zabrine se sasvim i odluči otići za njim, da ga može izbliza držati na oku i čuvati od zla.

U te ostarjele gospodjice bilo oštro i pronicavo oko. Još nije ni dobar sat provela u Murvicama, već je bila prilično na čistu sa svim, što se tu plelo.

I tek što je te večeri ostala sama s bratom, upitala ga, što će ovi ljudi u kući.

— Takova je pogodba, odgovori on ponešto zbunjen.

Objasnio joj, u čemu ta pogodba stoji. Ona ga je šuteći slušala. Vidjelo joj se na licu, da joj je čitava ta pripovijest nekako nejasna i dosta sumnjiva, a kad se sjetila Klarine ljepote i bratovih pogleda, bilo joj je jasno, da ga je mlada udovica zaludila.

Od toga ju je časa Berta zamrzila. Njezina je prvobitna namjera bila ostati za sada samo nekoliko dana kod brata, ali razabravši položaj odluči zadržati se duže i poduzeti sve moguće, da raskine mreže, u koje ga je — po njenu sudu — ona grješnica htjela da smota.

Poznavala je bratovu ćud i znala, da bi svako prenagljenje imalo protivan učinak. Njezina je osnova ova : isprva će ga nadzirati, uhoditi njega i nju, priječiti im sastajanja na samu, a medjutim pripravljati brata, da se izmiri sa zakonitom ženom i da se k njoj povrati.

Već je sjutradan stala da izvodi tu svoju osnovu. Leitneru je to smetalo, ali nije prigovarao, držeći da to i onako ne će trajati dugo. Pa uza sve to on je umio da navreba priliku i izmijeni s Klarom koju riječ i da joj u ruku tisne kiticu cvijeća. I pogledi su mu od sada bili rječitiji — — što nije izmaklo Berti, ali se činila nevještom. Ma koliko mrzila Klaru, čuvala se, da joj to ne pokaže, šta više, s njom se često razgovarala i na oko od dana na dan bivala spram nje prijaznija i povjerljivija.

Malo pomalo iskazala joj čitavu pripovijest o bratovoj rastavi i plačljivim joj glasom dokazivala,

kakove će posljedice imati taj prelom osobito za dijete. Pa i ona jadnica tamo! Istina, kriva je i ona, mogla se strpjeti, pregorjeti — — mogla je! — — No sad je gotovo, a Bog sâm znade, hoće li se to ikada izravnati.

— Moj je brat veoma naprasit, nestalan — u pogledu ženâ upravo prevrtljiv, govorila Berta sve onako jadno i plačljivo. I nastavljala : A u tome je upravo njegova najveća nesreća — i naša. Ne mislim ga braniti. Kriv je, ali su krive i one nesretnice, što ga zaludjuju.

Klara blijednu, usne joj se stisnuše, glava obori, kao da se hoće obraniti od Bertina pogleda. Ništa nije od toga izbjeglo pronicavom oku Leitnerove sestre, ali se i opet učini nevještom pa nastavi :

— Mogla sam razabrati, da vas moj brat uvažava . . . Vi već možda pogadjate, što ću vas sada zamoliti . . . Ako ne — onda se ne čudite. Napokon žena i diplomacija — to se nekako slaže, — nadoda s osmijehom. Hoću dakle, da vas pitam, kako bi bilo, da se nas dvije složimo, pa da ih pokušamo združiti ? Što držite o ovoj mojoj namisli ? Pomislite na zahvalnost našu ! Hoćete li ?

— Ja ? . . . — izlane Klara i porumeni.

— Vi — da, živo će Berta prihvativši je za ruku. — Ah ! Obećajte mi — — —

Zagleda se u nju i trepćući očima sačeka, što će joj odgovoriti.

Klara joj je iz očiju razabrala, da znade sve, pa da hoće da je ovako iskuša. Poćuti, da će u toj usidjelici imati žestoku neprijateljicu, a to je razdraži. No toga ne pokaza, već mirno uzvrati :

— Ne vjerujem, da bi moja riječ mogla doprinijeti čemu, ali, kad bih vidjela, da mogu štogod koristiti, — ne bih se skanjivala...

Klaru je i ljutilo i vrijedjalo, što joj to Njemica naklapa, pa je se od toga časa sve većma kloni. Drugačije je s Leitnerom. Njemu ne može izmaći. Neprestano joj je za petama, a ona mu već gotovo sa strahom čita u očima, što se iza njih taji... Sve je to smućuje. A taj metež povećava i Iviša svojim čestim posjetima i vječitim preklapanjem o Rajkoviću, o neprestanom odgadjanju njegova povratka u Ameriku, pa i o tome, kako je nujan i kako je željno spominje...

X.

Golemi su oglasi objavljivali pučku svečanost, o kojoj se već više vremena govorilo u mjestu. Pokrenule je neke aristokratske dame u korist siromašnije djece iz okolice. Gospodje su upravo neumorne ; jedne sabiraju novac, druge nabavljaju darove, treće su zaokupljene pripremama na širokom prostoru u parku, i tako redom.

Rajković pomisli, da bi mogao otići tamo i „utući" ovo poslijepodne. No svečanost je započinjala jedva u četiri sata, te on zaglavinja nekuda ulicom i upravi k moru.

Nekako slično provodi i druge dane i nedjelje, rastačući se od dosade i neke tajne razdražljivosti. Osjeća, i sasvim je svijestan, da je tomu nemiru uzrok u Murvicama, u blizini one, koju je onako grubo uvrijedio. Čuti, da nema od nje što da traži, da je medju njima jaz dublji od oceana, te da bi najbolje uradio, da ode, da se vrati u Ameriku k svojoj vjerenici, koja mu je sada mnogo sklonija, no što je prije bila. Ona mu u svojim čestim pismima otvoreno priznaje, da je istom iza njegova odlaska razabrala, koliko joj je drag i kako ga ljubi. Prije bi mu to bilo godilo i laskalo, no sada su mu ti miss Katini izlivi gotovo nesnosni. On joj je, istina, odgovarao lijepim i biranim riječima, ali sve to nije imalo ni korijena ni sveze s njegovim čuvstvima. Svoje pak odsuće obrazlagao je neodgodivim poslovima, osobito pitanjem iseljivanja, koje da bi rad navrnuti u Marunićevo korito. Takova ga dvoličnost ne bi bila smetala prije, ali sada mu je bilo, kao da joj osjeća ubod. Koje u čemu se promijenio u ovo nekoliko vremena, a postao je i osjetljivijim nesamo u dodiru s ljudima, već i s prirodom. Tako mu se na priliku nebo prikazuje danas vanredno tužno, baš kao da će proplakati. Pa i jest nešto sjetno u zraku i u samom suncu, koje kanda već osjeća oblake, što se tamo sa Velikih Vrata k njemu pomiču. Mrki su ti oblaci i ne slute na dobro kao ni more, što se na oko pričinja da miruje, a ono se na mahove uvlači u škaljice i medju raspucane hridi, pa se uz neki čudan šum izlijeva iz njih. I u laganu, sumrtvu vjetru s južne strane ima nešto žalobno, što se bez prestanka bori s mladim lišćem na krošnjama starinskih topola. Tako je i s onim dalekim maglicama, što su prikrile otoke i nad njima se sve većma zgušćuju.

U luku ulazi parobrod. Na zidiću poviše pristana sjedi desetak ljudi, dokonih ladjara. Malo podalje skutrio se starac neobrivena, žuta, mršava lica, krvavih očiju. Do nogu mu je škrinjica, a u njoj nekoliko kutijica žigica, dva češljića, tri četke i još po koja sitnica.

Neki od mladjih ladjara dražili starca :

— Nema ti ga do trgovca ! Kupiš za deset, a prodaš za dvadeset. Kud ćeš ljepše, a, Nadaline ?

— E, nadoda drugi, ali ja sam čuo, da će naš Nadalin dobiti takmaca.

Starac progovori, kao da mljaska :

— Ne bojimo se mi. — — Firma stara, gospodar — čovjek uman, a roba prve vrste. Ne bojimo se !

Neki mu prolaznik baci u škrinjicu nešto sitna novca, pa ode i ne obazrev se na nj.

Nadalin se dotakne drhtavom rukom zgužvana šešira, pogleda za prolaznikom, pa na novac, onda se sagne, digne i spremi.

— Dobra firma je onaj Klein, mi to znamo, prihvati onaj prvi. Ali bi vas ipak mogao plaćati bolje. Izmetate mu dućan, punite i praznite bačve, nosite drva i štošta drugo — i gotovo sve mukte.

— Ostavi, mahne rukom starac i zagleda se nekamo daleko. A onda nastavi, kao da sam sobom govori :

— Dobar je moj gospodin. Pomaže mi, kako ne bi ni jedan naš čovjek. Ne plaća me, ali me ne pušta ni da prosjačim. Veli on meni : Tu imaš, Nadaline, ovo robe. Od svega što prodaš, čist je dobitak za tebe, a neprodano ćeš mi vratiti. No, tko bi tako uradio ?

— Bit će, Nadaline, da je tako, ali bolja je mršava plata od loše trgovine. Znade Klein, što radi !

Uto prodje neka gospodja i dade starcu nekoliko para.

— Ni ta nije kupila ništa . . . ujede i opet ono zanovijetalo.

Nadalin otvori bezubna usta, složi ruke na koljenu, pogleda u vis i ne reče ništa.

Rajković se sjećao, da je taj čovjek bio u svoje vrijeme dobar mornar, a imao i nešto gotovine. No kad je ostao na suhu, potrošilo se to ubrzo, a kako je od mladosti bio vičan služiti, nije znao, što da započne, pa je evo pod starost nanovo potražio gospodara . . .

— Što bi na ovo Fabio ? — pomisli, a usta mu se jedva zamjetljivo nakrive na smiješak.

Sa starim se „Jeremijom“ sastajao gotovo svaki dan. Isprva mu dotuživale njegove tužbe, ali im je s vremenom privikao, a napośljetku su mu i godile, jer su u mnogome pogadjale duševno raspoloženje promašena čovjeka, kakovim je on držao sebe. Bilo je časova, kad je i njegova, Rajkovićeva, riječ bila jetka, osobito kad bi se poveo razgovor o domaćim skorojevićima, njihovoj smiješnoj nadutosti i besplodnom diletantizmu. S nekim nepritajenim, unutarnjim zadovoljstvom zabadao je u slabe strane tih — kako ih je on nazivao — „trgovaca vlastite kože“.

Od toga bi se pak razvijale dugotrajne rasprave, koje bi stari Fabio redovito zaključivao sentenciozno :

— Moj dečko, to ti je, kako sam ti ono rekô. U nas ti je sve kao more : čas se diže, čas pada . . . Ali nikada s mjerom : jer ili tako nabuja, da sve razdere i odnese, ili se tako daleko povuče, da za sobom ostavi i takovih stvari, od kojih ti se usmrdi i zrak, što ga dišeš.

Kadšto bi se izjasnio bolje :

Vidiš, — sad smo u doba osjeke. More se povuklo, a mi ostali na suhu. Natrag ne možeš, a naprijed ne znaš, pa ti ne preostaje drugo, no da za stranu gospodu kupiš po blatu pužiće i školjke. Zaman:

sva je naša pamet bila u moru. A i život nam je bio u njemu.

Rajković mu protuslovi, no najčudnovatije mu je, kad ga ono uz Fabia uhvati i Iviša, pa onda obojica navaljuju na nj, neka im pomogne izvući „barku“ iz ovog gliba i potisnuti je u more, daleko od kužnog zadaha gnjilih, morskih naplavina.

— Ali kako da vam ja pomognem? Nema tu polja za mene, — brani se on sa smiješkom.

— Ima, — kako nema: eno ti Budišina i naše željeznice, navaljuje Iviša.

Gle ti njih! Sada hoće, da se igraju željeznice! I svaki put, kada ih sluša, gdje mu o tome preklapaju, dohodi mu u pamet ona Fabijeva: zaman — sva je naša pamet bila u moru. I samo u moru!

Pogleda na sat: svečanost je već zacijelo započela. Uputi se u park. Sunce se već borilo s oblacima, pa slabo prodiralo izmedju lišća u perivoju.

Učini nekoliko koračaja i nadje se u šarenoj vrevi, što se do pomame razobijestila. Najneumornija je ženskadija; razbrbljala se i rascvrkutala poput vrabaca. S kraja na kraj golemog prostora ori se smijeh i cika, glazba i pjevanje. Izmedju dvije jake ograde ljudi ima slobodan prostor, kojim skakuće nekoliko gologlavih derana u vrećama. Skaču djeca i natječu se, tko će prije k cilju. Prati ih zaglušna galama, smijeh i pljesak — pa opet smijeh.

Rajkoviću je taj smijeh nesnosan. Ne zna za što, ali osjeća, da ima u njemu nešto suho, tvrdo, neprijatno. Pa ni u povicima ni u pljesku nema one prave, vedre i vesele žice. I sav taj svijet uokolo čini mu se i u držanju i kretnjama nekako ukočen i hladan. Sve mu je neugodno, a nemilo mu je gledati i onu

djecu, što se tamo u vrećama muče. A ipak je tu dječiju igru gledao možda koju stotinu puta, a i sam joj se smijao. Otkuda najednom taj mutni dojam?

Neko ga zovne po imenu. Okrene se — i malo te ne prasne u smijeh.

— Vi to, — Iviša? U fraku!...

— Eto, vidiš, — odgovori negdašnji kapetan nešto zbunjen. — U „klubu" im se razbolio „lanceur de boule" ili kako za porugu vele „bouleur", pa moram ja na njegovo mjesto. Ne čudi se! Fabio i onako veli, da nas je bacilo na „seku", pa kad već ne mogu zapovijedati: „serra contra!" „imbroja!" i „orca!" — svejedno je, vičem li: „A vos jeux, messieurs! Rien ne va plus! Un, deux, trois!..." — već kako dodje. I u tome ti je sva mudrost. A gle! Sir Ellven! G o o d b a y, s i r! pozdravi Iviša suhog, elegantnog starčića, što se kao kakav dječarčić naganjao za nekim vragolastim damama u svijetlim toaletama i širokim fantastičnim šeširima.

— Ono ti je, znaš, engleski konzuo. Vragometan čovjek! Uvijek za ženskinjama! Vidji, kako se za njima šulja i kako vreba, da ih u zgodan čas najede koriandolâ. Gospodska igra! A ti?

— Evo — tu sam —

— Da, — zbilja! Večeras imamo dogovor u Sterna. Treba da odlučimo, što ćemo s otom željeznicom. Dobro bi, da i ti dodješ. Pače — trebalo bi. Hoćeš li?

Rajković se malo nećkao, ali naposljetku privoli.

— Neka je, — doći ću.

U razgovoru dogurali se nekako do visoke paome, kamo ih je nanijela silna tiska razigrana svijeta. No gužva je tu bila tako jaka, da nisu u prvi mah ni zamijetili Klare, koja se s malom Vjericom stisla uz

stablo i posve nemarno gledala u ono bučno vrpoljenje te nekako besvijesno odgovarala na češte, radoznale upite nasmijane i razblažene kćerkice.

Prvi je spazi Iviša:

— A eno Klare!

Laktima prokrči sebi put do nje. Ugledavši ga mala pljesne rukama:

— Barba Iviša!

— On glavom, a što vi tu? — upita sagnuvši se, da pomiluje malu po obrazu. Klara problijedi, a Rajković zatečen i nepripravan na taj nenadani susretaj sav je kô odrvenio besvijesno se podavajući snažnom, ljudskom valu, koji ga je tjerao k njoj.

Ona se s naporom svlada i kao da ga nije zamijetila, okrene se k ujaku i nesigurnim mu i od uzbudjenja drhtavim glasom kaza, kako se Vjerica zaželjela te svečanosti, a ona joj nikako nije mogla odoljeti.

— A ja, kako vidiš, u g a l i. Služba! Valja reći: klub je klub — sama finoća i elegancija. Pogledaj tamo onoga gospodina s cilindrom i onim savinutim nosom! Ono ti je jastrijeb — inače — moj gazda. Do vraga! Opazio me. Moram ići. A vas dvoje, gledajte, da se ne počupate, — nadoda veselo obujmiv pogledom Rajkovića i Klaru, ali se odmah ugrize za usne poćutjevši, da je izvalio nemalenu budalaštinu. Medjutim njemu nije i onako moglo ući u glavu, zašto se to dvoje onako divljači. Jednom se ljubili, pa se raskrstili — i nikome ništa. A veće zlo nije ni u toj blaženoj prodaji Murvica: čovjek je postupao, kako su mu drugi naložili — eto.

Tako je sudio Iviša, kome nije ženska ljubav zadala u životu gotovo nikakve glavobolje, pa mu je mnogo, što zasijeca u to čuvstvo, ostalo nepojmljivo.

— Sie! — odjekne iza njegovih ledja reski glas onoga gospodina, koga je čas prije okrstio jastrijebom.

— Komme — komme! — vikne Iviša skinuv pokorno šešir. Jeste li ga čuli: Jednom su me zvali c a p i t a n o! a sada evo — Sie! Neka! Samo mi ti ne zaboravi doći večeras u Sterna, a ti — obrati se Klari — ajde — ne drži se tako. — All right!

Okrene se i u čas se izgubi u vrevi, što se još jače užurbala i sa svim onim svojim veselim rogoborenjem, dovikivanjem, žamorom i hihotom savila oko njih kao živo klupko. Tu je priliku prihvatio nekakav nalizani madžarski židov, što je stajao do Klare, pa dignuvši ruku i nakesivši usta na lisičji osmijeh iskusna grabežljivca bacio na nju pregršt korijandola. Klara odvrne glavu, ali on ponovi navalu, ciljajući na njeni bjeloputni vrat i tepajući joj nešto u svojem jeziku, što je u bližnjoj grupi gledalaca pobudilo živahan smijeh.

Klari šiknu licem rumen, učini da će se obraniti, našto se Vjerica preplaši i ciknuvši stisne se uz majku.

Rajković se tek sada ponešto razabra od bujice raznolikih dojmova, što ih je u njemu razbudila blizina lijepe, mlade žene. Videći što joj se dogadja, digne ruku i ne premišljajući pograbi Madžara za lakat, baš u času, kad se spremao, da nanovo zajuriša na nju.

Židov promrmlja nešto, a onda mu se lice od jarosti izobliči i potrese. — Vi ćete mi zato odgovarati! vikne njemački.

— Ovdje vam je moja adresa, — uzvrati Rajković izvadivši kartu i pruživši mu je.

Madžar se udalji, priključi se k bližnjoj grupi svojih sunarodnjaka, gdje je još dugo gestikulovao rukama.

*

Klara nije znala, što bi. Davno neslušani glas zaigrao joj je nekako čudno u srcu. I dušu joj je premetnuo, okrenuo i kao da je u jedan mah udušio sve, što se tu od neko doba nakupilo protiv mladića. Možda joj je u taj čas došlo u pamet, što joj je u posljednje vrijeme Iviša govorio o njemu, o njegovu kajanju, o odgodi njegova povratka te o tome, kako je željno spominje . . . ? Možda se ova nagla promjena dogodila tek za trenutak i pod dojmom neobičnih prilika izazvanih ovim neočekivanim susretajem i sukobom ? Što bilo, nju su one kratke riječi, što ih je malo prije Rajković izmijenio s onim Madžarom, uzbudile i vanredno uznemirile. Osim toga osjećaše, da bi ipak morala i ona nešto da reče.

— Hvala vam, — — izlane pa nadoda plaho : — Ali vi se valjda ne ćete više sastati s onim čovjekom ?

On joj ne odgovori, već se okrene k Vjerici :

Kako se prestrašila !

Mala je djevojčica bila sva poblijedjela. Onaj ju je neočekivani prizor tako smutio, da je poželjela otići kući.

Mati je to jedva dočekala, no kako je svuda naokolo bila još uvijek velika stiska, ponudi se Rajković, da će im probiti put do izlaza.

Ne čekajući odgovora postavi se ispred njih, a one za njim. Ali se ni vani ne oprosti, već se uputi s njima dalje.

Oblaci se na nebu širili i već su sasvim prikrili sunce. S juga je duvalo jače. Da se obrani od vjetra, Klara se u neke okrene licem k Rajkoviću. Nato se on nagnu k njoj i tiho joj šanu :

— Klaro, prezirete li me mnogo ?

Ona podigne na nj svoje lijepe, velike oči i vidi ga blijeda — baš kao onda, kad se ono medju njima razbilo. Polako spusti trepavice i ne reče ništa.

Sad je i mala oživjela i stala da pripovijeda, kako je jedan dečko u vreći htio da sve druge prestigne, pa se zapleo i ljosnuo na tle.

Na taj se spomen Vjerica nasmijala, ali kako je u to dopr'o do nje miris ljubica, odmakne nešto na stranu, da ih — kako reče — ubere kiticu.

A oni su šutjeli. I nije im smetala ta šutnja, jer su se mogli lasnije podavati uspomenama, kojih im je u taj mah bila prepuna duša.

Staze, kojima su išli, govorile im srcu, da tu drijemaju sni vedrih dana njihove ljubavi. Ali ti su dani već daleko ; nad njima se kao i nad ovim današnjim danom nadvili mračni oblaci. A i mutni su kao i one sjene, što se tamo dolje tako tragično spuštaju duboko u more.

Onda se on oglasi.

Riječ mu je isprva zapinjala, kao da se prekida i lomi :

— Klaro . . . započne s mukom, ja znam . . . ja vidim . . . Oh ! Kako smo mi danas daleko ! Još i dalje negoli onda, kad vas ono vodjahu u crkvu, — mnogo dalje. Sve je promašeno — sve skršeno. I popravit se više ne da ; — ode život, Klaro, ode . . .

Osjećao je neku neizrecivu slast, da joj može reći to i još mnogo šta — sve — sve . . .

— Mislio sam, — nastavi još tišim i od uzbudjenosti potresenim glasom — mislio sam, da je sve zaboravljeno, da je prošlost sasvim odsječena od sadašnjosti — i prevario sam se. Sve je u meni živjelo i podržavalo me u nespokoju, kome nisam shvaćao

uzroka i naposljetku natjeralo me na čin, na koji ne mogu pomisliti, a da sam sebe ne prezrem. Hoćete li mi ikada prostiti, Klaro? Ne, ne ćete, ne možete — — prekine se on najednom, kao da je nešto u njemu puklo.

Njegove su riječi unijele u njenu dušu neizrecivu smutnju, a ovamo joj nekako osobito godilo slušati sve to i osjećati se njemu blizu. Ali je more u daljini šumjelo, kao da za nečim plače. Klara se strese i pomisli na mrtvog muža.

— Ja bih to mogao i popraviti — — prihvati on malo otežući. Još je u mene onaj novac — mogao bih vam ga vratiti, a tamo urediti već nekako — govoraše on žurno, kao od straha, da ga ne bi prekinula.

Ali ona njegova riječ „tamo" pala je na njeno srce kao mraz i najednom je pred njom iskrslo sve, što ga je nedavno od nje odbilo, a k tomu ju je napala i sumnja, nije li možda i ovo njegovo današnje držanje nekakva zamka, da je, prije negoli se vrati „tamo", još jednom ponizi.

— Ne, — odvrati ona. Sad je gotovo. Dug se morao platiti.

— Ali . . .

— Svakako, reče ona glasnije i gotovo tvrdo.

On se trgne. Tvrdoća njena glasa prenerazila ga sasvim i na mozak mu pala kao kamen tako, da se u prvi čas nije mogao da snadje ni da objasni tu naglu promjenu. Bilo mu je, kao da mu je nanovo ispiti čašu gorkog poniženja. Ali se u njemu uzbunila krv te preuze dignuvši glas:

— Vi mi dakle i to odbijate. Kao da vam još nije dosta. Kao da ne znate, što sam zbog vas sve pretrpio. Presjekli ste mi život, smrvili me kao crva, ti i otac tvoj — — Odrinuli ste me, utukli i zabacili s ranom u srcu. Jest, — uspaljivao se on sve više i više, dok se ona sva zaplašena ozirala uokolo — jest, pečal, čeznuće, gnjev, ako hoćeš i ljubomor, — sve je to u meni kopalo, i danas me raskapa. I mira nemam od tebe: pred očima si mi uvijek — i u časovima, kad mi srce vapi za tobom, — i u onim drugima, kad mislim, da te mogu mrziti — — Primi ovo, — nadoda on ublaživši glas.

Pružao joj je lisnicu, a ona mahne rukom veleći:

— Dug se mora platiti. Za mene neka vas nije briga. Vi imate danas u svijetu drugih dužnosti.

On se trgne kao uboden:

— Oh! znam — — ti hoćeš — ti misliš na onu, ali ne pitaš, što mi ju je bacilo u naručje?! Ljubav nije . . . Otkad me ono ti prezre, ja nisam nikada počutio, što je ljubav. I ne ću. Nikada! A to me draži, nadoda oštro, to više, što te vidim tako hladnu, tako ledenu. A znam i zašto si takova — i zašto me odbijaš. Čula si, da sam još uvijek onakav siromah, parasit — dok on — Nijemac — bogatun . . .

Ona se u licu sva preobrazi. Sad bi ublijedjela, sad porumenjela. Htjela je nešto reći, ali mahnu rukom i ne kaza ništa. Onda joj glava klone na rame, po tijelu je prodje drhtaj i tiho zajeca.

Uto joj se približi Vjerica.

— Mama, ti plačeš?

Pogleda je bolje, pa se obrati k Rajkoviću:

— Zašto plače mama?

Klara je digne u naručje i obaspe cjelovima. A onda kao pomamna pobrza uza stazu i malo se zatim izgubi u guštari.

Rajković ostane na mjestu. Srce mu se prevuklo nekom mrtvačkom hladnoćom. Ta je hladnoća poput ploče zatomila sve njegove misli. Ispred sebe je gledao nijemo i izgubljeno, kao da se više ničega ne sjeća.

Oblaci se na nebu zgusnuli. Već se i smrklo. Sjene ispod klisura, što već iz pradavnine zure poput sfinga nepomično u more, izgledale su još i tamnije, sumornije. Svuda naokolo šumio je vjetar svoju žalobnu pjesmu. I prokapalo već.

Pokunjen i satrven vrati se Rajković u mjesto.

XI.

od večere se nije ni dotakao jela. U misli je produljivao netom prekinuti razgovor s Klarom. Sam je namještao pitanja i odgovore i uvijek je nalazio nešto, što bi joj bio morao reći, da se pred njom opravda i obrani.

Onda mu dotuži onako samu. Pomisli na Ivišu i dodje mu u pamet, da ga potraži u klubu i da mu iskaže, kako se onaj današnji sastanak svršio jadno. A bio se započeo tako lijepo! Kako li ga je milo slušala, dok joj je govorio o minulim danima i još uvijek živoj ljubavi! A onda — na onaj njezin sâmi prigovor — kako se ono grubo iskosio na nju — —

— Ne, ne — kod toga ne smije ostati, to se mora izravnati, — a to može samo on ; dobri Iviša . . .

U tim mislima stiže do „ville", u kojoj se okupljao „klub".

U vestibilu raskošnih prostorija pružiše mu ceduljicu, na koju napisa svoju ime s oznakom mjesta: New-Orleans.

Činovnik, postariji Francuz, uščita, pogleda ga ovlaš i šapne blagajnici, visokoj, plavokosoj gospodjici:

— Tout de même il n'a pas l'air d'un americain.

Već na sjajno rasvijetljenim stubama očuje Ivišin glas :

— À vos jeux !

Na ulazu zabliještilo ga more svijetla i zapahnula mješavina svakojakih parfema, što su strujali osobito s namirisanih toaleta gospodja. Časkom postoji na vratima kao zaslijepljen od svijetla i omamljen toplim mirisom, što ga je na pune grudi upijao u sebe.

Stupivši u dvoranu obidje stolove pa se ozre po igračima i igračicama otkrivenih ružičastih ramena i bjeloputnih grudi.

Na ove se posljednje jedva i osvrnuo. Veće pažljivosti ne obraćahu im medjutim ni drugi muškarci: ženski se goli laktovi i odgaljena ramena upravo doticala njihovih života, ali ni da bi tko na to trenuo; sva su ćutila bila usredjena u lopti, koja se u glatkoj izdubini išaranoj brojkama gotovo neprestano vrtjela. Trenutak prije nego što bi se zaustavila, u dvorani bi zavladao malone svečani mir, — a kad bi se objavio broj, navalio bi ujedared žamor glasova ispremiješan zveketom kovine razasute po zelenim stolovima. Netko je dobiven novac grabio nervozno, drugi smijući se, treći mirno, gotovo ravnodušno, gdjekoji je žalio, što nije „postavio" više, a bilo je i takovih, koji se ljutili na proklete brojeve, te ne će da „dodju". I sada je brujalo uokolo:

— Eto — govorio sam ja : — došao je — —

— Ja velim, — da ne ovisi sve o sreći, — treba znati kombinovati. —

— Pazite, sad će izići devet — —

— Rien ne va plus! — vikne Iviša.

Sve se stiša. Izašlo je — osam.

I opet smijeh, žamor, glasovi radosti, razočaranja, zveke novaca, komentiranja neigrača — a sve se to zrcali na licima gdje nasmijanim, gdje nategnutim, smrknutim, uozbiljenim, flegmatičnim, blijedim, rumenim, razvučenim, nabreknutim.

Kadšto bi se pojavio i gazda, — onaj ćelavi, nalizani gospodin zavinuta nosa, što ga je Iviša nazvao jastrijebom. Trom u hodu, ponešto zgrbljenih ledja, stao bi časkom pokraj „bule" i poput grabežljivca okretao onim svojim kljunom nadesno, pa nalijevo, kao da nešto njuši. Zatim bi ustrmio pogled čas na jedan čas na drugi stô — i iza nekoga vremena lupio rukama po bedrima kao po krilima i otišao u pobočnu sobu. Tu se u naslonjače uvalila dva tri očupana orla, negdašnji factotumi i pouzdanici raznih potentata, koji su u prva, zlatna vremena dolazili amo, da se okupaju u moru — i ljubavi. Potom se oni nekuda izgubili, a s njima se rasplinula i zahvalnost za primljene usluge i otada su za orlove nastala teška vremena.

I sada moraju ti očupani grabljivci da sa svojim starim, otrcanim krilima zaklanjaju svake večeri jastrijeba, dok grčevitim prstima broji plijen i njima kao iz milosti dobaci kakvu košticu.

Goleme krijesne sa stropa i brojni lusteri nad stolovima sipali su u dvoranu slapove svijetla i topline. Kao za sparnih dana sijavice, tako su i ovu toplinu probijali streloviti pogledi puni električne napetosti, kojom je bila zasićena sva atmosfera u dvorani. Ta je napetost prelazila i u neigrače. Bio čas, kad je i Rajkovića napala želja, da se sa srećom

ogleda . . . Da se otrese napasti, stade povlačiti oko uokolo, dok mu se pogled ne sustavi na stasitoj, ponešto napadno odjevenoj ženskinji, što se neprestano držala iza ledja nekog zajaprenog igrača. Od časa do časa bi se nagnula nada nj i nešto mu prošaptala, no on se ne bi ni okrenuo, već bi mirno igrao naprijed — i dobivao. Pred sobom je na stolu imao već rpu zgrnuta zlata, no u neke počeo da gubi, i što dalje, to se rpa sve više manjila i tanjila, dok je nije sasvim nestalo.

U taj se mah i ona dama udaljila i potražila drugoga igrača, koga je u ovaj mah pratila bolja sreća . . . I nada nj bi se kadšto nagnula, da mu kao onom prvašnjem prišapne štogod.

A vani bi od časa do časa zaštropotao automobil, kao da zove . . .

Rajković razumje i nehotice se sjeti staroga Fabia i one njegove usporedbe s jagnjetom.

— Kakvo jagnje! — — zaklima glavom — polip — polip — —

Ali želja se je za igrom sve više uvlačila u nj. A podjarila ga i nova misao, koja ga se ujedared kao kliještima ulovila. Da se kojom srećom domogne novaca? Da plati Marunića i da se tako otrese Amerike? Sve, što je čas prije bilo zaokupilo njegovu radoznalost, izgubilo se kao za čudo; ostala je tek misao na Klaru s onom neodoljivom željom, da se ogleda kod igre, o kojoj je sada, po njegovu sudu, bilo ovisno rješenje njegove sudbine.

Lopta se nanovo zavrti u izdubini, a Iviša poziva svijet na igru. — — Sve se užurbalo, ruke se pružile prema brojkama, položile novac, i opet se povukle.

Rajković baci oko na jednu od brojaka, pokoleba, — pa najednom pruži i on ruku, ali mu novac ne pane na odredjenu brojku, već se otkotrška na drugu — i dobi.

To ga još jače podjari. Dva je puta zasebice dobio, — a onda se ujedared sve okrenulo. Iviša pogleda na nj ispod oka i kao da ga pogledom odvraća. Ali lopta se okreće i Rajković meće sve jedan zlatan novac za drugim. I što više gubi, to se u njemu sve više raspiruje strast. Već ne vidi prijekornih Ivišinih pogleda, — ne vidi ništa, osim onih prokletih grabljivaca, što mu nose novac u nepovrat. Iviša pogleda na nj sa sve većom zabrinutosti, a u času, kad mu se pričini, da ga već strast ima u svojoj vlasti, — smete se, pa zaboravi izbaciti odredjenu riječ. To ga još većma zbuni i jezik mu se zaplete, te smrsi nešto, čemu se sva dvorana bučno nasmija. U isti mu mah zagrmi u ušima kriještavi glas staroga jastrijeba:

— Sie, Trottel — Sie! . . .

Medjuto se i Rajković dosjeti starčevoj nevolji pa prestane igrati.

Ali uzburkala se strast nije time utažila, što više, demon igre tražio je od njega novih žrtava. Iznovice obilazaše oko stola gledajući nekako sumorno i sa zavisti na rpe naslagana zlata. Kipio je od želje, da se opet sa srećom ogleda, — no iz te ga omaglice prenu glas Ivišin te naposljetku izadje na hodnik u nadi, da će se vani rastrijezniti i smiriti.

Ali tu je onaj u dvorani teško sustezani plamen još jače planuo. Rajković se sjeti, da se na drugom spratu igra „na veliko" . . . i onaj se demon u njemu uzbijesni, natjera mu u glavu krv — i gotovo ne vi-

deći i ne čujući ništa poleti uza široke, debelim sagovima pokrivene stube, što su vodile u odaje baccarata . . .

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Oko ponoći sadje sav blijed i zamućenih očiju. Lice mu se nekako oduljilo, brk spustio, raskuštrana se kosa lijepila o čelo, na kome mu je neprestano probijao znoj. Usne mu se grčevito stiskale, a ruke drhtale; — nekako je preplašeno odvraćao pogled od ljudi, što su taman u taj mah bučeći izlazili iz dvorane, i bilo mu, kao da se stidi, ćutio je kao čovjek, koji je čas prije doživio neko vanredno kukavno i nedostojno poniženje.

Povuče se na stranu, da pričeka Ivišu.

Nije čekao dugo. Stari ga prvi ugleda i pohita k njemu.

— Dugo si me čekao. Što ćeš, — ne dadu odlanuti. Uhvati ga ispod ruke i sadju zajedno na dvor.

— Neka ih djavo nosi, ljutio se Iviša. I opet velim: klub nije više, što je bio. „Abreji" — vidiš! Krasti ne smiju, pa otimlju ovako. Pauci — i kakove ti oni pletú mreže! A mušice upadaju, upadaju . . . I ti — — Ajde, čovječe — — — Kušaj ti samo zobati s njima trešnje, pa da vidiš . . Nego daj, da se požurimo. Bog zna, da li nas još čekaju . .

Kiša je jenjavala, ali je vjetar još uvijek tresao. Na ulici bilo malo života, gotovo su sva zabavišta bila u tmici, jedina je Sternova kavana, kroz široke prozore i prostranu staklenu verandu bacala na pločnik snopove živa i vesela svijetla.

Za okruglim stolom u najzaklonjenijem kutiću kavane čekala ih petorica „vidjenijih."

Medju njima je stari Fabio, Vižio, propali brodovlasnik Zaneto, pa „sudac'' Gavde i trgovac Krompić, čovuljak mučaljiv, gotov da na svaku poklima glavom, ali i da se poslije pojada, što se njegova ne sluša i ne uvažava...

„Principal'' Zaneto (puštao je, da ga tako zovu, premda mu od „flote'', kojom se nekoč dičio, nije ostao ni čavao), da se iskopa iz dugova, bio je već davno prodao svu svoju zemlju u bescjenje. Isprva nije mnogo žalio za tom „pustom ledinom'', ali kad je kasnije ta pustota urodila zlatom, uvukao se u njegovu dušu žalac, zaoštravajući se u razmjeru prema cijeni, za koju je negdašnja njegova imovina prelazila u vlast tudjih gavrana. Jedan dio njegove zemlje bio je dospio i u ruke vijećnika Batičića, a otkad ju je mešetar za debele novce preprodao strancima i digao nos, Zaneto ga više ne može ni da pogleda, a da se „kao čovjek'' ne oćuti uvrijedjenim.

Malo se okrpio dućančićem, u kome je većinom seljacima prodavao brašno, šećer, kavu i druge sitničarije. Davao je i na vjeresiju te je i neku Andjulu iz Budišina imao na rabošu za kakvih 50 fijorina. Kako se pak u ovo posljednje vrijeme počelo govoriti o željeznici, koja bi mogla onuda proći, pograbio on sirotu Andjulu za vrat i nije je pustio, dok mu nije „prodala'' ono zemlje... Bilo je plača, zaklinjanja, — ali sve uzalud.

Dobri Vižio je nadaleko poznat zbog svoje pobožnosti. Kad se radilo, da proda komad zemlje židovima za nekakvu malu „sinagogu'', on se dugo otimao, a otkad je ono, nemogući odoljeti ponudjenoj cijeni — ipak popustio, vidjeti ga je u crkvi još i češće, i stroži je prema sebi, a dakako i prema drugima. U svojim je principima nepokolebiv, a novotarije podnosi samo u toliko, u koliko ih trpi i njegova žena, dobroćudna starica, koja se pred njime plačući klela, da je u noći iza one zlosretne prodaje na onom istom zemljištu vidjela glavom samoga nečistoga, kako joj se prijeti... I inače je Vižio čovjek konzervativne naravi. Često ga je čuti, gdje se ljuti na škole veleći: — Podje li se tako dalje, to će djeca biti pametnija od starijih, a da li će to biti po nas časno?

Najugledniji je u društvu „sudac'' Gavde. Taj visoki i suhi starkelja, s dvostrukim naočarima, što mu počivaju na tanku, oštrljatu nosu, uživa glas umnoga čovjeka. Njegova kratka i odrješita riječ doimlje se svih. Kada podigne prosjedu glavu, da bolje omjeri okolinu oko sebe, znak je, da će se nešto čuti. Zovu ga „sucem'', jer je više godina vijećnikom na općini. Uvažavaju ga osobito za to, što su mu gotovo svi zakoni kô na dlanu. A i sama ga starija vlast uvelike cijeni, tako da nitko i ne pomišlja, da na njega primijeni mjere u posljednje doba poduzete protiv zakutnih pisara. Pokazalo se, da umije loviti u mutnom, ali se svijet uza sve to jagmi, da u njega traži savjeta. A dogodilo se čak, da bi u isto doba zastupao i po dvije medjusobom zavadjene stranke — i sve bi to udesio tako, da ne bi nikome bilo krivo. Nitko ne zna kao on rješavati zagonetke, što ih u sebi krije sibilinski birokratski stil. Za to se njegovu auktoritetu podvrgavaju i manji, a i ugledniji u mjestu, pače i sami kapetani, koji bi, da barem donekle prikriju svoje neznanje, tek onako natuknuli:

— Dajte vi nama „sestante'' i „codice marittimo'', pa ćemo razgovarati. U ove petljanije neka se pak sam djavo razumije!

Gavde pozna u tančine svu lječilišnu kroniku. Donese li Iviša vijest, da su se na priliku u mjestu pojavile one dvije visoke dame u zelenim opravama. Gavde će s nekom sigurnosti nadodati, da je to znak, da ni princ Karl Fridrik nije daleko.

Gavde je upućen u sve. Iviši je bilo puno do toga, da ga za svoju misao predobije. Znao je, da to ne će biti lako, jer Gavde nema osobitih interesa u Budišinu, ali je znao i to, da je „sudac" čovjek veoma osjetljiv, pa ne podnosi, da se išto pothvaća mimo njega, pače trebalo je sve udesiti tako, kao da je čitava zamisao potekla od njega, i pustiti mu, da on njome upravlja.

Iviša je dobro poznavao tu stranu Gavdine duše pa je s njom i računao.

— Dugo smo čekali, — primijeti Gavde na Ivišin i Rajkovićev pozdrav.

Opravdavajući se sjedne Iviša do smrknuta suca, a Rajković objema nasuprot. Namještavajući naočare započne Gavde:

— Ovo nije skupština, a ni sjednica, — ovo je tek mali dogovor. Vi svi znate, o čemu se radi. Tudjinac je u ovom našem kraju razapeo svu silu zlatnih mreža...

— U koje mi hrlimo kao „kanji", — upane stari Fabio.

— Hrli, tko hrli — ja ne, — odbije Gavde nešto oporim tonom. Treba znati, da medju njim i Fabijem nisu nikada vladali najbolji odnosi, i to s razloga, što je i Fabio uz Gavdu uživao u mjestu glas čovjeka, koji hoće i umije misliti svojom glavom.

— Te su mreže, produži Gavde, postale već dosta guste. Željeznica preko Murvica na Brda je-

dan je novi atentat. Gospodo, — novi atentat — naglasi Gavde.

— Valjda i posljednji, smrsi Fabio. More su nam već zatvorili, sada neka nas još pritisnu i u gori, pa smo brzo gotovi...

— Gospodo, ne duljimo, — kasno je. — Recite, što ćemo?

— To smo već rekli : neka gradi općina! — javi se Zaneto.

— Evo, — to je ono, odobri Gavde. Pa nastavi tumačiti, kako od glave riba smrdi, kako je naime načelnik sasvim nesposoban čovjek, kako mu ono dodijalo more, pa se uvalio na kraj, i to — đakako — u načelničku stolicu. A Batičić — mešetar — radi s njime, što hoće. Pa i od vijeća, i od oblasti... Onomadne je na račun općine ishodio dopuštenje za gradnju željeznice preko Budišina...

— A znaš li, zašto? — okrene se on k mladom Amerikancu. Jer je u njemu sam djavô. Evo — slušaj! Ima ti tu nekakvo društvo spekulanata iz vražje kuće, pa ga najmili, da im za mrtvu cijenu nakupi zemlje, sve tamo preko Murvica, kuda bi imala proći željeznica. No ljudi držali tvrdo : po to, i ni krajcaru manje. A on, prefriganac, njima : — Čekajte, bit ćete mekši. I nekoliko vremena zatim razglasi, da društvo ne kani graditi željeznice, već da će to preduzeti općina, ali na drugoj strani, uz Budišin.

I doista — svijet se usplahiri i stane da na vrat na nos nudi zemlju, — a ma baš onako, kako je to Batičić želio. I tako ti je gotovo sva ona lijepa zemlja prešla u ruke onih Tudešaka i Ungareza. Sad je on — đakako — Budišinu okrenuo ledja i više nema spomena ni o općini ni o Budišinskoj željeznici. Ali

ja bih ipk raad, da se taj lisac uhvati u stupicu, što ju je sam namjestio. Vi me razumijete!

— Sve je to lijepo, reče Zaneto, tek bi trebalo, da nam netko objasni, kako da se to izvede.

— To će nam izložiti naš mladi Amerikanac, javi se Iviša. On je o tome učio, bio u svijetu — vidio, kako se to radi — ala Niko! — uprije na nj Iviša svoj nemirni pogled.

Rajkoviću je sve do sada bilo, kao da ga je poklopio nekakav golemi val, i on se gotovo ne brani, da se digne na površinu. On je s Ivišom ovamo došao, našao ove ljude, s njima se pozdravio i porukovao, slušao, što govore, — ali sve je to činio nekako mehanički, besvijesno, dok su mu sred mješavine prikrivena bijesa, gadjenja i kao da bi nekakva užasa, probijali možđane usijani ubodi: — Proigrao si tudji novac — Murvice — — sebe — svoju čast — svoju slobođu — — sada te imadu — rob si, sužanj! — — I dolazilo mu, da pred ovim ljudima tresne glavom o stô, o stijenu — kamogod.

Kao da je još pod onim valom i kao da mu voda začepila uši — jedva je čuo, gdje mu spominju ime. Trgne se, pogleda Ivišu i pogodi, što se od njega traži. Općina, željeznica, Budišin — sve se to u njemu uzmota. U prvi mah bilo mu je začudno, što još imade ljudi, koji mogu da s njime opće, i već je u tome osjetio nekakvu polakšicu. Onda se sjeti, da imade i on u Budišinu zemlje, sada doduše mrtve ledine i bez vrijednosti, — ali čim bi onuda prošla željeznica, digla bi joj se cijena, a njemu pružila mogućnost, da se iskopa. Sijevnula mu nada, odlanulo mu, i onaj se val nekako rasklopi nad njim i jednim ga mahom baci daleko prema kraju...

— Ajde, Niko, govori, — ponuka ga Iviša.

Rajković se namještao i tražio riječ, da započne. Nego što da kaže? On je imao škole, ali mu je od toga malo što ostalo. U svijetu je, istina, vidio dosta, ali mu se dogodilo kao i mnogim drugima: vidio, prošao i — ništa. Ono pak, što je upamtio, tako je površno...

Već mu je bilo na jeziku, da se opravda, ali to bi oborilo volju onih ljudi i oni bi mogli sasvim pustiti svoju namisao, a ona se njemu prividja jedinim spasom — — — Nešto mu se već mota u glavi: tu osnova, tamo projekat, pa način, kako da se to riješi... I on uze da to izlaže: isprva nekako sustezljivo, nesigurno i bojažljivo, a onda sve življe, ne mareći za praznine i nedostatke, kojih uostalom nisu njegovi slušatelji ni zamijetili. Iviši se oči sjale, ostali su s njegovim razlaganjem bili posve zadovoljni, a i sâm je Gavde radi neupućenosti morao da prepusti bez prigovora.

— A tko će to platiti? — upita u neke Fabio.

— Općina, odgovori Gavde.

— Hm! — A novac?

— Za novac je lako, — mahne „sudac" rukom, pa se okrene k Rajkoviću:

— Koliko će trebati?

— Dugi računi! — reče Rajković. Ovako na oko mogao bih reći: dva do tri milijuna!

— Strijele! — ispukne Zaneto.

— Fć! — fijukne Krompić jedva čujno.

Vižio puhnu i ne reče ništa.

Gavde se i opet javi:

— Ne koristi, prihvati. Željeznice se za groš ne grade. Novac će se već naći. Ali ljudi, ljudi, — kako ćemo njih predobiti? To je ono...

*

— Ja mislim ovako — oglasi se Iviša. Isprva trebat će izjasniti što i kako, — a onda taknuti srca, ugrijati krv i reći narodu : evo, tako ćeš očuvati domovinu od tudjinca.

— Stare priče, strese Gavde glavom. Svijet hoće da vidi korist, — sve drugo ne pomaže.

— A pomoći ne će ni to, — reče stari Fabio. — Naš čovjek ne mari za korist, koje ne može napipati rukom.

— A mi ih nauckajmo protiv tudjina ? — zaintači Iviša navraćajući na svoju.

— Pokušaj samo, — prihvati Fabio — a evo moje glave, ako te ne kamenuju. Tudjin! A ne znaš, da je u nas tudjin drugi bog? On je, vele, donio m a n u, — pa je pravo i da vlada. . . Ne, brate, već ako ti je do uckanja i ako hoćeš da bude na tvoju, a ti nauckaj svoje ljude jedne protiv drugih, posvadi ih, razdraži . . .

— Ne znam čemu, — ispukne Gavde ironički.

— Znadem ja. U nas se sve gradi na svadji — pa i to. Ja bih rekao narodu : — željeznica preko Murvica u korist je Dvoraca. Po njoj će se ona strana dignuti još više, a sve na štetu našu.

— Pa onda ?

— Onda ? To će biti kao dinamit. Stara će se mržnja izmedju oba mjesta uspiriti nanovo, a vi znate naše ljude, kakovi su, kad idu jedan na drugoga ! Vidjet ćete ih — i ja vam jamčim, da ćete imati željeznicu.

— Po moju dušu, — ima pravo ! — odobri Vižio.

Odobrili i drugi, našto je Gavde, da bude vuk sit i koza cijela, odmah nadodao, da on ne vidi nikakva protivurječja medju njegovim prijedlogom i

Fabijevim, pače oni da se medjusobno ,,upopunjuju.'' I on je uvjeren, da treba uspiriti staru mržnju, a to da ne će biti teško, jer da su još svima žive u pameti nevaljalštine ,,naših dobrih susjeda.''

Sad se i Zaneto razglagoljao, a za njim i Vižio. Čitavu su optužnicu iznijeli protiv Dvoraca. Još u davna vremena bio je taj njihov susjed na njih kivan, — a sve iz puste mržnje i zavisti. Prkos, zloradost i svakojake pakosti i šikane — to je sve što su Bristanci od ljudskog pametara primali od ,,onih tamo.'' Otkad im je pak sjekira u med pala i oni se preko noći pogavanili, — nije bilo nezgrapne šale i poruge, što je nisu prosuli na Bristance. Pa onaj njihov ponos, — one napuhnute glave, ono njihovo zibanje i previjanje kao u pauna, ono naduto razmetavanje ! A to samo spram njih, svojih susjeda, dok su pred tudjincima bili oduvijek kao jaganjci, prigibali šiju, oblizivali se sve u šesnaest . . . Pa da se u čovjeku ne uzburka krv, kad samo i pomisli na njih ? . . . A onaj njihov jal, kad se Bristan stao da diže ! Ono njihovo bjesomučno natezanje, da sav život navrnu k sebi, a Brisnu da oduzmu i ono malo, što je već imao. Iškarioti !

— Tako je, — galamio Zaneto — samo neka se ta davna mržnja raspiri, pa da vidite vatre . . .

— Svi ćemo biti kô jedan, — potvrdi Vižio.

Krompić se nekud zamislio. On je u Budišinu imao lijep komad zemlje, ali kako je mogao obaznati, željeznica bi imala proći prilično sa strane. A to ga je smućivalo.

Ni Iviša nije bio sasvim zadovoljan. Njemu bi bilo milije, da se ta bujica mržnje i jala sipala na ,,jastrebove.'' Oni su, veli, opasni, njima treba za vrat,

— jer naposljetku to i jest konačni cilj ovoga dogovora.

Fabio je šutio. Kadšto bi se samo protegnuo, zijevnuo i kroz one svoje nekako osobito nakrivljene usne progundjao nešto nerazumljivo.

Šutio je i Rajković, ali se u duši bavio onim osnovama, što ih je netom ovdje razglabao. Gotovo nije više ni žalio, što je večeras u ludo proigrao jedan cijeli imetak. — Možda je tako moralo biti, napane ga u neke misao, možda je ovo posljednja kušnja, koja će me dovesti na pravu stazu ? Što bilo, on se sada uživio u one projekte, a gotovo mu se osvijetlilo u duši, kad se ujedared našao pred spoznajom, da i njega čeka neka zadaća. Ta koliko je puta u mladosti kao djak izustio riječ : raditi, raditi treba ! A dolazilo je to u ono vrijeme iz puna srca. I kasnije se ponavljalo na puna usta i kraj punih čaša : Raditi, raditi treba ! A trebalo je samo zasukati rukave i prihvatiti se posla. Kad li eto : došlo zlato, a s njim i „život", koji je imao da bude sam sebi svrhom. Ali svijest nije bila još ugasla. Dogadjalo se, da bi s vesele trpeze bahatih pridošlica pala na narodni obraz i ofurila ga kakva uvredljiva, i u taj bi mah, ako i slabije, još po koji put sred zamaglene krvi sinula ona : — Raditi, raditi treba ! — — Onda se istrošilo sve. Duhovitost se je iscrpila u dosjetkama na toliko razvikani „sitni rad", koji da već i onako ne može da bude „sitniji", a energija se iza onoga njegova ljubavnog preloma rasplinula u posljednjem ironičnom pozdravu rodjenoj zemlji !

A uradilo se nije ništa.

No sad se evo pruža prilika, da se štošta ispravi. Rajković u tome osjeća neku olakšicu, neku smirenost, malone sreću. Osjeća se nekuda boljim i čini mu se, da može sada s nekim većim pravom misliti na nju, na svoju prvu ljubav — na uboge Murvice . . .

Bilo je već okasno. Konobari se vrtjeli oko stola, da tê svoje jedine goste sjete na odlazak. Jedan se za drugim digoše i izadjoše na ulicu.

Vižio uhvati Gavda ispod ruke i zametne s njim govor o milijunu. Otvoreno je priznao, da ne može shvatiti veličine toga vragometnoga broja.

Krompić, koji po običaju nije čitave večeri progovorio ni slova, već je na sve kimao glavom, udalji se sa Zanetom, pa će mu u neke tiho :

— Meni je svejedno, ali — bude li se željeznica gradila, kako hoće općina, velim vam, da ću prije dvadeset i četiri sata naći pedeset potpisa proti . . .

— Ne može željeznica pred svačija vrata, — pouči Zaneto.

— Ali ja vam i opet velim : pedeset potpisa — prije dvadeset i četiri sata . . .

Iviša se putem jadao Rajkoviću :

— Vele : domovina — stare priče. Možda za njih, — ali kad bi gledali, što ja gledam, i kad bi na njih padalo, što se dan na dan siplje na ovu moju nevoljnu glavu, — vidjeli bi, kakve su to tužne priče. Jesi li ga čuo, onog jastrijeba ? — Sie, Trottel, Sie ! . . . Meni ! . . . I moraš da gutaš, da dušiš u sebi i sve zbog toga, što nemaš snage, da mu pljuneš u gubicu i da baciš na ramena ono „kaselice" — pa Bog te vidi ! Ali ako nam ovo uspije . . .

Sâm je na protivnoj strani silazio ulicom stari Fabio. More je još uvijek šumjelo i vjetar je propuhivao na mahove. Starac je gundrao medju zubima :

— Ovako ti je, kad se more povuče, a ti ostaneš na „seki". Prevraćaš oči, koprcaš se, lomataš — tlapiš o koječem pa i o željeznicama — pim! pum! Aćidenti!

I stari se Fabio onim svojim suhim smijehom nasmija u noć.

XII.

lara je te večeri stigla kući sva dršćući. Bila je kô u vrućici; živci joj se raskidali, — sva je gorjela od srdžbe, kojoj nije mogla ni znala dati oduška. Zašto joj je spočitnuo Nijemca, zašto je onako naglasio njegovo bogatstvo! Da joj se naruga? Da je rani? uvrijedi? Tko znade, što o njoj sve misli i na što ciljaju one njegove riječi!

Ali se iz zbrke nagadjanja i prijekora ujedared digao glas, koji je u čas podušio svu tu navalu čuvstava:

— Pa i ti si, govorio u njoj taj glas, pomišljala nešto slično, kad li je ono Nijemac uljezao u kuću... Jesu li ti možda bile neugodne njegove pažnje, njegove ljubežljivosti i one kite cvijeća — oni pogledi?? Čemu se dakle burkaš?

Ćutjela je, da je od toga podbija rumenilo. Da je u mislima ništa ne smeta, otpravi dijete k djedu, a sama se povuče u svoju sobu. Nije zapalila svijeće, već se na pola iznemogla bacila na divan i udarila u plač.

Vani je padala kiša, vjetar je muklo tužio, i njoj se činilo, kao da u njemu sluša odjek one njegove objede:

— Odbiste me... jer sam siromah — parasit...

I u tome je vidjela žalac, i resku i uvijenu porugu, da je danas i ona pusta beskućnica, bez ičega svoga.

Još nije poćutjela svu težinu svoje velike nevolje kao u ovom času, gdje se ujedared našla tako ponižena, poništena, uvrijedjena.

A poćutjela se i sama, bez oslona, pa joj je i sada, kao i više puta u ovo posljednje vrijeme dolazilo, da požali za mužem, koji bi sve onako i neljubljen bio ipak i njoj i djetetu uporištem. I u ovaj je mah mislila na nj — i u njoj se kao još nikada razbudila želja za njim. Znala je, da je poginuo, pa ipak ju je spopadala želja, da se poput oca i ona upusti u tlapnje, u one kombinacije, koje su joj se još otrag nekoliko dana činile tako bezumnima! Ali evo — ni otac se više ne bavi tim mislima. Nijemac im je svojim doláskom u kuću dao drugi pravac...

Vani je još jače zavijao vjetar i u neke tresnuo rebrenicama na prozoru. Mlada se žena trgne i ona joj se mukla i nenadana lupa pričini kao daleka i nijema poruka smrti.

Odjednom joj postane u toj sobi tjeskobno, i srh je podidje nekog tajanstvenog straha. Ustane, pridje k vratima i izadje.

Stari je kod večere na široko razglabao o budućoj „villi" na rotundi. Već joj je nabacio nacrt, ali ga još nije izradio posve. Uvijek mu dohodi po koja nova misao ili mu sijevne koja podesna promjena, pa udri brisati, ispravljati, potpunjavati. Što je prije bio zet Karlo, sada je ta „villa"; — na mjesto prvašnjih geografskih širina i duljina dolaze dimenzije soba, dvorana, spratova, krova... S tim je mislima ustajao, lijegao, hodao i živio: izgubljeni se brod i nastradali

zet Karlo gubili sve više u magli, koja je polako prikrivala i druga njegova sjećanja.

Te ga je večeri mučila misao, kamo da smjesti toranj.

— Možda prema jugu, — što ti se čini? — upita u neke.

Ona odgovori, da joj se čini, te će tako biti najbolje. Onda je upravio na nju još i neke druge upite, i ona je, ako i rasijano, odgovarala na njih onako, kako je znala, da će mu ugoditi.

U razgovor se umiješala i mala Vjerica i za čas se izmedju djeda i unuke rasprela tako živa rasprava, da je Klara mogla nebunjena slijediti tok prvašnjih svojih misli.

— A hoćemo li smjeti na toranj? — upita mala djevojčica.

— Dašto, odgovarao stari. Bit će u tornju mjesta. A vidik! Čitav Kvarner....

— A hoće li stube biti od mramora?

— Vidiš: dobro si me sjetila. Na ulazu bit će sve sam mramor. I stube i pod i stupovi.

— A gdje će biti moja soba? Hoće li joj stijene biti pozlaćene? A ogledalo, — hoće li ono biti visoko? I zavjese i sagovi — djede — hoću li ja sve to imati u svojoj sobi?

— Sve će biti kao u najljepšim „villama". Kako su negda moji brodovi bili najveći i najljepši, tako neka je i s „villom". — Pogodi, koliko će imati odaja?

I tako je to išlo redom.

Medjutim je Klaru zaokupilo pitanje: Zašto joj se ono pridružio? Čemu one njegove riječi? Da mu prosti! Pa i ono drugo... Što je ono sve govorio? Čemu sve to? Čemu? Čemu?

Uto se otvore vrata i u sobu stupi Leitner sa sestrom i sa kćerkom.

Vjerica poleti k maloj Njemici, uhvati je za ruku i odvede u kut, gdje joj je što riječju, a što kretnjama tumačila, što je danas u Brisnu vidjela i čula.

Leitner pridje ravno k stolu. Klari poljubi ruku, sa starim se porukova, pa sjedne do njega. Približila se i Berta, ali se držala nekako osobito hladno, dostojanstveno. Nešto prezira lebdjelo je u posmijehu, kojim je uzvratila na Klarin pozdrav. Klara je to zamijetila, ali je začudo nije kao druge pute ni ubolo ni uvrijedilo.

Posjedali svi. Berta gledaše ispred sebe vidljivo namrgodjena i zlovoljna. Malo je prije izmedju nje i brata došlo do oštrijih. Ona je htjela da ne sadju — no on se za sebe opr'o. — Tebi je pak na volju da ostaneš, reče i uputi se niza stube. Ona se ugrizla za usne, ali ga nije htjela pustiti sama. Sad je evo i ona tu, a svoju mrzovolju iskaljuje na djecu, koju mahom ušutkava, tek što bi se nešto glasnije uščeretala. Na Klarina obligatna pitanja odgovara kratko i suho, ali ni časkom ne smeće oka ni s nje ni s brata, koga je medjutim gotovo sasvim zaokupio stari Palmić sa svojim „tornjićem" i inim tlapnjama o budućoj „villi". Klara je pak kriomice pogledavala na Nijemca. Čini joj se, kao da ga sada prvi put vidi, tako joj se u ovaj mah prividja drugačiji. Čudi se, kako je istom sada opazila, da mu je lice nekako uglasto, čelo stisnuto izmedju preoštrog nosa i tjemena, na kome se već pomolila plješa... I dugi vrat i odveć ridjasti gotovo drsko zafrkani brk, i usta kao da bi nekako lisičji nakešena, a osobito one male,

nemirne, praskave oči, iz kojih je neprestano sipalo nešto strasno, divlje, pa one oštre, samosvojne odsječene kretnje, sve joj je sada najedanput postalo tudje i neugodno, gotovo nesnosno.

— Ja bih, gospodine Palmiću, na vašem mjestu učinio dva tornjića, — javi se iznenada, a usta mu se i nehotice nakrive na sarkazam.

Leitner je to dobacio onako samo, da nešto kaže, ali njoj je to sada zvečilo trpko i uvredljivo kao rug i nedolična šala. A to je iza sebe ostavljalo posve drugačiji dojam od onoga, što ga u njoj razbudio večerašnji Rajkovićev prijekor. Ono je bila muka, a ovo je malone gadjenje, — slično onomu, što ga je danas u nje izazvao onaj Madžar sa svojim korijandolima . . .

Mora da joj se nešto od toga dojma odrazivalo i na licu, jer ju je Leitner nekako zabrinuto motrio, a onda upitao :

— Vama jest nešto, gospodjo ! . . .

— Boli me glava, — odgovori ona nehajno.

I Berta se potužila na glavobolju, pa se malo zatim oprostila i otišla.

Digao se i Leitner. Na rastanku pokuša poljubiti Klari ruku, ali mu je ona na vrijeme istrže. Kako mu se na to prelila licem mrzovolja, Klari se pričinili njegovi obrazi još i uglastiji i odvratniji. Pošto je za njim zatvorila vrata, odlanu joj za trenutak, ali joj odmah bude, kao da se sada po prvi put osjetila pravom tudjinkom u rodjenoj kući.

Te je noći, za duge besanice, zaronila duboko u sebe. Nije se štedjela ni opravdavala, naprotiv — prevrćući u svojoj duši posizala je i za najneznatnijim sitnicama, za koje je držala, da bi je mogle bilo kako

otegotiti. Što je dulje ronila u sebe, tih se sitnica gomilalo više i više. Bilo joj je, kao da je sada prvi put poćutjela, da otkad se rodila, nije bila drugo no listak, kojim i najslabiji vjetrići okreću po volji na sve strane.

A taj listak već vene, jer se i stablo, na kome je iznikao, dobrano isušilo. I tako će to ići, dok se ne otkine i negdje ne propane zajedno sa stablom — starim rodjenim domom.

— Kao listak — šaputale joj usne, dok se vani orila oluja. Kao listak ! Bez svoje volje, bez snage i otpora. Šutke se pokoravala, kad bi joj djetetom branili trgati u vrtu cvijeće ; a tako bijaše i kasnije, kad je trebalo na zapovijed udušiti glas srca i pogaziti ljubav.

Ali tome ne bijahu krivi drugi. Ona je te zabrane i zapovijedi vršila doduše bez prigovora, ali ne toliko da udovolji drugima, koliko da ne naruši mir svoga jednolična življenja. Nije pitala, hoće li ona njezina pasivnost raniti koga, — njoj je bilo jedino stalo do sebe i do onog tihog, ničim nebunjenog poluživota. Sad je odjednom nadošlo nešto, što je po njoj kô maljem udarilo, protreslo je do u mozak, te sada gleda, što prije nije vidjeti mogla : svoju pustu mizernost i sve ono besilje, koje je toj njezinoj mizernosti prvim uzrokom.

A spoznala je i svu težinu i istinitost njegove optužbe i dok su rijetke kaplje kiše tjerane zamahajima vjetra padale i udarale po prozorima, ona je slušala njegove riječi :

— Odbiste me, jer bijah siromah . . .

Sad je pak na njoj red, da je odbijaju. Nijemac je, istina, s njome ljubezan, ali dosta mu je pogledati

u oči... Ne, na to ne može da misli, a da se ne zgadi nad njim i nad samom sobom.

A kako se sve to moglo jednoč lijepo udesiti! Što zato, ako je Rajković u ono vrijeme došao po nju praznoruk, nepripravan i neoboružan za život! Ta koliko je puta čula i u knjigama čitala, što može žena sve da učini od muža. Pažnjom, poticajem, a navlastito ljubavi može ona njega da digne, istanča, da u njemu razbudi najljepša svojstva, otkrije sposobnosti i probudi ih, da se razviju, da se usavrše, istaknu. Da, žena može biti svome mužu vječitim vrelom nepresušenog zanosa i poticalom energije, a i prodičiti ga može. Pa u što se sve izvrnulo!

Ali zašto joj se ono približio večeras? — upitala se već po nekoji put.

Što ga je natjeralo, da joj onako govori?

I novac joj je vraćao... i što je ono sve govorio!...

Jednu po jednu vraćala joj je pamet sve one njegove riječi, a dotle joj je u ušima neprestano šumio onaj njegov posebni, topli glas, kome nije vrijeme oduzelo ništa od njegove negdašnje miline i srdačnosti.

A onda je u njoj zanijemilo sve: riječi se nekuda razišle, glas se rasplinuo, ostala je samo njegova lijepa, muška pojava, s licem punim ljubavi, a očima natopljenim dobrotom i tajnim čeznućem. Baš kao onda! A kao onda, tako ga i sada gleda u duši, gdje je s onim dragim osmijehom zove i rukama raskriljenim čeka, da je svu obavije. I ona se već zalijeće, — glava joj već leži na njegovim ramenima, on je već obasiplje cjelovima po bijelu vratu i rukom joj gladi prosutu kosu...

Pa kao da joj se pod tim omamnim dodirom sklopile vjedje — ostade časkom kao u besvjestici i polako se uljulja u san.

* * *

Sjutradan izidje Leitner već izrana u vrt, da je pričeka.

Oblaci se još motaju nebom i čas zastiru a čas razotkrivaju sunce, te izmjenice bacaju i dižu uokolo nemirne sjene. Zrak je vlažan, puteljci nakvašeni od noćašnje kiše, no zemlja i drveće odišu okrepom i mirisnom svježosti.

Tu svježost upija sada Leitner na puna prsa, no jedva je osjeća. Njime je zavladala nestrpljivost i već je nebrojeno puta digao oči k prozorima, k terasi, — i nigdje ništa. Zašto ne dolazi?

Pala mu je u pamet njezina jučerašnja hladnoća. Otkuda to? U glavi mu se motala i plela razna nagadjanja. Možda ju je čime uvrijedio? Možda joj Berta smeta? No najposlije prevlada jedna misao: Klara se pretvara, jer hoće da ga još i većma priveže uza sebe i da ga prinuka, da se izjasni. Vječito i najsigurnije oružje žena: ono u muškarca ne podjaruje samo ljubav već i taštinu. I već sama pomisao na te prepredene, zamišljene i izvještačene zaplete, kojima je jedini cilj on i njegova osoba, podraškuju mu živce i natjeruju na usne samodopadni smiješak.

— Samo da ne bi to trajalo dugo, usplahiri se on.

To će uostalom ovisiti o njemu. Što se bude manje branio, to će uspjeh biti bliži. Podleći znači u ovakvim prilikama — pobijediti. A on je spreman sve dati, samo da je što prije ima. On je željan nje — njene ljubavi i ljepote. Ta ga je ljepota svega zaoku-

pila, ona ga više ne pušta i tako mu se ugnijezdila u srce, da već ne može o njoj spokojno da misli. I opet provirkuje na prozore i na terasu, ne bi li gdje spazio onu strojnu i zamamnu pojavu, ono bijelo, fino lice najprozirnijeg tena, s očima i obrvama crnim kô ugljen. Čeka, a kako je još ne vidi, spopada ga sve veća uzbudjenost i snalazi volja, da potrči u kuću, da je potraži, pograbi, privine k sebi i svu izljubi . . .

Napokon začuje, kako se vrata na terasi otvaraju. Uperi pogled onamo, a to se na pragu pojavila sestra mu Berta, a za njom mala Lily sa slikovnicom, što ju je nedavno kupio. Ovlada ga mrzovolja, koja je već prelazila u srditost, kad vidi, kako je Berta sjela na zidić i uzela do sebe malu djevojčicu, da joj objašnjuje slike u knjizi.

Izišla i Klara, sva sjajna u jutarnjoj opravi, i stala do Berte i upustila se s njom u razgovor. Leitner se polako povuče iza prvog debla i pričeka tu u nadi, da će saći. Čekao je dugo.

Kad mu dodijalo, nadviri se kroz lišće i pogleda prema terasi, no Klare nije više tamo bilo : mora da se vratila u kuću. Strpljivost mu je dosegla granice, ali ga i opet ublaži pomisao, da i to spada zacijelo u broj onih njenih strategičkih sredstava, koje će se i onako ubrzo iscrpsti. A da ta čitava stvar bude još i komičnija, on će kod prvog susretaja s njom zaigrati sličnu igru, držat će se hladno, ravnodušno, gotovo nehajno, pa da vidimo, tko će prvi popustiti. . . reče u sebi, a lagani mu osmijeh naleti na usta. Da bolje uspije, odluči izaći i ne vratiti se do večera. Iza objeda ne će po običaju saći k njima, pa će se stari čuditi i pitati, a ona će morati da odgovara. I njoj će to

biti začudno, što ga ne će vidjeti, pa će dva puta dobro promisliti, je li uputno, da se s njime tako dalje igra. Pomislit će na svoj položaj, a taj nije ružičast — ona to znade — a on ne vidi razloga, da ga potpuno ne izrabi.

— Ona mora biti moja! — zaključi u sebi. Uputi se k sestri i kaza joj, da ne će doći do večere.

Ali pronicava je Njemica pogadjala, što se u njemu zbiva. A nije joj izbjeglo ni Klarino držanje. U tome, što nije kao po običaju izišla prije u vrt, nazrela je i ona puko namještanje tankih ali vidljivih mreža.

— Hoće, da se igraju slijepoga miša — — — zamljaska.

O tome je po bratovu odlasku razmišljala dugo i odlučila, da na njih još i budnije pazi.

Poslije podne dodje Iviša. Čim ga ugleda, Klara mu već na licu opazi, da se dogodilo nešto neobično. Prva joj je misao pala na onog Madžara.

— Da se nisu pobili ! — plaho će ona.

Iviša mahne rukom : — Čuo sam nešto, ali dvoboja ne će biti. Madžar odmaglio . . .

Ponešto umirena povede ga u svoju sobu i posadi na divan. On se bio malo usopio, pa nije mogao odmah započeti. A zapravo nije ni znao, kako da začne.

Kad se sinoć na povratku iz Sternove kavane opraštao s Rajkovićem, prišapnu mu ovaj glasom, koji je drhtao od uzbudjenja :

— Ja bih imao nešto da vam kažem, kapetane. Ako vam je moguće — već sjutra, u mom stanu — — o podne — —

Iviša se gotovo uprepastio videći ga, kako se čisto preobrazio, ali prije, no što je mogao da progovori, Rajković je bio već odmaglio.

Sjutradan na urečeni sat ode Iviša k njemu. Mladi mu Amerikanac ponudi cigaru, pa kad posjedoše jedan spram drugoga, — zaokoliša o promašenom životu, sudbini, krivnji, nekrivnji, o slobodnoj i neslobodnoj volji, a onda zagrabi u ono pravo i sav mu se iskali iznesavši preda nj sve svoje prošle i sadašnje jade.

A to je sa svim onim okolišanjem o životu, sudbini, krivnji i nekrivnji ispripovjedio sada Iviša Klari, a nije prešutio ni onaj jučerašnji gubitak na igri, premda mu je Rajković strogo zabranio, da joj o tome išta napomene. Ali Iviša nije htio, da propusti toga dokaza, koji je, po njegovu sudu, imao da proizvede na mladoj ženi najveći i najsnažniji učinak.

A tako je i bilo.

Prva Klarina riječ, kad je to dočula, bila je :

— Ah ! Bože ! Bože !

— Eto vidiš, nastavi Iviša, nikada ne smiješ suditi čovjeka u naprečac. U tom se ja i Fabio ipak razilazimo. Njemu su svi naši ljudi nikakvi, po njemu ne će od njih nikada biti ništa. A ja velim : nije tako ! Nitko ne zna, što u kome drijema ili klije. Dodje čas, pa se ono nešto razbudi ili proklija — i eto ploda ! Tako je i s tim Rajkovićem. Bitanga, niškoristi — i kako ga još nisu sve nazivali, a eto, u dnu duše čestit je to čovjek. kao što mu je bio u glavnome i otac i djed i svi mi. Fabio ima pravo, kada veli : zaman, na suhu smo — ne možemo ni naprijed ni natrag ; ali je na krivom, kada tvrdi, da ćemo tu ili sagnjit ili jedan drugoga izjesti. Pretjerivanja su to — pusta, bestemeljna i bezrazložna pretjerivanja.

— A što će će sada ? — prekine ga Klara, koja od svih njegovih razglabanja nije čula ni riječi. Iz izražaja na njenu licu, iz pogleda i glasa izvirala je silna zabrinutost i uzrujanost.

— Što će sada ? To je ono, što sam ti htio reći. U vatri se pozna čovjek. Vidjet ćeš ti njega ! On je danas, znadi, naš vodja. Osvanuo je baš kad smo ga najviše trebali. I tako je željeznica preko Budišina gotova stvar. A zasluga samo njegova. Da si ga čula juče ! I danas imademo sastanak i sjutra i svaki dan. A govori, kao da je već deset željeznica sagrad o. Prodičit će nas, velju ti — —

— A u Ameriku ? — upita Klara spuštajući nehotice glavu.

— Amerika ! Kakva Amerika ! Košulja je bliža — — njegovo je mjesto ovdje. I ostat će, vidjet ćeš. Iviša se nakašlja i ne gledajući joj u oči — da je valjda ne smete — nastavi :

— On želi, da mu oprostiš. Poslao me, da te zamolim. I ja sam evo došao, a nisam tako glup, da ne bih pogadjao, što ima to da znači.

Rumeni se plamen razli Klari po obrazima.

Sa smiješkom na usnama podigne Iviša k njoj oči, pa će videći je onako zažarenu :

— Eto, vidiš, da i ti pogadjaš !

— Nemojte — barba Iviša — — — okrene se ona glavom na stranu.

On se i unaprijed smiješkao :

— Ili je to kakvo čudo ? Znam ja, kakva je to napast — te stare ljubavi. Uostalom, reći ću ti, nastavi on jako, gotovo gromko. — Ne skreći glave i ne prevrći očima. Pitaj srce, pa ćeš vidjeti, što ti ono kaže. A ono par ludorija, što ih je počini, otkad se vratio, zaboravi ! To sve dokazuje, da si mu odviše smutila glavu i zavrtjela mozak. Ajde, Klaro, ne muči čovjeka !

*

Sa Klarina lica nestade rumenila, neki lagani trepet zahvati joj tijelo. U ujaka je gledala nekako izbuljeno, kao da joj se čini neizmjerno daleko i nevjerovatno, što sada sluša.

— Ali što traži od mene? — upita odjednom naglo. U oštroj kretnji, kojom je popratila taj upit, bilo je i pečali i prijekora, ali je Iviša umiri:

— On ne traži za sada od tebe ništa, več da mu oprostiš i da nemaš na nj zla srca. To je sve — ali ja znam, da će se iz toga rasplesti drugo. Hoće — ma koliko ti plašila muhe tom svojom rukom. A ja velim: daj Bože! Ti pak zaboravi, što je bilo, i pomisli, kako je moralo biti njemu, kad ste ga onako odbili radi neimaštine.

— Ne ja! — prosvjedova Klara.

— Svejedno, a besmislice, što ih je u svojem ljubomoru počinio, ispravit će već. Za ljubomor vele, da je strašna bolest, koja ipak mora da ženama laska. Pa kako sam ti već rekao: Onaj je mladi čovjek naš Mesija, on će nas dignuti — o njemu će zavisiti budućnost svega našega svijeta ovuda. Ali i najboljem konju treba ostruge, a tako ti je i s čovjekom: bez pobude i poticaja ne ide. Tu pak može žena vrlo mnogo, da, — sve može žena. Ili misliš, da bih ja bio ovakav, da sam imao, tko bi me pokadšto osokolio i obodrio? Bio bih gazda — a ne: „Sie Trottel, Sie!..."

Iviša se prekine, spusti glavu i ostane časkom kao pokunjen. Klara je medjutim u čudu uporedjivala svoje noćašnje misli s ovim riječima barbe Iviše. Bilo joj je to čudnije, što su se njegove i njene misli podudarale gotovo sasvim, premda im je izvor bio u posve razrožnom raspoloženju. Bit će dakle, da ima u toj „ženskoj moći" nešto istine. Što dakle? Da se započne iznova? Ili da se nastavi, gdje se prekinulo, bez obzira na sve, što je bilo?

— A ona? — izmače joj riječ.

— Američanka? To ti je nekakva prkos-ljubav — — lako za to! — mahne Iviša rukom.

— Možda za njega, — opazi ona tiho.

— Za oboje. Ispričao je on meni sve. Razočaranje na obje strane, potreba, da zaboraviš, ili da se nekome osvetiš, to i ništa dublje. Sve se to namješta bez muke i prekida bez boli. Nego — daj ti meni kaži, što ćeš, da mu rečem?

— Ali barba...

— Barem to, da mu praštaš!

Velike joj se oči rasklope i u njima zasine toplo ganuće.

— I sami velite, da je mnogo pretrpio, — lane.

— Svakako. Volio te, — to i sama znaš — pa onda onaj bijes u srcu — i što ti ja znam — — —

— Onda ja nemam što da mu oprostim. Dug je trebalo platiti.

— Jest, ali on mi je rekao, da ti je spočitnuo onog Nijemca, a to ga peče. On da ni sâm ne zna, kako mu je ono naletjelo na jezik. Ali ja znam: to ti je i opet onaj bijes, o kome sam ti već govorio. Nego — ded, zaboravi!

Ona ne odgovori. Glavu je još većma skrenula na stranu, ruke složila na krilu i šutjela.

— Što ću dakle da mu rečem, Klaro?

— Što vam drago, — odvrati ona tiho.

— Da je sve dobro — a, Klarice? Pa nastavi nekako svečano:

— Slušaj čovjeka, kad se kaje, prosti mu grijehe, uspi mu na srce prašak šećera, digni ga, pa da nas

onda i on digne. A to hoće, — ustvrdi Iviša s pouzdanjemi nadoda : Ej, kad mu kažem, da je sada sve dobro — — da ti ga je vidjeti! Ali ćeš za to već čuti i spoznati, što je sve uradila ta tvoja jedina riječ, Pomisli : željeznica preko Budišina ! Kud ćeš, molim te, negoli s glavom u vis! Preko noći ćemo se prometnuti u ljude, koji nešto vrijede, kojima ne će nitko zapovijedati — nitko! A i tebi će to dobro doći. Osobito sada, gdje si jadnica na tudjem. Barba Iviša ima na Budišinu zemlje, na koju će takodje sunce — pa će vam svima biti lijepo. A bit će i za njega : moći će da plati, što je onako u ludo proigrao i da se oslobodi Amerike i Australije, nasmija se Iviša,.

Po tom ustane, a ona ga poprati do izlaza.

— A hoće li to brzo biti ? Meni je ovdje teško . . . izlane tiho.

— A ti pripravi staroga pa otidji, kad hoćeš. Providjet ćemo već nekako. A sada, da si mi zdrava ! Moram u klub. Još malo, — a onda da vidimo, tko je Trottel . . .

Stari kapetan zamahne rukom prema Brissnu, kao da se nekome grozi i ode. A Klara ostane na mjestu nepomična, kao da sniva.

Tad je malo iza toga dotrčala mala Vjerica i po običaju saletjela majku stotinom svakojakih pitanja, primala je takove čudne odgovore, da se mala djevojčica iz svega grla nasmijala i sva obijesna poletjela za svojim starim Kastorom.

* * *

Leitner se te večeri vratio kasno kući. Na prolazu kroz hodnik ugleda Klaru i pozdravi je dosta hladno. Njoj je to bilo sada sasvim ravnodušno, pače

se trsila, da bude što prijaznija, i ako se pri tom činilo, da je mišlju odsutna, u glavnome se ipak pokazivala dosta ljubežljiva i razgovorna.

Leitnera je ta promjena udobrovoljila, jer je držao, da je to početak predaje. I Berti, koja je odmah iza toga izišla na hodnik, nije izbjegao taj nagli preokreot, pa je to i ona odbijala na Klarinu bojazan, da joj plijen ne izmakne.

Klara se uistinu nije dugo osjećala tako spokojnom. Doduše se nije ni usudila pomišljati, da bi moglo biti sve onako, kako joj je ono danas izložio ujak Iviša, ali već samo to, da se Rajković pokajao i da je još ne može zaboraviti — obasjalo joj dušu nekim mirnim svijetlom i živčani se titraji i osjećaji složili u njoj kao u neku blagu, tihu harmoniju. Leitnera se nije bojala, — a u sestri mu je gledala štit i zaklon od njegovih zasjeda. Pa i to ne će potrajati dovijeka, tek dok pripravi starca. Pokušat će to već sjutra, samo da joj je što prije seliti odavle.

Kad je sjutradan ujutro uljegla u očevu sobu, našla ga je u naslonjaču. Izgledao je kao oboren, pogružen ; bijela mu kosa sva raskuštrana, a lice izmoreno, utučeno.

Ona ga sva zabrinuta upita, je li bolestan, našto će on :

— Zlo sam spavao i sve nešto sanjao . . . A ma da vidiš ! Ja sjedim dolje na rotundi pred novom „villom”, a ono se odjednom prodrma tlo poda mnom, uzvalja se kao val i sve se uokolo uznjiha : i stabla pećine, a onda ti nešto, strašno zatutnji i ja ti vidim, gdje mi se „villa” ruši i nekamo duboko propada . . . Nato sam se probudio i više nisam mogao usnuti.

Nekakav je čudan strah u meni . . . Onaj prokleti Marunić, znaš, onaj Amerikanac . . .

Klara se obveseli u sebi, što je otac sâm navrnuo razgovor onamo, kamo je i ona željela. Ali se ubrzo razočara. Stari je naime prihvatio :

— Nego onaj se gad vara ! Kad sam ono otkinuo posljednju česticu moga dobra, zavjerio sam se, da još samo zemlja može dobiti nešto moga : moje kosti. Njih ću pak dati, kada dodje vrijeme. A otići odavle bilo bi za mene, što i umrijeti ! . . Medjutim to je sada sve u tvojoj ruci — a dobro bi bilo, da se u koga propitaš, bi li ti onaj probisvijet mogao koliko zanovijetati — —

Nanovo se u njemu srce uvuče osjećaj bespomoćne klonulosti i ne zna, zašto je u taj mah pogledala na oca kao u nekakvu tešku ogradu, iza koje se njena sreća uvijek krila. Onkraj je čeka život, a ona nema snage, da preskoči ograde.

Pod tim se dojmom vrati u svoju sobu. Obuze je i neka razdraživost, koja ju je poticala na uzbunu protiv onoga nemoćnoga, a još tako samovlasnog starca. To se raspoloženje još i pojačalo u nje, kad je s prozora svoje sobe ugledala u vrtu Leitnera, gdje neprestano pozirkuje u njem prozor. Van ne može, a u kući joj je tijesno — kao da je zarobiše. Do kada će to trajati ?

Izjadala se Iviši, koji je u to isto poslije podne donio novih vijesti o Rajkoviću :

— Da ti ga je bilo vidjeti, kad sam mu ono isporučio ! A ma znaš, kakva su djeca, kad ih usrećiš ! Tako i on : ne znam, kako nije pomahnitao. A da mu je duša puna, vidjelo se i na skupštini. Kako je ono govorio i kako je svojim razlaganjem i zanosom

oduševio narod ! A da si čula, kako mu pljeskahu, i vidjela, kako ga ono mladji digoše i na rukama poniješe ! Da si ga vidjela ! Svijetlio se ko arhandjeo — jest, imena mi, kao arhangjeo ! Rekao sam ti : sve će biti dobro, a i staroga ćemo polako navesti, da se prilagodi novome stanju.

Iza Ivišina odlaska Klari bude iznovice lakše. Mašta ju je opet zanosila u minule lijepe dane, a kadšto bi je prenijela preko one ograde i pustila, da se nebunjeno bavi nježnim misl ma o sreći i ljubavi.

Ali to ne bi potrajalo. Njezino izbivanje podjarilo je u Leitnera jarost, koja je provaljivala iz njegova govora, poklika, a osobito iz onog sad teškog sad nervoznog hodanja po sobi.

U posljednje je vrijeme primao više posjeta. K njemu su dohodila neka strana gospoda i dugo s njim raspravljala. Bijahu to većinom uzbudjeni govori, gdje se s ogorčenjem rogoborilo, kao da se nekom prijeti. Jednom je zgodom do Klarinih ušiju doprla riječ : Die K e r l e ! Nije znala, na koga šibaju, ali je slutila, da je to napereno protiv Rajkovića i onih, koji su s njime.

O tome se domalo i sama uvjerila.

Jednog dana srete se Batičić s Leitnerom pred ,,Eldoradom'', pa ga onako naprečac zapita :

— Kako vaša ljubav gore na Murvicama ?

Zatečen Nijemac ne odgovori, već se tek nekako na silu nakesi.

Medjutim je Batičić ponovio pitanje, a Leitnerova ga šutnja utvrdila u njegovim sumnjama.

Budite na oprezu, upozoravaše ga mešetar nekim porugljivo-svečanim tonom. Onaj Amerikanac nekako

suviše šuruje s Ivišom, a to mi je vrlo sumnjivo. Mora da je nešto drugo po srijedi, a ne samo željeznica.

— Što to? — namrači se Leitner.

— Ona vaša poslovica: ,,Stare se ljubavi rdja ne hvata" ... potrepta ga bećar jovijalno po ramenu i smiješeći se ode.

Leitner nije mogao da u to povjeruje. Takav bi odnos bio upravo monstruozan, — on mu ne vidi temelja ni sveze. Što? Onaj prostak, negdašnji, odbiveni prosac i sada zaručeni Amerikanac, on koji je svoju nesudjenicu iz osvete bacio na cestu, da se sada k njoj vrati, a ona da ga iz zahvalnosti primi!

Ne može biti — to je mogla samo da izmisli Batičićeva jezičava narav i cinička ćud.

I Leitner nije htio više da na to misli. Ali kad se uveče vratio u Murvice i vidio izaći Ivišu (koji je u posljednje vrijeme gotovo danomice posjećivao Klaru), dodju mu u pamet Batičićeve riječi i više nije mogao nikako da ih se otrese.

Od nekoliko je vremena rjedje silazio k Palmićevima, ali večeras je upravo gorio, da se što prije s njom sastane.

Stari ga je dočekao oduševljeno. Nacrt ,,ville" je sasvim promijenio, pa hoće da čuje i njegovo, Leitnerovo, mišljenje.

Ovaj je dakako sve odobrio, tek je na kraju nekako zabrinuto izjavio svoju bojazan, da bi kuća mogla izgubiti mnogo od svoje vrijednosti, ispune li se zlobne namjere nekih bjesomučnih pustolova. Leitner zirne ispod oka na Klaru, ali kako joj je glava bila nagnuta nad radnju, nije mogao na njoj opaziti nikakve promjene.

— A tko su te delije? — upita starac.

— To je kapetan Iviša...

Marin se prezirno nasmija:

— Onaj smušenjak! Pustite ga, neka laje! Valjda nije sam?

— Ima ih više, — a s njima je i nekakav Amerikanac — Rajković.

Palmić se trže i uozbilji.

— Šta? Onaj vucibatina? Onaj... zapinjaše mu od bjesnila riječ.

— On im je vodja. Hoće da željeznicu i sav život povuku na Budišin, a na štetu ove strane.

— On — on, — pentaše starac Pripuz jedan! Ma — ha! Vidim ja, što hoće. Utuvio sebi u glavu moju propast. Čekaj! Budišin! — A ona luda — onaj Iviša — — Prisjest će im! — — —

Dok je starac premećući se na svom naslonjaču neprestano lomio jezik i sipao na Rajkovića svakojake grdnje, dotle je Leitner ispod oka pozorno promatrao Klaru.

Ma koliko se mlada žena trsila, da se pokaže mirnom, ipak nije mogla sasvim prikriti svoju uzbudjenost, a ni svladati onaj neki grčeviti trepet prstiju na radnji. Ništa od svega toga nije izbjeglo Leitneru.

Dotle se starac sve više žestio.

— A ja ću vam reći i zašto to čini, plane i stade da iznosi, kako mu se prije više godina smucao oko kćeri, a on ga odbio...

Ali se prekinuo, jer je Klara ne mogući više da se svlada digla glavu i kliknula:

— Pâpa, prestanite...

— Šta? Da prestanem? Ne ću, — neka se zna, — rogoborio starac jače.

— Molim vas...

Ali on ni čuti. A ona sva crvena u licu ustane, jedva izlane: laku noć! — i izadje iz sebe.

Diže se i Marin, rukama se poduprije o oslon sjedala i ostade neko vrijeme bez riječi. Na licu mu polijegao strog izražaj, na mutne oči probio oštar pogled, i htio ju pozvati natrag, ali ga je odvratila Berta braneći Klaru i veleći da gospodji ne može biti ugodno slušati takve stvari. To da su rane, — nadoda ona pogledavši na brata, koje ne zacjeljuju nikada.

Taj je dojam odnio sa sobom i Leitner; dugo ga je držao budna uspaljujući u njemu misli na jarosne osnove i namjere.

A dolje, u mračnoj sobi, sva skutrena na mekoslonu i rastrojena od unutarnje muke, Klara se neprestano trzala i gušila u suzama.

XIII.

Nekoga dne Marin je Palmić prevrtao ladice starinskog ormara, neke vrste obiteljskog arhiva. Tražio je nekakove engleske novine, koje su ga bile pohvalile radi njegove neustrašivosti i hladnokrvnosti, iskazane prigodom spasavanja nekog britanskog broda. Htio je to pokazati Leitneru, — „neka Nijemac vidi".

Pomagala mu je i Vjerica. Kadšto bi joj premećući stare, požutjele novine zapelo oko o ime staroga djeda. Pobjedonosno bi skočila na noge i vitlajući papirom govorila:

— Našla sam, našla sam — — —

— A ma šta si našla! rekao bi on pogledavši na papir. Nije to engleski.

— Ali evo, tu stoji: Marin Palmić. Hoćeš da ti čitam, djede?

— Ajde, čitaj!

Stari bi se naslonio na orman, prekrstio ruke i slušao. Mala je Vjerica sjedeći na podu polako prebirala slova i slogove i sad iz jednih sad iz drugih novina pročitala koju rečenicu.

A djed je objašnjivao: — Vidiš, to je bilo, kad sam ono govorio na velikoj skupštini, a svijet klicao, plakao i pjevao i na rukama me nosio . . . Ali to je bilo davno . . . A vidji ovo! Čitaj!

I mala bi pročitala:

„Marin Palmić — otac našega naroda!"

A djed bi nadometnuo:

— Tako su pisali, kad smo protjerali neprijatelja — Talijanca . . . A bilo je dosta muke! Jednom su i pucali na mene, — sakriveni u šumi — i to je negdje napisano — ubiti su me htjeli.

— A da li ih je bilo mnogo? — upitala djevojčica, koja je već gledala svoga djeda na konju, kako sabljom udara po neprijatelju.

— Bilo ih je.

— A je li te kralj pohvalio, što si protjerao ne prijatelje?

— Koji kralj?

— Ama kralj . . . Meni je mama pripovijedala mnogo priča o junacima, što ih je kralj nadario i dao im kćer za ženu.

— A što ti to . . . Ajde! . . .

Uto netko pokuca — i prije nego što se Marin mogao da javi, vrata se otvore, a unutra stupi Iviša. Ugledavši ga zaboravi Vjerica za čas na kralja i neprijatelje, skoči na noge i klikćući poleti k njemu.

Iviša je primi za glavu i poljubi. Dijete mu se ovije oko koljena i učini, kao da će ga dignuti u vis. Onda ga upita smiješeći se :

— Barba Iviša, jesu li i na tebe pucali neprijatelji ?

— Jesu, dušo, a sada podji k mami. Imam da govorim s djedom.

Mala pridje k vratima, prihvati rukom kvaku, okrene se, pa probesjedi s neodoljivim dječijim patosom :

— Marin Palmić, — otac naroda našega ! Živio !

Otvori vrata i zamače u hodnik.

Stari je Marin stajao prislonjen o orman i gledao nekako smrknuto u Ivišu, koji se smijući spustio na stolac, pa uzeo da starca pita za zdravlje.

Marin mu Palmić odgovori kratko i suho i odmah ga prekine.

— Čujem, da si se dao u velike poslove. Željeznice, što li ?

Iviša se tim riječima poveseli, jer nije trebao da okoliše.

— Reci : dali smo se ! Vidim, da si već nešto naćukao. U tom smo ti svi kao jedna duša. Danas ćemo se ogledati s Nijemcima i njihovim pomagačima. Ili mi — ili oni : Budišin ili Murvice, — o tom se radi. Budišin ima za sebe većinu, ali bi u zadnji čas moglo biti iznenadjenja. Naš je svijet mehak, pa da ga bolje privežemo, kupimo potpise, neka se čuje volja puka. Zato sam i došao k tebi : tomu velikomu narodnomu pothvatu valja da i ti dadeš svoje pristajanje.

Nego to ne bijaše ono glavno, što je dovelo Ivišu. ovamo Njegova je namjera bila pripraviti starca na promjenu, o kojoj još i ne sluti, i nagovoriti ga na skori odlazak iz Murvica.

— Ti znaš, Marine, — mi smo, kako ono Fabio veli, ostali na „seki". Mi nismo znali, što bi nam trebalo : natrag nismo mogli, naprijed nismo umjeli, a dotle smo, veli, za tudjinca uokolo kupili školjke. Ja bih pak dodao, da je on iz tih školjaka vadio biserje — naše biserje. Ti me razumiješ, Marine.

— Ja znam samo to, — odgovori Palmić oštro, — da ste vi svi, počevši od Fabija pa do tebe — smušena i mahnita čeljad, eto — i da bi tudjinci dobro uradili, kad bi one školjke, o kojima govoriš, pobacali u vaše lude gave. A ja bih to rad vidjeti, bih, tako mi imena, — tresao starac glavom jedva susprežući svoj gnjev.

Iviša požali, što se ono pozvao na Fabija i njegove poredbe.

— Medjutim sad znamo, kuda treba udariti, — htio je da nastavi, ali ga starac prekine :

— Na Budišin ? — — — zaljulja se starac na svem tijelu i ušeta dvoranom.

— Na Budišin, Marine, na Budišin ! Narod misli kao i mi. — Evo ti imena —

Izvadi iz njedara tabak zamazana papira. Razmota ga pa nadoda :

— Evo, tu smo gotovo svi . . .

— I ti dolaziš k meni ? — zgrane se starac na nj.

Iviša ga stade miriti :

— Radi se o sreći svih nas . . — započe on.

— Zar hoćeš, da mi se još i rugaš ? — otrese se Palmić.

— Ne, Marine, hoću da ti izjasnim — —

— Uzalud ti trud : ja već sve znam. Ti si se sortačio s onom američkom propalicom, pa hoćete da me uništite. Ali će vam prisjesti !

Stari Palmić naceri svoje jadno lice kao na prkos.

— Pusti me govoriti, Iviša će molećim glasom. Krivo si obaviješten — —

Marin Palmić strese glavom i ramenima, ali ga Iviša preteče :

— Da, krivo si obaviješten. Tvoj ti je Nijemac napuhnuo glavu, a ja ti mogu reći, da je on tvoj neprijatelj kao i naš.

— Moj nije, a za vas ne pitam. Tek znam, da ima u njemu više pameti, nego u svima vama.

— Da nije pametan, ne bih ga se ni bojao. Što su te pridošlice umniji, mogućniji i jači, — to su nam i opasniji, pa ih se treba otresti, kao i onih prvih, gdje si ti najvećma pomogao . . . Evo svjedočanstva ! — reče pokazujući na novine, što su na tlima ležale i na kojima se razabiralo Palmićevo ime. Zašto da se ono doba ne vrati ? . . . Zašto da se ne složimo i tudjincu ne doviknemo : dovle i dalje ne ! Ta je li moguće, da si već zaboravio, što si nam sve bio ? Pa ipak : samo da prstom kreneš, da samo riječ baciš, — sve bi se to još jače rasplamsalo i tvoje bi ime opet zazvonilo kao onda, Marine, — — — ti se sjećaš . . .

Iviša nije bio rodjeni govordžija, te mu i svagdašnja riječ često zapinjala. No na brojnim sastancima ovih posljednjih dana jezik mu se nekako razvezao i tako mu je sada riječ tekla i topla i jaka.

Marin se nanovo prislonio o orman, skrstio ruke i šuteći gledao na novine razbacane po podu. Što je Iviša govorio, očito ga je diralo. Iz neke maglovite daljine dizale se isto tako maglovite slike prošlosti, iznicala neka sjećanja, budili se neki davno zatomljeni dojmovi i uzbibavši mu dušu ostavljali za sobom tih i lagan srh.

Iviša je pogadjao, što se u njemu zbiva, uhvati taj trenutak i pruži mu artiju :

— Ajde, Marine, potpiši i ti.

Starac se lecnu. Koliko bi okom trenuo, već se one mutne slike razišlo, slećanja nestala, dojmovi se iznovice zatomili, — a pred očima ostao Iviša, Rajković i željeznica na Budišin.

— Zar da sam sebi odsiječem glavu ? — uspravi se sav uzrujan. A ne znaš li ti, da je u toj vašoj željeznici moja propast ? Nisu li ti rekli, da će se domala na „rotundi" dići „villa", kakvoj će biti malo ravnih uokolo ? I tu moju jedinu nadu hoćete da razbijete s onim vašim bljutavim Budišinom ! Zlotvori jedni !

Opet se ushodao lomatajući rukama. Iviša ga gledao i zamijetio, gdje mu često lijeva ruka kao mrtva pada niz bedra. Dodje mu na pamet, kako ga je ono jednom zadesilo, te ga nanovo stane miriti.

Ali ga Marin nije htio čuti, već je digao drugu ruku, i neprestano mu pokazivao vrata. Videći Iviša kako mu se porumenjelo lice sve više trza, izadje gotovo prestrašen i duboko zabrinut.

— Pripazi malo na nj i reci mu . . . No bolje, da mu ne rečeš ništa, — a i ne protuslovi mu, smrsi Iviša Klari na terasi, gdje ga je nestrpljivo čekala. Ja vidim, — nadoda — s njim će biti teško, vrlo teško . . .

Dojam sumornog beznadja odrazi joj se na očima. Ponikne glavom i zašuti.

— Možda će ipak — nadoda, da je utješi, pa kao da se nečemu dosjetio, nastavi :

— Vidiš, bio bih zaboravio. Rekao mi je Rajković, da bi rad govoriti s tobom. Došao bi pod večer, poslije sjednice, — je li ti krivo ?

Oči joj se u isti tren razvedre — problijedi, porumenje, ali poćuti, da bi joj u ovaj mah bilo neiskazano ugodno, kad bi ga mogla vidjeti i s njim govoriti.

— Može doći, — lane ona . . . Ali ne u kuću . . . Bolje gdjegod vani — možda na ,,Kuku". — — Da, — najbolje na ,,Kuku". Ja ću ga tamo čekati . . . Recite mu . . .

Još dugo iza Ivišina odlaska ostala je Klara na mjestu nagadjajući u sebi, što bi joj mogao donijeti taj sastanak.

* * *

Vijećnica je onog veselog lipanjskog popodneva pokazivala lice znamenitih zgoda. Sav široki prostor pod starodrevnim koprivićem zapremila razigrana svjetina.

Osim nekoliko djece poluzačudjenih, polunasmijanih lica i po kojega radoznalog stranca, sve je druge dovela amo očita namjera, — da kako se ono veli — učine pritisak na vijećnike. Svijet hoće željeznicu na Budišin : nju mu utuviše u glavu, pa hoće da je ima. O dogadjaju raspreda svako prema svom temperamentu : tko mirno, tko strastveno. Najveće ravnodušje hine upravo oni, koji će od željeznice preko Budišina imati neposrednu korist. Oni se zbili u rpe i neodredjenim razgovorima jedva pritajavaju svoju radost. Neki je ipak nisu mogli prikriti. Tako se zdepasti krčmar Cvitan, negdašnji mornar, gotovo neoprezno hvalisao, kako će njegova ,,strana" procvasti.

— Ja sam vidio, kako se to u Italiji radi, — govoraše on. Tamo ćete gotovo na svakom koraku naći kakvu sliku ili kip ili kakav neobični kamen. Mnogo je toga oteto, doneseno bogzna otkuda, a stranci dolaze, vide u tome i što jest i što nije, dive se, a što je glavno — plaćaju. Baš kao i onaj stari Nijemac Ulrić. Upiljio čovjek sebi u glavu, da se na našem brijegu u staro vrijeme morala biti znamenita bitka. Našao četiri kamena — i veli : jest — tu je bio grad (spomenuo mu i ime, nekakvo čudno ! . . .) Ondje da su bili neki Franki i šta vam ja znam. A kad je našao nekoliko razbijenih crepova, pa nekakve kosti, čovjek malo da ne pomahnita. I tražio i tražio, a dotle spavao i jeo u mene i plaćao bogme pošteno. A ja ne budi lijen, — gdjegod bih našao kakav neobičniji kamen, kakvu staru kost ili što takvo, — sve bih to donio preda nj. Neka se čovjek zabavlja. Pa i druge sa sobom dovodi, i tumači im, gdje je bio grad, gdje su se Franki potukli. A ja dotle točim vino, zgotavljam okrepu, pišem račune, — a ma takav ti je svijet.

— Pa i jest tako, — nasmiju se dvojica trojica, a jedan od njih nadoveže :

— Tako će biti i s nama, kada nam kroz šumu zapraši ono voza. Uskrstarit će brijegom svijet, a vi znate, gdje se magarac uzvalja, tu ostane i koja dlaka, — a novac govori, djeco, više i ljepše, nego najmedenija usta.

Ali je bilo medju njima i seljaka, koji ne će od željeznice crpsti osobite blagodati, jer su od nje odviše daleko. Njih jedino zanima, što se ovo računa i njihova volja i što im se nesamo dopušta, već se i pozivlju, da tu svoju volju drugima nametnu.

— Danas tebi željeznica, — govorahu oni — a sjutra meni put, cesta, voda . . .

*

— Pa tako i treba, — odobri neki pocrnjeli radnik : — svi za jednoga, jedan za sve. Molim se postizavaju sama obećanja. Hoćeš li da nešto imaš, ponajprije nastoj, da ne budeš sam.

Iza njega se isprijećio nekakav okosti, ispaćeni starkelja :

— Zovu me : dodji, bit će nas više. Lako vama, ali pogledajte mi ruke : — sve ogrebotine do grebotine. A mora, kad ti ne dadu puta, već ti krči ispred sebe drač i trnje. Nismo ni mi kamen !

— Ja sam rekao : svi za jednoga, jedan za sve, — zaintači onaj radnik, i stao da svijetu tumači, kako bi siromasi mogli bez gospode, ali gospoda bez siromaha — nikako.

— Mi njima punimo kese, a oni nama prazne želuce — eto.

Najživlje bijaše u grupi mještana. Tu se gestikuliralo rukama, mahalo porugljivo glavama, cerikalo, praskalo u goropadan smijeh, — a sve na račun susjednih Dvoraca i njihovih žitelja. Tko bi samo došao do riječi, ne bi ušutio, dok ne bi istrijebio čitavu svoju torbicu i sa svoje duše ožeo i posljednju kap dugo zatomljivanog jala. A sve je to bilo začinjeno krupnom, širokom ironijom.

Kako se samo ono podbočio dugi Baleša, poznato, razmetljivo zanovijetalo.

— A sjećate li se, vrpoljio se on nacerivši ona svoja tri duga i crna zuba, sjećate li se Pepe Šmutalice, kad je ono k nama dolazila u automobilu sva napirlitana, kao da ide u svatove ? Kako je ono hinjeno uzdisala : — Oh ! — tko bi rekao, kako onaj djavolji voz čovjeka diže ! To goni, treska, leti ! Ah ! — uistinu, nigdje se čovjek ne poćuti tako velik kao na onom

stroju ! Pa onda : Bože dragi, kako je to u vas pusto ! Ah, naši lijepi Dvorci ! d e l i z i a od mjesta ! Puk bih, da mi je živjeti u toj vašoj Siberiji ! — ——

Pri tom joj je tako oponašao glas i kretnje, da se seve oko njega savijalo od smijeha.

Dok se tako vani preklapalo, u velikoj je vijećnici općinskoga doma napetost sve više rasla. Mnogi nisu ni poimali zamašaj odluke, koja je imala pasti. Bilo je takovih nesamo izmedju natiskanog slušateljstva, već i medju vijećnicima, ali su svi bili prožeti nekim osobitim čuvstvom čekanja, podjarenog nekom nervoznom nestrpljivosti i razdraživosti.

Rajković se prislonio o stup drvene estrade, podignute za općinstvo i skrstivši ruke gledao u grupu zastupnika, kojom je od vremena do vremena kružila nečija srebrena burmutica.

Iviša se uspravio do njega i nekako se plaho obazirao uokolo, kao sa strahom, da se ne bi u narodu u zadnji čas promijenilo raspoloženje. Njemu na desno stoji mladenac, crnomanjaste, čupkaste kose, čisto ženskog obličja, s kim je u vidljivoj suprotnosti snažna misao u živim, vatrenim očima, u ovaj trenutak nešto zasjenjenim valom duboke uzrujanosti, što brizga iz čitave njegove svježe pojave.

Malo prije svršio je Batičić svoj govor. Mladenac „Mali" Marjan, kako ga nazivaju u mjestu, a već svršeni gimnazijalac, — vrti se, kao da je na iglama.

Svaka mu je Batičićeva kao udar po tjemenu. Kakav je ono drznik ! Po njemu — domaći je svijet — ništa. — Tko jači — tlači ; bez tudjinca bile bi nam ruke odsječene. I sve tako. A „Mali" se Marjan vrti i vrti, gleda na tudjinca u dvorani i sve mu se čini, kao da im u očima čita rug i prezir. Njemu je, kao

da će mu od stida ispasti oči. I bode ga nešto i trga i pali. Ruke mu se grče, pogled muti, — neprestano se okreće, da vidi, hoće li se tko zaletjeti na drznika, komu neki još i plještu, odobravaju, čestitaju. — I gle, nitko se ne miše : ni Gavde, ni Zaneto, baš nitko.

A uza nj se prpolji i Iviša, nagiblje se nad Rajkovića, nešto mu prišapćuje, ali je i mladi Amerikanac izgubio glavu, — uzrujano i preneraženo gleda na sve strane, ne zna, što bi rekao, ni kako će se to svršiti.

I već se stišalo sve, prestalo pljeskanje i odobravanje : nastala tišina. Nije trajala dugo : tek trenutak, ali se činjaše, kao da joj nikada ne će biti kraja. I već je načelnik, boljihavi čovuljak, stisnut u svom naslonjaču, otvarao usta, da pozove vijeće na glasovanje, kad li se taman uto diže Fabio i zamoli riječ.

Rajkoviću i Iviši odlane, a „Mali" Marjan malo da nije kliknuo od zanosa, jer je na svečanom izraćaju Fabijeva lica uščitao, da će se sada čuti nešto, što će jednim mahom dignuti sva klonula srca.

I starac progovori.

Ponajprije zadudi onu svoju :

Rekao je, da mi imamo tisuću godina mora u sebi. i da se to ne da izbaciti najedamput. Glavinja se i još će glavinjati. Potjerat ćemo, veli, sto puteva, dok dodjemo na onaj jedan — na onaj pravi, ali do njega ćemo doći — hoćemo — možda i ne našom pameću — ali zacijelo po onome nečem drugom, što je u nama i što je dosta jako, te životu pomaže, da se drži, da se jača i razvija, — a već će doći vrijeme, kad će i pamet progovoriti — jest, nastavi — mi ćemo dalje, pa ako je pisano, da nas i ova željeznica prebaci komad puta, — bila blagos'ovljena i ona. A ti,

obrati se ujedared namrštena lica k Batičiću, ti pak, kao domaći sin, zlo činiš. Uvrijedio si nas, nedostojan si ! Ja znam, možda i ne brojimo mnogo, ali živjet nam je i ne puštati, da nam svaka tudja ptica bude kobac. I zemlju si nam ponizio. Nema u tebe srca za nju. Ali pitaj staroga oca, neka ti kaže, kako nam je ono bilo, kad smo na polasku u svijet zakretali za Forozinu i s vida gubili ona tir kamena, što su nas rodila ! Neka ti kaže, što nam je u tudjini bila jedna naša pjesma, kakva ma i najmanja uspomeda naše zemlje ! I ti hoćeš, da mi to zaboravimo, da to damo, da damo nju — našu zemlju, ono milo janje, da nam ga drugi striže ! Rugaj se, koliko hoćeš mojoj starosti, mojoj nemoći — ali i ti i oni, s kojima držiš, prevarit ćete se u nama. Dedte, škakljite nas i dražite, — ali ja ti prisižem na ove moje bijele vlasi, da ćete jednoga dana doživjeti, što vam ne će biti milo. Žuč će se preliti i ne bude li drugo komoglo, mi ćemo ujedati, gristi, — jer smo ovdje doma, jer je ovo naša zemlja — naša — i dok budemo vidjeli i jednoga tudjina, koji hoće, da nam bude gospodarom, mi ćemo u njemu gledati našega crnoga neprijatelja — i mi ćemo na nj kao na vepra . . . Jer takav čovjek ne nosi dobra, njega ovamo vode zle misli, on hoće, da za sve vijeke prostre sebi mjesto, gdje su se naši oci odmarali. A to mi ne smijemo dati !

Starac svrši, a u dvorani zavlada muk — i po traja, kao da su ljudi zanijeli nekuda, kao da u sebi nastavljaju starčev govor, a onda, ujedared nahrupi silan pljesak, zaori klicanje. A taj urnebes provali i van i zahvati sav onaj svijet pod koprivićem. Od njega je zadrhtala krošnja staroga drveta, zatreperilo granje, zatitralo lišće ; — činilo se, kao da je odnekuda

prostrujala neka nova, nepoznata snaga. I činilo se, kao da ta burna sila sve više raste, da se širi, i da prodire na sve strane u dušu čovjeka, potiskuje pred sobom svaku sebičnu misao i želju. A to je i dobilo bitku. Nije potrajalo dugo i na vratima se općinskoga doma ukaza „Mali" Marjan sav crven od oduševljenja.

— Dobili smo! Naša je! Živio Budišin!... — viknu mladić s licem od zanosa sasvim preobraženim.

— Živjeli naši! — odazovu se gromko oni pod koprivićem. Svi okruže mladića, koji im je gotovo od riječi do riječi iznio sve, što je Fabio govorio i kako su na njegovu mušku riječ gotovo svi viječnici dali svoj glas za Budišin. Upravo se uto starac praćen Rajkovićem i Ivišom pomolio na vratima. Svijet zavitla šeširima i kapama:

— Živio Fabio!

Svi nagrnu prema njemu, hoće da ga dignu, da ga ponesu na rukama, na ramenima, — no on im se otme i švigne iza ćoška.

Za njime Iviša i Rajković.

— Dajte, da vam još jednom zahvalimo! Prodičili ste nas! Hvala vam, Fabio, mucao Iviša za njim.

Starac stane, nagne glavu i raskrili ruke:

— Samo da ne bude i ovo jedno od onih naših običnih raketa!

— Što vi to Fabio? Ovakvo oduševljenje! — s prijekorom će Iviša.

— No da, javi se sa smiješkom Rajković, Fabio ne bi bio Fabio, kad ne bi posumnjao o svemu, pa i o sebi. Neka vas Bog živi!

Fabio saže ramenima, oprosti se i ode. Rajković se i Iviša vrate pod koprivić, gdje se još dugo raspredalo o pobjedi.

Medjutim je Gavde obilazio rpu za rpom i neprestano ponavljao:

— Eh, da je na mene došao red, bio bih im ja odrapio drugačije!...

XIV.

Stazicom, što se s mora penje uz dônji obrok Murvica, hiti Rajković. Već je na dva mjesta našao pločicu s napisom: „Otvoreno do daljne odredbe". A on fijučući poskakuje veselo od kamena na kamen, kao da prkosno odgovara:

— Ni brige me za vaše odredbe, ja imam krila!...

Ne smeta mu izrovan put ni dračje ni šiblje: srce mu je prepuno, a osjeća se tako laganim, da mu se čini, ima nešto u njemu, što ga nosi na žudjeno ročište, na onaj „Kuk" pun uspomena i slatkih dojmova iz onih prvih sretnih dana. Koliko je već što nije ovuda išao, a ipak mu se čini, da je sve onako, kako je i onda bilo: i dračje i šiblje, pa čak i ptice: dva slavuja, kao da nisu odonda prestala pjevati.

Ni na „Kuku" nije našao gotovo nikakve promjene. Isti onaj stari, debeli hrast, opleten bršljanom, isti oni niski jasenovi, ona dva kamena iza šikare — kao dva naravna sjedala pred zastorom, koji te krije tudjem oku, ali ti ne brani gledati najdivniju panoramu, što ti je srce poželjeti može.

Dan je dosta sparan, pa neka lagodna umornost počiva na vodama i otocima. Na njima zamire sunčano

svijetlo, a kuće na suprotnoj obali, još čas prije veselo obasjane, iščezavaju u sutonu, kao ugasle svijeće. More pod „Kukom" i daleko vani drijema i upija sve one raznobojne nebeske praške, što ih lagani i tanki oblačići visoko u uzduhu trijebe na njih kao poljski cvijeci svoj mirisni pelud. A tamo daleko u parku udara glazba, budi u uvalama tajanstvene jeke, pa se rasipava kao i misao, kao život, kao sve...

Nešto zašušnji. Rajković se lecne i naglo okrene. Ona je već stajala pred njim sva zažarena u licu, zbunjena i nekako zaprepašćena.

Videći je onako plahu i nježnu, srce mu protrne od sreće. Ne smogne ni riječi, već je primi za ruku, da joj pomogne saći do pred šikaru.

— Naše staro mjesto, — — šapne napokon sav ushićen. Sjećaš li se, Klaro?

Ona porumenje jače, a na usnama joj zasja blažen osmijeh.

Spuste se jedno do drugoga na kamen. Još joj je držao ruku — i dok je ona okretala uokolo svoj već nešto uspokojeni pogled, on je njezinu ruku pritisnuo k usnama i sveudilj je ljubio.

A ona se nije branila.

Uokolo bijaše sve mirno. Klara je već gotovo sasvim prevladala svoje uzbudjenje i postajala sve slobodnijom. Pitala ga o današnjem danu i radovala se, što je sve tako lijepo izišlo. To bolje, budu li doista od toga imali koristi naši ljudi! Sreća je uvijek draga, ma kada došla!...

— O tom bih ja znao pričati štogod, reče on, a zanos mu natopi oči. Istina, ima još i nešto sjene, ali nju će mi raspršiti tvoje milo oproštenje, — hoće i, Klaro?

— Sve je zaboravljeno, — a evo nekako mi se čini, kao i da nije bilo ništa — kao da smo uvijek bili svoji — kao onda... govorila ona gledajući za galebom, što se uz oštar cik strelimke spustio nad more, kljunuo u nj, smutio mu glatku površinu i odletio natrag u uvalu.

On joj jače stisne ruku i zagleda joj se duboko u tamne oči.

Dugo ju je tako gledao. Ona bi časkom oborila glavu, ali bi je odmah pridigla, rasklopila lijepe oči i nježno, ljupko se nasmjehnula. Gotovo neopazice obavio joj ruku oko tanka struka i malo ju privukao k sebi. Ona je pak u prvi mah instinktivno odmakla glavu, ali ju je ponovo nagnula i spustila na njegovo rame, a on kao pomaman stade joj ljubiti mirisnu kosu, velike oči, goruće lice.

Na „Velikim Vratima" pojavi se rijedak gost: „bark" sa razapetim već potamnjelim jedrima. Ne miče se — već stoji tamo kao avet i sjeća na prošla vremena. Sa uvale prostrujalo dahom maragriža, kuša i ruja, budeći u duši drugačija sjećanja. Iz parka dopirao glas „cella". Je li zbog daljine ili je takova bila pjesma, zvuci se dubokog glazbala trzali nekim bolnim nemirom i doimali se nekako potresno, tragički.

Oni su sjedjeli bez riječi. A zanijemilo i „cello" — sjene se još dublje zgušćavale, a slavuji pjevali svoju večernju molitvu. Onda se i opet oglasila iz daljine glazba, izvodeći Griegovu poznatu pjesan... Nešto neodoljivo ih je stisnulo još i bliže i oni su kao s nekim svetim počitanjem slušali pjesmu do posljednjih nota, koje su padale u mrak, na uspavane vode, kao suze na zvonko srebro... I utihnu sve. Nebesno

se kube s prvom zvijezdom nadvilo nekako sumornije nad sav taj mir — i sve je uokolo poprimilo vid neke mistične sabranosti.

Ni riječju nisu htjeli da poremete sveti mir. Ona je prva ustala, pustila, da se njegova usta još jednom slože na njenim usnama, — privoljela, da joj izljubi obje ruke, i na njegovo tiho pitanje, hoće li se i sjutra naći tu u ovo doba, lanula još i tiše :

— Da !

I sva plamena u licu odbrza kući.

Te je večeri bila prinudjena da puna dva sata podnosi Leitnerove poglede. Vidjelo mu se, da namjerice spominje Rajkovića, samo da dade starcu prilike, da se u njenu prisuću na nj obara. Ispričao je i današnji dogadjaj u općini, a dok je govorio, s toliko je prezira kesio zube, da joj je postao još odvratniji.

— Kako plitka, kako li je smiješna ta čeljad ! — kreveljio se on drveno. Digli nos, — a ne znadu, što ih čeka.

— U glavu, signor Leitner, u glavu ! Drugo i ne zavrijede, odobravao stari Marin.

To, a i sve drugo, što je te večeri Nijemac istresao, saopćila je ona sjutradan Rajkoviću.

Sastali se u isto doba i na istom mjestu. On ju je htio imati svu uza sebe, prenijeti drhtaje svoje duše u sve žilice njezina bića.

— Vidiš onaj srh na smirenim vodama ? Ono se pučina poželjela neba, milovanja njegovih oblačića — cjelova njegovih zvijezda. — Sve ljubi, Klaro, i nijeme stvari ljube . . .

I stiskao ju je k sebi i udisao miris njena mlada tijela.

Ona se nije branila, ali nije se kao jučer onako potpuno podavala čuvstvima, što ih je u nje budila njegova muška blizina i otajstvena ljepota sanljivog predvečerja. Nju je sada zaokupljala težina njena vanredno kritičnog položaja, neprestani strah pred nepoznatim, dojam Leitnerovih grožnja . . . Za to je tražila utjehe, htjela je da od mladoga čovjeka čuje riječ, koja će je obodriti, umiriti.

Ali ma koliko navraćala razgovor na ono, što ju naj većma tištilo, — od njega nije imala drugo no sama smilovanja, i njoj se činjaše, da time vidljivo izbjegava odgovor na njena vruća pitanja.

Zapravo nije ni znao, što da joj odgovori. Jer i njegov je položaj labav, a kadgod pokuša, da ga bolje omjeri, svaki mu se put prikaže gotovo neodrživim. Zato najvoli ne misliti na nj, što uostalom najbolje odgovara njegovoj prirodi. Osim toga se boji, da bi takove misli pomutile ljubav, koju mu je čudesan slučaj vratio i u kojoj hoće da utopi sve svoje prošle, sadašnje i buduće brige i bojazni.

Ali ona nije popuštala, već je tražila drugi put, kako će ga natjerati, da se izjasni.

Nad suprotnu se obalu navlačile maglice, nebo i more posinjelo, mrak se hvatao dublji, a s njim se polako spuštao vjetrić, pun mirisne topline. Dunuo nešto jače i zaigrao Klarinim pramovima, podragao joj lice i izmamio smiješak, koji joj je s usana prelazio u oči, u čitavo obličje, i u taj je čas bila upravo prekrasna.

Rajkoviću je bilo, da je proguta, da je upije u sebe, u svoju krv, pa raširivši obje ruke, obuhvati je za bijeli, mirisni vrat i k sebi privine. Dugo je nije puštao, no ona uzvine polako glavu i susprežući

naglo disanje, što ga u nje prouzročilo oštro kucanje srca, izlane :

— A ona ? — Što će ona ?

Rajkoviću nehotice popustile ruke. Uzvine glavu i zagleda joj se u oči :

— Klaro, zašto me mučiš ?

Na te riječi oćuti, kao da joj je studeni val prešao mozgom, sva problijedi i učini rukom, kao da će se od njega obraniti.

— Čas je tako lijep i svijetao, Klaro, zašto sazivlješ sjene ?

Mislio je, da će time od nje odbiti sumnju, ali i sam poćuti, da mu glas zveči nekako nesigurno, zato se požuri, da je uvjeri :

— Ti jesi i ostat ćeš moja jedina i prava ljubav!

Obujmi je oko pasa i opet privine k sebi.

Ona je šutjela, — a bilo joj je nevoljko, baš kao da je u nju dahnuo mrazan vjetar. Nije htjela da mu više o tome govori, ali je njena šutnja, a još više izgubljen pogled pokazivao, da joj njegove riječi nisu mogle rastjerati sjene, što su joj popadale na dušu.

Priznavao je, da su njene zabrinutosti i bojazni opravdane. Ni on nije miran, i njega samoga muči neizvjesnost. Istina, ima on već i neke planove za budućnost, ali to je još sve neodredjeno i labavo, pa ne zna, hoće li mu pomoći, da nadje izlazak iz ove zamršene situacije. A vrijeme medjutim leti, Marunić može dočukati štogod, pa zatražiti svoj novac ili tužiti radi pronevjerenja. Slijedeći svoju narav Rajković se tim mislima bavi što manje može, a da se ogradi protiv doušnika, kojih u ovo doba borbe ima i na pretek, trsi se, da što ljubežljivijim pismima

ublaži Marunića i svoju američku zaručnicu. Ne mili mu se ta dvolična uloga, ali u času, kad bi je napustio, postavio bi na kocku svu svoju sreću, a to ne može i ne će.

Najviše ga smeta, što su miss-Katina pisma u posljednje doba neobično učestala. Ima u njima i neke osobite srdačnosti, koje prije nije bilo. Uzgred ga još ni sada ne prestaje uvjeravati, da je tek iza njegova odsuća spoznala, koliko ga ljubi i kako joj je teško bez njega . . .

A to je, što ga najviše uznemiruje i plaši.

Klara je pak pronicavim okom žene, koja ljubi, pogadjala, da joj nešto krije. Sve je to doprinijelo, te je večerašnji nihov sastanak bio manje topal i srdačan od jučerašnjega.

Slično je raspoloženje vladalo medju njima i prigodom idućih sastanaka. Rajkoviću bi dostajala sreća sadašnjeg časa, ali ju je mutila njezina mučaljivost, vidljivi nemir, nekakva sjetna zamišljenost i vječni strah, da ima nešto, što se protiv njezine ljubavi diže i što hoće, da joj je razbije.

A predvečerja su bila sjajna, sutoni zamamni, večeri zavodljive, baš stvorene za ljubav !

* * *

Jednoga popodneva bane u njenu sobu Iviša sav blijed i uzbudjen.

— Ne bi vjerovala, što su mi učinili, — reče bacivši se umoran na divan.

Ona ga pogleda sva uprepaštena.

— Običnoj služavci daju nekakav rok — a meni: S i e k ö n n e n g e h e n!

-- Mais, messieurs ! . . . — htio sam ja da pitam.

— Allez! — okrenuše mi ledja — i gotovo! A ti, Iviša, puši sada u dlanove.

Saže ramenima i otre rupcem znoj sa čela i prihvati:

— Svete mi se, jer ih peče Budišin. Misle: ustrašit će me! Ludovi! Kao da će mi biti teško: „kaselicu" na rame — pa u svijet! Vjeruj mi, veselo ću ići, jer znam, zašto idem! Umrijeti bih mogao sada i ne bi mi bilo žao: rogovi su im prilično razbijeni, — a tu sam i ja pomogao nešto. Time ću se dičiti dovijeka. Samo da naši ne popuste... reče nakon šutnje, zamišljeno.

— Govorite, kao da u to posve ne vjerujete, barba, trgne se Klara.

On postoja časkom, obori malko glavu i odgovori:

— Vjerujem i — ne vjerujem. Odluka je pala, a sad je treba izvršiti. Onima pak, što još na općini vedre, kao da se ne žuri. Zatežu — i kao da nešto kaju... A ni sâm ne znam što...

Klara spusti obje ruke i zapane u mračnu šutnju.

— Drže se, kao da ih se to ne tiče, preuze Iviša, ili kao da ti se rugaju. Osobito onaj Batičić: malo je prije prošao mimo mene i pogledao me tako resko i izazovno, da bih ga bio najradije ćušnuo. A tako i drugi, — pa i onaj vaš Leitner. I sve nekuda putuju: u Trst, Beč. — Bojim se, da nešto snuju... Imadu oni zaštite i mogućih prijatelja. — A i Gavda, regbi, da nekuda vuku. Nekako se čudno drži, a i sami Budišinci su nesložni. Svako bi htio, da mu željeznica stane pred kuću. Krompić traži potpise, sa svih se strana dižu prosvjedi, ispravci, a neki se i groze, da radije ništa, nego onako, kako je odlučeno. A još je zec u šumi. Sve me to uznemiruje.

— I mene, barba. U vječnom sam strahu: nà, sad će banuti i otpraviti nas. A ja ne mogu ni da pomišljam, kako će nam onda biti, — opazi ona i sva se pokunji.

— Vidim, teško je sve to. Nego, digne Iviša glasom, svijet je još dosta zagrijan, pa i Rajković je tu. Vidim, da ste se izmirili. O tebi mi često govori... Sve mi se čini, nešto se medju vama plete, nasmija se krećući glavom. Samo da mu se kako riješiti one vražje Amerike. Basta, vidjet ćemo. Ne bude li drugačije — a ja ću, kako sam već rekao: „kaselicu" na rame — pa u svijet.

Kod tih se riječi oprosti i ode.

Klara se iza toga razgovora našla u raspoloženju, koje je prelazilo u očajanje. Život joj se u ovim prilikama prikazivao sve nemogućnijim. S jedne strane Leitner, koji je neprestano uhodi, s druge otac sa svojom upiljenom idejom, a s treće — Iviša na cesti, pa Rajkovićeva neodlučnost — odasvuda zlo, mizerija, nevolja...

S tim je mislima otišla na svoj običajni sastanak. Rajkovića je našla kao uvijek bezbrižna i usijana od ljubavne pomame.

Iznijela mu je razgovor s Ivišom, prikazala svu svoju nevolju i naposljetku se stisla uza nj i sa suzama u očima progovorila:

— Oprosti, što ti dotužujem svojim žalbama. Meni je kao čovjeku, što se utaplja. Ima nešto, te ga drži, ali se sve boji, da će i toga nestati i svemu biti kraj. Mene drži tvoja ljubav, Niko, — ali ja se, evo, bojim...

Glava joj klone na njegovo rame.

On je stade miriti. I ton, kojim je govorio, i riječi, što ih je odabirao, zvečile su vanrednom srdačnom

iskrenosti, brižljivosti i privrženosti. Medjutim raspoloženje mu je bilo takovo, da mu ni misao ni osjećaj nisu presizali granica sadašnjeg trenutka. Osim toga je danas primio iz Amerike pismo, u kome ga zaručnica uvjerava, da se i otac spram njega promijenio. On da nekim osobitim zanimanjem prati njegove pothvate u domovini i da neprestano žali, kako ga je ono ponizivao, gotovo omalovažavao. Željeznica ga upravo zanosi — i veli, da je ta misao mogla niknuti samo u glavi čovjeka, koga je Amerika nečemu naučila, pa bi bila grjehota ostaviti ga sada na cjedilu.

— Nadaj se dakle velikom i skorom iznenadjenju, pisala mu ona.

Rajković se nije ni potrudio da nagadja, kakvo bi moglo biti to iznenadjenje. Munula mu doduše glavom misao, da bi to mogla biti i oveća svota novaca, što ga uostalom ne bi sneveselilo, ali njemu je za sada bilo najviše do toga, da mu Amerika barem za neko vrijeme ne zanovijeta.

Odatle onaj njegov mir, ono bezbrižno, gotovo veselo raspoloženje, pa i iskrenost, od koje se i Klara polako udobrovoljavala tjerajući od sebe one nemile, sumorne misli.

— Sve će, dušo, biti dobro. Glavno je, da dobijem vremena, da nam posao uznapreduje — i svijet će i život biti naši. Samo neka je meni tvoja ljubav, posvemašnja, potpuna tvoja ljubav. Ne krati mi je!

Bila je odjevena u lagano svijetlo odijelo, a kako je sjedjela, tako joj se laka tkanina jače priljubila uz tijelo, te se zbog toga još i izrazitije ocrtavale njezine divne forme.

Sve se druge misli sada raspršavale. Rajkoviću se činjaše, da je u ovom divnom času njegov život,

i smisao i svrha toga života još jače usredjen u njoj — u najdražem njegovu dobru. A kako se krv sve većma u njemu burkala, tako je i rasla želja, da ono divno tijelo jače k sebi pritisne, da upije u sebi sav miris one vlažne kose, svu dubinu onih velikih očiju, svu raskoš toplih i rumenih usana...

— Ja te ne dam — — moja si — samo moja, — šaputaše joj on, a njegov joj je glas dolazio zajedno s titrajem jasenova lišća, s umornom pjesmom slavuja i s dalekim akordima Schubertove „Ave Marie"...

Ona je naglo disala. Rajković je na sebi ćutio jako nadimanje njenih punih prsiju i sav je bio obmanut njenim toplim dahom.

Sve ga to opajalo, a neobično smalaksala slavujeva pjesan i dan, što se već u zagrljaju punom nevidjene i neslućene slatkoće stapao s noću, utvrdjivao ga je u misli, da se jedan isti čas nikada više ne ponavlja.

— Taj divni čas ne smiješ da u ludo potratiš, — govorilo je nešto u njemu. Taj je glas našao snažna i puna odjeka u svim njegovim žilicama i navaljivao sve više: — Do dna treba da iskapiš pruženu ti čašu sreće!...

Ova mu je opomena šumjela u glavi i kao da je dolazila iz mraka, što je sve dublje padao, iz milina šumskih mirisa, iz osjećaja tišine i samote.

Klara je ćutjela, kako mu obrazi gore, vidjela je čudne blijeske u njegovim očima i nju je obuzimalo čuvstvo nespokoja i neke neodredjene bojazni. I daha joj je ponestajalo; zastenje i pokuša da mu se iz zagrljaja istrgne. On je pusti, ali u čas skoči na noge, uhvati je za obje ruke i pridigne.

*

— Klaro, — — budi moja! . . . dahne joj u plameno lice. Obujmi je oko pasa i okrene prema gustiku, što se sa strane gubio u mraku.

U glavi joj zabruji stotina glasova ; poćuti se posve u njegovoj vlasti i eno — taman u taj mah prikaza joj se pred očima, u duši, dijete — mala Vjerica. Protrne, skupi sve svoje sile, izvine se iz njegovih ruku i prigušeno vrisne :

— Ne — — ne — —

I kao da je netko tjera, sune prema puteljku, kojim je došla. A on za njom :

— Klaro ! Klaro !

Hiti ona i bježi ispred njega. Već je na rotundi, na čistini.

Rajković stane. Bilo mu je kao da mu se muti svijest — i u onoj mu se omaglici pričini, da je ugledao nečiju tamnu silhouetu. Sune mu u glavu, da bi to mogao biti Leitner i ni sâm ne zna, zašto ga je na tu pomisao spopao takav bijes i jarost, da su sva ostala čuvstva u njemu u trenutak gotovo posve ohladnjela. Vrati se sav raspaljen i ogorčen kući. Nije ni večerao, već se čitavu noć prevrtao u postelji puštajući uzde mislima, koje su padale iz jedne skrajnosti u drugu, dizale se, ronile, krstarile sada u jednom sada u drugom pravcu, — a središte je svima bila ona — onako jedra, mlada, puna svježosti, dražesti i nježnih oblina. — — Sad se bunio protiv nje, sad ju opet opravdavao, sad se spremao prekinuti. A onda se iznovice prekoravao, da joj možda preoštro sudi, ali uto bi od nekuda izbila Leitnerova sjena, pa nanovo iščezla, a on se opet rastapaše u toplini njezina pogleda, njenih bijelih ruku, njena gipka, zamamna, mirisna tijela. Pod tim je dojmom i usnuo, radujući se unaprijed u duši,

kako će se na sutrašnjem sastanku i ta bura stišati i opet se sve razvedriti.

Ali mu je sjutradan negdje oko podne stiglo od Klare pisamce (donijela mu ga njena služavka), u kome ga mlada žena moli, neka za koje vrijeme prestane dolaziti na „Kuk". Na povratku da je susrela Leitnera, koji je zacijelo za njima uhodio.

— Ti znaš — pisala mu ona — moj bijedni položaj, pa te molim : štedi me ! A o mojoj ljubavi ne sumnjaj i ne krati mi svoje, jer je trebam kao života. Ljubi me, Niko, ali me se za sada kloni, da mogu lakše spasavati prividnosti.

— Spasavati prividnosti ! Da nije to račun ? — reče on ljutito. Zgnječi pismo i baci ga na stô.

XV.

Leitnerova je sestra Berta provodila dane u neobičnom nespokojstvu. Razdraživala su je pisma šurjakinje Luize, koja je vapila za kćerju i jadala se, da joj je nemoguće živjeti bez nje.

Berta ju je zaklinjala, da se strpi, da pričeka, ali se Luiza nije dala nagovoriti, već je usred svoje osame sve jače i grozničavije čeznula za djetetom, svojom, kako je ona pisala, jedinom utjehom. Berta je ponovo navaljivala, da se umiri i predočivala joj, da je neki važni razlozi drže u Murvicama. Isprva joj je te razloge sakrivala iz obzira na njenu tanku osjetljivost. Poslije joj se malo pomalo povjerila. „Hoću da ga izvedem od napasti i sa stranputice . . ." naglašivaše Berta u svojim pismima. No kako se Luiza na to nije ni osvrtala, mislila je Berta : ako

me ne sokoliš, a ono me i ne odvraćaš : sad znam, što mi je činiti.

Ali majke nije mogla da umiri, a ni djeteta da se liši. Mala je Lily morala biti tu, njoj je u izvadjanju izvjesna plana bila pače namijenjena i jedna posebna uloga. Tako je na priliku imala svake večeri, da svoju molitvu kaže na glas, da je otac čuje. U toj se molitvi uz oca spominjala i mati i Božji se blagoslov sazivao na njegovu i njezinu glavu. Po tom bi mala u noćnoj košuljici priskočila k njemu, poljubila ga najprije u jedno lice, a onda u drugo kliknuvši :

— Ovo za mojega tatu, a ovo za mamu! . . .

Berta bi pri tom skretala glavu, da sakrije svoje ganuće, a Leitner bi šuteći primao i cjelove i blagoslov.

Pa i mimo to spominjala je Lily često svoju majku, podsjećivala oca na nedjeljne šetnje, na razne vesele zgode, kod kojih su svi zajedno učestvovali. Sve je to polazilo djetetu od srca, iskreno, neprisiljeno, a Leitner je slušao i ni riječju ni bilo kojom oštrijom kretnjom ne bi odao svoje nestrpljivosti, što je sestru upravo oduševljavalo i ona je već za to u duši hvalila Bogu. Bila je sva sretna, što se ma i ovako neizravno podržavala sveza s odvojenom ženom i što se misao na nju svakoga dne sve većma oživljavala.

Ali je opasnost utjelovljena u Klari bila još uvijek tu i sa svojim čarima i draškanjem Emerihovih strasti paralizovala njezino nastojanje oko konačnog zbliženja.

A tome je trebalo doskočiti i zavodnicu što prije ukloniti s puta. Samo oprezno, da se Emerih ne dosjeti,

i ne odviše oštro, da ne bude plača, ni vriske — jer njezino, Bertino, srce ne bi to moglo da podnese.

Započela je dakle sitnicama, više ili manje pritajanim ubodima, mrzovoljnim opaskama, hladnim pogledima, tvrdim pitanjima i odgovorima, pa osobito onom svijesnom gordosti, kojom je Palmićevu kćer u svaki čas podsjećivala, da tu sada drugi gospodare, a nju da samo trpe i da bi već vrijeme bilo, da ode . . .

Tako je onomadne zaposjela još dvije sobe i naumila izvesti u njima neke doista nenužne popravke. Leitner se tome protivio i jedne je večeri izmedju njega i sestre došlo do okršaja. Klara je isprva mislila, da se desila kakva nesreća, pa je izišla na hodnik.

Čula je, gdje joj spominju ime, i brzo se povukla. Sjutradan dodjoše zidari : neobična se lupa razdala kućom. Prenuo se i stari Palmić, otišao da vidi, što se tu radi, — a ono mu se radnici u brk nasmijaše i nastaviše svoje djelo. Potraži kćer ; ona se opravdavala, kako je mogla, ali on ni čuti, već joj spočitnu nezahvalnost i bezdušnost, što na svu silu hoće, da pokaže ocu, kako on nije više tu gospodar. I to mu je hvala!

— Stidi se! — dobaci joj i zalupi za sobom vrata, da se sva kuća ustresla.

— Što je to? — uzvikala se s gornjega sprata Berta. Nečuveno! Hoće da poruše kuću . . .

Sva usplahirena i izmučena poleti Klara gore, i stane je moliti, da se još za koje vrijeme ustrpi, da poštedi starca, koji još ništa i ne sluti. Berti se već smekšalo srce, ali joj se Klara u taj mah prikazala ljepšom i zavodljivom no ikada, pa od straha, da joj ne bi nasjela, odgovori, da je već kosa došla do kamena, da to dugo potrajati ne može.

— Još samo dva mjeseca — mjesec — — molila Klara.

Berta se nije htjela vezivati.

— Što prije — to bolje, — reče i zamače u svoju sobu.

To je bilo u jutro, dan iza njena posljednjeg sastanka na „Kuku".

Teške se i tmurne misli uzmotale njenom glavom i ona je od toga časa živjela u vječitoj slutnji i strahu, da će se nešto grdno srušiti na nju. Omrznula je ocu, Leitner će iza onog sinoćnog uhadjanja još i većma uzbješnjeti, Iviša bez službe, — a bogzna, kako će Rajković primiti njeno pismo. Kako će se to svršiti? — pitala se ona u poslije podne toga istoga dana sjedeći kraj prozora u svojoj sobi.

Nebo se već izjutra mrštilo. Gromade krupnih rastrganih oblaka vukle se lagano prema sjeveru, na mahove zastirale sunce, a onda opet nastavile svoj put. Sparno je : nešto tišti i zemlju i sve živo. Čini se, kao da je ljeto zamrlo i da ga oni oblaci, što se gore onako sumorno i lijeno povlače, sprovadjaju u grob.

I more je namršteno, sve ga žive i vesele boje odbjegle, ostala je samo siva — i ona mutna, slična onim kaljavim oblacima na nebu.

U zraku ima suhe jugovine, što od časa do časa potresa gustim lišćem na stablima u vrtu. Tugaljivo je to ljetno šumorenje napola uvela lišća! Izgleda kao da stenje i moli, da ga još ne otkidaju, jer da je život lijep, a ono da ga je željno . . .

Oblaci se u svom tromom povlačenju spuštaju niže i sve jače tište uzduh pod sobom. Njihovu težinu osjećaju i ptice, lijeću nisko i kružeći oko stabala

omilje, a neke cičeći ćuže po zemlji kao da se ne pouzdavaju u zrak.

A i sve naokolo : drveće, kamenje, zemlja, more i daleki kraj — sve se čini kao zabrinuto, kao da se nečega plaši. I napeto je sve — a ta napetost prelazi polako i u dušu mlade žene. Sjedeći uz prozor ukočeno gleda niz brijeg, u more, na lagane valove, što se još uvijek ljenivo pomiču, ali svojim muklim šumom odavaju, da se tamo vani nešto sprema.

Pod navalom raznih dojmova trgali se u nje živci, a s njima i čuvstva i misli. Sve, što je gledala, uzbudjivalo ju je nekako čudno. Pogled na mrke stijene, što dolje u dubini zatvaraju uvalu, dozivao joj u pamet rubove nekakva crnog bezdna, u koji će ona da propane. Paukova mreža na bližnjem stablu sjećala ju je one druge mreže, što je za nju namještena i s koje vreba do stotinu ognjenih očiju.

Sve se je doima upravo tjeskobno, pa i isti zareznici, što nekako divlje oblijeću oko prozora, burno zvrndaju, mahnito udaraju u stakla, — dok na njima ne utuku ono malo života. A onda joj se nekom logičkom nuždom izgurala iz pameti pitanja, što ih je više puta u knjigama čitala : koji je svemu tome smisao? Zašto se to nije svršilo prije, negoli je započelo ? Čemu to, čemu ? Ali se odmah sjeti, da ni oni, koji su te knjige napisali, nisu tim pitanjima našli odgovora —pa kao što su se oblaci još uvijek spuštali sve niže i niže, tako se popuštajući nekom nevidljivom teretu i njena glava tužno i beznadno nagibala nad uzbibanom grudi.

Dolje u vrtu odjeknuli tanki dječiji glasići. Udubena u svoja snatrenja Klara ih isprva nije ni čula. Tek kad se ti glasići nešto jače razgrajali i prešli u

vrisak, trže se, pogleda niz prozor i vidi, gdje se Vjerica čupa s malom Lily, gura je i ne da joj, da ukine cvijet s malene lješice, što okružuje visoku paomu.

— Vjerice ! — vikne Klara oštro.

— Hoće da nam počupa cvijeće, — opravdavala se mala.

— Pusti je ! Uzmi, Lily, cvijeća, — a ti dodji gorè — smjesta !

Dijete se u licu smrači, ali je bilo vično slušati, pa se i ne pogledavši male Njemice pokunjeno udalji.

Malo zatim udje u sobu, zatvori lagano za sobom vrata i s izražajem plahovite mrzovolje na licu uputi se otežući prema prozoru. Oborila glavu i malo ju je odvrnula na stranu, kao da se stidi. Kad je stala pred majkom, uze joj se lice trzati, usne grčiti, a oči puniti suzama, te ujedared prinese k očima obje ruke i zajeca.

— Ono je cvijeće bilo za tvoj rodjendan, — promuca dijete i jače zarida.

Klarina duša zadrhta.

— Moje dobro dijete ! — dahne privinuvši je k sebi.

Vjerici se lice u čas razvedri, zasja se blaženim smiješkom, objema ručicama ogrli majku i prožubori živo, malone veselo :

— Ja ću već naći za tebe cvijeća, je li mamice ? Dolje na „rotundi'' ima lijepih karanfila. Lily ne smije da u njih dirne, nije li ?

— Smije, Vjerice . . . A ti joj ne brani, znaš !

Mala rasklopi oči ; u njima se kao u ružinim čaškama zacaklile dvije neosušene suze.

— Što ? Ona da mi počupa i ono cvijeće ? Zašto, mamice ?

— Ne pitaj, dušo . . .

Mala se nanovo namrači.

— Ali drugo cvijeće ne dam. Bude li samo pokušala trgati ono kraj kapelice pod čempresom . . .

— Treba da je pustiš, Vjerice, — i štogod činila, ne smetaj joj i ne brani. Ona to smije . . .

— Ali zašto, mamice, reci zašto ? savijala se mala oko majčina gipka tijela. Koliko si mi puta rekla, da se na tudjem ne smije činiti kvara — a Lily to čini. Ja ću sve kazati djedu.

— Ne — za Boga ! — krikne Klara i učini, kao da će joj dlanom prekriti usta.

Vjerica se preplaši od izražaja majčina lica.

— Ne ću, mama, plaho će ona, ali zašto drugi smiju u tudje, a ja ne ?

— Ni Lily ne ide u tudje, — ovo je sve njezino — izmače se Klari.

A onda pomisli, da će biti bolje, ako maloj sve iskaže. Iznovice se okrene k Vjerici, koja ju je gledala sva zapanjena :

— Štogod vidiš, nije više naše, — reče i glas joj drhtnu.

— Ni kuća ?

— Ništa, ništa . . . Ali ti si dobra i valjana, pa ne ćeš o tome ništa napomenuti djedu.

— Ne ću, mamice !

— A ni s Lily se ne ćeš svadjati ?

— Ne ću. — Ali zar je zbilja sve njezino ?

— Sve — sve — — —

— I vrt i kuća i stabla i cvijeće . . . I „rotunda'' ?

— I ona.

— Jadan djed ! Jadna njegova „villa'' !

— Sve je njihovo. Kudgod hoće, mogu nas otjerati.

Zato treba da budeš dobra i da nikome ne smetaš, znaš li? Ni Lily!

— Ne ću, ne ću! Ništa nemamo — ništa, govorila mala, kao da za sebe govori. Nemamo kuće, nemamo vrta, nemamo tate... baš ništa.

Klaru gušilo u grlu, licem se okrenula van i zašutjela. I Vjerica oborila oči i zanijemila. U neke lane tužno i tiho:

— Mamice!

— Dušo! — trže se Klara.

— Zašto djed ne govori više nikada o tati?

Mati se nagne nad nju i šuteći je poljubi.

Onda se djevojčica ujedared lecne:

— Mamice! klikne ona, ali tebe mi ne će uzeti! Je l' de, da ne će? — pitala ona tiskajući raskuštranu lijepu glavicu na majčine grudi.

— Ne će, dušo... promuca Klara jedva susprežući suze. — A sada idi, moje dijete, — i pamti, što sam ti rekla.

Mala obeća, a onda se odjedamput dosjeti i zapita sva zabrinuta:

— A Kastor? Čiji će biti Kastor?

— Naš.

— Naš! — zaintači veselo, poljubi majku i odbrza iz sobe.

Uzbudjena do najtanjega živca Klara se i opet zagleda u valove mora, što se sve više mutilo i burkalo. Gotovo u isti čas doprije joj izvana Vjerin glas:

— Lily! Lily!

Leitnerova kći se ukaza na zavojici sva mračna i srdita.

Vjerica potrči k njoj i stade se oko nje umiljavati, moleći je da joj oprosti.

— Ne ću nikada više, — govorila mala svojim nježnim, otvorenim i skrušenim osmijehom... Nikada više...!

I pružala joj svoje ručice, ali ih druga, još uvijek razdražena, nije htjela da prihvati, već se onako naljućena okrenula i otišla.

Vjerica ostade na svom mjestu i sva pokunjena gledaše za njom. Vjetar joj je vijao kosom, pregačicom i suknjom. Otraga se tromo vukao Kastor, prišao k njoj i laznuo joj ruku. Ona se naglo okrene i klikne:

— Moj ubogi, stari Kastor!

Spusti se na tle, zagrli ga i nasloni mu glavu na hrbat. Sa visine gledala ih paoma, a sa prozora Klara. I kaošto je prva zatreperila nad njima tankim lišćem, tako su i majci od tuge zadrhtale duge i ko svila mekane trepavice.

* * *

Što je Batičić bio tek zlobno nabacio, Leitneru se sada prikazalo istinom: Rajković se i Klara sastaju. O naravi tih sastanaka Nijemac ne će ni da premišlja, jer mu sam spomen na njih tjera krv u mozak i podjaruje ga bijesom ljubomora i uvrijedjenog samoljublja.

U Klarinu je držanju vidio vršak hipokrizije i proračunane, upravo brutalne prepredenosti. Kako da nije u njoj već u prvi mah uočio značajku slavenske, duševno još ne evolucionovane rase? Pustio je, da ga nadmudri, njega, Leitnera, gordog, rafinovanog Germana, što je još otrag malo vremena onu, tako razvikanu tajnu slavenske ženske duše

nazivao „varvarskim" talogom, osutim posve rijetkim kulturnim praškom!

Tu bi „tajnu" htio da i sada tako riješi i već nakrivljuje usne na dubok, baštinjen prezir — ali zaman: taj je prezir danas prenemoćan da postavi u ravnovjesje, što se u njemu sve prevrnulo, i da stiša buru, što ju je ona žena u njegovim ćutima razbudila i razmahala.

Ni prije nije mogao predočiti sebi onaj fini i skladni profil njena lica, a da se ta bura u njegovu srcu ne zavrgne i da se u njemu ne uzvalja more vrućih želja i žudnja. Ali ma koliko mu to izdiralo živce, njezina je mlada i zamamna pojava već od prvog susretaja s njim ulijevala u nj neko počitanje, neku gotovo plahu suzdržljivost, koja ga je u prvo vrijeme njegova boravka u Murvicama odvraćala od svake zloporabe njegova pogodnijeg položaja.

Pa i onda, kad su prestali oni njihovi bezazleni sastanci u vrtu, kad su zbog toga jenjali i oni njegovi srdačni iskazi, a stisci ruke popustili, — on se još uvijek pouzdano nadao, da nije daleko dan, kad će ta mlada žena biti sva njegova. On je očekivao, da će je oskudica i neimaština prije ili poslije natjerati u njegovo naručje, a kad ne bi ni tako išlo, on bi — samo da je dobije — bio spreman i na odsudnije korake, ako ustreba i na to, da svoju sudbinu zauvijek s njome veže.

Kad ovamo, ta ista žena, što je još otrag dva dana igrala pred njim ulogu plahe košutice, polazi na ljubavne sastanke s čovjekom, koga je već jednom odbila, koji je sam zaručen, koji ju je uvrijedio, bacio na cestu i predao na milost i nemilost prvom, na koga se namjerio. I uza sve to ona je danas njegova.

Kakvo je to ženskinje? Je li to do skrajnosti cinično i pokvareno čeljade, ili je — što bi takodjer bila jedna značajna crta njezine rase — tako slaba, besilna i podatna, da je u prvi mah podlegla brutalnoj sili onoga Amerikanca? Na tu je pomisao uzbjesnio protiv sebe: Zašto nije i on zbacio svoje skrupule i upotrijebio sva sredstva, što su mu bila na dohvatu — pa bile to i same nitkovštine? Zašto ju je štedio, dok je drugi bio spram nje bezobziran? Zašto je nije slomio prije, negoli ju je „drugi" predobio?

Ovakove su ga misli tjerale još u veću jarost, osobito u noći, koja je slijedila iza onoga njegova otkrića na „Kuku". Što da čini? Da je baci na dvor? Ne bi koristilo: niti bi time slomio moć, što je ona ima nad njime. Ne, to krajnje sredstvo moglo bi mu jedino poslužiti kao strašilo u slučaju njena opiranja, koje bi se uostalom moralo ubrzo skršiti. S jedne strane suludi otac, s druge Iviša otpušten — kamo će? — Na čije li ruke? Preostaje Rajković, ali u Leitnerovim se krugovima govori za nj, da je proigrao sav novac i sâm ostao na suhu. Željeznica? Ali to će poduzeće ostati utopijom ludih, usijanih glava! Sabrav sve u jedno, Leitner vidje, da je sada najzgodniji čas za juriš — i već se sjutradan izrana dao na izvadjanje svoje nove osnove.

U prvom redu treba da izmedju njih dodje do izjašnjenja. Bez premišljanja napisa Klari pismo, u kome je moli, da iza večere izadje u vrt, jer da joj ima nešto dá saopći. Navreba priliku, te joj ga negdje prema večeru krišom uruči.

Ona ga dršćući razmota. Tražio je od nje, da se noćas, iza večere, spusti u vrt; on da ima s njome da govori.

Iza onog razgovora s malom Vjericom bila ju je zaokupila takova tuga i žalost, da joj je od umornosti klonulo i tijelo i duša. Ovo je pak pismo dotuklo u njoj svako čuvstvo, svaki ma i najslabiji poriv djelovne snage.

Zahvatilo ju je neiskazano malodušje, bilo joj je, kao da je buka vjetra, što se vani goni, pretečom olujine, koja će odnekale nahrupiti, da i nju skrši i smrvi. A nigdje ni jedne prijateljske ni saučesne duše! Ujak Iviša potrt, Rajković ne odgovara na pismo. Što će sada? Ne odazove li se pozivu, Nijemac će pobješnjeti i ne će se žacati da je baci na cestu — možda još i ove noći... Podje li pak na ročište — — —

Duša joj se mutila na samu pomisao, što će to da bude.

Pala noć, vjetar se prometnuo u vihor i raznosio rijetke kaplje kiše. Unatoč tomu Leitner je iza večere izišao i ona ga je s prozora svoje tamne sobe vidjela, gdje šeće vrtom. Kad bi se vjetar za čas pritajao, čulo se, kako pijesak pod njegovim nogama škriplje.

Od naglog lupanja srca dušilo ju u grudima. Podišao je strah, kao da je svemu došao kraj. Razrogačenim očima bulji van, u noć — u crni mrak, što se poput tamne zagonetke sa zviždukom vjetra ironički podruguje, škrgutom pržine u uvali grohotom smije, a dalekim šumom valova naslućuje na zlo...

Napalo ju je, da podje k ocu i da mu iskaže sve — ali ju ta misao brzo ostavi: kako bi to starac dočekao, što bi se sve izleglo u ovoj strahovitoj noći?

Misli joj se pletu, — nigdje im ne vidi izlaza, a on dalje šeta i nestrpljivo pogleduje gore. Ona to vidi za sijavice, što od časa u čas presijeca debeli mrak.

A odlučiti se mora. Svako zatezanje moglo bi biti sudbonosno — moglo bi donijeti neslućenih strahota, katastrofa, što li? Trebat će izaći. A onda? Kako će se obraniti? — Kako?

Ledeni je mlazovi podilaze, dok misli, kakova će to biti borba. Da pokuša molbama, zaklinjanjem, skrušenosti, poniženjem? Hoće li to pomoći? Hoće li pomoći plač, koji je već sada guši u grlu?

Onda joj mune u glavi misao, da ju je spomen na dijete istrgla jučer onome drugome. Zašto da je i noćas ne zaštiti? I doista — u tom je trenutku skrajnjeg malodušja u svom djetetu vidjela svoj jedini oslon, svoju jedinu obranu. Još nije bila pravo na čistu, kakova će to biti obrana i već se jednim mahom odmakla s prozora i pohitjela krevetu, u kome je mala Vjerica već spavala.

Trebalo je dugo, dok ju probudila. U prvi se mah preplašila i već je bilo odjenuta, a da nije mogla razabrati, što se to od nje traži.

— Otići ćemo časkom u vrt, da se prošećemo, — reče Klara, a ruke joj se grčile, dok ju je omatala širokim vunenim šalom.

— Mamice, što ovo huči? Mene je strah — —

— Vjetar je to — a — ne ćemo biti same...

— Bit će i Kastor? — obraduje se dijete.

— Hoće.

Primi je za ruku, kod vrata pokoleba se još časkom, onda se odluči, otvori ih i izadje. Kad one na terasu, provali vjetar tolikom žestinom, da su morale časkom stati uz vrata, dok sila popusti. Onda se spuste niza stepenice. Dolje — na puteljku nešto se crno proteglo spram njih.

Klari zakucalo srce jače; umalo ne cikne.

— Kastor! — veselo će Vjerica.

Nešto zaškripi — i pred njima stane tamna silhoueta, od koje se Klari duša do dna potresla.

— Zašto niste došli sami? — bile su mu prve riječi.

Glas mu je ujedno s fićukom vjetra dolazio kao da bi iz neke mrke dubine. Ona se jače strese i ne odgovori.

— Razumijem, prihvati on sarkastički, ali ja znam, da svagda ne uzimate sa sobom svjedoke...

Ona nije odgovarala. Stajala je na mjestu nepomična, držeći dijete grčevito za ruku. Vjerica se nije ni osvrtala na Leitnera, već je sve nešto tepala starome psu, koji se daščući šumno neprestano oko nje vrpoljio.

— Ostavite je sa psom, a vi izvolite sa mnom nekoliko koračaja, — govorio on, kao da zapovijeda.

— Ne mogu je ostaviti, lane ona pridušeno — i uzmakne za korak, kao da se boji njegova nasrtaja.

— Neka! Čut ćete me i ovako... ozove se on iz mraka. Vi ste, gospodjo, mogli shvatiti — zacijelo i znate, da vas ja ljubim — — —

Ona drhtne, a on joj pristupi bliže i nastavi promijenivši ujedared glas:

— Ja vas neizmjerno ljubim — i ne mogu vam reći, koliko trpim. Recite, hoćete li uslišati?...

Nad njima se nagibale, savijale i tresle grane. Vjetar je njegove riječi nosio nekamo daleko, jer ih je Klara jedva čula.

— Hoćete li? — dahne joj on u lice.

— Ne mogu, osili se ona i nanovo uzmakne. Instinktivno pogleda prema kući. Sve je bilo tamno, sve je spavalo. Podidju je trnci i bespomoćno privine dijete bliže k sebi.

— A ja vam velim, da hoćete — morat ćete — pridušeno će on. Pri tom je načinio nekakvu oštru i naglu kretnju i pseto zalaja na nj.

On ga odrinu nogom. Pseto zacvili i uteče. Vjerica vrisnu i udari u plač. Klara je stade miriti, ali mala je htjela za psom. Mati je silom povuče prema kući, na što se on još većma raspali, te joj dobaci:

— Sjutra vas i opet čekam ovdje, u ovaj sat i — samu.

Ona ne odgovori, već odbrza s djetetom, koje se savijalo oko nje i jecalo u vjetar:

— Kastor! Kastor!

Stari joj se pas lajući odazva, ali ga uto ščepa Leitner i na njem iskali svoj jal. Potrese ga za ogrljak i u pomami svojoj odvuče do nakraj vrta, onda ga nogom gurne van i zatvori za njim vrata.

Sred urnebesna vjetra, lomljave valova i šuma kiše, što je na to zapljuštala, čulo se još duboko u noć lajanje i bolno zavijanje staroga Kastora.

Ni mati ni kći nisu mogle dugo da usnu. Ni govorile nisu, dok se u neke nije oglasila Vjerica lanuvši kroz plač:

— Mamice, već nismo dugo molile Boga, da nam vrati tatu...

— Moli — — dušo..

— Pomozi i ti — — — kao onda — — —

Klara uzdahne i uze da na glas moli. Vjerica ju je slijedila, ali se dešavalo, da ju je često puta morala ispravljati i opominjati, da nastavi...

* * *

*

Sjutradan je Leitner zapovjedio, da se pas ne smije puštati ni u kuću ni u vrt. Nevoljno se živinče nije čitave noći maklo i sasvim je prokislo. Vjerica je čučeći kraj vrtnih vrata provela čitavo jutro uz njega, — nosila mu hrane i sve mu tumačila, kako su sada u kući drugi gospodari, ali kad se vrati tata, da će opet biti dobro. I opominjala ga je, da bude miran, ona da će se za nj brinuti i nositi mu jesti. Ali je Kastor nestrpljivo grebao šapom u zemlju, dizao se na stražnje noge, nadvirivao nad rešetku, uvlačio kroz malene otvore gubicu, cvilio, zavijao, lajao. A Vjerica nikako da ga umiri.

Klara se nekako ljenivo, kao da bi mamurno, vucarila po kući. Nekakav tupi mir polijegao joj na blijedo lice, oči joj, upale duboko i bez života, nujno buljile u zemlju. Na pitanja služavke, koja je već po neki put tražila svoju platu, nije ni odgovarala, samo se nešto na malu okosnula, kad ju je zapitala, ne bi li Kastora kakogod krišom doveli u kuću, ali je to odmah i požalila i poljubila dijete veleći da se to ne može.

Oko podne joj je nešto malo sinulo. Stiglo joj je pismo od Rajkovića. Jada se na nju, napadaju ga sumnje, da ga ne ljubi. Hoće li pak da mu dade dokaza svoje ljubavi, neka dodje k njemu u stan — on će već udesiti, da je nitko ne vidi — — —

Ona mu je odmah otpisala, da mu ne može iskazati, kakvu joj je svjetlost donijelo ovo njegovo pismo. Ali će već doći dan, kad će uzaznati, što ona sada sve trpi, i radovati se, što joj je sa svoje strane bio tako prijazan i dobar. Ona se u tu njegovu dobrotu uzda; njegova ljubav neizmjernom joj je utjehom, obranom i snagom.

— Vjeruj mi, pisala mu, da i ja sama jedva želim, da što prije započnemo svoj novi život. Imaj pouzdanja i strpljivosti.

Ali na sastanak nije otišla. Ni njemu ni Leitneru, već se iduće noći u svojoj sobi dobro zaključala, gotova da se Nijemcu opre — ma što se dogodilo.

Tijekom dana bilo se razvrijemilo, oblaci se razišli, vjetar pao, a i more se sleglo. U bašti je vladala duboka tišina, tako da je Klara zatvorena u svojoj sobi još duboko u noć slušala Leitnerovo nestrpljivo koračanje po vrtu.

A ta je njegova nestrpljivost prešla već u pravo bjesnilo. Klara je to razabrala iz buke i lupe, kojom je popratio svoj ulaz u kuću. Od njegova topota i drmanja vratâ orila se kuća, tresli prozori. Vjerica je od straha sazivala majku, koja ju je sva dršćući mirila. U isti mah zaškrinula su i na hodniku vrata, očuo se glas staroga Marina:

— Koji je to bijes? Hoće li vam djavô dati već jedared mira! Ni da je potres! Tresli vas vrazi!

I on lupi vratima, te se kuća i opet sva ustrese!

Ali se Leitner nije ni sada mogao riješiti, da ih otpravi. Znao je, da bi time prekinuo i posljednji vlas, što ga još s Klarom veže, a čežnja za njom bila je jača i od njegova samoljublja, ona mu je palila krv žestinom, koja je nadilazila sva druga čuvstva.

Ono nekoliko prvašnjih dana čekanja i smjernog udvaranja kao da je iscrplo svu zalihu njegove strpljivosti. Strast, što je sada njime sasvim ovladala, tjerala ga na same surovosti i prostote. Vladao se tako s potpunim uvjerenjem, da će je silom slomiti i prinuditi, da mu podlegne. Znao je, kako se stari uzvrpoljio radi onih popravaka u kući. A što će

tek biti, kad se stanu rušiti stabla i koješta drugo, što je uostalom za uredjenje vrta bilo već u njegovoj osnovi?

I doista, sjutradan je najmio nekoliko težaka i naložio im, da obore staru jabuku, koju je stari mnogo cijenio, ali je svojim podvijenim granama kvarila simetrički rasporedjaj suprotnih stabala.

Već na prvi zamahaj sjekire bane Marin na prozor i stade vikati na radnike. No oni se samo podsmijevaju i rade dalje. On se još i većma uzvrpolji, jednim se mahom skinu s prozora, potrča van, potraži kćer i sasu na nju tuču prijekora.

— Tako li ti meni uzvraćaš! — I neka mi je: bilo mi držati svoje — ma i otišlo po vragu!... Što te napalo, da siječeš jabuku, govori: što?

Klara je već bila pogodila, kuda to Leitner šiba. Iznenadio je nije ni način, što ga je odabrao. Hoće da je stjera u takovu nepriliku, da ne bude imala drugog izlaza: ili kazati sve ocu ili se podati.

Ali to razbudi u nje još i veće zgadjenje i žešći otpor. Blizina Rajkovića ulijeva joj u dušu pouzdanje i što dalje, to se ona bahatog Nijemca sve manje boji. To što je pak započeo u vrtu, moglo bi joj poslužiti kao lagana i postepena priprava, da ocu prikaže, što mu je do sada krila.

— On je tako htio, — — lane tiho.

— Tko — on? — izbulji starac na nju oči.

— Nijemac! Hoće da mu bude ljepše, svjetlije.

— I ti puštaš?!

— Plaća, pâpa. Vi znate, da je tudjinac u kući — pola gospodar.

— Tko to veli? — izbeči on još većma svoje suhe oči. — Da sam to prije znao! Otpravi one ljude!

— Ne mogu!

— Što?! Tudja čeljad na tvome! I ti da ne možeš ništa! Pokazat ću ja tebi i njima. Ako sam dao brod, ne ću da pustim kormilo. Ja ću mu već očitati! Gdje je onaj pripuz!

Izidje na dvor. Leitner je šetao niže terase. Klara se sakri za prozor da čuje, što će biti. U nje se srce prenemagalo, da pukne. Već se pokajala, što nije kako drugačije umirila starca. Htjela je za njim, da ga povede u kuću, a to već vani zamnije glas: njegov glas.

Naperi uši. Marin je govorio na oko mirno i vrlo dostojanstveno. Bacao je krivnju na kćer, kao da je tobože od nje, njena neiskustva i lakomišljene nesmotrenosti potekla misao, da se jabuka obori. — Ne znadu mladji, što znači odgojiti stablo i koliko to stoji truda i vremena, dok za njega, starca, svako je drvo jedna uspomena, mogao bi reći živi spomenik kojega od njegovih predja.

U staklu se na prozoru odrazivala starčeva i Nijemčeva slika. Leitner ga je neko vrijeme slušao, onda odgovori suho i resko:

— Žalim, ali što smeta, to će se i oboriti, — baš kako je odredjeno.

Klari zape disanje. Što će to sada biti?

Sva je kao odrvenila uz stijenu, lijevom je rukom pritisla srce, a desnom se uhvatila za čelo. Medjutim starac nije ni digao glasa, ali mu se po isprekidanom i nesuvislom govoru razabiralo, da je silno uzbudjen. Klara ga je gledala u staklu, kako je stao pred Nijemcem gologlav, pognut, potišten — što ga je činilo još i slabijim i sitnijim. Još i jadniji vid podavaše mu ono njegovo ponošeno odijelo: rukavi pletene ko-

šulje (usred ljeta!) sezali mu gotovo do prstiju; mekani se ovratnik gubio pod dugom, već davno ne ošišanom kosom, a na pola raskopčan pršnjak, kaput i široke hlače gužvale se na njemu, kao da nisu skrojene za nj.

Na sve je to bilo već davno priviklo njeno oko, ali je u prvašnje doba nije smetalo. Tek sada, pred onim strancem — gospodarom — izgleda joj to neizmjerno nevoljno, tako da joj se u ovaj mah ne bi na čudo dalo, kad bi se odjednom one stare, drhtave ruke s onim dugim pletenim rukavima pružile k njemu s molbom, da štogod udijeli . . .

Ali negdašnji „armatur" nije molio. Koliko je mogao, ispravio je pred Leitnerom ona svoja pognuta ledja, digao suhu ruku i nešto dobacio, što ona nije mogla čuti. Nato se okrenuo i otišao. Klara je vidjela, kako se Nijemac za njim kreveljí. Suh je bio taj njegov smijeh, pun sarkazma i ciničkog ruga, ali joj je bolje godio od onih negdašnjih njegovih razgovora sa starcem.

Kad je oko podne ušla u očevu sobu, našla ga je zaokupljena oko zemljovidne karte. Opet je mjerio i računao daljine i uskrisivao svoje stare tlapnje . . .

— Da znaš, reče joj muklo, onaj čovjek mora odavle. Već sam mu to i rekao.

Starac je to izrekao tonom i izrazom tolikog gospodstva, da je Klari zaplakala duša, i ne misleći ni na što, priskoči k njemu, zagrli ga i jecajući izljubi.

Ovoga su dana došla k Leitneru ona ista gospoda, što su ga i prije često posjećivala. Dugo su razgovarali, i Klara je iz Bertinih riječi i pozdrava mogla razabrati, da putuju u Beč, a s njima da ide i on.

Odlanulo joj, a odlanulo i ubogom Kastoru, koji je odmah zatim pušten u vrt i sav mamen od radosti letio puteljcima preskakujući lješice i ograde.

A mala je Vjerica za njim trčala i sve ga iz tiha opominjala, neka bude miran, to da nije više njihovo — mogli bi se naljutiti pa ga istjerati. Ali Kastor nije za te opomene hajao, već je kao i prije vrtom skakao, valjao se i lajao.

XVI.

Rajkoviću prolazili dani u bezutješnoj jednoličnosti. Izjutra bi izišao na šetnju, na more, u brijeg. Kadšto bi se ispeo do „Kuka" i ondje u svježem hladu mlade šumice sred zaglušnog čvrčanja cvrčaka sjedio ure i ure, kao da nešto čeka. — — Potom bi se vratio u Bristan, mrk, neveseo, sumoran.

Katkada bi ga ostavila mrzovolja, ali samo za čas. Bivalo je to u kupalištu, kad bi zaronio u pjenu, medju pustopašne plivače i plivačice. Tu bi i njemu na pogled onih raskošno pruženih forama i drsko razotkritih oblina munuo tijelom srh i poput povjetarca razagnao sve crne i zle misli, a u krv i mozak navraćao toplinu neizrecivih želja i čežnja. No čim bi se one bujne golotinje udaljile i zamotale u svoje svakidašnje ruho, nestalo bi čara i razbludne zamamljivosti, a na Rajkovićevu bi dušu pala prvašnja čama i dosada.

Poslije objeda popušio bi cigaru, pročitao novine pa se povukao u sobu i uvalio na otoman, gdje bi domalo usnuo. Onda bi se digô, umio i izišao, te sve onako mrk i sâm vrludao obalom i parkom. Krupne

oči, vragometni pogledi, prkosno namještene usne i grudi — sve ga je to ostavljalo hladna. Kad je samo mogao, tražio je očima Murvice i pustio nemirnim željama, da mu dočaravaju one blažene časove, što ih je uz ljubljenu ženu kada proćutio i proživio. Tako bi ostao, dok mu ne bi mrak prikrio mili obronak i natmurio ozlojedjenu dušu.

Nešto svijetla unio bi u tu tmicu jedini Iviša. Našli bi se ili u „Eldoradu" ili u Sterna, obično u večer, jer je bivši „bouleur" bio danju zaposlen agitacijom oko budišinske željeznice. Prve riječi ticale se — dakako — uspjeha te agitacije, raspoloženja u narodu, glasina o tudjinskim spletkama, ali bi Rajković umio navrnuti govor i na Klaru, na što bi Iviša na brzu ruku nadrobio štogod sa Murvica: sve same sitnice, ali se lijepo potpunjavale s pismima, kojima mu se ona ovo posljednje vrijeme malone danomice javljala.

Kratki listići, tek po nekoliko redaka, a koliko boli i nade u njima! I njegova su pisma bila čuvstvena, gdješto su upravo kipjela od ljubavi, ali se gotovo iz svakoga izvijali vapaji neudovoljenih želja i tužbe na nijeme neodzive...

Medjutim ne bi prošao dan, da ne bi ma i za najkraćeg odsuća pitao vratara, nije li ga tko tražio. Bio je naime uvjeren, da će ona ipak najposlije svladati stidljivost, skršiti sustezanja, razbiti obzire, prevaliti sve te ograde i — doći. I to je eto očekivanje podavalo sumornom toku njegovih monotonih dana jedini blaži i svjetliji ton.

Tako se on jednoga dana vraćao s kupanja pun strasnih, nemirnih želja, što ih je netom u njemu uspirilo raskošje ženskih oblika i dražesti mlade nabujale puti. Danas je neka nepoznata plivačica

zametnula s njime razgovor i pitala ga, da li bi morski pas mogao prevaliti mrežu i nahrupiti u kupalište. Ne sjeća se, što joj je odgovorio, jer su mu sva ćutila bila zaokupljena njenim svježim tijelom, koje je upravo pucalo od snage i zdravlja. Ostali su dugo jedno do drugoga veselo čavrljajući sred pjene, što su je naokolo činile njihove nemirne ruke. A kad je ona u neke zaplivala, stala ju odjedamput vriska, kao da se tobože utaplja. On priskoči, primi je oko divno razvijena struka i pomogne joj ispraviti se. Ona mu zahvaljivala, prkosno mu se smješkala, a onda se povukla na suho, neprestano se okrećući očima k njemu.

Odatle onaj srh, što mu još i sada, na putu u „Eldorado", titra žilicama tjerajući mu tijelom slasnu struju punu neke sladjane lagode.

I išao je brže no obično. Ona blažena vatra, od koje su mu i obrazi gorjeli, burkala u njemu more želja, i misao mu neprestano letjela u Murvice k ljubljenoj ženi, koju je i u jučerašnjem pismu zvao tako milo i vruće, da i ne sumnja, te bi mu se mogla oglušiti. Osjećaj, da će je naći tamo, u svome stanu, na otomanu bio je tako jak, da mu se gotovo suvišnim činilo pitanje, što ga je ulazeći u svratište nabacio po običaju:

— Je li me tko tražio?

Vratar nije još ni otvorio usta, a već mu je Rajković razabrao na licu, da je netko bio tu. A taj „netko" mogla je biti samo Klara. Sav u plamenu i ne čekajući odgovora, učini, da će se zaletjeti uza stube, kad li mu vratar dovikne:

— A što ću im reći?

Rajković stane. Pomisli, da se je možda skanjivala ući u njegovu sobu sama.

— Gdje je gospodja? — upita.

— U dvorani je s gospodinom, — — odvrati vratar.

— S kojim gospodinom? — začudi se Rajković. Ubrzo se dosjeti pa smrsi namrgodivši se malo:

— Bit će kapetan Iviša — — —

— Nije, već neki drugi gospodin. Eno im imena — — reče vratar i pokaza na ploču, gdje su bila naznačena imena svih stanara.

— Tko bi to mogao biti? — promrmlja Rajković, bližajući se nekako uznemiren k ploči.

Nije dočitao do kraja. Pred očima mu se ujedared stvorila magla i za čas mu zastrla vid.

— Simo Marunić! Simo Marunić je tu! On glavom — a s njim valjda ona — — jest — ona je: miss Kate, tako i stoji napisano na istoj karti.

Malo proševelji, kao da mu se usklecale noge, pa se tupo zagleda u vratara, koji zaintači:

— Što ću im reći...

Rajković prodje rukom preko čela.

— Recite im, poče, pa se prekine: Ne kažite ništa — — sâm ću ih potražiti.

U nekoliko skokova bio već u sobi. Sav usopljen baci se na otoman, uzdahne šumno i propenta:

— Oni tu! — Oni tu!

Ali već za čas nije vjerovao u to. Bilo bi odveć strašno. Ne — ono je bila varka, bogzna kakova varka — njihovih imena nema na ploči. Ne može biti!

Bilo mu da sadje, da se bolje uvjeri, ali se ne mače, jer mu se ta kratkotrajna sumnja u jedan mah razbila i on je sada bio sasvim uvjeren, da su ono bila doista imena njegove zaručnice i oca joj.

— Oni tu!

To je, kao da bi mu netko rekao: — Jama je tu, da te proguta, gora, da te saspe, oblak, da te poklopi. To mu je sve u jedan mah ugledala razigrana mašta, a on se sve trza i prevrće, ne znajući čemu da se prije ukloni, da li jami, gori ili oblaku.

Dugo je trebalo, dok se sav taj metež u toliko sredio, da ga je barem mogao duhom pregledati. Ali uzbudjenost, strah, što li, imali su još uvijek pretegu nad njegovim razumom, te je morao napreći svu svoju volju, da ne sune na vrata, u bijeg.

A vrijeme prolazi. Marunić bi mogao potražiti vratara i iznenada banuti ovamo u njegovu sobu i zapitati:

— Gdje je novac?

Po drugo nije ni došao, o tome je Rajković bio na čistu. Sjećao se, kako mu je Iviša nekoga dne natuknuo, da je nešto prodrlo o onom gubitku u klubu, pa je valjda i stari Amerikanac doćukao štogod. Takovo se što teško čuva, osobito u doba neprijateljstva. Batičić... Leitner... znali su oni, gdje će ga pogoditi!

Ali što će ona tu — miss Kate? Možda su natuknuli štogod i o Klari? Pa što onda?

Iznovice ga obuze nemir, probi strah, prože misao, da taj čvor bijegom riješi. Ali se uporedo pomaljao i osjećaj stida, a s njim se dizao i glas:

— Pobjegao si iz doma, iz Chicaga, s američkog sjevera na jug, odatle opet doma — sav ti je život u bijegu — iz jedne skrajnosti u drugu.

I nekako čudno odjekivao u njemu taj glas: sad je tutnjio, sad škrgutao i prosipao se u smijehu, kao da se ruga. Rajkoviću bivalo sve nesnosnije. Onaj osjećaj stida prešao u mrzost protiv njega, pa

da se toga otrese i sebe u vlastitim očima pridigne, skoči na noge, zakorača nekoliko puta po sobi i u čas bijaše na čistu sa svime, kako će se braniti, a ustreba li i navaliti.

— Manimo se kukavnih izgovora, — govorio u sebi, treba pokazati, da i mi znademo biti — ljudi.

Prvo će Marunićevo pitanje nesumnjivo biti :

— Gdje je novac ?

Rajković je već spremio odgovor :

— Prihvatio sam zgodu i od kapetana Iviše nakupio zemlje, koja će, tek što se željeznica dogradi, vrijediti stostruko.

S Ivišom će se sporazumjeti lako, najposlije se radi o Klarinoj sreći.

Upita li ga Marunić :

— A tko te je ovlastio ?

— Nije li vam s voljom, možemo preprodati.

Dva odgovora — dva teška kamena, koji mu više nisu toliko tištali srce. Odlanulo mu, što je našao izlaza ovom neugodnom položaju, a da je ipak pri tom zadržao vlast nad sobom.

Poravna kosu, kravatu, okrenu se pred ogledalom, prstom ispraši rubove na rukavima tamnoplavog kaputa i sadje niza stube.

U diskretno zasjenjenoj blagovaonici kipio život. Gosti ulazili i izlazili, klanjali se na sve strane i sred zaglušnog zveketa žlica, viljuški i noževa, pitali se za zdravlje, pripovijedali čudesa o današnjem „divnom" kupanju, plaćali, naredjivali objede, a to sve u mješavini svakojakih glasova : tankih, pištećih, krupnih, hrapavih, reskavih. Rajković se časkom zadrža kod vrata i preleti okom po dvorani.

Prva mu je u oči udarila vragoljasta znanica sa današnjeg kupanja. Vidio ju je, gdje je zavalila glavu na oslon stolice i vijajući u vis dim svoje tanke cigarete strijeljala uokolo očima i mahala nekome glavom, nekome rukom, a sve uz onaj svoj obijesni smiješak. Podsmjehnula se i njemu, ali on se učini nevješt, a nije imao ni kada da se osvrne na nju, jer je upravo u taj mah ugledao svoje neočekivane i neželjene američke goste. Sjedjeli su za stolom nasred dvorane, kao da hoće, da ih vide. Marunić mu je okrenut ledjima, ali ga je odmah prepoznao po širokim plećima i kao sjekirom istesanoj glavi. Nju je vidio u profilu, i prvo, o što mu zapeo pogled, bila je prekomjerna načičkanost njene toalete i silan nakit, kojim se sva sjala. Mnogi su radoznalo pogledavali na nju i valjda nagadjali, otkuda je najednom pala medju njih ta egzotična ptica ?

Rajković odloži šešir i pokroči k njima. Prva ga spazi miss Kate. Klikne i sva se zasvijetli u licu. Marunić se naglo okrene :

— All right ! — ispukne. Liznu i obrisa usne, dignu se na noge, razmaknu krila svoga kaputa, da se vidi krupan zlatan lanac, što mu visi na pršnjaku, počeka, dok će Rajković porumenjeloj zaručnici poljubiti ruku, pa mu onda pruži obje svoje, krupne i žilave :

— 'morning, old boy ! — diže Simo glasom, da ga čuju.

Rajković odzdravi malo smeten od mnogobrojnih pogleda, što se nad njima uskrstali, ali i iznenadjen od Marunićeva gotovo srdačnog susretaja.

— Nisi nam se nadao ? — upita Simo cvrknuvši ustima, što je u njega bio znak vanredno dobre volje.

— Da pravo kažem — nisam, — odgovori Rajković sjedajući.

Miss Kate podiže na nj svoje pepeljave oči neodredjenog sjaja, rasklopi tanke usne i pokaza svoje bijele, zlatom provučene zube :

— Slutiti si ipak mogao ! . . . Pisala sam ti onomadne, da ti spremamo iznenadjenje . . .

Sjećao se, da je tako nekako bilo u pismu, ali je, zaokupljen Klarom, bio posve zaboravio na to. Da mu se to ne vidi, nadoveza :

— Sasvim tim, ovakova su iznenadjenja odviše velika i ugodna, a da bih im se bio mogao nadati . . .

Stari Marunić uze da tumači, što ga je nagnalo, da se zaputi u stari kraj. To je u prvom redu njezino ,,maslo.''

— Pobojala se valjda, da joj ne utečeš ! — našali se lomeći čačkalicu.

Ona pogleda oca pola prijekorno, a pola stidljivo, ali se stari razmaha prikazujući mu, kako ga je doista tjerala, da se prošetaju do negdašnje postojbine, koje da nije nikada vidjela, i tko bi znao, što mu nije sve nabrojila. Isprvice nije htio o tome ni da čuje : nije šala, ostaviti na tudjim rukama onaki posao ! No kad su pak zaredila njegova, Rajkovićeva, pisma o velikom onom željezničkom pothvatu, počelo je i u njegovoj glavi nešto da kopa.

— I moj ti se nos, znaš, nekako uzvrpoljio, a mogu ti reći, da me nije nikada prevario, te ti ja nekoga dne uhvatio nju i s njom ravno na parobrod. Velju : za nekoliko dana ne će propasti svijet, ma da mi toliki sijeku putove. I te kako ih sijeku — sjekli ih vragovi ! Baš gadna konkurencija : nove banke, a još više one proklete guje — novine — što

niču kao gljive i neprestano zabadaju njušku u moje poslove. Kako bilo : tu smo — a ti ćeš meni na tenani protumačiti, što ste zapravo naumili s tom željeznicom i bi li se tu dalo što zaslužiti.

Dok je Marunić govorio, Rajković se osjećao lagljim ; bilo mu, kao da su se ona dva kamena sa srca nekuda još i dublje odronila. Nesamo riječ, već i način, kako je Marunić raspredao s njim, pa njegova neobična ljubežljivost i povjerljivost, sve je to svjedočilo, da stari Amerikanac ne zna ništa. A ni miss Katino nasmijano, gotovo razblaženo lice nije pokazivalo ni truna sumnje, da ima ovuda žena, koju on ljubi. To ga obodrilo, pa se evo razglagoljao i on. Na dušak je sasuo svega i svašta o željeznici, rentabiliteti, tehničkoj strani, struji, dinamo, konjskim silama, prometu, dionicama, stotinama, hiljadama, milijunima — da ti se glava puši !

A Marunić upada, prekida, traži objašnjenja, popunjuje, prigovara, grije se, briše znoj, smrkava se, vedri, diže ruku, spušta je Rajkoviću na rame, pa se široko smije :

— Vidji ti njega : a tamo se držao ko prokisli vrabac. Meni ti je toga tvoga Budišina puna glava. Stvar nije na odmet i ja gorim od želje, da to vidim. Ne bismo li se malo provezli do tamo ?

— Do Budišina ?

— Makar do u pô brijega. Utući ćemo vrijeme i razgledati tu tvoju goru. Što veliš, Kate ?

Ona prihvati sa zanosom.

Nije potrajalo dugo, a teras pred ,,Eldoradom" odjekne od konjskih kopita i elegantan se faeton s Rajkovićem i američkim gostima zaleti medju vesele bristanske zaseoke.

Sparina popustila. Sa Cresa piri svjež „maistral", grudi ga široko upijaju, a lica veselo hvataju i razblažuju se u njemu.

Šetnje oživjele, sve hiti k moru : tko da se okupa, tko da se proveze barkom, tko da nadje zgodno mjesto, otkud će sjedeći uživati u igri valova i pretapanju nebrojenih šara bliskog sutona.

Pod koprivićem okupilo se nekoliko domaćih ljudi mornarske ruke, što nehajno brišu zajaprena lica, čelo, vrat i neprestano pljuju kraj sebe. Kad je kočija projurila mimo, neki su od njih skinuli šešir, a drugi, medju njima i Gavde — jedva ga se kažiprstom dotakli. Cesta bijaše prašna, a u zavjetrinama zrak usijan, zadušljiv, nesnosan. Uza sve to pružio se Marunić u kolima kao sasvim zadovoljan čovjek, ugodno uzbudjen i baš raspoložen odbijao dimove svoje krupne havanke.

— Tko nas je ono sve pozdravljao?

Rajković mu nabaci nekoliko imena : Krompić, Zaneto, Gavde — —

— Toga se Gavda nešto sjećam, drugih malo ili nikako. Četrdeset godina u svijetu, priško moj! I Fabia se sjećam — on me jedini prepoznao jutros. Mora da je čovjek ćutljiv, zajedljiv, — svedjer se na nešto jada . . .

Rajković se trgne : podidje ga bojazan, da nije starome Jeremiji izmaklo štogod. No Marunić je tako nasmješljivo i s takovim djetinjim zanimanjem skretao glavom uokolo, da se mladić ubrzo umiri i poćuti se kao prije : lagan i bezbrižan.

Projure kroz mlade nasade borova i topola i zavrnu na mjestu, gdje se cesta polako uspinje. Marunić se nasladjivao nekim davnim uspomenama.

On znade sve, kako je tuda nekoč bilo, dokle je dopirala cesta, šuma. Sjeća se imena svakoga sela, znade gotovo za svaku kuću, pa i za one, što se porušile.

— I vi mislite željeznicom ovuda ? — upita u neke.

Rajković mu objašnjivao, što i koliko je znao. Marunić ga slušaše i sve nekako njihaše glavom, da ne znaš, je li to od ljuljanja kočije ili jer ga ono razlaganje sasvim ne uvjerava.

S lijeve strane ceste nizali se gdje veći, gdje manji dôčići, obrasli voćkama i lozom. Izmedju lišća pomolio bi glavu kakav težak, pa se hvatao sada motike, sada kosijera, a sve nekako nespretno.

— Ovo mora da su bili mornari, — javi se Marunić.

— Svi do jednoga.

— Vidi im se. Dok ih gledam, dolazi mi u pamet, što mi ono Fabio jutros reče. Veli : bacilo nas na „seku", te ne znamo, što ni kuda ćemo. Hvatamo se i ovoga i onoga, — a na kraju — bojim se — bit će, što bude.

— A znate li, kako ga sada zovu? Jeremija! Sve mu je crno. Ništa ne valja, — živo će Rajković.

— Možda nema svugdje ni krivo, — smrsi Marunić, pa se nanovo raspita o željeznici, putu, stanicama — —

I miss Kate se ozirala uokolo i divila se vanrednom modrilu mora, pitomosti kraja, čaru zapada i neprestano se čudila, što nije ocu do sada palo u pamet, da je povede u svoj rodjeni kraj.

— A tako je lijep!

— Svuda je lijepo, gdje u loncima vri, — izbaci Marunić sentenciozno.

*

Sunce je već zašlo za goru, ali sve je još puno svijetla. I mirisom struji naokolo, mirisom isušene trave, loze, dima. Ispeli se na vrh uzbrdice, gdje su se zbile tri četiri potleušice, dok se druge posule diljem ceste ili uz obronak.

— Ovo su Laze, — oglasi se Marunić. Ovuda su nekoč bila dobra vina.

— Ima ih i sada, — potvrdi kočijaš, koji nije prisluškivao, već je onako na sreću uhvatio po koju riječ. Osobito u Cvitana — eno tamo, — pokaza šiljkom biča prema oniskoj kući, na kojoj je visjela duga grana lovorike. — Hoćete li, da stanemo? — upita.

Marunić pogleda Rajkovića, pa kćer, a onda saže ramenima i reče:

— Svejedno!

Sašavši s kočije Marunić se protegnu, a Rajković mu pokaza suprotni brijeg, koji da će kod gradnje željeznice biti najvećom zaprekom. Uto im se približi Cvitan i povede goste na tratinicu iza kuće, otkud se more činilo, kao da je još i dublje uronilo medju gore i otoke. Bijele ladjice izgledaju s ove visine kao bijele mušice, što trepere na tananoj plavoj mreži, spletenoj od valića „maistrala" i drugih večernjih povjetaraca. A tamo po strani Velika Vrata sjaje se i žare, kao da je onamo preko sa zapada buknula nekakva silna vatra. I živo je sve. S obale dopire raznolik žamor, a s bližnjih njiva i vinogradića odjekuju svakojaki glasovi: dozivanje, odzivanje, povici, smijeh djece, što se negdje nagone.

Kad bi ta buka za čas prestala, odmnijelo bi kratko, dremljivo cvrčanje cvrčka, ali i to bi ubrzo zamrlo.

Cvitan donese vina i učini, kao da će se udaljiti, ali se predomisli, pa će okrenuvši se k Rajkoviću:

— Šior, a hoće li pak biti što od te željeznice?

— Pa hoće, — odgovori Rajković malo začudjen od tog nenadanog pitanja.

— Ne pitam za sebe, ali znate, kakav je svijet. Nada se dobroj prodji, pa je nestrpljiv.

— Čudno, da im se tako žuri. Mi smo uvijek naglašivali, da zemlju treba čuvati i ne dati, da na njoj drugi grade.

— Ne ide to njima u glavu, šior. Oni vele: volim ja danas jaje nego sjutra kokoš. Lud je, vele, tko može bez glavobolje da živi, a ne će.

Rajković htjede, da ga Marunić čuje, kako on to umije govoriti „narodu", pa nastavi:

— Misle li, da će im to donijeti blagoslova? Misle li, da u zemlje nema moći? Ima kao i u svakom živome. I više — mnogo više, jer je zemlja snažnija i silnija. Prezreš li je, odbacit će i ona tebe. To se, moj Cvitane, desilo već stotinu puta. Došao tudjinac i već mislite: sreća ga nanijela. Od ganuća cjelivate hiljadarke, što ih daje za zemlju, i plačete i smijete se. A onda: slava životu! i udri niz taj potok, dok se u njemu ne ugušiš. Ne valja, brate, puštati pitomo a loviti tudje. Novac se omiče, a zemlja ostaje...

— Joh ovako a — dva onako, — zamudrova Cvitan, slegne ramenima i polako se udalji.

— I ti misliš, da si ga time predobio, — nasmija se Marunić, čim se Cvitan izgubio iza ćoška. A onda nastavi, uozbiljivši se: — Zar se u vas poslovi tako namještaju? A ma to je, prosti, za babe. Odvraćate narod, da ne prodaje zemlje! A to je baš ono glavno: pokupovati u bescjenje, a preprodati što bolje možeš.

— Tudjincu!

— Ma i vragu, samo da plati...

— Ali mi želimo, da zemlja ostane naša i — — —

— Teško ćeš ti nasititi vuka, a da ti koza ostane cijela. Uostalom kako vam drago!

Iznenada digao se sa ceste žagor glasova; nastalo nekakvo pravdanje, padale psovke i prijetnje. Rajković htio da vidi, što je, kad li u isti mah navali iza ćoška rpa čeljadi, a medju njima i Cvitan sav crven u licu.

— Eno vam ih, neka vam oni kažu, — — rogoborio Cvitan pokazujući rukom na Marunića i njegovo društvo.

— Što je to? — upita Rajković. U rpi bilo nekoliko žena, dvoje troje bjeloglave djece i desetak čupavih seljaka razgoljenih prsiju.

— Evo, šior: ovi me ljudi ovdje tuže, da ih ne puštam k vama. Vi da ste došli pogadjati zemlju, a ja da bih htio, da samo od mene kupite. Zato da sam vas i smjestio ovdje otraga. Recite im, molim vas, da lažu.

Rajković htio da umiri ljude, ali se jedan izvrpio iz rpe, pa će:

— Ne treba, da nam gospoda kažu, da lažemo: dosta je, da ih vidimo i da ih molimo za oproštenje. Bože moj, vidjeli smo, kad su prispjeli, čulismo, da govore o željeznici, a nešto nam je i kočijaš natuknuo pa pomislismo: — Ele, dolaze po zemlju! A tko ne bi rad prodati?

Jedan garavi težak spuštenih brkova okrene se k seljacima, kao da njima govori:

— Da pravo kažem, meni se ne žuri. Zemlja kao što je ona moja, ne može čekati dugo na kupca.

Da ne bi, no kako leži! A ravna je, brate, kao da si je nožem odrezao.

— A što ću ja reći o mom vinogradu, gdje se o najžešćoj buri ni listak ne giblje? — isprijeći se drugi do njega.

— A moja ledina? — razmaha se treći. Podjite, pa da vidite! Nije daleko — kamenom bi dobacio. Pravi raj: ljeti vječni hlad, a zimi toplo kao u peći.

Javili se drugi, zaredale samo hvale, a jedna se raščešljana žena približi k stolu pa brišući pregačom usne reče Rajkoviću potiše:

— Trebate li zemlje, a vi povedite gospodina do moje Sadine. Kakav pogled, ti moja majčice! Kad je vedro, vidi se i — — —

— Venecija, — upade Marunić veselo, pa nadoda ustajući:

— Sve je to lijepo, ali sad je već kasno. Drugi put. Laku noć, ljudi!

I kasnije, pošto se razidjoše, bilo ih je još dugo čuti, kako žagore.

— Zacijelo se prepiru, čija je zemlja ljepša, — reče Cvitan spremajući novac, što mu ga je Marunić pružio. A još i smješniji su oni tamo preko, na Gruhovu. Ovih dana došla k njima nekakva dva strana čovjeka i stala da ogledaju i mjere zemlju. Naši ih Gruhovljani častili, darivali i krišom podmićivali, držeći da su došli kupovati. Kad onamo — za tri dana odmagliše, a malo zatim javiše novine, da su ono bila dva prevejana huncuta i da su sada negdje u zatvoru.

— Ajde, ti sada njima pričaj o blagoslovu i ganuću! — reče Marunić Rajkoviću penjući se malo iza toga u kočiju.

Rajković ne odgovori. Obuzela ga mrzovolja. Nije ga mučilo, što su ljudi onom svojom pohlepnom jagmom pokazali, da ne drže mnogo do onih njegovih teorija, (ta i on bi kupca dočekao objeručke), ali ga je ljutilo, te se to desilo pred Marunićem i tako u jedan mah zasjenilo ono nešto dobra mišljenja, što se u zadnje vrijeme bilo pokrenulo u glavi staroga Amerikanca.

Mjesec se iza otoka uspinjao naglo, posrebrio visove brdina, a u moru probio široku, zlatnu prugu. Konji se spuštali odmjerenim kasom, uokolo bilo već sve gluho, samo za stabla bi rekao, da se obasjana dremljivom mjesečevom svjetlosti pomiču i da kao aveti nekuda bježe.

Miss Kate progovori dva tri puta. Izlane nekoliko riječi udivljenja, pa ne dočekavši odgovora zašuti i zagleda se u tanane maglice, u koje se na mjestima pretvarala meka mjesečina.

Rajković sjedjaše njoj nasuprot. Koljena im se doticala, ali on to nije ni osjećao. Njegova je misao kružila sada tamo oko Murvica. I oči su mu se povlačile po suprotnom obronku, tražeći medju zasnulim čempresima Klarinu sjenu — — —

Kad su malo iza toga ulazili u „Eldorado", poćuti na ramenima nečiju ruku. Okrene se. Bio Iviša.

— Jednu riječ! — šapne mu kapetan sav uzbudjen.

Rajković pomisli, da je Klara štogod obaznala.

— Sve propalo! — dahne Iviša i povuče ga na stranu. Rajković ga pogleda i misleći da je govor o Marunićevima ne reče ništa.

— Danas se vratili, nastavi Iviša, i donijeli vijest — pogodi, ako možeš!

Rajković ga začudjeno pogleda.

— Zatvorit će nam vodu. Za tri mjeseca ne ćemo imati što piti. Tako da su odredili oni u Beču. Razumiješ li pasju igru? Gosti će se razbježati — gotovo rasulo.

— A mogu li to? — upita Rajković, koji još nije pravo shvaćao.

— Tko? Leitner i družina? Gospodari su, Nijemci su, — a oni u Beču pomažu. Vele, da su vodovod gradili za Dvorce, a Brisnu se samo iz milosti davao suvišak vode. Toga pak suviška da više nema i na Brisnu je, da sada traži vodu za sebe. Eto — vidiš! A to je sve zbog željeznice. Hoće da nas ovako utuku ili prisile, da popustimo. Što sada?

Rajković pomisli na Marunića, na njegova izrugivanja. Od bijesa mu se stisnu zubi i uduše psovku, koja mu je bila već na ustima.

Ne znajući što da mu odgovori upita:

— A znate li, tko je tu?

— Čuo sam nešto . . .

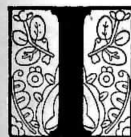
Časkom zašute, onda upita Rajković:

— A ona?

— Bio sam gore i natuknuo nešto. I sam ćeš pojmiti, kako joj je — — Naopako, brate, naopako!

Kod tih se riječi rastaviše šuteći.

XVII.

Iza Ivišina odlaska Klara je još dugo ostala u bašti. Tražila je najsamotnija mjesta, najgušće sjene, kao da se skriva, kao da pred nečim bježi. A bježala je pred samom sobom, pred svojim mislima, osjećajima. Što je čula od ujaka Iviše, preobrazilo ju je sasvim. Snažna grozničavost trza joj tijelom, svrdla kosti, upija pamet i svijest.

Tako ju zateče noć. Grozničavost nešto popusti, ali je ovlada silan umor. I ona ostade sjedeći na kamenu pod vrbom na kraju bašče kao zakopana u svom očaju. Glava prazna, vjedje gore, a nema suze, da ih rashladi.

Sama je usred starih stabala, sama joj je i duša; sama u tom širokom, beskrajnom svijetu. A nema nade, da bi to moglo postati kakogod drukčije. Sve njezino uzdanje bio je on i njegova ljubav. Sad je i to otišlo : ona je došla po nj, ne će ga pustiti — on se braniti ne će — — Možda i hoće, ali do kada?

Na vrbi vrh glave dremovno trepetalo mjesečevo svijetlo i lagano joj plazilo niza lice. Ona se lecne i bilo joj je, kao da je istom sada opazila, da je noć. A nije čula ni lagano stupanje po pijesku, niti je u prvi mah vidjela dijete, kako joj se bliža od želje, da joj nešto saopći :

— Mama, mamice, govorila mala tiho. Gospodin se vratio, znaš! Prošao je mimo mene i Kastora. Mene je rukom pogladio po glavi, a na Kastora se nije naljutio. Ali je Kastor pobjegao i nekamo se sakrio.

Sve je to Vjerica pričala kao kakvu tešku tajnu, i svojim lijepim i začudjenim očima gledala, što će joj na to mati.

— I on tu — i on, — šane Klara i nekakva je jeza podidje po svem tijelu.

Ustane s kamena, primi dijete za ruku i bez riječi se uputi prema kući.

Duga, besnena, uzbudjena noć nije joj donijela vedrine, a ni idući dan svijetla. Prvoga je u jutru sastala u hodniku Leitnera. Kliknu i pruži joj ruku, i kao da nije medju njima dvoma ništa bilo, ljubezno se raspripovjedio o svome putovanju, o životu u gradu, o dosadnoj vrućini. A kad završi, stisnu joj ruku i s puno ljubežljivosti izreče :

— Mi hoćemo i moramo biti dobri prijatelji.

Milo se osmjehnu, oprosti i ode. Bilo joj je jasno, da i on znade za dolazak Marunićevih, pa valjda drži, da je sada i za nj kucnuo zgodniji čas.

— Radije u more! — dahne ona.

Nestrpljivo je čekala Ivišu, da vidi, ima li još čemu da se nada.

Došao je kao po običaju pod večer. Sav potrt i bez daha spustio se na otoman i dižući i spuštajući malodušno ruke iskazao u nesuvislu govoru, što je znao o putu tudjinske „klike" u Beč i o uspjehu njihovih spletaka.

— A sada se sve okrenulo protiv nas, osobito protiv njega, Rajkovića — i mene. Mi da smo krivi, da će mjestu biti oduzeta voda, da će kupalište opustjeti, propasti — i što ti ja znam, što sve. Već su navalili na načelnika, da sazove vijeće, da se zaključak o željeznici ukine i pusti Nijemcima, da po volji grade. Oni da će se tako udobrovoljiti i mjesto će iznovice imati vode. Evo, tako ti je to : zeci, zeci — a ne ljudi!

Ona ga je slušala sva blijeda i nije ni dizala očiju, jer se bojala, da će joj na licu čitati svu njenu muku i brigu. U neke se ipak odvaži, pa ga tihano priupita :

— A on?

— Rajković? Što ćeš, da ti kažem? On ti je kô u stupici. Neprestano je s njima — ne puštaju ga. Zlo!

Malo po tom ode Iviša, a ona ostane sama s onim istim osjećajima boli i očaja, što se u njenu srcu već od juče ugnijezdili. A dok se u njoj to kidalo i burkalo, Leitner je našao zgodu, da joj se nanovo približi i

da joj istrese nekoliko ljubežljivosti, na koje je ona odgovarala s nekakvim tupim polusmijehom.

Iduća ju je noć našla još i u težim mukama. Rajković joj se dva dana ne javlja, ne zove je. Možda ga ljuti, što mu se nije odazvala? Možda mu oni smetaju? Ujak je Iviša rekao, da je uvijek s njima, da ga ne puštaju.

Klara nije ni po čemu mogla slutiti, kakvo je obličje u Marunićeve kćeri, ali joj je ipak pred očima živa. Vidi je, kako pogleda na nj, kako mu se podsmjehuje, i kako se šapućući mu riječi ljubavi uza nj privija. A svaki osmijeh, svaki onaj šapat namješten je protiv nje, Klare, s namjerom, da je izbije iz njegova srca. Cijelu je noć u svojoj mašti gledala to naprezanje, tu borbu, učestvovala u njoj, grijala se, uspaljivala. Puna joj je duša riječi, kojima brani sebe, hvata njega, odbija nju, — a kad je pred zoru od umora klonula, razabra, da su sve te riječi ostale neizrečene, i poćuti, da bi ih morali čuti, — on svakako!

Čuti, a ne čitati! U pismu ne bi mogla iznijeti sve, niti bi znala k a k o. Ima, čega joj je prepuna duša, a nema riječi, da to izrazi. A ona bi htjela, da baš to vidi, da spozna svu njenu ljubav, kao i veličinu sreće i nesreće, koja je — i jedna i druga — sva u njegovoj vlasti. Prikazati mu pak ono nešto ne može nitko osim nje — i na njoj je, da to što prije izvede, ako je moguće, odmah. I lako će ići: on je već dugo zove na sastanak, k sebi, a ona se uvijek skanjiva, oglušuje. Zašto? Ili ga se boji? Njega — svoga sunca, svog života! Ne, ne, — ona će k njemu već danas, još prije podne i puna pouzdanja će mu pasti oko vrata, ustreba li i na koljena i saviti se oko njega i ne puštati ga, ne puštati...

* * *

Bilo je blizu podne, kada je ušla u Bristan. Ni sama ne zna, kako se to naglo desilo. U bašti je srela oca, gdje polako šeta u hladu starih drveta. Upita je, kuda se uputila, na što mu ona odgovorila — — ne zna više što. Sjeća se samo, da joj se pričinio silno slomljen, — još nikada tako kao danas. Htjela je stati i pogledati, što mu je, ali se poboja, da je i opet ne upita.

I krenu. Sad je evo u Brisnu, na cesti, koja je podjedno i glavna kupališna ulica. Tuda teče život, sunce sja, glasovi se križaju, miješaju i rasiplju u usjanom zraku.

Klara spješi. Ne gleda nikamo, već jedino ispred sebe, u zemlju. Kao da se nečega plaši ili stidi.

I daha joj ponestaje. Bit će od onog burnog dizanja i spuštanja grudi, od naglog i žestokog kucanja srca. A kad je uljezavši u zavojitu široku stazu izmedju šume lovorja ugledala pročelje velikog svratišta „Eldorada", bilo joj, kao da se oko nje okrenuo čitav svijet.

Pred ulazom je časkom stala. Onaj niski, bijeli i glatki prag prividio joj se ujedared kao golema pećina. Pokoleba, ali se upravo uto pred njom nenadano stvori nekakva crvena, puna, obrijana prikaza — s napisom svratišta na kapi.

— Gospodin Rajković... dahne ona pokročivši brzo preko praga.

Vratar je omjeri, a onda pokaza rukom na stube:

— Prvi sprat, broj 18.

Kako je na to preletjela stepenice, obišla hodnik, našla broj i pala iznenadjenom Rajkoviću u naručje, — sve je to i njoj samoj kao u magli.

Morao ju je pridržati, da ne pane. U prvi mu je mah bilo neprilično. Činilo mu se, da je ono zaplakano, preplašeno, drhtavo lice neko drugo, a ne ono, što ga je nedavno ljubio na „Kuku".

Nije mu trebalo no malo nagnuti glavu, pa da mu usne počinu na ustima, za kojima je toliko uzdisao, no sada mu se ta pomodrela usta s onim svojim, neprekidnim trzajem prividjala nekako bez života, sumrtva, ledena i gotovo nakrivljena. Položi je na divan i sjedne do nje. Ona se još trzala, ali ne kao prije. I mirnije je disala, a već je, ako samo i za čas, rastvarala i oči, one svoje velike, baršunaste oči.

I usne je raśklopila i jedva čujno dahnula :

— Niko ! — Nisam smjela . . .

— I prije — — i prije si mogla . . . govorio on još uvijek ponešto smeteno.

Na njegov glas ublijedjelo joj lice oživi i taj lagani odsjev njene kao da bi pritajene ljepote podraška mu srce, a kada je nanovo rasklopila svoje sjajne, vlažne oči, a usta namjestila na lagan osmijeh, poćuti, kako mu je tijelom prostrujalo nešto toplo i drago, od čega mu glava sama od sebe klonula na njeno lice, a usta mu kao pomamna stala tražiti usne — i dugo ostadoše tako.

Kapci su na prozorima bili spušteni i njih je oboje obavila polutama. Klara je već nešto slobodnije otvarala oči, ali još nije imala snage, da se ozre po njegovoj odaji . . .

A na to nije ni pomišljala. Ona je čekala. Čekala je, da će on prvi započeti. Žudjela je ona tu njegovu riječ kao svoje izbavljenje.

No on nije htio, da se ma o čemu govori. Njemu je smetala i ona misao, što joj je tako nemirno titrala

u očima, na čelu, na čitavu sada već raskošnom ljepotom obasjanom obličju. Ta mu je ljepota bila sada sve, njoj je htio da posveti svoje vrijeme, svoje misli, svu svoju dušu.

I nije je puštao, već ju neprestano i lakomo ljubio u usta šapćući pridušeno :

— Moja si — moja ! . . .

Netko je prolazio hodnikom. Ona se trže i problijedi :

— Niko . . . smiluj mi se, reci — reci mi štogod, da mi olakša, da — — htjede ona govoriti dalje, ali se najednom prekine i brizne u plač.

Podidje ga nešto hladno, bude mu najednom neugodno i neprilično. Pomisli, da će biti najbolje, pusti li je, da se isplače, a kako je pogodio, što je muči, izbaci, samo da je umiri :

— Nanovo ti velim : imaj pouzdanja !

— Ali zašto im sve ne iskažeš ? Zašto ne prekineš ? — govoraše ona, obodrena njegovim riječima.

— Ne mogu tako unaprečac. Ti znaš : vezan sam, i dok se sve ne riješi, treba da budem oprezan, da — kako si onomadne i ti pisala — čuvam prividnosti . . .

Ali ona je htjela znati, kako ih se on to kani osloboditi. On joj iznese, što je prekjuče bio pripravio za staroga Marunića. Amerikancu će naime reći, da mu je na raspolaganje sva njegova i Ivišina zemlja na Budišinu . . . Sve će on to izložiti Maruniću, čim se riješi pitanje te nesretne željeznice.

— Ako se pak to pitanje po nas zlo riješi ?

— Ne boj se ! Ljubav će biti jača ! I volja ! Ja ne dam više, da se rasipljemo, da se trošimo u ništa, — reče on i strastveno je i požudno privine k sebi.

Obuzela je neka slatka strepnja. Htjela je pitati dalje, ali je i sama postala nesabrana, a ovamo one njegove dvije riječi dostajale su, da s njene duše rastjeraju svaku sumnju. Ona je sada znala, da je ljubi i da je ne će ostaviti.

A nestalo i zabune i kajanja. Mirno i nesmetano priljubila se ona uza nj, odano i pouzdano ovila mu se oko vrata, puštajući mu da s njenih ustalasanih grudi upija slatke i otajne mirise. Njemu se od tih opojnih mirisa uspaljivao mozak, trzali obrazi, iskrile oči, a njoj je dolazilo u pamet, da je sličan izražaj vidjela već i na Leitnerovu licu, ali u Nijemca joj se to činjaše mrsko, odvratno, a u Rajkovića nije to, vidi se, nego vruća želja i duboka čežnja za njom. I da nije bilo u nje onog trepeta, s kojega je sva drhtala kao kakva slabašna biljka, bila bi gledajući ga onakva kriknula od sreće. Stiskao ju je, da nije mogla disati, ali je nije boljelo. Nešto je u njoj bujalo, raslo, zamagljivalo joj pogled, svijest, pamet. U grudima joj se razlijevalo nekakvo čudno, vanredno milo čuvstvo, a ćutjela je, da joj i lice probija nešto toplo i neizrecivo zavodljivo i kao da je slutila, da je u tome sva njezina premoć nad njime i nad onom drugom... No u ovom času nije na to pomišljala, tek je u njegovim očima razabrala, da on vidi na njoj nešto, te ga očarava, zarobljuje... Ona je od toga bila sretna, i u toj neizmjernoj sreći gubila se njena snaga, njen otpor, volja — sve...

Mladost, žarka, neodoljiva mladost širila je nad njima omamljivi dah nove i podmladjene ljubavi —

— — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — —

XVIII.

ko Marunićevih se u dan njihova dolaska bio stvorio nekakav nimbus egzotičnosti. Ni o čemu drugom nije se onomadne toliko plelo i mljelo, koliko o njima. Sve je na njima budilo zanimanje, ali kupališni je svijet najviše naklapao o Marunićevu naslućivanom bogatstvu i o skupocjenim, ako i ne uvijek osobito ukusnim toaletama njegove kćeri. Na te toalete, a najskoli na naduveno držanje staroga Amerikanca, padale su i nerijetke dosjetke...

Na te je razgovore bio nabasao i Leitner na svom povratku iz Beča. U isti mu je mah sinulo, da je zgoda divna i da bi je trebalo iskoristiti. U pogledu Rajkovića bio je već na čistu. Mladome je čovjeku Marunić, kao dobar Amerikanac, zacijelo rekao: — Ili ti meni novac, ili ja tebi kćer.

A Rajković sluteći valjda, da od Budišina ne će imati koristi — kao praktičan čovjek prevagnuo na stranu kćeri. I dobro je učinio.

A što će ona, Klara? Možda ne će u prvi mah ni povjerovati, možda će pustiti, da je sumnje polako grizu i toče? Ali će ubrzo doći dan, kad će se iz tih sumnja izleći zbilja, za ovom razočaranje, pa najposlije srdnja, ogorčenje, bijes i jarost. A onda — onda će se pred njom stvoriti on, Leitner — i njegove će želje biti smirene.

Zanosno, srcem prožetim toplim miljem i ugodnosti, vraćao se Leitner one večeri u Murvice. Nije se namračio na staroga psa, a malu je, kako je to Vjerica majci odmah saopćila, veselo pomilovao. I nju, Klaru, sreo je s neobičnom srdačnosti. Licu,

pogledu, govoru — svemu je podavao nekako neobično blag i upravo smjeran izražaj, koji bijaše u vanredno oštroj opreci s onim onomadašnjim, punim drske samosvijesti i gnjevne gospodstvenosti.

Ništa od toga nije izbjeglo Berti. Hladnoća, što je prije bratova odlaska u Beč bila izbila medju njim i Klarom, prikazivala joj se čas kao taktika mladih ljudi, da se jače privežu jedno uz drugo, čas kao simptom Emerihove neizlječive, nestalne i prevrtljive ćudi. Bilo je u posljednje vrijeme znakova, gdje je većma naginjala na ovu drugu mogućnost i držala, da je prelom neizbježiv i da je blizu vrijeme, kad će ti neprilični gosti morati da sele. Dobro joj je došao i onaj njegov odlazak u Beč, jer se nadala, da će ga to odsustvo i život u velikom gradu sasvim rastrijezniti i odbiti od mlade udovice. No sve to nije pomoglo. Berta je ćutjela, a i na licu mu čitala, da mu se mlada žena još uvijek vrze po glavi. O tom se bolje uvjerila sjutradan, iza njegova povratka. Da ga iskuša, negdje mu je izjutra predložila, da bi trebalo Palmiće ili otpraviti ili smjestiti gdjegod na tavan:

— Ne podnosim stuba, a da i nije toga, svijet će nam se rugati, što se drugi bane u ljepšim i udobnijim prostorijama, dok se mi pod tavanom jedva nekako stištemo.

On se suprotio veleći da bi to starca razbješnjelo i navuklo bogzna kakovih posljedica.

Berta opazi na to, da i najviši obziri imadu svoje granice, a zna se, da se ovakav položaj ne će moći da održi, stoga bit će najbolje s istinom na svijetlo.

— Valjda nisi kupio kuće za to, da ti je drugi uživaju . . .

Ne znajući što da joj kaže, namrgodi se i zarogobori, da on znade svoje obveze i dužnosti.

Ona se ugrize za usne i ne reče ništa.

Ali kad je malo kasnije pristupila k prozoru i vidjela ga, gdje je na terasi zaustavio Klaru i oko nje se uvijao vanredno nježno i pažljivo, spopade je takova srdnja, da joj se gotovo smučilo. Cijeli je taj dan gutala gnjev, i to sve od bojazni, da joj ne bi izmaklo što nesmotreno, čime bi mogla sebi otudjiti brata.

I tako se pritajivala sve do noći, a mislila nije ni na što drugo, van kako će tomu nesnosnomu stanju učiniti što prije kraj.

U duši je najviše bjesnila protiv Klare. U njoj je vidjela tek običnu, zavodljivu grješnicu, puku licemjerku, koja je izmislila onu bajku o ocu, samo da se može što dulje zadržati u kući. A tko zna, da li je pri tom i stari ne pomaže! Nikakvo čudo: propao čovjek, pa hoće da se ovako drži!

Što je o tome više mislila, to se u nje većma gnijezdilo uvjerenje, da će doista tako i biti. Tako i nikako drugačije. A to bi imalo još da i potraje. Tko zna koliko: možda mjesec, dva — možda i više. A sve radi onog starca i tobožnjeg straha, da bi ga ono moglo potresti!

— Ne, zaintačila bi ona, — toj sramotnoj igri treba učiniti kraj! Dokazati treba, da stari Palmić može uzaznati za nevolju svoje kuće i pri svemu tomu ostati — živ.

— A tko jamči, da on to već i ne zna? — zaskoči je u neke kao iz busije misao, i ta se sumnja u njoj još i dublje ukorijeni. Kako bilo, sjutra se to mora riješiti, — — odsiječe i uze da premišlja, kako

*

će potražiti starca i najprije obračunati s njim, a po tom i s njima.

S tom je odlukom u duši usnula te večeri, no kad se sjutradan probudi i sjeti toga svoga koraka, nešto je oko srca stisne — i učini joj se, da će biti bolje, pričeka li još koje vrijeme. Medjutim će nastojati, da se polako uvjeri, je li doista onako, kako Klara tvrdi, ili se stari Palmić samo pretvara.

Ali prebirajući malo zatim bratovu poštu, naidje na ljubičasti omot, na kome je poznatim joj Luizinim rukopisom bilo napisano njezino ime. Otvori pismo i žurno ga razmota, da vidi, što joj to šurjakinja piše.

Luizina su pisma bila čuvstvena. I onda, kad bi se jadala, probijalo bi iz njenih redaka neko osobito ganuće, koje je Bertu vanredno diralo, no još bi je većma razgrijalo, kad bi joj Luiza, a to je bivalo gotovo u svakom pismu, iznosila utiske okolice i kraja, koji je i njezin, Bertin, i za kojim i ona neprestano uzdiše. A Luiza umije iznositi svoja opažanja i osjećanja! Eno i u današnjem se pismu, nakon dugih, gorkih, upravo očajnih tužakanja za malom Lily, upustila u prikazivanje svoje osamljenosti „u miru neiskazano mile prirode."

„Mir, što ga samo kadšto naruši zvono naše starinske crkve, kad nam donosi sunce, okrepu, počitak — milo, staro zvono! A kad se ono podvečer baca za posljednjim sunčanim zrakama i natječe sa sjetnom, umornom pjesmom dremljive ptice i s jecajem susjedove citre, ah! da mi je tada imati blizu moje dijete, i tebe, prijateljice, što si sama svoje volje otišla u zatočje, da bdiješ nad srećom drugih..!"

Bertu obliše suze, poljubi malenu Lily, koja je videći rasplakanu tetku i sama zajecala.

— Smiri se, drago moje, — govoraše Berta — još malo, pa ćemo se vratiti k mami... hoćemo!

Luizino ju je pismo uzrujalo i razbudilo u njoj želju, da sinoćnju odluku ipak što prije ostvari.

— Pa još i danas, ako se zgoda pruži, — odsiječe i ostane kod prozora da vreba...

Cijelo je jutro provela tako. Vidjela je staroga Palmića, kad je izišao u baštu, a nešto iza toga i nju, Klaru, gdje se nekud uputila. Još je čula, kako je maloj Vjerici preporučivala, da pričuva kuću, ona da će se domala vratiti. Pred jedan sat izišao je i Leitner, i Berta posumnja, da su gdjegod ugovorili sastanak, možda u Brisnu, gdje li? Kao ono juče, tako ju je i sada spopala srdnja. Sjeti se šurjakinje i njena pisma, suza, što ih je netom prolila, pa malene Lily — i oćuti, kao da joj je nešto u srcu puklo. Suze grunuše nanovo, ali ovoga puta od prave muke i srdžbe.

— Dosta je — reče, obrisa oči i izadje naglo u bašču.

Stari se Palmić umorio i sio u hlad, pod krošnju velike topole. U pameti mu se vrze Klara. Kuda je ono otišla? Možda je i rekla, ali je valjda prečuo. To mu se uostalom počesto dogadja, osobito u posljednje vrijeme. Zovu ga, a on se istom na treći četvrti put odazove; kažu li mu što, a to on ili krivo shvati ili odmah zaboravi. Tako mu se i danas mala Vjerica nasmijala, što je već po treći put pita, da li se vratio Nijemac, — a ima već malone tri dana, te je strani gospodin u Murvicama.

A volio bi, da ga nema i da uopće nije ni došao. Neka mukla mržnja kopala je u Palmićevu srcu od dana njegova sukoba s Nijemcem. Ta se mržnja protezala nesamo na Leitnera već i na sve, što mu je blisko. A dolazile mu u pamet i Ivišine riječi :

— On je tvoj neprijatelj kao i naš . . ."

— Kako da to nisam mogao znati prije! Kao da se nije već pred stotinama godinama govorilo u nas i pjevalo:

— N e v i r u j N i m c u!

Danas se osjeća još umorniji i slabiji. Lijevom mu rukom plazi nešto kao da mravi, a on neprestano pogledava na nebo, ne će li možda drugo vrijeme. Ali nebo je vedro, prozirno, a ona dva tri oblačića pomiču se polagano k jugu; nema znaka nevremenu.

Palmić se pruži nasred klupe i sve nekako sklapa vjedje, kao na san. A što mu tada sve ne dolazi pred oči! Ma taman kao da sniva. Eno tamo, iza „Velikih Vrata" pomalja se brod. Sva su mu jedra razapeta i sav je okrunjen zastavama, što se nekako svečano viju. Gleda i gleda — i sve mu se čini, da je ono njegov brod, njegova „Lasta"! . . .

I jest — nesumnjivo. Vraća se stari brod i gle, — ravno je upravio k njemu — pod Murvice! Nego eto čuda! Na njemu nije vidjeti nikoga: ni mornara ni Karla . . . A i brod sve više blijedi — nestaje ga — iščezava: već se sasvim izgubio . . . Marin se Palmić prenu, ali je domalo i opet zapao u sanjarenje. A Bog bi znao, otkuda i zašto mu se najedamput izvukla iz pameti velika i sjajna „parada", kojom mu ono oca pratili na groblje. Kakva oprema, koliko svijeta! I kakav svijet! Svećenstvo iz svih okolišnih mjesta, predstavnici kotarske oblasti, stotina armatura, kapetana i svi u cilindru i rukavicama, pa glazba — zastave na pô stijega — divota! A da on sjutra umre — od svega ništa: kapetana pak ni za duplire . . . Sve otišlo, sve se izgubilo . . . Uze iznovice da misli na Klaru i da nagadja,

kuda je ono otišla. Čemu ta tajanstvenost? Zašto je zapravo dovela u kuću onoga tudjina? Po čijem nalogu je ono rušio kuću, obarao stabla? Tko je tu zapravo gazda?

Negdje zaškripi pijesak. On se trže, podigne glavu i ugleda Bertu, kako ravno k njemu ide.

Usne mu se stisnu, čelo nabra, očit znak, da mu nije po volji. A i ne voli on te ljude i ne može da im oprosti i zaboravi njihove drskosti.

No Berta se već primakla, pozdravila, na silu se osmjehnula i ne pitajući dopuštenje sjela do njega na klupu.

Ne znajući kako da započne i u misli da će starome ugoditi, napomene mu „rotundu".

— Kanite li skoro graditi? — upita.

On je pogleda onim svojim napola ugaslim očima pa se namršten okrene na stranu i odgovori:

— Ne marim više.

— Grjehota! — opazi ona, na što starac nastavi:

— Ne ću da mi pod stare dane zapovijedaju štokakve pridošlice. Slobodan sam živio, — a tako hoću da i umrem. Svoj hoću da budem — —

Blijed i slomljen stisnu se starac na kraj klupe i nekuda se zagleda.

Ton, kojim je to izgovorio, uvjerio je Bertu, da on o prodaji ništa ne zna, ali ju je ujedno i uvrijedio, i već joj je na usta nalijetala reska riječ. Ipak se svlada i požali, što je uopće i započela. Spremala se da ode, kad li se uto starac nanovo okrene k njoj i zaintači:

— Svoj hoću da budem, to neka upamte pripuzi . . .

Sad se više nije mogla suzdržati.

— Koga to mislite ? — upita žacnuta.

— Vas — vašu krv — vaše — —

Glas mu je zvučio mrtvo, isprekidano, drhtavo.

Ona nije to opazila, već se kao ubodena isprije-čila pred njim :

— Gospodine ! — istisnu sva uzrujana.

— Vi i vaš rod . . . Vi ste naše zlo i zator. Dă, odvajkada ! Zlokobne, crne ptice, gavranovi, to ste vi bili nama oduvijek . . . A mi lude, koji vas primamo. I ja — što sam vam ono sve govorio ! Luda ! luda ! — udarao se Marin Palmić po čelu.

Njoj se ujedamput obrazi izobliče :

— Vi primate nas ? Vi ? A da vam ja kažem — — da vam ja kažem ! . . .

— Vi nemate meni što da kažete ! . . .

— Imala bih, — samo me ne dražite !

A kako ju je on još uvijek gledao izazovno, gotovo porugljivo, nju je već u grlu golicalo, da mu onako grubo sve dobaci, ali nije htjela, jer je osjećala, da je već u prsima steže od uzrujavanja, a i na njemu se vidjelo, kako mu se oči mute, a tijelo podrhtava.

— Evo . . . — prihvati ona, da barem nešto natukne — hvalite Bogu, te ste se namjerili na mene — — ali da se na mom mjestu kojim slučajem našao moj brat . . .

— Bio bih mu rekao, što i vama — —

To je i opet žacne.

— Mogli biste se pokajati, — nastavi, a lice joj poprimi strog izražaj. Pa ma da i krivnja nije vaša, već onih, koji vam istinu kriju . . .

Marin Palmić zahohoče nekako čudno, ali najednom zašuti i bude mu kao da mu je nekakva zadušljivost stisla grlo.

— Ukratko, — prihvati ona nešto oporije držeći onaj hohot novim, drskim izazivanjem, znajte . . . da ni kuća ni ova bašta nisu više vaše . . .

— No čije ? — istisne on kriveći usta.

— Moga brata, — odgovori ona nešto slobodnije, ne videći na starcu nikakva znaka, da bi ga se to kakogod jače doimalo. U Americi trebalo platiti dug, a gospodja, vaša kći, našla se prinudjena da proda. Zatajala vam je to, kako reče — da vas poštedi, a s mojim je bratom ugovorila, da ćete neko vrijeme ostati ovdje . . . dok vas pripravi . . . Bože ! — krikne ujedared Njemica i zgrozivši se uzmakne za nekoliko koračaja.

Palmić raskolači nekako bezumno oči . . . lijeva mu ruka pala kao mrtva, a usne se krivile i grčile, puštajući od sebe nekakav mukli hropot :

— Lažeš — — lažeš — — Gdje je ona ? Klara ! . . . Klara ! . . .

Berta vrisne i stane kao luda trčati po vrtu i zvati u pomoć. Čuli je ljudi, što su prolazili mimo vrt, nahrupili unutar, — nabasali na klupu, s koje se je medjuto bio skotrljao Palmić. Pokušaše da ga pridignu, da ga dozovu u život, — ali utaman — —

* * *

Kao crno, mrtvo, nepomično klupko skupila se Klara na divanu. Treći je dan, što tako leži i ne miče se, ni s kim ne govori, ni s Vjericom, koja joj čuči do nogu i svaki je čas nešto propitkuje. Pitala ju je mala djevojčica, gdje je sada djed, kako mu je, tko ga je dočekao u raju, kako će ići odjeven, što će jesti . . . Prevrćući staru ilustrovanu Bibliju, što je uvijek

ležala na djedovu stolu, naidje na sliku „Sv. Večere" — te će majci :

— Hoće li i djeda zvati za ovakav stô ?

Listajući dalje dolazili joj pred oči andjeli i sveci, pa svedjer pitaše :

— A hoće li djed znati, što oni govore ?

Sva su njezina pitanja ostajala bez odgovora. Nato se mala povuče u sebe i uze neko vrijeme da sama sobom razgovara, no ne potraja dugo i knjiga joj spuzne iz ruke, a nju polako ovlada san.

Klara je nije čula. Ni vidjela je nije. A nije spavala, ni u besvjestici nije bila, — nešto se provalilo na nju, pa ju je kao poklopilo. A ćuti, da je živa, ali negdje zakopana, — sve je steže, osobito u glavi, pod tjemenom, pa u grudima, u srcu — svuda, po svem tijelu. I daha joj ponestaje, pa ne misli, no kako će umrijeti, — sva joj je misao u tome.

U tome i ni u čemu drugome.

Ničega se ne sjeća. Ni kako je iza onoga . . . razigrane duše i izbjegavajući poglede hitjela u Murvice, ni kako je već putem čula vapaj i vidjela trku ljudi, ni kako joj saopćiše, da joj je otac mrtav — ništa, ništa joj nije ostalo u pameti. Tu leži ona već treći dan ukočena, drvena, kao pribijena.

A ne zna ni što se za to vrijeme zbilo u kući, ni kako se Berta iza onog prizora sa starcem prenemogla, stropoštala na tle i jedva nekako povratila k svijesti.

Njemica je ostala dugo kô kamen. Pa i poslije, kad se osvijestila, strašno ju je bilo pogledati. Razbašurene kose, razvaljenih očiju, grčila se Berta i u vrućici neprestano tlapila :

— Ja sam ga ubila! . . . Ja sam ga ubila! . . .

Sjutradan se malko primirila, ali se još uvijek tresla i gledajući nekako razrogačeno prihvatila bi pokadšto bratovu ruku i stiskala je kao u kliještima.

— Doma ! — I ti . . . Kazna Božja ! Strašno ! Strašno ! — Odvedi me ! — govorila ona nesuvislo.

Liječnik savjetova Leitnera, da joj udovolji želji.

— U ovakovim slučajevima najbolje pomaže promjena. Ona jedina može da ukloni sve, što bi u pacijenta moglo razbuditi suvišna uzrujavanja.

Leitner učini po uputi i još se iste večeri spremi na put.

Prije odlaska pozva k sebi Batičića i zamoli ga, da mu do povratka prigleda kuću. — Vijećnik mu u razgovoru natukne o Klarinu posjetu u „Eldoradu". Vidješe je ući, veli, a i vratar je nešto izbrbljao.

— Sama je bila s njim u sobi, nadoda zlobno, i dosta dugo. A kad je izišla, pripovijedaše vratar, lice joj je bilo sve kao u plamenu.

Dok je Batičić govorio, Leitner se držao ravnodušno, ali ga u duši peklo. Bio bi najvolio, da je smjesta otjera. Ali mrtvac — pa sestra . . .

— Uostalom, reče, Palmićeva me smrt rješava svakog obzira. Čim se povratim — ona će iz kuće.

I tako su otišli, a da joj nisu ni zbogom rekli.

A da su i došli, ona ih ne bi bila ni čula ni vidjela, kao što nije ni ono pet šest daljnih rodica, što su je posjetile, da je utješe.

Jedino je po koji put zamijetila nazočnost ujaka Iviše. Otkad je bivši „bouleur" obaznao za nesreću i pohitao amo, nije je više ni časkom ostavio same. Jedamput ju je pače prodrmao za ruku i nekamo zvao, no ona, ili nije htjela ili nije mogla, još se većma savila i nije se dala nikud.

Iza toga je otišao i ujak Iviša i kao da se više i ne vraća.

Nego ona ga i ne čeka: ona uopće ne iščekuje nikoga i ništa. Tek ćuti, da je kao zakopana i ne misli, nego kako će umrijeti...

Dan nujno pada. Sutonski svijetli odsjevi podrhtavaju na stijenama i plašljivo uzmiču pred navalom predvečernjih sjena. Šušanj lagana vjetrića suče se medju spuštene zavjese, a negdje u vrtu ispod jablana skvrči šturak svoju jednoličnu, rastegnutu pjesmu.

Inače je kuća i sve oko nje prazno. Ništa se ne čuje. Tišina. Ne muti je ni tikanje stare ure na hodniku: onaj suhi, od starosti drhtavi zvek podaje dubokom kućnom miru nekakav žalobno-svečani ritam.

I Klari se činjaše, kao da je taj ritam nekuda nosi. Možda se tako ide u smrt? Možda je to onaj talas, što izmorenog, izmrcvarenog, iznemoglog brodolomnika baca na drugu obalu? A ta obala mora da je već blizu. Eno već s nje dopire hladak, pun svakojakih mirisa: lovorja, bršljana, cvijeća, voska i tamnjana... Ali kraj se još ne vidi — sve je u magli, u nekakvoj stravičnoj, sablasnoj magli; samo na jednom mjestu se nešto tamni — kao avet nekakva. I glas se diže, glas gorak i pun prijekora.

— Oče! — kliče ona, ali val, što je nosi, ujedared se ispne visoko, visoko, a iz užasnog ponora, koji joj pod nogama pukao, ori se još uvijek onaj gorki i prijekorni glas.

— Oče! Oče! — uzviče se ona, dok ujedared ne poćuti na sebi nešto neizmjerno teško, od čega se sva strese, naglo ispravi i sakrivši dlanima blijedo lice pusti samo očima, da uokolo suludo zvjeraju.

— Klaro! Klaro! — čula je, kako je zovu, no taj glas ne bijaše više kao onaj prvi. Izbulji oči, zagleda se dugo, dugo, kao da u pameti traži i izlane prolomljeno, rastrgano:

— Barba Iviša!

Nekako se užasnuto zagledala u kut, kao da je pred njom još uvijek onaj ponor, iz kojega mišljaše, da će i opet odmnijeti onaj strašan glas.

No mjesto toga dopirao je do nje kao netom u onoj omaglici miris lovorja, bršljana, voska, tamnjana. Skrene glavom i pogleda prema vratima, koja su nakon Ivišina dolaska ostala napola otvorena. Iz hodnika strujao u sobu dašak noseći sa sobom one mirise, što su sa svojim podražajima oblijetali mladu ženu, kao da joj šapuću, da je tu nedaleko prije carovala smrt.

Jedno po jedno vraćala joj se sjećanja.

— Što se to s nama dogodilo, barba? — zalomi ona rukama i obori glavu, a rasmršena joj se bujna kosa prosu niza ramena.

On se spusti do nje na stolicu i odgovori:

— Dogodilo se... Starost — nemoć. — Bolje za nj, pa i za vas. Svršio je, da ljepše nije mogao. Nema ti ga do onakove smrti! Potrese te, obori i nikome ništa! Hvali Bogu!

Već kod prvih njegovih riječi poćuti u nogama mrtvačku studen. Uznjiše se, glavom klone na jastučić i hukne, kao od nenadane strave:

— Bože! Bože!

Pred očima joj iskrsnu otac u skrajnim mukama — sam, bez ijednoga od srca — — a ona? ona — gdje bijaše ona? gdje? Sjeća se, da ju je ta misao napala već na povratku iz „Eldorada", kad joj ono dojaviše očevu smrt.

U toj je misli bilo nešto strašno, ledeno, porazno, da su joj i u onaj trenutak kao i čas prije od užasa omrtvile noge i ona se s krikom srušila na koljena i na mjestu se ukočila.

Tko ju je odanle odveo, kako je došla kući, ona to ne zna. Tek se sjeća, da se odonda nije odavle makla.

Kao kroz maglu dolazi joj, da su je zvali, neka ide pogledati oca, ali ju je na to zahvatio po svem tijelu takav trepet, da se nije mogla ni ganuti s mjesta. A nije se ni usudila. Bojala se oca — sve onako mrtva. Bojala se, da mu nije smrt razotkrila tajnu, što joj sada krv pali. Bojala se očeva mrtvog pogleda.

I sada se taj strah zabio u nju, od njega joj se kidaju živci, steže srce, grče usne.

— Bože! Bože! — uzdiše tiho.

Medjutim se probudila i mala Vjerica i kliknuvši od veselja popela se Iviši na koljena.

Sad se medju njima razvio razgovor o smrti, drugom svijetu i vječnom životu. Iviša je o tome raspredao, koliko je znao iz katekizma i drugih svetih knjiga, no mala je htjela znati, kako će biti tamo djedu, koga će ondje naći, što će jesti . . .

— Ostavi — odgovarao Iviša. Bit će mu dobro. Pa i lijepo smo ga opremili! Duplire nisu nosili kapetani, jer ih nema toliko, ali je svijeta bilo dosta. A našao se i tko se s pokojnikom oprostio na grobu: „mali" Marijan. Kad je onim svojim dobrim i toplim glasom izrekao: — „S Tobom, Marine Palmiću, polaze u vječnost mnogi naši lijepi dani . ." zajecalo je ne jedno srce. Tako se eto svršilo. Sjaja nije bilo, a nije ni moglo, — svemu treba danas novaca, — ali što nas je bilo, bili smo mu srcem blizu. A dobroga djeda neka Bog pomiluje!

Nastade duga šutnja. Klara se nešto primirila. Već može pomišljati i na Rajkovića, na njegove riječi, na njegova obećanja.

— Imaj pouzdanja! — te su joj riječi ujedamput zazvečile kao nekakva slatka pjesma. I svijetla su joj unijele u dušu, nade i utjehe. Samo da nije bilo onoga . . .

Sad je i ona htjela čuti, kako su joj oca opremili, tko je bio u kući, tko na sprovodu . . .

Iviša je nabrajao imena, a kad je u neke stao, lane ona u pô glasa: — A on?

Iviša pogodi:

— Rajković . . ? Bio je dolje . . . na trgu . . .

— Sam? — upita ona istim glasom.

— I oni s njim — Amerikanci . . .

I opet nastane šutnja. U Klarinim se očima nanovo javljao nemir.

— A je li bio ovdje? — upita otežući.

— Tko — on? Nije!

— Ima li pisama?

— Dvije ili tri posjetnice.

— A od njega ništa?

— Ništa . . Ali ti se ne boj, pridoda, a oči mu nekako čudno sijevnu. Ima barba Iviša osnovu, i te kakovu! . . Kad nam ono zaprijetiše vodom, mišljahu: Ha! ulovili smo ih kao mačke . . Polako, moji rodjeni, — i čuvajte se, da se sami u njoj ne udušite.

U mrak ode Iviša u Bristan obećavši da će se domalo vratiti.

Vjetar je vani šuškao nekako uplašeno.

Na staroj je uri na hodniku odbijalo osam sati: u druge dane vrijeme večere. Tada bi kao na nečiju

zapovijed zaškrinula vrata starčeve sobe i odjeknuli njegovi teški i tromi koraci. A sada je na starinskoj uri odbio i posljednji kucaj, ali škripe nije čuti. Sve ćuti. Pusta je kuća, gluha i sabrana, kao da i ona osjeća smrt.

Zagrljene pružile se na divanu mati i kći. Mala Vjerica ne govori više i ne pita. Što se većma u odaji zgušćuju sjene, to je sve ledeniji obuzimlje osjećaj straha. U neke izlane: — Mama!

Nježni joj glasić bôno zadrhta, zatrepti na majčinu srcu — i izgubi se u duboku, muklu, prolomljenu jecaju — — — — — — — — — — —

XIX.

Sve vrijeme, što je Marin Palmić ležao na odru, Iviša je proveo u njegovoj blizini. Htio je, da mrtvi „armatur" ima i svoju počasnu stražu! Stisnut u kutu, u staromodnom naslonjaču, malo bi pridrijemao, a kad bi se prenuo, bilo mu je kao da prvi put gleda ono mrtvačko, voštano lice i prekrštene mramorne ruke.

O smrti nije razmišljao mnogo. Put u vječnost tumačio je seb na vrlo lahak način. Na svima je nama, veli, da jednom odjedrimo: netko se ukrca prvi, a netko mora da na „paladi" čeka drugi brod. Ima ljudi, koji u tom čekanju nalaze zabave, a ima ih, kojima i dodija. Što se Iviše tiče — i ako nema u tom čekanju osobitih užitaka — on bi ipak najvolio, da mu brod nadje vani u „gulfu" što više protivnih vjetrova. Kada smo već tu — veli — držimo se! Da je život tako malovrijedan, kako neki mudraci uče, ne bi ga više bilo na svijetu, niti bi ovako bujao i

cvao! Ni smrt mu ne može nauditi, pače ona ga i radja. Evo jadnoga Marina, a i druge pred njim; živjeli, mučili se, radili — pa ih nestalo, gotovo sasvim nestalo, — (a to je, što zapravo znači posve umrijeti). Ali prije negoli je otišao, došao je već drugi, koji će na onom mjestu živjeti, blistati, zapovijedati. Istina, sve ne će biti, kako je prije bilo: stranac će štošta modelovati prema svome ćefu. Stari će dom porušiti, drevna će se bašta morati da pokori njegovoj volji i ukusu. I mnogi će se davni trag izbrisati, ali život će ostati i unapredak bujati i cvasti . . .

Iviša je prebirao u pameti kuće, kojima se tako dogodilo. Mladji ih poznaju jedino po sadašnjim, egzotičnim nazivima. A koliko će drugih zadesiti ista sudbina. Ova je prva na redu — — pomišljao Iviša, zirkajući ispod oka na ukočenog, nepomičnog šurjaka. Muka je, kad ćutiš, da ti je život protekao bez pravoga smisla, bez svrhe i da nisi uspio sačuvati spomena nesamo svome imenu, ama niti zemlji, koja te nosila!

— Fabijeva „seka"! . . . Natrag ne možemo, naprijed ne umijemo, idemo, kuda nas drugi vuku, ma i u blato . . . A ako pisneš, — već će na te graknuti: Sie, Trottel, Sie! . . .

Sjetio se narodne riječi: d o š l i B u ć a n i . . . I zapovijedaju vragovi. Eno, već krate svijetu i vodu! Žedjom hoće da ga prisile na posluh! A braniti se ne možeš, jer će ti oni reći: — Kupili smo je — naša je!

I pravo je . . .

— A pravo veli i Fabio: nije ova zemlja za nas . . . Prelijepa je: „Lipa broda, loša kapitana —" Ne znam, kako nas nosi, a ne odbaci! Stotinu sam puta čuo pri-

povijedati, da se i „narav" osvećuje. Vidio sam u svijetu gradova i mjesta, gdje danas služe oni, koji su prije bili gospodari. A sve za to, jer im je „narav" odbrusila : — „Ako ne umijete vi, umjet će drugi !" I odbacila ih. A tako će biti i s nama, jer ne umijemo . . .

Ali Iviša nije ni tu prekinuo nit svoga umovanja. Ljutilo ga, što mora drugome priznavati premoć nad sobom, pa odjednom lupi rukom po koljenu veleći :

— A zašto ne bismo usprkos svemu gradili željeznicu ? Tko nas priječi ? Volja naša ! Da mi odsiječemo : tako hoćemo, tako bi i bilo. Sve je do volje !

Takove se misli motale u njemu i iduće noći.

— Tudjinac zna, što hoće, i hoće, što zna. Vidio je, da je ovdje dobro, pa odsjekao : — To mora biti moje ! I gle, malo je godina — a već je u njegovoj vlasti more i žal — da, — čak i voda, što je gora daje. A mi ? Taman kako ono Fabio veli : na „seki" ! Recimo, neka i nije kriv stranac : našao meko, pa zagrabio, gdje je mogao. Ali sad je ipak udario na tvrdje i čuo, gdje svijet veli : — Hoćemo, da željeznica bude naša ! Pa zašto ne popusti ? Ne će, jer hoće, da bude njegova. — Naša ! — velimo mi. — Moja, odgovara on i zatvara vodu : ili se pokoriti ili skapati od žedje ! I pogodio ! Još nije pravo ni dorekao i već je sve upokoreno. A zašto ? — Zeci ! zeci ! — zeci ! — dolazilo Iviši, da se ljudima naruga, no u isti ga je mah napalo pitanje : — Kako da se opru ? Pred tim je pitanjem stao časkom, kao pred kakvom nenadanom zaprekom, ali se ne smete. Ima, veli, pitanja, na koja ne možeš odgovoriti naprečac, kao sa dva i dva su četiri. Tražiti treba, kopati, mozgati, pa će već nešto doći. Stao da prevraća u glavi, no sva se ta njegova duševna rabota svela na odgovor : — Radije skapati !

Da, ali koliki bi ga slijedili ?

Sad je tek uvidio, da to nije tako jednostavno, kako mu se pričinilo u prvi mah. Da je što drugo, ali voda — voda ! — Udavili se u njoj ! Amen ! — pa i oni, koji su im je za platu ustupili ! Judina plaća !

Divni, bistri gorski izvori ! Iviša ih se sjeća. Ta koliko se puta krijepio u hladu bukove šume i slušao njihov romon !

— Presahli im, da Bog dâ ! — smrsi u neke i gotovo se obeseli toj svojoj želji. Tako bi, veli, odnio djavo nas i njih.

Hvatao ga drijem, no još je uvijek mislio, što bi bilo, kad bi oni vrutci doista presahli ! A nemoguće nije : sjeća se, kako je još za vrijeme „prvašnjeg" kluba govorio neki profesor, čudak, ali vrlo uman, da cio ovaj kraj nije drugo no golemo rešeto, na sve strane izvrtano, probušeno, pa ne bi čudo bilo, da se i ono vode na brijegu nekuda izgubi. Ali moglo bi se desiti, da se gdjegod drugdje pojavi, pa da dospije u posve druge ruke . . . možda ne u tudje . . .

Zaklopi oči, no ono je golemo rešeto još uvijek pred njim. A i rupe se na njemu sve više šire i udubljuju i postaju jame, „fojbe", spilje, pećine, a iz svih se širi nekakav mukao, podušen šum, kao što ga čini more, kad je jako uzburkano. Buči iz onih crnih dubina i neprestano se iz njih nešto krupno mota, taman kao nekakva strahovita, golema zmijurina — — Iviša hoće da bježi, ali ona ga neman zgrabi i baci van — na svijetlo. Sada vidje Iviša, da ono ne bijaše zmija, već bistar potok, pun pjenušaste, kristalne vode.

— A tko bi mogao poreći, da nema toga i u zbilji ? — bila mu je prva pomisao, kad se malo zatim prenuo.

*

Poput bujice navrlo mu sada sve, što je kada čuo pripovijedati o gori, njenim spiljama, ponornicama, bezdanim jamama, vruljama. Pričaju, da su negda visoko u gori, u jamu Strmotočinu, bacili čovjeka, a on da je negdje isplivao na more. U veliku spilju Smrčinu možete spustiti kamen, ali ne ćete čuti, da je kamo udario, jer ta jama seže u nevidjenu dubinu: ona je prije bila potok, a danas je njegovo mrtvo korito. Mrtvo korito! Zar se ne bi našlo i koje živo? Zašto ne bi, — tražiti treba, kopati, grepsti, kao ono u priči o „vodi i zelenoj žunji":

Gora vode ni davala,
Grozna žeja je nastala...

Iviša je zna naizust: „Sa zemlje istekla voda u tri mora. Svi bi ljudi i životinje bili poginuli, da nije Bog čuo njihov vapaj: „Vidio sam vašu bijedu... Dat će gora vode, a tvrde hridi bistre studence. Kopajte jaruge i vodite ih k moru!" Onda pohitaše svi ljudi i životinje i uzeše kopati. Svi su radili, jedina je zelena žunja stajala po strani i lijeno fićukala. Onima, što su radili, činilo se, kao da im se ruga. No — sada teče voda veselo niz brda i svako može da u njoj gasi žedju, jedina zelena žunja ne smije. Bog ju je zakleo: ona ne smije piti iz zemlje; jedino kad kiši, može da si napuni kljun. Kad je pak žedja najviše mori, plače žunja i moli: „pio! pio!" a Bog vidi njezinu muku i šalje kišu, da se žedna napoji."

— I nama se desilo tako, govorio u sebi Iviša. Došli Nijemci, iskopali jaruge i navrnuli vodu u svoje kuće. A mi stojimo tu kao zelene žunje i sve pjevuckamo: „pio! pio!" i čekamo, što će da nam s oblaka kane. I sve tako, — a zašto se ne maknemo? Zašto ne zagrebemo u tu našu goru, zašto ne udarimo hra-

snicom o kamen i ne izbijemo vodi put pod naše krove? — pitao se Iviša čudeći se, što ta misao nije do sada pala na um ni njemu ni ikome drugome. A tako je jasna i jednostavna! Tražiti treba, kopati, grepsti! !...

Grijao se Iviša i uspaljivao. I gorio je sav od želje, da mu je tu misao saopćiti Rajkoviću. Ali je čas bio nezgodan: trebalo je opremiti mrtvoga, sahraniti ga — — — —

Pošto je i to izvršio i ponekle umirio one dvije sirotice, poda se iste večeri u Bristan i upravi ravno u „Eldorado".

S Rajkovićem se sastao u sobici, gdje mu je onomadne izbrojio novac prodanih Murvica. Velika se dvorana već punila; doba je večere bilo blizu.

Posjedaše za stô. Iviša započe svoja duga razglabanja. Prikazao mu čitavu genezu one svoje misli, kako mu se u glavi rodila, razvila, rasplela, proširila. Izostavio nije ništa, pa ni onaj san, ni onu priču.

— A sada, kaži ti meni, nagne se k njemu svojim gornjim tijelom, kao da ga hoće izazvati, kaži ti meni, može li zemlja, koja je za tudjina puna meda i mlijeka, može li ona svojoj rodjenoj djeci da uskrati kapljicu vode? A može li se i pomisliti, da je ta kršna zemlja rodila same zelene žunje, da neprestano bulje u oblak i cvile: pio! pio! Da je tako, mislim: ubio bih se. A i ti i svaki, kome je ikoliko stalo do ono čovještva, što ga u sebi imamo! Ajde, momče, što veliš na to?

Ne znajući, što da mu odgovori, primijeti mladić:

— Kako vidim, kapetane, vi još uvijek o željeznici...

— Više no ikada! Sad je imamo, pa ne dâm, da nam ispuzne iz ruke. Nikako! A što se vode tiče — trebat će zagrepsti —

— Da je znati kamo? — nasmjehnu se Rajković.

— Već ćemo napipati ... A nešto ćeš nam pomoći i ti. Učio si : savjetuj!

Rajković se trže, jer mu je baš u taj mah pala misao, što bi Marunić, da ih čuje. Videći pak da Iviša o tome sasvim ozbiljno misli, dobaci onako — samo da nešto kaže :

— Moj kapetane, teško je neprijatelju izbiti onakovo oružje iz ruke.

— Daj ti meni vodu, pa da vidiš, kako ćemo im ga izbiti.

— Ali sve da i naidjete na nju, kakva vam korist otuda? Svijet se okrenuo i ne će na željeznicu više ni da misli. Neki se pače i rugaju, a drugi psuju. I mene i vas...

— Ja ti opet velim : daj ti meni vodu, a za svijet se ne brini. Opet ćemo mi njega stjerati u tor, samo ti meni savjetuj, gdje bi trebalo najprije zagrepsti...

Tako se oni dugo natezali : Iviša izvodio uvijek jedno, Rajković pak ne zna, što da mu savjetuje, a u drugu ga je ruku stid priznati to. Medjutim mu je nekom srećom došlo u pamet, da je za mladjih dana, u doba velikih snova o „ozbiljnom i trijeznom radu", pripadao nekom mladenačkom društvu „za istraživanje tla" na rodjenom Krasu. Sjeća se, da je bio nabavio i nekakvu omašnu knjigu o tom predmetu i da je čak i prolistao nekoliko stranica. Mnogo nije upamtio, ali još je uvijek mogao natuknuti štogod o nekim najbitnijim pojavama krša, o vapnencu i njegovu

rastvaranju, o rasjelinama i pukotinama, o prodiranju podzemnih voda kroz jame i spilje, i tako redom.

A Iviša sluša i guta svaku riječ i sve misli, kako će već sjutra u goru. Obići će sve spilje, jame i ponore i tražiti, dok ne nadje, i kucati, dok mu se ne otvori.

Sve je on to s mnogo oduševljenja nadrobio Rajkoviću, pa se srcem punim vjere i pouzdanja i uz neizbježivi poklik : Živio Budišin! — oprosti s njim i vrati u Murvice.

Ostavši sâm Rajković ozre se po dvorani i uočivši Maruniće približi im se i sjedne k njima. Lako mu nije pri srcu. I nemiran je i rasijan, pa mu je i razgovor usiljen, nesredjen, gotovo neprirodan. Tako mu je sve od časa, kad ga ono Marunić, na glas Palmićeve smrti, zapitao iznebuha, što je s ono duga?

Bili su vani na šetnji i prolazili mimo rpu, što je glasno naklapala o nenadanoj smrti staroga principala. Kao da se tek sada dosjetio, okrene se Marunić k Rajkoviću i upravi na nj ono pitanje. Nemilo zatečen odgovarao je Rajković nekako neodredjeno, otežući. Iz neprilike ga izvukla stiska, koja je srećom bila velika, i tako se njegova razlaganja izgubila u njoj. Uto im se približi Fabio, pa će onako po svoju :

— I taj se jarbol srušio. Hja, pucaju „madieri", pa neka ide i katarka. Svejedno : grjehota za Murvice! Spominjete li se : ona negdašnja slava! A sada?

— Nadvojvoda! — zabruji odjedamput uokolo.

Sve nagrne prema parku, da ga vidi.

— Podjimo i mi, ponuka miss Kate.

Rajković privoli rado, i ako je bio uvjeren, da će se i iza njegova odsustva govoriti o Palmiću, a

možda i o prodaji Murvica... No kad se povratiše, Marunić je s Fabijem razgovarao već o drugome. Ali ono je suho pitanje visjelo još i poslije nad Rajkovićevom glavom, a sada, u času, kad je sio uza nj, još ga je i tjeskobnije tištalo. Obuze ga predslutnja, da je popoldašnji Palmićev sprovod osvježio u staroga spomen na dug, pa da će iznovice izaći s onim pitanjem.

I nije se prevario. Jedva povečeraše, ponudi mu Marunić kao po običaju havanku, pa kada zapališe, započe bez okolišenja :

— Da te ja malo pitam, zašto si ostavio Murvice onom Nijemcu, umjesto da ih zadržiš za mene? Prilika, nikad ljepša!...

Rajković poćuti na tjemenu bol. Bilo mu je, kao da ga nešto krupno poklopilo. Pitanje bijaše jasno, ugnuti mu se nije mogao, trebalo je naoštriti nokte i stati na odbranu.

— Kakva vam korist od njih, kad je budišinska željeznica imala da utuče čitavu onu stranu? — reče obavivši se u oblaku dima.

— Ah, taj Budišin! — mahne Marunić prezirno rukom. Kao da niste imali ništa pametnije!... Nego — da ti pravo kažem, ja još ne vidim, što te natjeralo, da se i ti umiješaš u onu kašu.

— Ta rekao sam vam, odgovori Rajković ponešto žacnut, trebalo je osujetiti tudjinsku namjeru...

— A ja sam ti već rekao, da u poslovima nema domaćih ni tudjinskih namjera i da se tu ne gleda, tko prodaje ili kupuje, već tko plaća. A onda : željeznica nije mačji kašalj, za takovu rabotu treba ljudi! ljudi!.. a oni tvoji Krompići, Cvitani, Zaneti, bit će, ne velim, čeljad dobra i čestita, ali Nijemac je Nijemac. Ovamo si morao prevagnuti i odmah zakvačiti Murvice.

U Marunićevu glasu titrala je još uvijek žica prezira, što je Rajkovića razdraživalo vanredno.

— Misao budišinske željeznice bila je dobro promozgana, — — reče svladavajući se silom.

— Vidim po tome, kako su vas oni drugi nadmudrili. A muke nisu ni imali osobite : „robinet" u ruke — pa kvrc! — a novopečeni bristanski željezničari s ustima pod žlijeb, ako hoće, da sebi gase žedju! A znaš li ti, što bi Amerika na ovo? Od smijeha bi pukla! — Da, tako mi svetoga Šimuna! — zagrohota on, ali tako grubo, da se pola dvorane ozrelo na nj, a Rajković se sav rumen od stida stisnu u sebe.

— Uostalom, zaključi Marunić spustivši šaku na stô, niste ni vi krivi. Koliko se ja sjećam, oduvijek su u nas ljudi govorili i radili najradije ono, u što su se najmanje razumjeli, a to je, brajne, bolest, od koje će te, prije ili kasnije, odnijeti vrag.

Sjutradan kod objeda ponovila se ista pjesma.

Rajković razabra, da se new-orleanski dani, puni čemernog poniženja, vraćaju u gorem izdanju. Još neka stari Amerikanac nabaci pitanje : Što je s novcem? — i mjera će biti puna. Sada još šuti, da li iz nekog tankog, u njega inače vrlo rijetkog obzira, ili iz nakane, da taj udar sačuva za koju bolju zgodu? Moglo bi biti i jedno i drugo, — no Rajković zna, da će djelo ubrzo na sunce, pa da bi već sada trebalo spremiti odgovor. Najkraće bit će : igrao sam, da dobijem novaca! Stari će rogoboriti, lupati i groziti se, ali preduzeti ne će ništa, jer bi se u tom slučaju miss Kate zacijelo zauzela za nj. Rajković je naime uvjeren, da ga se ona za takovu sitnicu ne bi odrekla, tek se boji, da bi to mogla biti cijena, uz

koju bi ga ona još i jače privezala uza se. I tako bi na new-orleanske dane pala još i crnja sjena: jer osim što bi se na nj dnevice prosipalo Marunićevo ruglo, mogla bi i mlada žena pokazivati na svoga muža kao na kakvu stvarcu ili igračku veleći: Ja sam ga kupila — dala sam za nj toliko i toliko...

Kakve li bi to bile muke! A kad bi uz to morao još i da pregori Klaru? Već mu je i sada teško! Marunićeva zadirkivanja uzrujavaju ga sasvim. A i nekakve ubode ćuti; kao da ga nešto u duši kori:

— Zašto ne rastrgneš te lance? Zašto ne bježiš k njoj, onamo, gdje te čeka ljubav, prava, živa, medena ljubav, kojoj si ti sve — i život i raj!

Kao da je dirnuo nekakvu tajnu žicu, Klara se u čas pred njim stvorila sva, kakova je bila za posljednjeg sastanka gore u njegovu stanu. Sva mu duša zatreperila, a srce zavapilo za njom i za onim nezaboravnim časovima. A do njega je, da se ti časovi ponove i produlje u mjesece, godine — u vječnost.

Nikad je nije poželio s toliko čeznuća kao u ovom času, gdje osjeća, kako ga još ujedaju Marunićeve poruge, i nikada nije kao sada u njemu bilo manje snage, da se toj neodoljivoj želji opre. Saleti ga misao, da je sada riješena svih spona i da bi onako slobodna mogla slijediti njegov poziv i otići, otići daleko, gdje ih nitko ne će naći i gdje će moći udariti temelj svojoj novoj sreći — — —

Dan bijaše nešto natmuren, miss Katu boljela glava, a stari je imao da uredi neke račune. Rajković prihvati zgodu i izidje.

Vani u polju našao se okružen tišinom, koja se, kako se činjaše, širila sve do oblaka. A i ti su oblaci bili tihi i nepomični, a i sve uokolo bilo kao obamrlo.

Ovakav je mir u ljetno doba doista neobičan. Oblaci spušteni, more bezbojno i kao da bi klonulo, vjetrić jedva što krene i malo zašušti u krošnjama, već pane i nemoćno izdahne. Ptice se negdje sakrile, ne javljaju se, ne pjevaju: sve je pod nekim čudnim dojmom, kao pod osjećajem skorog umiranja.

A taj sumorni i neobični mir tišti i dušu, zastire vedrinu misli. Osjeća to Rajković. Tek je stao da se po zaraštenoj i izrovanoj stazi uspinje izmedju onog kvrgavog stabalja i osamljenih staračkih cedrova, bude mu, kao da mu se najednom osušilo srce: sve je u čas u njemu ohladnjelo — i žar i zanos i želje. A nije mu pravo jasno, ni kamo ni po što ide — pače, dohodilo mu, da se vrati.

Nešto ga ipak tjeralo naprijed. Palo mu u pamet, da se to u njemu često ponavlja: jedno ga drži, drugo goni, a on sam ne zna, što bi, ni kuda bi. Upravo mu je čudno, kako mu je sav dosadašnji život protekao izmedju te dvije skrajnosti. A kako je protekao? Zacijelo ne kao rijeka, što se na izvoru iskri u mirijadi boja, a što dalje, to se sve više širi, jača i buji, pa ako se kadšto i razlije derući i rušeći sve, što na putu nadje, ipak se domalo smiri i vrativši se u svoje korito nastavlja veličanstveno svoj put u beskrajnost i vječnost. Ne, tako nije protekao njegov život, već kao jedna od onih ponornica, o kojima mu je juče spominjao Iviša. Čas se vijuga u svijetlu, čas ponire u noć, pa iznovice probija na dan, — i tako redom, dok se nenadano izgubi u kakovu tamnom, ljudskome oku neprodirnom bezdnu.

U takvim mislima stiže do ulaza. Iz bašte dopirahu nekakvi glasovi i nekom su razdražljivom jekom mutili tupu tišinu, što je poput olova pala na sve uokolo.

Gotovo mehanički udje unutra, no glasovi, što se sada jače razdavahu, prenuše ga i probudiše u njemu neko neodredjeno čuvstvo radoznalosti. Da ga tko ne zateče, udari pokrajnim puteljkom ravno prema najbližoj guštari, otkle bi nevidjen mogao da gleda, što se zbiva na terasi i na čistini pred kućom.

Terasa bijaše pusta, ali je zato niže nje, na čistini, bilo dosta živo. Desetak se ljudi stislo oko Klare, pa se natežu, cjenjkaju, natječu, a sve — kako je Rajković odmah i razabrao — oko pokućstva, za koje su čuli, da će biti na prodaju. Ona se branila :

— Dodjite za koji dan, prekosjutra, sjutra —

— Vama je, gospodjo, svejedno, nama nije : vrijeme, služba, posao — — Hoćete li mi dakle dati ono ormana ? Ali kako sam već rekao : pet fijorina — više ni groša — govaraše seljak s naherenom kapom na debeloj, obrijanoj glavi.

— Toliko dajem za postelju, — hoćete li ? — navalila neka mala kreštava ženica.

— Ona dva stola su vam preplaćena — —

— I barka — — Sva je rasahnuta, rasklimana, — uvjeravao nekakav zdepast i bradat mornar.

Rajković je sa svoga skrovišta razabirao jasno, kako se Klari lice grči, a usne stištu.

— Rekla sam vam : dodjite sjutra ! — izlane i učini, kako da će se obraniti.

— Bolje danas. Dajte, kako smo rekli ! Platit ćemo odmah.

— Evo vam novac, — reče kreštava žena pružajući joj šaku.

— Premalo je . . . ne mogu . . .

— Možete ! Evo — tako . . . A sjutra ćemo po robu.

Više se nije opirala. Nagnula glavu nad rame i šuteći primala novac.

— Šiora, bi li mogao već sada odnijeti jedro ? — zaljulja se pred njom onaj mornar.

— Uzmite . . . — dahne tiho.

Mornar zamače za kuću, u konobu, gdje se čuvalo jedro velike barke pokojnoga kapetana Karla.

— A mi ćemo poslije, u jedan će glas ostali, te se malo pomalo žagoreći razidju.

Čas zatim izidje iz konobe mornar, noseći na ramenu jarbol, s kojega je visjelo jedro kao podlomljeno krilo. Dotakne se prstima kape i ode. Vjerica stupi bliže k majci i zapita :

— Ne će li se ljutiti tata, kad uzazna, da si mu prodala barku ?

— Nema više tate, — lane Klara i pogladi je po glavi.

— A nema ni djeda, da nam pripovijeda o njemu, o moru, i o ljudožderima, — tužno će mala.

Rajković nije volio djece, ali ga mekani, bezazleni ton Vjeričina zvečnog glasića počeo već da dira, kad li mu se ujedared kao igle zabodu u mozak nekakve tamne, otrovne misli. Baveći se oko majke bio je sasvim zaboravio za kćer. Mislio je, da je prošlost mrtva, izbrisana, a kad tamo, ona žive, nesamo u krvi male djevojčice, već i u crtama njena lica. Oči su majčine, ali čelo i onaj profil ? . . . I on bi to dijete morao uzeti pod svoje, i vječno gledati pred sobom one crte, ono čelo, onaj profil !

Ne bi li to bilo iznad njegovih sila ?

Otrovne se misli i unapredak točile i rastavljale u nebrojene niti, zahvatajući u najdublje strane duše

i srca. I križale se niti i splitale u mrežu, na kojoj se već u mukama savijala ljubav.

Klara se još nije makla sa čistine. Bilo joj je, kao da ju nešto prikovalo o ono mjesto. Mala je salijetaše pitanjima, što će sve prodati, što zadržati, kada će otići — kuda — — No ona je šutjela i gledajući nekamo daleko grčevito pritiskivala i gužvala novce izbrojene joj čas prije od čeljadi, koja će domalo navaliti u kuću i raznijeti kupljene stvari. I tako će stari dom sve više pustjeti, dok ga najposlije i ona ne ostavi. A u tom bi trenutku imao on da s njome započne nov život! Čime? Gdje? Kako? Oboje goloruko, s tjeralicom za petama, — kakav bi to bio život!

Pa da mu i uspije izmaći, bi li imao snage, da prione za kakav teži posao, osobito sada, otkad je privikao na udobnosti, bez kojih, čini mu se, da ne bi nikako mogao biti? Dosta mu je preletjeti okom život, što ga je potucajući se od mjesta do mjesta vodio u Americi, i već ga prolazi svaka želja, da se s njime iznovice ogleda.

Ne bi mogao.

A ne bi se mogao vratiti ni u tužnu atmosferu, kakova se nadvila nad ovu njemu kuću, nad ova nepomična stabla — svud uokolo. Njemu treba svijetla, života, prostora, — a sve bez većih briga i naprezanja, onako kako je u mnogih dolje u Brisnu, kojima ne treba izjutra u posao, ni poslijepodne, a ni da uveče izmoreni i utrudjeni lome sebi glavu brojeći, stiskajući i mjereći, kako će proživjeti sjutradan, prekosjutra i tako redom.

Ona se mreža u njegovoj duši sve više ši[illegible] i na njoj se poput ulovljene muhe grčilo, što je još nedavno bila ljubav . . .

A Klara, koja se za čitavo to vrijeme držala, kao da nešto očekuje, ujedamput se prene i položivši ruku na kćerino rame uputi se s njom prema kući. Dok je zakretala, mogao je Rajković obuhvatiti pogledom cijelo njeno lice. Na neodredjenu sutonskom svijetlu nekako se čudno odrazivalo žuteljivo bljedilo ispaćenih i nešto opuzlih jabučica. Neka rascvalost odisala iz čitave njene pojave. A i oči izgubile od svoga sjaja: možda zbog one dvije bore, što joj se urezale medju obrve? Ili se pak to njemu samo pričinja? Možda je takvom čini žalost, crnina, odsjev natmurenog predvečerja? Takovim bi trenutačnim promjenama mogla biti uzrokom bol, pa uzbudjenje, ali on je u ovaj mah, dok se ona s kćerkom polagano uspinjala stubama, pitao sebe: nijesu li to predznaci skore uvelosti i pomrknuća!

Ni pravilne, gotovo savršene forme strojnog joj uzrasta nisu mogle u njemu zatomiti taj porazni osjećaj. Kako li je već dalek onaj sastanak u „Eldoradu" s onim svojim časovima punim raskoši i slačine — kako li se sve to ujedamput raspršilo!

Već se ispela na terasu, — stala časkom pritištujući rukom prsi, nekuda se zagledala dolje prema Brisnu, duboko uzdahnula i zamakla za zidić, pa kroz vrata u kuću.

A u vrtu i na čistini postalo još i tiše, praznije, pustije. Stabla se u agoniji dana činila još i nepomičnija, crnja, tragičnija.

— Čemu sam došao ovamo? Što radim? Što tra[illegible]? — govorio on, dok je posljednji ostanak ljubavi izdisao na onoj otrovnoj mreži . . .

Bijaše li pak ono ikada prava i iskrena ljubav? Nije li i to bilo kao sve u njegovu životu: bez dubine,

nedostatno, ništavo, na vjetar, — promašeno ?... Ali nešto je ipak bilo! Evo tu, na toj čistini, njih je dvoje u ono prvo doba išlo jedno uz drugo i gubilo se u puteljcima medju gustim lovorjem, gdje su same ptice bile svjedocima njihovu grljenju... Pa i kasnije na „Kuku", u „Eldoradu"... I od svega da nije ostalo ništa ? — Ništa — posveništa — ta eno — već u njemu blijedi i sama uspomena na to: potiskuje je hladnoća staroga doma i zadah smrti, što se iz njega izvija. Udušuje je i šumorenje tamnih krošnja, koje nekako još i strože na njega gledaju, kao da ga pitaju:

— Čemu si došao ? Što radiš, — što tražiš ovuda ?

Onda mu se pričini, da to ne pitaju stabla, već on, stari Palmić. I bude mu, kao da ga i sada čuje...

— Parasit! — zazuja mu ujedared u ušima. Parasit! Parasit! — Otkuda je dolazio taj glas ? Da li iz staroga doma, — s prozora negdašnje starčeve sobe ? Da li sa stabala, što se u polumraku digla na nj, kao da će ga poklopiti ?

— Parasit! — Nitkov! Ništarija! Huncut! — zatutnji u njemu, a staro drveće pruži spram njega svoje kvrgave grane, kao ono Palmić svoju drhtavu ruku pokazujući na izlaz:

— Van! Van!

Od nekuda se došuljao Kastor, spazio ga i zalajao na nj.

Rajković se strese i kao od straha pred nečim nevidljivim ispade na vrata i pobježe.

Negdje na podanku srete se s Ivišom.

Negdašnji „bouleur" bio je sav poderan i poštrapan blatom.

— Znaš li, cijeli se dan probijamo po gorama, ja i „mali" Marjan. Vučemo ti se od jame do jame.

Sjutra ćemo nastaviti — i prekosjutra, sve dok pred nama ne zašumi — — — A sve mi nešto veli, da hoće. Mora! A ti ? Bio si u nje ?

— Nisam, odgovori Rajković vanredno smeteno.

— Bio si joj blizu, — nasmjehnu se Iviša, pa ! to će je obeseliti. Pričat ću joj... A sada zbogom! Tijelo mi pada... znaš, po onim grebenima...

Te je večeri u „Eldoradu" bila zabava s plesom. Slasna večera, raskošno rasvijetljena dvorana, sav onaj šareni ambijenat, glazba i gospodska atmosfera rastjeraše s Rajkovićeva čela svu zlovolju. Marunić je s nekoliko reskih opazaka htio da iznova zagrabi u svoja zadirkivanja, ali ga kći presiječe. Godi joj, što joj Rajković posvećuje večeras više pažnje negoli obično. Ona to odbija na ljubomor: dva se naime časnika nekako neobično oko nje vrzu, i ona misli, da ga to razdražuje. Cijele je večeri ne pušta iz ruke i savija se oko nje, baš kao bršljan oko stabla...

— Kao bršljan — parasit, pane mu u vrtlogu bečke valke nenadano u pamet, pa se još i pomamnije zavrti s njom...

XX.

A dotle je Iviša gore na Murvicama pružen na starinskom divanu već po deseti put pripovijedao Klari, kako je sastao Rajkovića i zatekao ga, gdje se vrtlja oko bašte.

— Da vidiš, kako se smeo! Baš kao pravi zaljubljenik...

— Zašto nije uljegao ? — pitala ona mijenjajući neprestance boju lica.

— Tko bi znao, kako je to u vas, kad vam ono djavla poškaklja srca! Čas se grijete, čas ledenite ili se mračite ili vedrite, veselite, plašite — — ama tko da vas razumije.

No već sama pomisao, da je malo prije bio negdje blizu i možda tražio, da se s njom sastane, uli joj u dušu nešto svijetla i za trenut zatomi bôna čuvstva, što je već od nekoliko dana izdiru. Odlanu joj i više je ne tišti ni onaj gorki osjećaj kajanja i stida. Što više : gotovo je svu tu noć probdjela u samom dragom snatrenju, misleći na čas novog sastanka, od čega su joj već sada prostrujala dušom neizrecivo mila i slatka čeznuća.

Dolazio joj u pamet i dobri ujak Iviša s onom svojom tvrdom vjerom u uspjeh i pobjedu. Sjetivši se kakav se ono večeras vratio iz gore, rasplače joj se duša, a usne se same od sebe rasklope na vruću, iskrenu i duboko proćućenu molitvu, „da bi Bog bio dobrom Iviši u pomoći i učinio, da i on, kao negda Mojsija, naidje na blagoslovnu hrid, iz koje će provreti živa voda i sinuti sreća i blagostanje svima."

I s tom je molitvom usnula.

Sjutradan uranio Iviša i s „malim" se Marjanom uputio u goru.

Vrijeme divno. Ni traga jučerašnjoj sumornosti. Nekud se sva raspršila i ni oblačića nije ostavila za sobom. Sve oživjelo pod jarkim suncem i uskipjelo dvostrukim životom : kao da hoće naknaditi, što je za jučerašnjeg namračenog dana izgubilo. I sve je veselo : kao da se istrglo mòri, tjeskobnom predosjećaju skorašnje jeseni. Sve uživa, što će moći da dopjeva svoju pjesan, svoj kratak vijek, svoj život. A tako bijaše i idućih dana : sam sjaj, divota, raskoš!

Iviša se i „mali" Marjan pod žestokim udarom sunca veru golim kršom, zaviruju u svaku rupu, u svaku šupljinu, prisluškuju svakom šumu, šušnju, mrmoru. Kadšto se spuste do ruba koje dublje provaline, rasjeline ili uz grlo kakva mrtvog ponora i tu postoje čekajući, ne će li otkuda odmnijeti kakav sumnjiv žubor.

Djak bi prvi prekinuo šutnju i uzeo da raspreda, kako bi čovjek gledajući neke pojave u narodu morao da očaja. Kako se to sve okrenulo : onaj Gavde, Krompić, pa i drugi! A strah ga je, da je i sam Rajković nekako klonuo. Čudno je sve to! Sada nečemu pjevaš hozana! a malo zatim : propni ga!

— Doći će na red i haleluja! — Vidjet ćeš — — — reče Iviša gledajući za kamenom, što ga je spustio u ponor.

Drugi je put Marjan skakućući za Ivišom po izjedenom, izglodanom i razderanom kamenju priznavao, da je možda neispravno suditi narodu naprečac. Možda su ideje, koje mu se ucjepljuju, odveć slabe, a da bi mogle zahvatiti dublje u dušu i rasplamsati u njemu onu golemu vatru, što je trebaju veliki pokreti? Možda se ono, što se narodu doslije tuvilo, dotiče tek površine njegovih osjećaja, pa se zato tako brzo vraća u svoj prvašnji mir. Eno na priliku : tko je pitao za ruski narod u vijekovima prije Napoleona? Tko ga je tražio u sjeni, u koju se bio uvukao? Nitko, — sam se izvukao, ali tek pod dojmom goleme opasnosti, koja ga je bila pritisla. I ta je opasnost stvorila jedan snažan značaj i iznijela pred svijet veliku dušu ruskoga čovjeka. Ali, kako se pisalo u ono doba, u ruskoj je narodnoj duši bilo i prije veledušja i odlučnosti i rodoljublja, kao što imade vatre u tvari,

*

od koje je sastavljen cjelokupni svijet. No ta bi vatra ostala za sve vijeke zapretana, kad ne bi bilo iskre, koja učini, da se razbukti i da plane u svoj svojoj veličini... Godina 1812. bila je za Rusiju takova iskra.

— Moj sinko, javi se Iviša, sve je to lijepo, što ti zboriš, ali dok ne dodje što veliko, zadovoljimo se malim. Vidio si onomadne, kako se na jednu našu riječ sve ugrijalo. Poslije je, istina, ohladnjelo, no dade li nam sreća, da napipamo željenu vodenu žilu, vidjet ćeš opet oduševljenja! Bit će to malena iskra, ali ni brod ne tjeraju sami veliki vjetrovi, njemu pomažu i manji, pa i oni sa strane, pače i protivni — —

Iza dugotrajnih, bezuspješnih istraživanja, klonuli bi izmoreni pod kakvo drvo i šuteći gledali naokolo ono golo, mrtvo, kameno more, puno oštrih vrhova, lijevkastih dolaca i okruglih udubina nalik na ugasla, vulkanska ždrijela. Gledali su pred sobom kamenje, što se za velikih kiša naneseno bujicom sudaralo s drugim i od toga se udara mrvilo. A nisu mogli pogledati ni na nisko, kvrgavo, kržljavo drveće, što je gdjegdje izmedju grebenja izniklo, a da ne pomisle, kako i ta slabašna stabalca svojim korijenjem toče lagano kameni krš. Svuda, dokud oko seže, — sami znaci umiranja, samouništavanja, izgrizavanja i raspadanja. I tako će to trajati, dok se svi ovi bregovi ne rastoče, ne raspanu i ne pretvore u sam šljunak, pijesak i mulj! Tiho, gotovo neopazice prokrala im se u dušu neodredjena misao o ništavilu, prolaznosti i propadanju svega na svijetu.

Ali kad bi se malo iza toga provukli u zjalo kakvegod spilje, sasvim bi drugačija čuvstva obuzela njihove duše. Čim bi unišli, preplašeni bi se šišmiši,

golubi i sovujine nekud razbježali, a u spilji bi nastao mir, što ga nekim tajanstvenim ritmom prekidala tek po koja kap, spuštajući se sa divno načičkanog svoda na zemlju. A oni se provlačili naprijed šuteći i obzirno, kao u strahu, da ne bi prevalili koji od alabastrovih stupića, što se u svijetlu lojanice iskre i prelijevaju u tisuću boja. I stijenje, prevučeno blistavom, sigastom draperijom, baca na njih svoj bajni odsjev, kao nebo u ljetnoj bezmjesečnoj noći. A kapi sa svoda padaju i bez prekida nastavljaju svoja vjekovna remek-djela stvaranja i pretvaranja, pred kojima bi oni stali kao zadivljeni i sasvim izliječeni od one svoje prvašnje trenutačne malodušnosti.

„Mali" bi se Marjan probio još i dublje. Plazeći potrbušice kroz tijesne bi se otvore uvukao u druge prostore, gdje se stoljetnim prokapljivanjem stvorile zavjese, a iza njih nekakvi fantastički, gotovo ljudski oblici. Živa bi mu mašta govorila, da su oni zastrti kipovi drevna božanstva, bijele vile, koje se pred novim svijetom sklonile u ova noćna, podzemna prebivališta i otuda govore njegovoj duši, da srce majke zemlje bije za svakoga, koji znade pokucati na nj...

Utješeni i okrijepljeni, krenuli bi tada prema ulazu, gdje bi im oči, nenavikle onakvoj noći, zabljesnulo zeleno-srebrnasto svijetlo vesela dana.

I puni vjere i pouzdanja dali se u daljnje potraživanje. Tražili su i — našli. Kako se to desilo, — ne bi znali reći. Sjećaju se, da su na Budišinu nabasali na jamu, na ulazu gotovo zatrpanu zemljom. Kopajući rukama i nogama, gotovo rijući, prodrli su u nju i s teškom se mukom protisli kroz tijesne i niske hodnike. Pretražili je na sve strane i već se htje-

doše vratiti, kad im u neke doprije do ušiju nekakav čudan• žamor. Isprva se činilo kao nekakvo muklo zvrkanje, zujanje, što li, ali na mahove postajao je taj šum jači, jasniji zvečeći čas kao plač, čas kao smijeh — pa kao ključanje, prašenje, žuborenje, onda kao neka duboka tutnjavina, dok se opet ne bi sve sleglo prelijevajući se i grgoljeći mirno — — — Što je poslije bilo, prikazuje im se tek kao kroz san. Nabasali na usko zjalo, kao pomamni sunuli u nj i na jednom se našli na rubu duboke jaruge, u koju je sa više strana probijala voda. I tu se kao skamenili. Koliko su se tu zadržali i kako su izašli napolje, ne bi znali kazati. Ali jaruga s onim brojnim mlazovima neprestano im je pred očima i šum prelijevanja, rušenja i poniranja vode ječi im još uvijek u ušima.

Prvi se snašao Iviša. Na spomen onoga, što je malo prije vidio i čuo, zgrčile mu se usne, zatreperile trepavice. Htio je progutati suze, što su ga dušile u grlu, ali nije išlo : suze su protekle, a on plačući kao maleno dijete grlio je i ljubio „maloga" Marjana, koji se od velike uzbudjenosti gotovo obeznanio. Trebalo je dugo, dok su došli k sebi i razdragani od prevelike sreće uputili se u Bristan. Na suncu su pjevale ptice, a Iviša mišljaše, da su to zelene žunje, pa im je podižući glavu dovikivao :

— „Pio ! pio !" Strpite se, — bit će i za vas ! „Pio ! pio" !

Zaprljani, razbarušene kose, okrvavljenih nogu i ruku brzali su oni k moru, goreći od želje da Rajkoviću objave veseli glas o divnom i velikom otkriću . . .

* * *

Rajković je na muci velikoj. Iviša mu je neprestano za nogama i po stoti put mu tumači, kako se ono našla voda i kako je taj sretan dogadjaj živo odjeknuo gore u Murvicama.

— Znaš, Klara ti je sva kao oživjela. Da ti ju je bilo vidjeti, kad sam joj donio onaj radosni glas! Mislio sam : udušit će me ! I hvalila meni, tebi i Bogu, koji nas nije napustio —

Već onda, kada mu je nosio onu veselu vijest, očekivao je Iviša, da će se Rajković zanijeti, oduševiti, pomamiti. Kad tamo — ni da bi se ganuo, što više : činilo se, kao da mu nije po ćudi. Ali Iviša ne će da vjeruje svojim očima, pa bez prestanka oblijeće oko njega u nadi, da će mu izmamiti kakovu milu, dobru, veselu riječ.

Utaman mu posao. Rajković ne pita ni za vodu, ni za željeznicu. Otkad je prekinuo s Murvicama, nema to za nj više ni smisla ni značenja. Kako je to došlo i zašto, ne zna ni sam. I ne mari znati. Onomadne poredio je svoj život s rijekom ponornicom : čemu da traži druga korita? Hoćeš li potjerati vodu uz brijeg, treba uprijeti živo, a u njega takove snage nema. Niti će je kada biti. Bio je čas, kad je mislio, da ima i on na svijetu nešto da izvrši. Sad znade, da je i to bila varka, nekakva fata morgana — nastala pod dojmom iskrsle ljubavi. A sada : iščezla ljubav — nestalo i varke. Sve je gotovo ! Njega se više ne tiče ni voda, ni željeznica, ni Klara. Stoga su mu i dosadni oni ljudi, što ga neprestano traže, da mu nešto kažu o onom otkriću, da ga pitaju, što o tome misli, da se s njim povesele, da mu čestitaju . . . Jest, oni mu i čestitaju, uvjereni, da je to njegovo djelo. U toj ih misli potkrepljuje Iviša, navodeći neke općenite riječi i na-

putke, što mu ih je onomadne bio nabacio. No Rajković osjeća, da u tome nema nikakve zasluge, a najvolio bi, da do toga nije uopće ni došlo. Najneprilič-nije mu je, kada ga u Marunićevoj nazočnosti pitaju za savjete, podatke i osnove. Vidi on na ciničnom licu staroga previjanca, kako mu se pritajeno ruga. A to ga draži. Da je na njegovu, stari bi Marunić odmah digao sidra, i smjesta bi krenuli u novi kraj.

Ali Maruniću se ne žuri. Zna on, da se od budućega zeta nema čemu da nada, ali ćuti, da je zbog onog otkrića ipak nešto zamirisalo u zraku. Naslućuje to po komešanju, što je nastalo medju tudjincima, čim se pronio glas, da se našla voda.

— Eto, vidiš, — reče on nekoga dne Rajkoviću. — U ovakovoj se vatri pozna čovjek od posla! Kako vidim, voda je učinila svoje. Tvoji Budišinci pjevaju, dok oni na drugoj strani psuju, jer im je kupljena zemlja izgubila vrijednost. Nego, de ti meni kaži, kako bi sada čovjek kod toga najlakše omastio bradu!

Govoreći sa svojim budućim zetom, Marunić je svome glasu podavao uvijek neki porugljivi ton. Tako je bilo i ovoga puta, ali Rajković učini, kao da ništa ne čuje.

— Vidim, da ne dosežeš. A tako je jasno, ma kao sunce. Ne gradi li se željeznica preko Murvica, Nijemci će morati da zviždе nad svojom mrtvom glavnicom. Ali da im tkogod dodje i reče: Što ćete mi dati, ako željeznicu navrnem preko vašega tla? — Misliš li, da bi se dugo cjenjkali?

— Jamačno ne bi, — ali tko da je navrne i kako?

— Da sam ja na tvom mjestu i da držim u rukama kojekakve Iviše, Krompiće i kako se sve ne

zove ona čeljad — — tko zna? Možda — — — žmirne Marunić očima i nekako se znamenovno nasmjehne.

Rajković saže ramenima i ne odgovori.

Medjutim se ono komešanje medju tudjincima izrodilo već u medjusobno nepovjerenje, sumnjičenje, opadanje, svadju i razdor. Sred opće bezglavosti mnogi se od njih izjavili pripravnim, da bilo po što preprodaju kupljenu zemlju. Batičić se ponudio, da će im u tom biti na ruku, što su oni rado i prihvatili.

— Ele, rad bih vidjeti, kako će se taj Batičić iskopati i što će započeti, mišljaše u sebi Marunić, koji je još uvijek nešto njuškao. Batičića je poznavao tek izdaleka, ali mu je na nosu vidio, da je lisac i više ga nije puštao s vida. Mešetar se pak nije krio, naprotiv, u zgodi bi za Marunića našao i po koji umiljat pogled, dobar osmijeh, čak i ljubezan pozdrav. Kadšto bi mu se i približio, prozborio s njime riječ, dvije — oh! nedužne i sasvim običajne i svagdašnje bile su te riječi!

Marunić je sve to uzvraćao migoljeći se i lukavo žmireći, ali je ćutio, da ga čovjek nekako osobito privlači.

— Zaman, vidi mu se, da nije gradjen na obično kopito.

Nekoga dne zbližili se još i većma. Marunić ne bi znao kazati, kako je do toga došlo. Rajković se sa miss Katom odvezao nekuda na more, a on šetao sam u parku. Ujedared stvori se pred njim Batičić s onim svojim dobrim osmijehom, umiljatim pogledom i ljubeznim pozdravom.

Marunić uzvrati snažnim stiskom ruke i time se medju njima u jedan mah probi led. Ni u razgovoru

se nisu dugo tražili : pravi se lovci prepoznadu već po njuhu. I tako je Batičić ubrzo navrnuo razgovor na dogadjaj dana.

— Sad se opet pomamili za Budišinom. Opojila ih voda. Klikću : — „Naša je ! Naša je ! Pokazat ćemo već mi — — —" I tako sve redom. A ne vide, gospodine, ne vide prsta pred nosom.

— I ja velim, — reče Marunić gledajući na tle.

— Ne koristi. Hoće da utuku tudjinca. Lijepo je to, ali kako da ga utučeš ? Željeznicom na Budišin ? Sumnjam se. Kad bi mene slušali . . . Ah, kakva zgoda ! Nikada takova ! Nemaju no da pruže ruke, pa su mu na vratu. Ali da — oni ! Budišin — pa Budišin !

Jedno im je priznavao ipak : ono o vodi. Tu su sretno zagrebli. Upravo majstorski ! Trebalo je vidjeti, kako su Nijemci izgubili glavu — i na vrat na nos stali da traže kupce.

— Gotovo svi — pa i onaj Leitner, kome su Palmići prodali Murvice za isplatu vašega duga . . .

— Moj je budući zet ludo učinio, te nije zadržao ono zemlje . . . promrmlja Marunić.

— Svakako ! Da mu je barem ostao novac — — no da, mlad čovjek — a igra je kao more : zaroniš li u nj, možeš se izvući, ali nikada — suh !

Marunić se jedva vidljivo trže. I prije mu je za čudo bilo, što mu Rajković ne daje računa o povraćenom dugu, pa se već stale radjati u njemu kojekakve sumnje. Nešto je o tom natuknuo i kćeri, ali miss Kate nije htjela, da time sebi lomi glavu. Ona ga je čak i branila veleći : dao se čovjek u poslove, pa potrošio pare. Ima li tu kakvo čudo ? I više nije htjela da o tome išta čuje. Sada pak Marunić zna, kuda je dospio novac. Ne će da smućuje kćeri, ali Rajković će ga čuti — hoće !

— Kako rekoh, — nastavi Batičić, komu onaj lagani trzaj nije izbjegao — mladost, a napast velika. Pa može se tu još štošta i popraviti. Onaj Leitner — kako već spomenuh, hoće da proda. Imao u obitelji neprilika, ali ih, regbi, izravnao, pa se više ne vraća. Njegovu ponudu imam već u špagu. A imam i drugih — tek je pitanje : tko da kupi ? O tom sam dugo promišljao.

Iznese mu više osnova, ističući onu, koja mu se činila najpodesnijom. Trebalo bi dakako novaca, da se iskupi sva zemlja.

— A korist ? — okrene se Marunić k njemu punim licem.

— Ogromna ! . . . Tek da je sklonuti vijeće, neka napusti Budišin, a željeznicu da gradi, kako je već bilo prije odlučeno ! Prosudite samo, kakav bi to bio pazar !

— Da, ali ono — kako ste rekli — vijeće ? — —

— To ovisi eto o Rajkoviću. Umio je predobiti ljude za jednu stranu, zašto ne bi i za drugu ? On je duša svega, stup, os, oko koje se sve vrti. Dvojici trojici vijećnika, kao Gavdi i još kojemu, mogao bih „namignuti" i sam, ali ima ih, koji još ne vide na ono oko. S njima treba drugačije : po koja lijepa riječ o narodu, domovini, tako nešto, a Rajković je, kako mi pričaju, u tome upravo majstor.

Marunić se zamisli.

— Koliko je te zemlje ? — upita nakon stanke.

Batičić ga ispod ruke primi i povede kroz dva visoka i gusta reda zimzelene thuje do prvih obalnih hridi, otkud su mogli okom pregledati Murvicei či-

tavu onu, predvečernim odsjevom obasjanu stranu. Batičić pokazivaše štapom umejke, vinogradiće, dôce, što se penju po pitomim obroncima kao stvorenim za dvorce, „ville" i druga gospodska pribivališta. A pri tom je tumačio, objašnjavao, nabrajao imena negdašnjih vlasnika, sve same stare pridjevke, kojih se Marunić sjeća kao u snu. O svakom je znao natuknuti štogod. Neki su dobiveni novac pohranili, pa sada besposleni žive. Po gdjekoji je htio da nešto dublje zaviri u život, bolje u čašu, — same obične pripovijesti s različitim završetkom. Tako je trabakulanta Šutića negdje nestalo — vele, da se utopio — a mladi Bučanić, jedini od roda, rasuo sve, što je primio za zemlju, i sada, čini se, da u nekakvoj gostionici u Baltimoru ispira posudje . . .

Marunića su te pripovijesti slabo zanimale. On je svojim pronicavim okom mjerio zemlju, ispitivao položaj, računao — — i, regbi, da ga ta unutarnja rabota zadovoljavala, jer je malo poslije toga rastajući se stisnuo Batičiću još jače ruku i rekao :

— Ja sam vas razumio. Od toga bi moglo biti štogod . . .

— Tek kad bi Rajković . . .

— Pustite ! Moja briga ! Pozvat ćemo ljude i prikazati im . . . Svi ćemo doći, pa i vi.

Kod večere je kazivao Marunić, da je bio s Batičićem, da je s njim dulje razgovarao i da je na nj učinio dojam čovjeka umna i pronicava.

— Pripovijedao mi o Murvicama . . . kako je ono bilo . . . zabode Marunić u Rajkovića oči, kao dvije britke oštrice.

Mladić se lecne i problijedi, no stari nastavi lupkajući nožem po stolu :

— I on veli, da si ih mogao zadržati. Mogao si, da . . . No ovako ili onako, — hoću da ih imam . . . Sad su opet na prodaju . . . Malo čudna trgovina . . . a ? Nego, neka je ! Izravnat ćemo drugačije. Onaj djavo od Batičića ima upravo prelijepu osnovu. I ja sam s njim i znam, što mi je činiti. Tebi će, Kate, biti pravo. Više si mi puta rekla, da bi rada ostati ovdje. Neka ti je ! Kupit ću Murvice, obnovit ću vam ih i pokloniti.

Miss Kate kliknu :

— Onaj stari dvorac na brijegu ? — —

— Jest ? Palmićeva gospoštija.

— A hoćete li pustiti, da je ja uredim ?

— Možeš, ja ću i onako imati drugoga posla. Stvorit ćemo društvo, nakupovati zemlje, pa neka se pazari ! I ti ćeš nam pomoći, nastavi okrenuvši se k Rajkoviću, koji je bio kao na iglama. Već sjutra valja da pozoveš one tvoje vidjenije ljude, pa da ih predobiješ za Murvice. Govori im, kako si onomadne na Budišinu. Reci im : Budišin je naš, a Murvice tudje. Njih treba da otkupimo. Pa onda, koju o narodnoj budućnosti, domovini, osobito o domovini, kako vi to već znate. Jesi li razumio ?

Posljednje su riječi bile više izaziv negoli pitanje, pa nisu tražile odgovora. A bile su i neoborive, jer ih je pratila vatra, što su je još uvijek sipale Marunićeve plamene oči, u kojima je Rajković mogao da čita : — Proigrao si novac. Sad nije druge, već slušati i jezik za zube !

No Rajkoviću ne bijaše ni na kraj pameti, da prigovara, a ne bi bio imao ni kada, jer se na to uščavrljala miss Kate oduševljavajući se, kako će ona sve to urediti i uraditi, da Murvice postanu pravi gospodski dvori, udobno i ugodno pribivalište.

Te noći nije Rajković mogao dugo da usne. Ma kamo okrenuo misao, ona se uvijek navraćala na sutrašnji sastanak, na kome će imati da zastupa, razvija i brani Marunićeve i Batičićeve namjere. A ta se misao zalijeće i dublje kljujući po karikama, od kojih je sastavljen lanac, što ga eto vezao za ona dva čovjeka. Na tim karikama su kao usijanim željezom urezani nelijepi znakovi : — njegov dojakošnji život. Već je bio blizu, da taj svoj život iz temelja pridigne i da pretrgne lanac, što ga tako nemilo steže. Jedan je kraj držala ona, Klara, ali u času, kad se najviše napregla, da ga prekine, on popusti, i to ju je oborilo na tle . . .

Čini mu se, da je vidi, gdje se pružila, baš kao onomadne uza nj, tu na mekoslonu. I bude mu, kao da joj je odjedared poćutio dah, toplinu zagrljaja, svježost i miris tijela. Sve se to razlilo poput široka talasa na njegovo srce i jednim mahom izbrisalo dojam, što ga je one sumorne večeri bio ponio s Murvica. Opet se budilo u njemu nešto, te ga gonilo !

— K njoj se vrati, bit ćeš sretan i svoj !

Iznikao odnekale i onaj usjani Marunićev pogled, ali glas ne uzmače, već i jače progovara :

— Ne gubi vjere ! Još nije sve izgubljeno ! Već će se naći, tko će ti pomoći, da se istrgneš iz njegovih pandža. Samo ti sjekni voljom, kresni snagom i životom ! Na Budišin ! Na Budišin !

Ali već sama ta pomisao, da bi trebao pružiti ruke i napreći sile, ohladi u njemu ono malo zanosa, što je časkom zasinuo kao posljednji odsjev njegove bolesne životne energije.

— Zagrabi u posao ! — javljao se još onaj glas, sada već kao iz neke velike daljine. I sve tiše i tiše

javljao se taj glas, dok nije negdje sasvim zamr'o, na što je u njegovu srcu iznovice zavladala pustoš i gluhota.

Ali onaj se lanac još i poslije toga neprestano zvečeći motao i savijao pred njegovim očima. Golema mu se treska razlijegala u sto glasova, a oni se znaci na karikama još i žarče zarumenjeli i dugo su u dubokoj noći kao gorući prsti pokazivali na nj.

Ti žeženi prsti ubadali su ga u oči i sjutradan, kad je sred duboke tišine na sastanku u maloj dvorani ,,Eldorada'' zastupao, razvijao i branio Batičićevu osnovu. A ubadali ga i pogledi staroga Fabija, koji je, čini se, već pogadjao, kuda sve to ima da šiba. Ali se Rajković nije dao smesti, poticajem mu je bila misao, da će ga željeznica na Murvice riješiti svih dosadašnjih obveza spram Iviše i svaliti s njega brige, što mu se u ovo posljednje doba, da ni sâm ne zna kako, nagomilale na vratu.

— . . . Medjutim, onaj naš nedavni pokret, zaključi svoj jadni govor, donio nam je već do sada dva uspjeha : zajamčio nam je željeznicu i iz srca naše majčice zemlje izbio nepresušivi vrutak žive, šećerlivode. Na nama je, da se ovim dvjema pridruži još i treći uspjeh : iskoristimo zgodu, iskupimo zemlju na Murvicama, suzbijmo odanle dušmanina našeg roda ! — Toj uzvišenoj svrsi možemo, gospodo, mirne duše da žrtvujemo naš stari, od tudjinske najezde i onako čisti i našoj misli vjerni Budišin.''

Najprvi zapljeska Batičić, onda Marunić, Gavde, Krompić (koji i onako nije žalio za Budišinom, otkad je uvidio, da željeznica ne će proći kroz njegovo imanje) pa ostali, desetak, petnaest vijećnika — svi osim Fabija i Iviše.

Negdašnji se ,,bouleur'' držao, kao da ga je neko isprebijao. Sav je smeten, ne zna, što bi : otkuda ova promjena, i ovako iznenada? Zašto mu nije Rajković do sada o tome napomenuo štogod? Tko ga je na ovo naputio? Što čini tu taj Batičić? Tko ga je pozvao? Zašto toliko plješte? Gle, i sjaji se, kao da ga veseli, kao da uživa! Pa i drugi plještu : Gavde, Krompić. Ma što je ono rekao : iskupimo Murvice, suzbijmo neprijatelja — tako nekako... Možda je to dobro, možda je to najbolje, — ali Budišin, jadni Budišin... pa ona — Klara — — —

Glava mu klonu na prsa, oči se zagledale nekuda na tle, a prsti se na rukama grčili i lomili...

Medjutim ustade i Gavde. Njega su ,,predgovornikova'' razlaganja uvjerila sasvim, on nema što da pridometne, već će samo zamoliti Batičića, da svoju osnovu prikaže potanje.

Diže se Batičić i izjavlja, da se rad odazivlje pozivu časnoga Gavda. Njegovi su nazori poznati : u politici treba da odlučuju razlozi uma, a ne srca. Tako i u pitanju Budišina i Murvica. Priznaje, da će tanke sentimentalne duše biti sklone prvome, dok će jaki, gvozdeni, upravo neumoljivi razlozi biti ipak na strani Murvica, koju nam, eto tudjinac nudja. A mi? — Pomislite, gospodo, na našu ogromnu odgovornost prema povijesti, prema narodu, domovini — — i — —

— A koliko ih ima, što hoće da prodadu? — prekine ga Fabio suho.

Batičić ih nabroji desetak.

— A drugi?

— Svejedno — nekoliko ih može i ostati — prihvati Batičić mrva smeten, ali se ubrzo razabra i nastavi :

— Ne budi nas, gospodo, strah! Nije Nijemac onako crn, kako ga neki crtaju, niti je kriv, što je pametniji od drugih. Tako je, a vama šior Fabio, ne koristi potresati glavom. Željezan je ono narod, silan. Gdje zagrebe šapom, tu cvate, raste, buja... Tako će biti i s našim društvom : ono nekoliko Nijemaca bit će mu kvas. Zaman : bez njih se ne da! Hitra je i bistra u njih pamet. Drugačija nego naša...

— Što? — skoči Fabio kao uboden ozirući se instinktivno prema stijeni, na kojoj mu je visio klobuk. Što si rekao? Njihova pamet...? U čije ime govoriš? U naše? I vi puštate — vi, — ošine razjarenim okom onu dvojicu, trojicu kapetana pokraj sebe. A zašto ga ne pitate : tko je nama pokazivao put po svim širokim morima i oceanima? Zar Tudešak? Tko nas je vodio u najdalje zemlje, u najkrajnja mjesta, medju tudje i nepoznate ljude? Tko nas je naučio dizati dilje, graditi brodove, sklapati poslove sa svim narodima svijeta? Tko nas je branio pred tudjim sudijama? Tko nam je digao ovo naše pošteno, mornarsko ime? Tudešak? Ne, već ova naša pusta pamet. Zato, ako već hoćeš da udaraš u čiju pamet, a ti pucaj u svoju i svojih ,,pajdaša''! Mi smo svoju učinili sami, bez tudje pomoći. Svoj smo zanat izučili krvavo, pa i onda, kad su nam na moru počele bijeljeti vlasi, još je bilo u nas mladjahne ambicije : tko će biti prvi i bolji. A vi? Još vam nije mašak probio brčišta, a već vam je puna glava brige, kako ćete dospjeti u službe, gdje se najmanje radi i najprije ide u sveti, nezasluženi mir. Naidjete li na tvrdo, onda se hvatate i ovoga i onoga, samo da vam je laglji put do mekšega. A sve bez pravoga znanja i poznanja, te ako slučajno uto iznikne odnekale

Nijemac, ele kruljenja nezasitnih želudaca i džepova: „— Bez Nijemca ne možemo — nikako — nikako!" Tako je i s tim tvojim društvom, jer ti, Batičiću, možeš promijeniti dlaku, ali svoje mešetarske ćudi — nikada. Zato se i drečiš : — Bez Nijemca ne možemo ! No, ne boj se ! Imat ćeš ga — svoga Tudeška ! Nudjat će on, lukavac, i sipati, dok ona tri četiri naša žalosna kamena i opet ne padnu u njegove šape. Hoće on — ali presjest će i njemu i — — —

Riječ mu se u grlu udavila, tresući se pograbi klobuk i ne pogledavši nikoga sune kroz vrata, kao da ga neko goni.

Nastade muk pun nekakve hladne smetnje. U neke ga prekine Gavde :

— Čini se, kao da se naš Fabio već nekoliko udaljio od „seke" — pa zaplivao širokim morima i oceanima — —

Nasmjehnu se Batičić, Marunić i još dvojica trojica, na što se raspravljanje nastavi. Da se razbije dojam Fabijeva govora, Rajković je, na Batičićevu pobudu, prihvatio riječ još jednom. Iznovice je došla na red narodna obrana, pa sreća i budućnost domovine. Većina se i opet raspljeskala i ubrzo složila : bit će sve, kako je predložio Batičić.

— Živjelo novo društvo !

— A sad hajdmo, da ga zalijemo, vikne Marunić. Sa mnom u veliku dvoranu ! Ja plaćam !

— I pravo je, da se to nekako proslavi, nadoda Gavde i podje za Marunićem.

Ustanu i drugi i upute se za njima.

Na vratima zadrži Rajkovića Iviša.

— Da ti pravo kažem, meni se sve ovo čini, kao da snivam . . . I ne bih ti znao reći, što mislim . . .

Tek ćutim, da mi je teško, vrlo teško . . . Nego — pogleda ga Iviša, kao da moli : kako ću s njom ? . . . Što da joj kažem ?

Rajković saže ramenima i pokaza glavom prema zaručnici, koja se zahvaljujući na Batičićeve poklone neprestano ozirala za njim.

— Vidite i sami, reče najposlije, prilike se izmijenile, pa obveze, dužnosti . . .

— A ne bi li joj to mogao sam reći . . .

Rajković pogleda na stranu i ne odgovori.

— Ili napisati ? —

Nastane šutnja. Iviša digne na nj oči i duboko ga pogleda. Ne vidi ništa, ali ćuti, da je u tom čovjeku nešto svršilo, dospjelo, iščezlo. Nije htio da prekorava, ni da moli, ni da se ponizi — pače pokuša, da se ispravi i pokaže ravnodušan, jak, no kad je odlazeći promrmljao nešto na pozdrav, bilo je teško pogoditi : je *li* ono bila riječ ili jecaj.

— Što si se tamo ukopao ? — vikne Marunić svojim hrapavim glasom, ne mareći za ostale goste, koji su pobožno slušali neku žalobnu ariju, što ju je upravo u taj mah izvodila rumunjska kapela.

Miss Kate opomene oca, da ne viče, ali stari zarogobori još glasnije :

— Ni briga me ! Živo, dečko, mahne prema Rajkoviću, koji se nekako pokunjeno bližao k stolu — evo ti talira — daj im ga, pa neka zagude štogod naški : „Zaspal Pave", ili „Vozila se . . ." tako nešto. Ajde, živo !

* * *

Iviša je te noći ostao u Klarinoj sobi do zore. On se pružio na divanu, a ona na postelji. Sa stola je nažmirena malena lampa ispod svog zelenog za-

slona bacala na krevet duboku sjenu i Ivišinu oku zastirala zgrčeno i na smrt blijedo Klarino lice.

Bez prekida i bez obzira i milosti nastavljao je on svoju tužbu. Iznio je sve, što je malo prije u „Eldoradu" vidio, čuo i pogodio. Izim Fabija nije poštedio nikoga. Fabio mu je jedini čovjek, drugi su puki puževi, što će za čas pokazati rogove, da ih onda odmah sakriju. Onaj Batičić! Onaj Gavde! — pa on — — Rajković! Jedan kô i drugi. Taman kako je rekao Fabio : ne gledaju, no kako će im biti laglji put do mekšega. I pri tom se samo sakrivaju iza lijepih riječi : narod, budućnost, domovina! A sve je licemjerje, sve laž! Čemu onda mrčite gaće, kad ne ćete da kujete? Kukavci! Pa čemu se kostriješite? Zašto smućujete svijet? Zašto ga pomamljujete? Zar za to, da možete jače vikati : „— Bez Nijemca ne možemo — nikako — nikako!" — Pi! pi! pi! — pljucnuo bi na stranu i prihvatio :

— A on — — Banuo, prodao ti dom, te onda šakom u prsa i mile lale oko mene, oko tebe — pa na jednom — vira i poja! — u krilo bogate Amerikanke — jer tako hoće budućnost, narod, domovina — — Pitam ja njega : kako ću s tobom? A on meni : vidite i sami, prilike se izmijenile, pa obveze, dužnosti . . . On meni tako, a na licu mu čitam, kako ću mu ugoditi, pustim li ga, da može što prije k svojoj Amerikanki . . . Krasne li čeljadi! Nije li?

Ali ona nije odgovarala. Uduben u svoje optužbe nije to ni zamijetio. Tek sada, kad je već na prozor udarao odsjev granule zore, dosjeti se, da je valjda jadnicu shrvala tuga i ona se umorna uljuljala u san. Na to zamukne i on, pridigne se, utrne svijeću i na

prstima se polako izgubi iz sobe. Još su vani na hodniku zaškrinula vrata i odjeknuli koraci, a onda se sve umirilo i starim domom zavladala duboka tišina.

Ali Klara nije spavala, ma da su već puna dva sata, te ne zna, što se oko nje zbiva i govori. I ove je večeri kao i svake druge legla u krevet s bojaznima i u nespokojstvu zbog neizvjesnosti, u kojoj se već od neko doba nahodi. Kao juče, prekojuče i u sve ove minule dane, tako je i noćas prije Ivišina dolaska dozivala ljepše uspomene, da rastjeraju zle misli, što joj kao iz zasjede salijeću dušu. Ne traži ona te crne misli : one dolaze same. Izvor im je negdje duboko, a žalac svakim danom oštriji.

Što čeka? Zašto ne dolazi? Zašto se ne javlja? Prije joj je pisao i zvao ju, — sada više ništa — zašto? zašto? — ubadala pitanja jedno za drugim. U sumnju ju je navodilo i držanje ujaka Iviše. Isprva bijaše vrlo razgovoran : čim bi samo spomenula Rajkovićevo ime, oduševljenje mu ne poznavaše mjere ni granica.

— Vele, da se izjutra vidi, kakvo će vrijeme! A eno njega : jedva se mlad izvukao iz luke, a ono ga već zahvatio „kurenat", pa ga nosio onamo, vukao ovamo, nagnuo nalijevo, pa nadesno — te ovako i onako — ama svakojako. A sada? Uhvatio, brate, „škotu", pa neka se jedri! I jedri on, da je milota! Evala mu!

Onda je ujedared postao šutljiv, zamišljen, sjetan. O vodi ne govori, Rajkovića jedva spominje. I to samo u časovima, kad je pita, da li joj se javlja . . . A kad bi odgovorila, da nema od njega glasa, zapao bi u prvašnju šutnju, zamišljenost i čamu.

To je raspoloženje prelazilo i na nju i tištalo je sve jače i tjeskobnije. Sumnje rasle, a s njima se gnijezdile i crne slutnje, te kao da polako utiru put onome strašnome, što je imalo doći, i što je noćas ujak Iviša onako bezobzirno, gotovo brutalno sasuo preda nju.

Dok je govorio, ćutjela je, kako je u grlu duši vrisak, što nikako ne može da provali. Ni trgnuti se nije mogla : sva se ukočila i kao kamen ukrutjela. I obeznanila se. Staklene joj oči bulje izgubljeno i svedjer u jedno mjesto : u kut, gdje je svijetla najmanje.

Dugo je ostala tako : čitav idući dan i noć. Pa i sjutradan i prekosjutra, a sve kao u nekakvu polusnu. Kadšto bi joj na trenutak sijevnulo i tada bi joj se na mahove ukazao ili Iviša, gdje se oko nje zabrinuto vrze, ili mala Vjerica, gdje je plačući grli i slatkim imenima zove.

Ali ona se ne bi niti makla niti bi od sebe odala glasa.

Istom trećega dne počela se vraćati k svijesti. Tužni i kratkotrajni osviti : jer čim bi se dosjetila, mahom bi pala u prvašnje mrtvilo.

Odlane li joj kada, biva to samo onda, ako može da se one misli ma i zamalo otrese. U takvim časovima napreže sve svoje sile, da umiri ono dvoje jadnika : Ivišu i malu Vjericu, i da im pokaže, kako joj više nije ništa, kako je sve prošlo, otišlo. Kadšto im se i nasmjehne, a tada se Vjerica uzvere do njena uzglavlja i zagrlivši je veselo klikće i nešto joj milo tepa.

Pokušala bi i ona, da se s njom porazgovori, proigra, poveseli, ali bi ujedamput kao oblak iznikla misao na Rajkovića i njegovu nevjeru, na što bi je iznovice zahvatio trepet, cvokot zubi, oganj, — a uspaljena bi joj mašta podjarivala misao na najčudnovatije odluke i čine. Tako joj se na mahove činilo, da već leti u Bristan i da pada u „Eldorado", u njegov stan, u njegovo naručje. Onda bi je najednom spopalo nešto i nagonilo je, da mu sudi. Strašan je imao da bude taj sud : sam plamen, sama krv. A sve joj to pred očima titra, bije, liže, suče, plamti — i takovom je grozom ispunja, da se od užasa u krevetu sva savija i čupajući kosu vrišti i jauče.

No vrućica je od dana u dan sve većma popuštala i jenjavala. K tomu se u tim živčanim krizama kao za čudo iscrpla gotovo sva ona pomamna jarost, sve ono strasno bjesnilo, što je u trenucima prelazilo već i granice ludila. Preostala je tek neka tupa bol i neko porazno čuvstvo iznemoglosti, malodušnosti i vlastite ništetnosti — čuvstvo, što ga iza sebe ostavljaju vanredni potresi, iz kojih izlazi duša pobijedjena i poražena.

Već je i na nj mogla mirnije da misli — na čovjeka, koji joj je toliko skrivio. Što više : ona je nehinjenom, hladnom, upravo mramornom resignacijom primila od Iviše vijest, da se domalo vjenčava. Uzbunio ju je jedino glas, da je Marunić kupio Murvice i da će se u njima nastaniti mladenci.

Sad joj je i pod rodjenim krovom postalo mrsko. Istoga se dana pridigla i htjela da seli, pa navalila na Ivišu, da joj smjesta potraži stan, kakovu malenu sobicu, na tavanu, bilo gdje, ali samo odmah.

Iviša je stade miriti i moliti, da ne nagli.

— Trebat će pričekati, dok mi stigne poziv iz Amerike. Još ti nisam rekao — no sada znaj, da će

do koji dan „kaselica" — moja „kaselica" — na svijetlo pa u svijet — u Filadelfiju. I ja s njom. Otvorit ću ondje saloon. Ako se vratim, ne ću praznoruk. A onda će Budišin vidjeti komad Ivišine kućice — što velju — Ivišine! — Tvoje — sinko — tvoje! — — A dotle ću vas zaklonit u moju sadašnju sobicu u Brisnu. Malena je i čedna — ali u potrebi... No da — A za život neka te ne bude strah. Slat ću vam, koliko budem mogao, hoću...

Dok je govorio, sinula joj misao, da podje i ona, zauvijek, daleko, gdje se za nju ne će znati, gdje će i sama biti sebi tudja, taman kao da je više nema, da je mrtva, zakopana...

— Smrt! Smrt! — govorila ona poslije u sebi, vrludajući i teturajući mrtvim i praznim domom.

— Smrt! Smrt! — činilo joj se, kao da joj odgovara jeka s golih stijena i polutamnih svodova.

Ali je ta grobna jeka ne plaši. Privikla joj je ona već odavna. I smrti, koja je se već i dotakla. Eno: ima već pola godine, što umire s ovim starim domom... A i taj odlazak — taj krajnji rastanak s prošlosti, s uspomenama — sa svime, sa svime, ne naliči li više na smrt negoli na život?

— Ah! Kad bi samo barba Iviša privolio! —

Podvečer ga je stigla u bašti. Sa stabala točile se sjene i strujao neki otajstveni, jedva čujni šumor. Visoko u zraku ružičaste se magle rijedile blijedeći, iščezavajući.

Na „rotundi" su stali i šuteći zagledali se u večernje vode divnoga zaliva. I one, te sinje vode, sijevale su ružičastim odsjevom neba i kao gore one maglice, tako su dolje i one blijedjele i tamnjele s njima...

Klara se sjetila oca, njegovih tužnih tlapnja o „villi", tornjićima, gospodstvu... A da mu je znati, da mu je vidjeti, čije će ovo sve biti!

— Bolje da ne zna, da ne vidi... uzdahne i sva se strese, pa ujedared uhvati Ivišu grčevito za ruku i reče mu naglo:

— Barba, i mi ćemo s vama, — uzmite nas — pomagat ćemo vam — —

On se trže, pogleda je kao u čudu, a onda dosjetivši se reče:

— Što? A tudjina? Znaš li ti, što je tudjina?

— Slutim, da je kruta, nemila, zla, — a vi, barba, sami — sami — — zajeca ona i ovi mu ruke oko vrata.

On obori glavu i učini, kao da je progutao nešto teško, a onda prihvati razbitim glasom:

— Sâm ne ću biti. Pratit će me misao na vas i želja, da se vratim ovamo, gdje mi je korijen... Stari korijen, što ide duboko, u one jame, u one spilje, gdje se meni u podzemnoj noći ukazalo svijetlo, gdje mi je iz kamena progovorilo srce matere — — i suza njezina — bistra kao kristal — da, naša je majka progovorila i rekla: — Na — evo vam, djeco, okrijepite se, okrijepite... A oni — oni — — —

Zamukne, a ona se još bliže privine uza nj:

— Bit će nam bolje, barba — — Uzmite nas — —

Iviša promrmlja nešto, saže ramenima, a iza toga se laganim korakom i šuteći upute k staromu domu.

Nad glavama su im krošnje šumorile jače, a nebo je bilo ublijedjelo sasvim.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Najteže se mala Vjerica odvojila od svoga staroga Kastora. Nekoliko mu je dana prije odlaska

plačući tumačila, kako će ona m a l o do Amerike, a on, Kastor, neka medjutim bude dobar i valjan i neka sluša Marjana, koji će ga lijepo paziti i čuvati, dok se ona vrati.

Ali staro pseto nije naviklo uz svoga novoga gospodara. Često bi se večerom otrglo i otišlo na Murvice, gdje bi čitavu noć trčalo i lajalo oko kuće.

Tako bijaše i poslije, kad se ono novi vlasnici vratiše s vjenčanog puta. Pseto je neke noći zavijalo tako čudno, da je Rajković sav razdražen pozvao slugu i zapovjedio mu, da ga smjesta ustrijeli.

Malo potrajalo — i u noći odjeknu hitac, a za njim nešto kao jauk i sve se stiša.

Kastor nije lajao više. Rajković se okrenu na drugu stranu, ali zaspati nije mogao.

POPIS

KNJIGA MATICE HRVATSKE

NA SKLADIŠTU.

IZDANJA MATICE HRVATSKE.

I. REDOVITA IZDANJA.

Matica ima na skladištu potpuna godišta redovitih izdanja samo za god. 1907., 1908., 1909., 1910. i 1912. Svako se ovo godišnje kolo može naručiti uz običnu cijenu od K 6.—, a uz to dobiva naručitelj prema vlastitome izboru dar, označen dalje pod naslovom „Knjige za nagradu". Pojedine knjige ovih godišta prodaju se samo uz postrance označenu knjižarsku cijenu:

1907.

1. Skarbičevskij: Povijest novije ruske književnosti 3.50
2. Hrvatsko kolo. Naučno-književni zbornik Knj. III. . . . . 5.—
3. Arnold Gjuro: Čeznuća i maštanja. Pjesme . . . . 2.—
4. Andrijašević Niko: Slike i priče . . 1.—
5. Tomić J. E.: Manja djela I. . . . . . . 1.—
6. Slovenske novele i pripovijesti. Uredio dr. F. Ilešić . . . . 1.—
7. Kolo hrvatskih umjetnika. Knjiga II. 2.50

1098.

1. Posljednji Zrinski i Frankopani. Str. 340, sa 108 slika . . . . . . 3.—
2. Radić Stjepan: Današnja financijalna znanost . . . . 4.—
3. Hrvatsko Kolo. Naučno-književni zbornik. Knj. IV. . . . . 5.—

4. Ivan Lepušić: Pustolovka. Pripovijest 1.50
5. Turgenjev: Novi rod. Roman . . . . 2.—
6. A. Mickiewicz: Izabrane pjesme. Preveo Isa Velikanović . . . . 1.—

1909.

1. Bazala A. dr.: Povijest filozofije II. . . 3.—
2. Lozovina V. dr.: Povijest talijanske književnosti I. 2.40
3. Drechsler B. dr.: Stanko Vraz. Studija 1.—
4. Hrvatsko kolo. Naučno-književni zbornik. Knjiga V. . . . . 5.—
5. Hrvatske narodne pjesme. Knj. V. Ženske pjesme. Uredio dr. N. Andrić . . . 3.40
6. F. Maglajlić: Iz staroga vilajeta. Pripovijetke 1.20
7. Dante-Kršnjavi: Božanska Komedija I. Pakao 1.50

1910.

1. Hrvatsko kolo. Književno-naučni zbornik. Knjiga VI. . . . . 4.—
2. Kučera-Plivelić-Božićević: Novovjeki izumi, knj. III. Ilustrovano . . . 3.—
3. Dr. F. Bučar: Povijest hrvatske protestantske književnosti u doba reformacije. Ilustrovano . . . . 3.—
4. Mandić: Povijest okupacije Bosne i Hercegovine . . . . 1.—
5. Ev. Kumičić: Začudjeni svatovi. Roman 2.—
6. M. Lisičar: Pripovijesti 1.50
7. Slowacki-Benešić: Lilla Weneda. Drama . . . . 1.—
8. Detela: Pegam in Lambergar. Novela . 1.—

1911.

Potpuna godišta Matičinih redovitih izdanja za god. 1911. posve su raspačana.

1912.

1. B a z a l a A l b e r t dr.: Povijest filozofije, knj. III. Povijest novovjeke filozofije . . 3.—
2. H r v a t s k o k o l o, zbornik zabave i pouke, knj. VII. . . . . 5.—
3. D a n t e-K r š n j a v i: Božanstvena Komedija. Dio II. Čistilište. Prijevod i tumačenja 1.50
4. V l a d i m i r N a z o r: Hrvatski kraljevi. Pjesme 1.50
5. A d e l a M i l č i n o v i ć: Bez sreće. Drama. 1.50
6. B r a n i s l a v N u š i ć: Priče. Zbirka humoreska najboljega srpskog humoriste . . 2.—
7. M e r e ž k o v s k i: Petar Veliki. Roman. S ruskoga preveo Josip Pasarić. Str. 576 5.—

KNJIGE ZA NAGRADU.

Naručitelj za svako naručeno godište Matičinih redovitih izdanja (1907.—1910. i 1912.) dobiva prema vlastitome izboru na dar po jednu knjigu, i to: ili

1. P o s l j e d n j i Z r i n s k i i F r a n k o p a n i. Broširano izdanje u velikom formatu ilustrovano sa 108 slika i sa slikom Petra Zrinskoga u bojama . . . . 3.—
2. K o l o h r v a t s k i h u m j e t n i k a. Album najboljih slika hrvatskih umjetnika, reproduciranih u bojama. Knjiga III. . . 1.50

Ili:

3. K o l o h r v a t s k i h u m j e t n i k a. Album. Knj. IV. 1.50

Ili:

4. „M a l a k n j i ž n i c a", i to sve četiri knjige:
   a) A n d r i ć Nikola dr.: Pod apsolutizmom. (1850.—1860.) 50
   b) S c h e i n e r - K u č e r a: Uredba svemira . . . . —.50
   c) B r d o v a č k i: Prometna politika . . —.50
   d) K u ć a k: Uljudba prastaroga svijeta . —.50

Ili:

D v i j e p o i z b o r k n j i g e i to:

1. H o r v a t R u d o l f dr.: Najnovije doba hrvatske povijesti (1780.—1883.) 1.50
2. Š i m u n o v i ć D i n k o: Tudjinac. Roman 1.50
3. B. D r e c h s l e r: Stanko Vraz. Studija . . 1.—
4. O v i d i j e N a s o: Metamorfoze. Preveo dr. T. M a r e t i ć . . . . 2.—
5. Dr. T r e s i ć - P a v i č i ć: Ciceronovo progonstvo. Drama . . . . 1.—
6. K o l e d a r S t r o s s m a y e r za 1912. Književni almanah s umjetničkim prilozima . 1.50
7. G j u r o A r n o l d: Čeznuća i maštanja. Pjesme . . . . 2.—
8. Dr. F. I l e š i ć: Cvijeće slovenskoga pjesništva . . . . 1.—
9. N a r o d n e p r i p o v i j e t k e. Ilustrovao Ljuba Babić ml. Knjiga za djecu i omladinu. U običnom uvezu . . . . 2.—
10. P. K r s t i n i ć: Bratski inat. Drama . . . 1.50

II. IZVANREDNA IZDANJA.

1. N a r o d n e p r i p o v i j e t k e. Ilustrovao L j u b a B a b i ć ml. Knjiga za djecu i omladinu, u obliku velike četvrtine, na umjetno-tiskovnom papiru.
   a) sa originalnim platnenim uvezom . . . 3.—
   b) u običnom uvezu sa naslovnom slikom . 2.—
2. M i l a n O g r i z o v i ć: Hasanaginica. Drama II. izd. 1.50
3. K o l o h r v a t s k i h u m j e t n i k a (album slika u bojama) knjiga III. 1.50
4. K o l o h r v a t s k i h u m j e t n i k a, knjiga IV. 1.50
5. T r e s i ć - P a v i č i ć: Katon Utički. Drama 1.50
6. N i k o l a A n d r i ć: Pod apsolutizmom . . —.50

7. Dr. F. Šišić: Hrvatska povijest, I. svez.,
za članove . . . . 1.—
knjižarska cijena 1.50
8. Dr. F. Šišić: Hrvatska povijest, II. svez.,
za članove . . . . 1.—
knjižarska cijena 1.50
9. Dr. F. Šišić: Hrvatska povijest, III. svez.,
za članove . . . . 2.—
knjižarska cijena . . . . 3.—
10. T. Maretić: Homerova Ilijada. S predgovorom Dr. Gj. Körblera o Homerskom pitanju. II. dotjerano izdanje, za članove 3.—
knjižarska cijena . . . . 4.—

☛ **Matica šalje knjige uz naprijed poslan novac ili pouzećem. Otprema i poštarina otpada na naručitelja. Knjige se naručuju izravno kod „Matice Hrvatske“ u Zagrebu.**

